

Műveltségünk és nyelvünk titka, írása

*Dolgoknál, hol fogalmi ellentmondás fennáll,
Isten nem teheti meg, hogy azok létrejöjjenek.*
Szent Tamás: A világ örökkévalóságáról

Megszentelt Magyarország legyőzve győz.
Mindszenty József hercegeprímás

Előrevetett biztatás

Szent Tamás tehát a létrejötték fogalmának tisztázására kötelez. Különösen minket, magyarokat, ha elődeink utódai, volt társnépeink kihagynak minket saját magukra értett fogalmaikból. Vagy ha így eloroznak tőlünk szellemi javukat. Például írásunkat.¹⁰²³

Íráson ezért nemcsak a mai értelmű betűírást, szótagírást vagy szóírást és képírást értjük, hanem a hímzéseink írottait, fazekasaink indíték (motívum, minta, mintázat, díszítés) kincsét, a jeles faragásokat, szobrokat, jelet alkotó tárgyakat, azaz az érteményes ábrázolást is. Mert ezek a jegyek nem csak rajzi alakok, hanem olyan határozmányok, amik által ugyanúgy gondolkodunk, megismerünk, és másoktól megkülönböztetjük fontosabb dolgainkat, mint a szavaink által. Ezek az ábrázolt vagy mondott jegyek – szavak és jelek, jelcsoportok – tehát nem azonosíthatók a fogalom vagy tárgy nevével, alakjával, mivel annak alkotó részei. És ha mi megértjük őket, közelebb kerülünk a lényeghez, mint az idegen név és eltuajaldonított tárgy névadói.

Korábban új szemlélet és módszertan szükségessége merült fel előttünk az ember, a társadalom és az emberiség őstörténeti kutatásában. Ennek részeként a sejtí örökítő adatok korlátozott embertörténeti alkalmazása új eredményt hozott. A modern ember félmillió éves európai őstörténetét és az egyetemes őstörténet Kárpát-térséget kitöltő helyzetét, az emberi teremtő erő itteni példáit. Aminek folytonossága a magyarság megjelenéséig követhető. Éghajlati, embertani és műveltségi fejlemények bemutatásával. A műveltségben belül a régészet, a néprajz és a nyelvészet volt a történettudomány segítségére. A műveltség mérhetetlen gazdagsága további különleges területek feltárását teszi céllá. Ilyen a nyelvi beszédre való visszakövetkeztetést, a gondolkodásmódot és eszmevilágot jelző írás maradványai összefüggésének megállapítása. Szokatlanul korai időben,

¹⁰²³ Vesd össze Cser Ferenc, Darai Lajos: „Szlovák délibáb-vadász magyar nyulat ugrat ki a bokorból. Házat, hazát, és adjuk írásunkat is?” *Acta Historica Hungarica Turiciensia* [XXXI/1](#) [Pannon Kultúrákötösközösség Kutató és Képzőközpont Folyóíratá 2016/A. ZMTE 74. kiadvány].

meglepő teljességet mutató ábrázolásban, sőt a világ többi részének kettős műveltsége torzítása nélkül.¹⁰²⁴

Ábrázoló képességünk a gondolat leírásán túl kiterjed annak képszerű, azaz jelképes összefoglalására, amiért az összetett jelek – mint a nyelv maga – a valóság képi megragadása egyszerű, bár nem oly érzékletes eszközt adják.

A jelképek elvont alakzata megjelölve díszít, azaz tapasztalatot rögzít szemléletesen és pontosan: a földi élet fontos viszonyait mutatja a csillagoktól a lélek tulajdonságáig.

A nyelv magyar titka nyelvünk egyetemes érvényű, kiemelkedően sikeres teljesítménye.

E sikertől nem szabad megrettenni, hanem fel kell használni az igaz *emberi-ségi* elvek hagyományozására és a jó tettek szaporítására. Vállalva az erőfeszítést ilyen régi dolgokról biztosat megtudni.

Mert ezt a feltárást más nyelvekkel kapcsolatban már rég elvégezték, még ha kevesebb haszonnal is és egyáltalán nem egyetemes érvénnyel. Ne legyen tehát a magyar nyelv se kivétel, ha e többi nyelv – meghatározó mértékben a magyarból származva – része lett az emberiség kultúrájának és múltjának. Ezért a magyart nem lehet tovább egy kis nép jelentéktelen nyelvének tekinteni, mintegy elfeledésre, kihalásra ítélni. Azaz el kell utasítanunk a minden bizonyítás nélküli hallgatólagos feltételezést, vádat nyelvünkről és mi magunkról, mely lekicsinyli nyelvünket, népünket; és egyenesen elítéli, ha kiállunk valós értékeiért.

Ezért fokozottan folytatnunk kell azt a törekvést, hogy ezt a nemzeti kincsünket, magyar nyelvünket a maga valós állapotában megismerjük, eredetét a kezdetekig feltárjuk, tulajdonságait, képességeit a legteljesebben használni tudjuk a magunk és az emberi nem javára.

Van előrelépés, sok oldalról megközelítik ma már nyelvünket, s ennek világot leíró, világalkotó fogalomgyök gyökereit, gyökszóit az ősmúltba vezetik vissza. És nyelvünkben élő sajátság a mellérendelő jelleg, ami alapvető jellemzője műveltségünk egészének is – az alárendelővé vált európai és világkörnyezetben.

További kincsünk államot alkotó képviseleti rendszerünk és ennek elvei, amit a középkori magyar színvonal magasságába azóta se látunk emelkedni sehol.

---

¹⁰²⁴ Cser Ferenc: [Gyökerek. Töprengések a magyar nyelv és nép Kárpát-medencei származásáról](#). Melbourne, 2000. [Roots of the Hungarian Origin. Contemplation on the Carpathian Origin of the Hungarian Language and People](#). By F. Cser. Melbourne, 2006. Cser, Darai: [Magyar folytonosság a Kárpát-medencében. Kőkori eredetünk és a sejti tulajdonság-örökítő kutatás](#). Frig Kiadó, 2005. Cser, Darai: Az újkőkori forradalom népe. Frig Kiadó, 2007. Cser, Darai: Európa mi vagyunk. Európa történeti kapcsolai a sejti tulajdonság örökítőkhöz és a Kárpát-medencei népi, nyelvi, műveltségi folytonosság I- II. Frig Kiadó, 2007-2008. Cser, Darai: Kárpát-medence, vagy Szkítia? Frig Kiadó, 2008. Cser, Darai: [Kárpát-medencei magyar ősi-ség](#). Hun-Idea Kiadó, Bp. 2011. További Cser és Darai írások: *Acta Historica Hungarica Turiciensia* [XXII/2](#), [XXIII/4a](#), [XXIII/4b](#), [XXIII/4c](#), [XXIII/4d](#), [XXIV/2a](#), [XXIV/2b](#), [XXV/3](#), [XXVII/1](#), [XXVIII/2](#), [XXIX/1](#), [XXX/1a](#), [XXX/1b](#).

Tudós beszámoló nyelvünkről

A Czuczor—Fogarasi szótár

Vannak, akik komolyan vették a tudósság követelményét s nagyot alkottak e téren, elég a Czuczor–Fogarai-szótárra gondolni,¹⁰²⁵ – két lángelme írójára, akik megbízójaként a Magyar Tudományos Akadémia még betöltötte hivatását. E munkában az akadémiai utasítás szerinti egyik alapelvük volt, hogy „a magyar szók értelme ne idegen megfelelő (a legszükségesebb helyeket kivéve), hanem magyar szók által határozottassék meg”, azaz „a magyar szók értelme magából a nyelvből fejtsék ki”. Ezt ma egynyelvű vagy értelmező szótárnak mondjuk. A számunkra ma legérdekesebb eljárásukat a szószármaztatáshoz használt szó meghatározásuk tartalmazza, miszerint: „a szók vagy gyökök, mint péld. *rom*, vagy származékok, mint *romladék*, vagy összetételek, mint *vár-rom*, *le-ront*. Gyökszónak hivatik az, mely nincsen szóképző által alkotva. Az ily gyökszók vagy eredetiek, vagy kölcsönöztek. Ezek eredetéről, a természeti hang után képzetteket kivéve, alig mondhatni valamit, mert az ős régiség homályában vész el. Már az ily gyökszókról, akár azok a finn, zsidó, arab, akár a perzsa, mongol, török, tatár, akár tót, német, deák, görög nyelvvel legyenek közösek, legtanácsosabb ezen szabályt követni, hogy: *hol a kölcsönözés akár nyelvünkbe, akár nyelvünkől világos, ott az kijelentessék; hol pedig eléggé ki nem mutatható, ott kétesnek maradjon a szótárban is, egyszerűen az jegyeztetvén meg, hogy ez vagy amaz magyar gyökszó, ez vagy amaz idegen nyelvvel közös.*”¹⁰²⁶

A gyökök fogalmáról tehát mai is korszerű – bár a tudós társadalom által mellőzött – meghatározást, bemutatást adtak ők ketten: „Vannak a nyelvekben bizonyos alapszók, melyekből vagy belváltozás, vagy toldás által más-más, alapeszmében egyező, vagyis ugyanazon eszméből kiinduló szók erednek. Amazokat a nyelvészek *gyököknek*, emezeket *származékoknak* szokták nevezni. Minden szó vagy egyetlenegy fogalmat fejez ki, vagy többet; amaz *egyszerű*, emez *többszerű*, vagy *összetett*, pl. *fej* egyszerű szó, mennyiben minden mellék fogalom nélkül egyedül az állati testnek bizonyos részét jelenti; *fejetlen*, *többszerű*, mert a fej hiányának fogalmát is magában foglalja; *fejetlenség* még *többszerűbb*, mert a fentebbieken hivat még azon állapotot is kifejezi, midőn valaminek feje nincs; *fejtető*, *összetett*, mert ezen két fogalomnak: *fej* és *tető*, szoros viszonyát, együttes létét jelenti. Az ilykép együvé forrt alkatrészek úgy tekinthetők, mint *vegyelemek*, melyek viszonyos egymásra hatás által egy önálló szellemi egészet képeznek. A gyökök, mint minden járulék nélküliek, többfélék, a) melyek önállóan minden hozzátét nélkül is határozott jelentésűek, mint: *fa*, *fű*, *jó*, *rosz*, *én*, *te*, *űt*, *ver*, *no!* *hi!* *czo!* *csa!* s ezek másképen: *gyökszók*; b) melyek

¹⁰²⁵ Czuczor Gergely, Fogarasi János: *A magyar nyelv szótára I–VI*. A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából kiadta az Athenaeum Nyomda és Kiadóvállalat, Pest, 1862. <http://mek.oszk.hu/05800/05887/pdf/> és <http://osnyelv.hu/czuczor/>.

¹⁰²⁶ Czuczor (1862), Előbeszéd, Első rész. A nagy magyar szótár belső elrendelésének s miképeni kidolgoztatásának terve. Utasításul a magyar Tudóstársaság tagjainak. 1840. V. szakasz. A szószármaztatásról.

önállóan nem divatoznak, de több különböző képzőket elfogadnak, tehát képzési vagy ragozási állapotjokat tekintve egykor divatozniok s határozott jelentéssel kellett birniok, különben többféle származékaiknak sem volna rokon jelentésök, pl. a *fakad, fakaszt, apad, apaszt, eped, epeszt* igék gyökei *fak, ap, ep*, melyek oly önhatási vagy áthatási viszonyban állanak az *ad, ed, aszt, eszt* képzőkkel, mint a *likad, árad, dűled, likaszt, áraszt, dűleszt* származékokban az önálló *lik, ár, dül*. A csak származékaikban élő gyököket *elvont* gyököknek, *puszta* gyököknek nevezzük. Újabb időben számtalan szó, mely nyelvemlékeinkben csak képzővel fordul elé, tehát csak mint elvont létezett, az irodalom útján önállóvá lön, mint: *rom, idv, rag, gyök, dics* stb. melyeket ha még tovább is képesek vagyunk elemezni, azaz több gyökökkel közös oly elemet találunk bennök, mely valamennyivel közös jelentést sejdített pl, *ro* *rom*, *rosz*, *roz(-z-an)* *rogy* stb. gyökökben, *di* *dísz*, *dív(-ik)*, *dics* gyökökben, ezt gyökelemnek hívjuk, mint fentebb is megérintettük. Az elvont gyökök valamint más nyelvekben, úgy a miénkben is nagy számuak, milyenek a) a hangutánzóok fölös sokasága, mint: *csör, dör, hör, pör, zör, bon, don, kon, zon, koty, loty, toty, sis, sus, szisz, szusz*, mint ezen gyakorlatos igék gyökei: *csör-ög, dör-ög, pör-ög, zör-ög, bon-g, don-g, kon-g, zon-g, koty-og, loty-og, sis-ereg, sus-og, szisz-ég, szusz-og*; b) melyektől bizonyos és más szókban is létező képzőket világosan elkülöníthetünk, milyenek, *ill-an, vill-an, ig-tat, icz-eg, ficz-am, ir-am, sz-am, i-ed, heg-ed, ki-es, omlik, bom-lik, csom-ó, dom-ó, güm-ő, red-ő, ned-v, ked-v, dar-v, szar-v, od-v, fod-or, bod-or, bocz-kó, sil-ány, hi-ány, hi-ú, li-ú*, stb. c) oly szóelemek, illetőleg egyes önhangzók,¹⁰²⁷ melyek bizonyos szócsaládokban az alapérteményt határozottan kitüntetik mint a közelre mutató *i, e* ezekben: *ide, itt, innen, ily, így, ihol* v. *ehol, ez, imez*, v. *emez*, és a távolra mutató *o*, a ezekben: *oda, ott, onnan, oly, ógy* (úgy), *ahol, az, amaz, amott*. A mutató *a* és *e* önállósággal is birnak, pl. *ott van a! oda menyj a! ide hozd e! itt maradj e!* Ezen *e*-hez hasonló a kérdő *e* pl. *eljösz-e? te vagy-e?*¹⁰²⁸

Még a gyökökről részletes bemutatót is tartanak kezdőhangok vagy betűk szerint és az itt szereplő gyökök száma magánhangzók és mássalhangzók szerint *a*: 38, *á*: 35, *e, ě, ě*: 58, *é*: 23, *i*: 66, *í*: 11, *o*: 35, *ó*: 7, *ő*: 27, *ő*: 9, *u*: 13, *ú*: 7, *ü, ű*: 25; *b*: 158, *cs*: 161, *cz*: 56, *d*: 81, *ds*: 5, *f*: 93, *g*: 88, *gy*: 48, *h*: 137, *j*: 15, *k*: 202, *l*: 74, *ly*: 1, *m*: 85, *n*: 30, *ny*: 42, *p*: 87, *r*: 89, *s*: 107, *sz*: 101, *t*: 135, *v*: 99, *z*: 41, *zs*: 26.¹⁰²⁹ Ez 372 magánhangzóval kezdődő gyökszó, és 1965 mássalhangzóval kezdődő, összesen 2337. De előtte még teljes pompájában szerepel a „részletesb

¹⁰²⁷ Ők önhangzóknak mondták, amit mi magánhangzóknak.

¹⁰²⁸ Czuczor (1862), Előbeszéd, Harmadik rész. A magyar szók alkatrészeinek rendszere. II. Szakasz. A gyökökről. A gyökök fogalma.

¹⁰²⁹ Czuczor (1862), Előbeszéd, Harmadik rész. A magyar szók alkatrészeinek rendszere. II. Szakasz. A gyökökről. Önhangzóval kezdődő gyökök és gyökelemek. Mássalhangzóval kezdődő gyökök és gyökelemek.

igazolása azon elveknek, illetőleg eljárási módoknak, melyeket a munka folytában az általános utasítások nyomán is követtünk”.¹⁰³⁰

A gyökök folyamánya, „az értelmezés egyik fő segédeszköze, sőt kelléke a szócsaládosítás.”¹⁰³¹ Alig van szó, melynek a maga nyelvében családtársa nem volna. A családi szók *egyenes* vagy oldalágon rokonok; amazok bizonyos változatlan gyökből vagy törzsből folynak ki, pl. a *rom* gyök származékai: *romb*, *romos*, *romtalan*, *romol*, *romlik* *romt* (*ront*), *romgál* (*rongál*), *romcs* (*roncs*), *romgy* (*rongy*), melyekből ismét fióksarjak fakadnak: *rombol*, *rombolás*, *rombolgat*, *romboló*, *rontás*, *rontó*, *rontogat*, *rongálás*, *roncsol*, *roncsos*, *rongyos*, *rongyosodik*, *rongyolódik*, *rongyász* stb. Az oldalágu rokonok némi saját jeggyel bírnak, de gyökeik vagy törzseik mind bizonyos alaphangban, mind alapfogalomban egyeznek, pl. *kar*, *karika*, *karima*, *karám*, *karing*; *ker*, *kerek*, *kerül*, *kerít*, *kereng*, *kerge*; *kor*, *korong*, *korcz*, *korlát*; *kör*, *körös*, *köröz*, *körny*, *környez*, *körül*; *kur*, *kurittol* (*csavarog*, *tekereg*), *kurtula*; melyekben a kerektség nemét jelentő alaphangok a *k-r*, a fajt különböztető, *a*, *e*, *o*, *ö*, *u*. Az ily rokon szócsaládok egy szónemzetséget képeznek. A szónemzetségek ismét rokoníthatók, mennyiben alaphangra és érteményre hasonló, péld. a fentebbiekkel azon *g-r*, *gy-r* gyökhanguak, melyek a kerekdedhez hasonló görbe alakra vagy mozgásra vonatkoznak: *gör*, *görbe*, *görcs*, *gördül*, *görnyed*, *görhes*; *gur*, *gurba*, *gurul*, *gurít*, *guriga*; *gyür*, *gyűrű*, *gyürke*, *gyüremlik*; továbbá a *h-r* alaphanguak, mint: *hor*, *horog*, *horgas*, *horgad*, *horpaszt*; a *k-l* gyökhanguak, melyek a keményebb *r* helyett lágyabb *l-t* vesznek föl: *kal*, *kaland*, *kalandoz* (*ide-oda jár*, *csavarog*), *kalézol*, *kalimpáz*, *kalisztál*, *kalinkó*, *kalantyú*, *kalincs*; *kel*, *kelekóla*, *kelekolál*, *kelentyű*; és a még lágyabb *k-j* alaphanguak: *kaj*, *kajcs*, *kajla*, *kajmó*, *kajsza*, stb. Tudnivaló, hogy némely családok szaporábbak, s többfelé elágazók, mások kevesebb fajzatúak. Az idegen nyelvekből kölcsön vett szók egyenes ágon szintén eresztenek családi rajokat, magyaros képzők által, pl. *czégér* (*zeiger*), *czégéres*, *czégértelen*, *czégérü*, *czégérez*, *czégérezés*; *iskola*, *iskolai*, *iskolás*, *iskoláztat*, *iskolátlan*; *patak*, *pataki*, *patakú*, *patakos*, *pataktalan*, *patakszik*; de ezek idegen eredete már onnan is gyanítható, hogy oldalágu rokonaik nincsenek, mennyiben gyökeik alapérteményre nézve más magyar szókkal nem családosíthatók, pl. a *hóstat*, *palájbász*, *formondor*, *igrecz*, ámbár mind elő- mind utótagjokra nézve több magyar gyökhöz, illetőleg képzőkhöz hasonló, de minthogy azokkal érteményi rokonságban nincsenek, idegen eredetüket legott elárulják, ha nem tudnók is, hogy a *hóstat* = *vorstadt*, a *palájbász* = *bleizweisz*, a *formondor* = *vor-mund(er)*, az *igrecz* = szláv *igracz*, azaz, játszó, különösen hangszeren játszó, mert *igrati* = játszani. Ha az anyaszó önálló, világot vet s mintegy saját bélyegét üti leányaira, pl. *tör*, *törés*, *törött*, *töretlen*, *tördel*, *törtet*, *töredék*, *töredékeny*; ha

¹⁰³⁰ Czuczor (1862), Előbeszéd, Második rész. III. szakasz. Részletesb igazolása azon elveknek, illetőleg eljárási módoknak, melyeket a munka folytában az általános utasítások nyomán is követtünk

¹⁰³¹ Valamiért a tudományos köztudatban a szóbokor fogalma terjedt el újabb időben a szócsalád, és a szócsaládokat tartalmazó szónemzetség fogalma helyett. Pedig mennyivel kifejezőbb az eredeti! (A szóbokor fogalma olyan szegényes, hogy az anyaszó és leányszó fogalma nem is értelmezhető rá.)

pedig önállással nem bir, vagy elavúlt, akkor értelményét a rokon értelményű származékok öszvegéből vonjuk el, pl. *gom*, gomb, gombócz, gomboly, gombolyag, gombolyít, gombolyodik, gomoly, gomolyít, gomolyodik; *göm*, gömb, gömböly, gömbölyü, gömböcz, gömbölyeg, gömbölyít, gömbölyödik; *gum*, gumó, gumós, gumósodik; *güm*, gümő, gümős, gümösödik; *kom*, komp, kompis, kompol, kompoty; *hom*, homp, hompol, homolít, homolka, homorú, homorodik; *hēm*, *hēn*, henger, hengeredik, hengerít, hengerget, henter, henteredik, henterget; *höm*, hömb, hömböly, hömbölyög, hömp, hömpölyög, hömpölyget; *csom*, csomb, csombor, csombók, csoma; *csöm*, csömb, csömböly, csömbölék, csömek, csömör; *dom*, domb, dombor, domborodik, domborít; *döm*, döme, dömöczkös, dömbicz, dömsödi; *tom*, tomb, tombácz, tomp, tompor; *zsom*, zsomb, zsombék, zsomboly. A részletek ilyenén öszveállításából kitűnik az alapértelmény, mely valamennyinek közös jegye, mint a fölhozott családokban a gömbölyű, dudorú, kerek alak. Innen sarjadzanak ki a fajok, alfajok, és fajták, melyek öszvesen egy nemet képeznek, s a megállapított belső nyelvszokásból ismerhetők meg, péld. hogy a maga nemében más a *gomb*, mint a *göm*, más a *gombócz*, mint a *gömböcz*, más a *gombolyag*, mint a *gömbölyeg*, valamint a növényismében különböznek fajra nézve ezen egyneműek: tők, uborka, dinnye; makk, mogyoró, dió stb. Ebben áll a szók belhasonlítása, mely szerint a rokonhangu és értelményű szókat bizonyos gyökre visszük vissza, mi annál világosabbá teszi az egyes fajok jelentését, minél népesebb a család, melynek tagjai közé számítvák; s ez esetekben külhasonlítás és rokonítás nélkül is tisztában lehetünk velök, mint a fentebbi példák mutatják. Különösen az úgynevezett belső hajlítás, belalakulás igen terjedelmes szereppel bír a szóképzéseknél a magyar nyelvben. Ezen belső hajlítás alatt különösen azt értjük, midőn legkisebb hangbővülés nélkül, sokszor pedig e mellett is a gyökben vagy törzsben leginkább csak az önhangzó módosulata (mélyebbre vagy magasbra változása) által állanak elé új vagy módosított fogalmakra új szók, még pedig gyakran igékből nevek és viszont. Ilyenek *ér* (valet) és *ár* (valor, pretium), *csap* és *csép*, *láb* és *lép*, *vál* és *fél* (honnan *válaszol* és *felesel* is), *leng* és *láng*, *vág* és *vég* stb.”¹⁰³²

Szerepel még elvi bevezetésükben elveik és eljárásmodjaik tárgyaként kifejtésük a magyar betűk, illetve szóhangokról, a szóképzésről és a szóviszonyító ragokról.¹⁰³³ És ha belenézünk a szótárba, látjuk azokat a szóalakokat, ahol a gyök értelmét nem értjük, de az egész szóét igen, amiért a gyök értelme is visszafejthető. Ezért sokkal hatékonyabbá tehetnénk saját nyelvtudásunkat, nyelvtanulásunkat és nyelvtanításunkat, ha azt nyelvünknek ezekre a valóságos és igen hasznos tulajdonságára építenénk. Az ország-csonkításig és nemzettudat gyalázásig menő tudományos ellentámadásnak köszönhetjük, hogy ez nem így van, és már az idegenmajmolás ismét nagyfokú lett, amiben csak nyelvünk ereje tud némi vigaszt adni, amikor nem engedi az idegent elhatalmasodni és végül minden rontást kiigazít. Lásd a Czuczor–Fogarasi szerzőpár által természetesnek bemutatott – imént említett – fejleményt az idegen szavak sorsáról nyelvünkben:

¹⁰³² Czuczor (1862), Előbeszéd, Második rész. III. Szakasz. Szócsaládosítás.

¹⁰³³ Czuczor (1862), Előbeszéd, Harmadik rész. I, II. és IV. szakasz.

„Az idegen nyelvekből kölcsön vett szók egyenes ágon szintén eresztenek családi rajokat, magyaros képzők által, pl. *czégér* (zeiger), *czégéres*, *czégértelen*, *czégérü*, *czégérez*, *czégérezés*; *iskola*, *iskolai*, *iskolás*, *iskoláztat*, *iskolátlan*; *patak*, *pataki*, *patakú*, *patakos*, *pataktalan*, *patakzik*; de ezek idegen eredete már onnan is gyanítható, hogy oldalágu rokonaik nincsenek, mennyiben gyökeik alapérteményre nézve más magyar szókkal nem családósíthatók.”¹⁰³⁴

Ma már Czuczor Gergely és Fogarasi János kimondhatatlanul értékes munkásságának nemcsak érthetetlen és értelmetlen mellőzéséről beszélhetünk, hanem szép számmal akadnak követőik, munkásságuk felhasználói.¹⁰³⁵ Felfogva, terjesztve a tudást arról, hogy magyar nyelvünk nemcsak azért értékes számunkra, mert ez anyanyelvünk, hanem mert az emberi nyelv kialakulására vetít fényt azzal, hogy elvi szinten tudjuk megragadni képződését. S mint Faragó Károly megállapította, a nyelvek ősei nem tárgyak, fogalmak megnevezésével alakultak ki, hanem a kialakulás korában (kőkor, jégkor) jellemző viszonyhátter mentén, az akkori életvitelhez elengedhetetlen tudás *alapelveinek* megnevezésével, használatával. Amit azért nehéz manapság visszaidézni, mert a most érvényes megnevezések, töménytelen sok kifejezés felől közelítünk a nyelvhez s próbáljuk kialakulását megragadni. De a mai szokványos tudományos módszerrel szemben, azaz a sokaság helyett az egyedi lényeg felől közelítve, ugyanazzal a szemlélettel lehet a nyelv megfejtését elvi szinten megadni, mint amilyen elvvel a nyelvnek azon alkotórésze kialakult.

Ez pedig elvezet bennünket az őskövület szógyökökhöz, amiknek a megértését a magyar nyelvet főhelyen jellemző alapelv segíti, hogy következetesen mindig a fontos felől halad a kevésbé fontos felé, a mondatszerkesztésben a hangsúlyos kerül a mondat elejére, első felébe és a kevésbé hangsúlyos hátrébb, míg legvégül a legkevésbé fontos szerepel. És ez igaz nemcsak a nyelvre általában, nemcsak a mondatokra, hanem a szavak kialakulására is. A fontosabb általános fogalmak megragadása felől haladt a kevésbé fontosak felé. Ugyanígy a hangok esetében a fontosabb hangok felől haladt a kevésbé fontosak felé. A fontos alapértelem, alapgondolat aztán megjelenik alap szógyökként akár nagyon eltérő meghatározott esetekre alkalmazva is.

Faragó szerint „a magyar nyelv kialakulásának gyökerekig visszafejtett váza azt mutatja, hogy minden gyökre, és ezt felépítő hangra vonatkozó *fontossági sorrendet* tükröz, felépítése az *általános felől* halad a konkrét felé.”¹⁰³⁶ Az alap

¹⁰³⁴ Czuczor (1862), Előbeszéd, Második rész. III. Szakasz. Szócsaládosítás.

¹⁰³⁵ A 150 éves Czuczor–Fogarasi: A magyar nyelv szótára tiszteletére rendezett I. konferencia anyaga: <http://www.czf.hu/index.php/hu/eloadasok/2013-03-12-15-25-29>, a II. konf. ag-a: http://www.mma.hu/documents/10180/125685/mma_kiadvany_czuczor_fogarasi_konf.pdf, a III. konf. tartalma: <http://www.e-nyelv.hu/2013-08-21/iii-czuczor-fogarasi-konferencia/> és a konferenciákkal összefüggő írás: <http://www.kortaronline.hu/2012/10/tudomanyos-mu-e-a-czuczor%E2%80%93fogarasi-szotar/12604>, beszámoló a III. konferenciáról: <http://e-nyelvmagazin.hu/2014/08/27/czf-reflexiok/> és <http://www.szilajcsiko.hu/#!mm-20140109-czf-konferencia/c843>.

¹⁰³⁶ Ezzel pedig teljesíti Arisztotelész tudományosság követelményét, aki szerint „míg lélektanilag, ismereteink időbeli sorrendjét tekintve megismerésünk az egyestől megy az egyetemese felé, ami indukció, addig logikai összefüggés szerint a megismerés az egyetemestől az

gyökök sorában az *sz* hangnak van kitüntetett szerepe, mivel a 2 és 3 betűs alapgyökök alap érteményeket, alapgondolatokat fejeznek ki nagyon szépen tükröződő hierarchikus rendben, melyben az *sz-en* kívül szereplő hangoknak is meghatározó jelentést hordozó és tartalmat befolyásoló szerepük van. A hangok képzési helye, hangutánzó volta pontos összhangban áll a gyökök jelentéstartalmával, alátámasztja azokat, összhanghoz való viszonyt visel, fejez ki. Ugyanez mondható el a magyar írás jeleiről is. Az *alaphangok*, valamint az ezekből képzett alap *gyökök tartalma* teljes *összhangban* van a hangképzésben betöltött szerepükkel, valamint a magyar írás rájuk vonatkozó *jeleivel*. A magyar nyelv minden ízében kerek egészet képez, hangképzése, és 'írás' jelei ehhez, illetve az összhanghoz való viszonyt fejezik ki, ... a magyar nyelv kialakulása során, annak minden részletében tudatosság tükröződik.”¹⁰³⁷

Faragó gondolatmenetében előbb rámutat azonos gyökök többféle értelme, jelentése lehetőségére, majd magyarázatként bemutatja a legfontosabb hanggyököket és ezek kéthangos/kétbetűs és három hangos/három betűs változatait, megadva a jelentéssel együtt ezek fontosságának és elsődlegességének elvét a gyökök sorában. Ezen elindított 'logika' mentén lehetségesnek tartja 'értelmezni' a hangok nyelvünkbe történő beépülését. Ha az elvi vezérfonalat megértette az ember, és nem hagy teret a konkrét gondolkodás zavarosa felé lökő, a tucatsnak való megfelelés csábításának, akkor már az alaplogika következetes alkalmazásával viszonylag egyszerűen bemutatható nyelvünk alapszerkezete, mert az alapelv, alaplogika az eddig elmondottak mentén elég egyszerű.

Azaz a magyar nyelv az *általános*, ill. *fontos* felől közelít a kézzelfogható meghatározotthoz, illetve kevésbé fontoshoz, aminek a mai magyar nép, a mai magyar gondolkodás alaphibaként gyakorta az ellenkezőjét teszi. Ami alapvető hiba, ezért ilyen bénult Faragó szerint a népünk – ebben a kézzelfogható meghatározottban elmerülő, mindenben azonnal megvalósíthatót, eredményt kereső világban, szemléletben. Pedig más az eredeti nézőpontja, mert elvont, általános, fontos összefüggést, kapcsolódást kereső az alapszemlélete. Szemben a ma krónikusan és kórosan jelentkező konkrét, tucat, nem fontosságot, illetve azt nem jól, nem a lényegében megtaláló módon kereső, összefüggést, kapcsolódást csak érdek, azonnal eredményt adó módon kereső szemlélettel szemben.

---

egyesig halad. Szerinte igazi tudást csak olyan fogalmi ismeret adhat, amelynek tárgya általános érvényű, egyetemes. Mert az érzéki megismerés (aiszthésisz) csupán az egyesről tudósít, ami persze nem lebecsülendő, mert nélküle nem lenne fogalmi ismeret, azaz gondolkodás. (Hiszen a fogalmi ismeret adatait az érzéki megismerésből elvonás útján kapjuk.) A tapasztalat (empeiria) pedig az egyes érzéki ismeretek emlékezeti megőrzése által juttat bennünket ismerethez. A tudás (episztémé) tehát olyan egyetemes és szükségszerű ismeret, amihez az ész segítségével, a tapasztalati ismeret révén jutunk.” (Darai Lajos Mihály: *A filozófia kultúrtörténete*. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár, 2006. 120-121.)

¹⁰³⁷ Faragó Károly: „A magyar nyelv kialakulásának alapelvei.” *Acta Historica Hungarica Turiciensia XXXI. évfolyam*. Pannon Kultúraközösség Kutató és Képzőközpont Folyóirata 2016/A. Összezseng ez Varga Csaba állításával, hogy előbb egyszerű mondatok voltak a közlés eszközei, majd a sikeres mondatok további hosszabb mondatokat alkottak, és aztán e mondatok második fele, mint kevésbé fontos, hangsúlytalanná, végül raggá vált. Varga Csaba: *JEL JEL JEL avagy az ABC harmincezer éves története*. Frig Kiadó, 2001.

Ez az a titok hát, amire ezen írásunk címe utal, hogy

1. a magyar nyelvben olyan még ép értésű alap- vagy gyökszó rendszer működik az ősidőkből fennmaradva (ami akár félszázezernél is több év lehet), ami más újabb nyelvekben töredékesen maradt fenn vagy egyáltalán nem működik;

2. ezért a magyar nyelvnek a teremtető képessége, szóképzési lehetősége szinte határtalan, amit a hosszú élete során fel is használt, és ezért igen gazdag szókincsű a nyelvünk, ami a kifejezések árnyalt és pontos használatát teszi lehetővé, s ez akár a művészetben, irodalomban, akár a kézművességben, iparban és tudományban, az eredményességben és a magas színvonalban mutatkozik meg;

3. e tulajdonságai sok más nyelvre hatással voltak, ami több nyelv esetében a gyökök meglétében vagy átvételében mutatkozik meg, így alig van európai nyelv, amely ne mutatna rokonságot a magyar nyelvvel, ill. az indoeurópainak nevezett nyelvek egymásra hasonlítása ezeknek az alapszavaknak az azonossága miatti, amit egyébként a földművelés népességszaporító hatásával a régészeti műveltségeink terjedésének Kárpát-medencéből való kiindulása alapozott meg.

A magyar műveltség régi írása

Nézzük hát, hogy ez a titok összefügg-e ennek a nyelvnek a saját írásával. Ami csak azért kérdés, mert az írással is majdnem az történt, ami a nyelvvel, a nemzettel és az országgal: megcsönkítették szintén, de úgy, hogy valamennyi saját betűjét kigyomlázták, elvetették, eltiltották a magyaroktól, és a latinnak nevezett betűkkel kezdtek írni – igaz, sokáig csak latin nyelven. Szádeczky-Kardoss Irma szerint voltak rovásírásos jogi szövegeink Szent Istvánig.¹⁰³⁸ Mandics György ezt így mondja: „Csak a hun-avar-magyar vonal rováshagyományára elfogadása lehet magyarázat arra, hogy miként működött a tulajdon érvényesítése, hogyan történtek a szerződéskötések, majd ezer éven át István előtt.”¹⁰³⁹ Újabb időkben a magyar ábécének, a magyar írásnak még a létét is tagadták, használatát valamiféle magyarkodó divatnak feltüntetve, és a régiségben egész Európában használt írásjeleket semmiképpen nem engedték meg, hogy azonosaknak tekinthessük a mi régi, a latin betűs írás előtt használt írásunk írásjeleivel. Pedig sokan és igen sok táblázatban mutatták meg e mi írásjeleinknek az alaki hasonlóságát akár a sumér, a föníciai, az arab, a héber, akár a görög és a latin írásokéval.¹⁰⁴⁰ Az összevont jelek még a kínaiban is felismerhetők,

¹⁰³⁸ Szádeczky-Kardoss Irma: „A jogtörténeti kutatás, mint eszköz a magyar őstörténet felderítésében.” *Magyar út és nehézségei a nemzetállamtól az övezetek Európájába a huszadik század fordulóján. Avarok – onogurok – magyarok. A Hatodik Magyar Történelmi Iskola és a Tizenkettedik Magyar Őstörténeti Találkozó előadásai és iratai Tapolca 1997.* A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 50. kiadványa. Budapest-Zürich, 2005. ISBN 963 9349 11 9 és *Acta Historica Hungarica Turiciensia* XII. évfolyam 1. szám. 189-192. ISSN 2297-7538. <http://mek.oszk.hu/06800/06837/06837.pdf>.

¹⁰³⁹ Mandics György: *Janus Pannonius és a rovásírás*. Magánkiadás, Budapest, 2015. 278.

¹⁰⁴⁰ Forrai Sándor: *Az írás bölcsője és a magyar rovásírás*. Petőfi Sándor Művelődési Központ, Gödöllő, 1972. Forrai (1989) Sándor: „A Bolognai székely-magyar rovásbot-naptár.” *A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Negyedik Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai. (Felsőőr/ Oberwart 1989.)* Budapest-Zürich, 2005. 209-218. ISBN 963 9349 10 0 és *Acta Historica Hungarica Turiciensia* IV. évfolyam 1. szám. Az ISSN száma: 2297-7538.

míg a türk írást vagy a germán rúnát teljesen a mi írásunk mintájából eredőnek kell tekintenünk.

De ahogy a nyelvünket és népünket sem lehetett saját hazájában – azaz a Kárpár-medencében – tartani eredetében, hanem hamis, uráli eredetű őstörténelmet gyártottak számunkra, úgy az írásunkat is igyekeztek gyökértelennek, nem a magyarságban gyökerzettnek feltüntetni. Ám ha belátjuk az alábbi tényekből, hogy ez az íráskultúra és jelképrendszer az egész magyarságnak volt a teremtményes és teremtője, lelki életetője egyben, amibe még a királyi udvar is beletartozott, akkor cáfoltnak vesszük azokat a hamis állításokat, hogy csak későn és kis körzetekben terjedt el, valamint, hogy az ősiséggel nincs viszonylata, ha egyszer még a király is tartotta vele a kapcsolatot, ápolta műveltségünk ezen egyedülálló jelentőségű teljesítményét.

És ahogy a genetika őstörténeti értelmezése megváltoztatta a magyar őstörténet lényegét, ez az írástörténeti érvelés ugyanúgy alátámasztja Kárpát-medencei eredetünket és folytonosságunkat, sőt a kultúra azonosságoknak ez a kézzelfogható érzékeltetése további megdönthetetlen bizonyítékfajta használatára hív fel, hogy a műveltségi jellegzetességek azonosságából fakadóan megkeressük a valóságos történelmi szereplőket a valóságos működési területükön, amidőn a földben maradt nyomok rendszeres feldolgozásával és helytörténeti értelmezésével támasztjuk alá mindezt.

Azok a kiváló jelképi, jelképezés gyakorlati hasonlóságok a magyarral összevetve, amelyek a szeppei és közép-ázsiai leleteken megjelennek, és amelyek terjesztésében Michelangelo Naddeo vállalt kiemelkedő szerepet,¹⁰⁴¹ a kultúra terjedésére utalnak, nem a nép vándorlására, méginkább nem egy nép eredetére. Mai példát használva: nem kellett ahhoz ott amerikaiaknak, hadseregüknek és népüknek mindenütt győztesen megjelenniük, ahol a McDonalds étterem és sárga emblémája megjelent a földön. A jelképek ismerete régen igen fontos volt a hatalom szempontjából, mert a csillagokig vitt, a hatalom égi jellegét volt hivatva bemutatni és összefüggött az írás megjelenésével, gondoljunk csak az adományozó vagy egyéb oklevelekre, amelyek mint jelképek tartották fenn az utódok számára az adományt, különösen ügyelve annak királyt jelképező pecsétjére vagy aláírására.

Ezért nem véletlen, hogy Szádeczky-Kardoss Irma jogtörténeti kutatásai során az írástörténet, a nyelvtörténet ismereteit is felhasználja.¹⁰⁴² Ám ezekkel foglalkozva nem e tudományokban akar megállapításokat tenni, hanem segítségük-

---

<http://mek.oszk.hu/05900/05927/05927.pdf>. Varga (2003) Csaba: *A kőkor élő nyelve*. Fríg Kiadó, Pilisszentiván. Varga Csaba: *Az egyiptomi és az eredeti magyar ábécé azonosságáról*. 2014. <http://www.lilli.hu>. Varga Géza: *A magyar hieroglif írás*. Megjelenés alatt. 2016. Részletei, némely képe, oldala itt elérhető: https://www.facebook.com/Szekely-rovasiras-332452556772212/photos_stream?ref=page_internal.

¹⁰⁴¹ Michelangelo Naddeo Facebook oldala címe: <https://www.facebook.com/Michelangelo-Naddeo-113876212049334/> és eme tárgykorrel foglalkozó főbb állításait tartalmazó honlapja: <http://www.michelangelo.cn/index.php?arguments=dynamic&idPagina=fc975aca8&preferredLang=hu>.

¹⁰⁴² Szádeczky-Kardoss (2005), 189-212.

kel választ, bizonyítékot vagy megerősítést keres jogász kérdéseire. Ezen túlmenően e tudományok művelőinek figyelmébe ajánl olyan kérdéseket, amiket a jogtörténet is érint, támogat, vagy azokban e tudományok segítségével szorult jogi dokumentumok hiányában, hiszen a jog is nyelvben kifejezett és írásban megjelenített. Mindennek az őstörténet vonatkozásáról is megemlékezik: „A modern őshaza- és őstörténeti kutatásban mára már túljutottunk azon az időszakon, amelyben a hivatalos és nem-hivatalos irányzatok vitájában érzelmeket is szembe lehetett állítani a dogmákkal. Ma már – úgy hiszem – szigorúan csak korrekt és szakszerű tudományossággal szabad megállapításokra jutnunk, mert enélkül a helytelen érvek is porondon maradhatnak.” Így az ő általa végzett „jogtörténeti kutatás a maga tér- és időbeli lehetőségeit tágíthatja, egyebek között a nyelvtörténet és az írástörténet és egyéb kultúrtörténeti ismeretek igénybevételével. Hogy azután a jogtörténeti kutatások eredményei is szolgálhassák a honfoglalás előtti őstörténet fehér foltjainak lehetséges felszámolását.”¹⁰⁴³ Másként fogalmazva: nem lehet már megkerülni a nyelvtörténetben, írástörténetben sem az őstörténet súlyos eredményeit, bár ez az őstörténet nagyon rászorul az új, igaz nyelv- és írástörténeti eredményekre.

Szádeczky-Kardoss Irma három kérdés témakörébe csoportosítva adja elő ilyen tapasztalatait, ami minket is nagyon érdekelhet itt, sőt mintha kifejezetten nekünk íródott volna. Az első „a magyar jogi írásbeliség honfoglalás előtti lehetősége”. Ugye, milyen izgalmas? Hiszen „a közönséges, de a szakmai köztudomás is úgy tartja, hogy írásbeliségünk kezdetei, a jogalkotásban – latin nyelven – Szent István korába, a hivatali írásbeliségé pedig III. Béla koráig vezethetők vissza. Való igaz, hogy a ma ismert korabeli dokumentumok túlnyomó részt erre mutat, s alig van olyan jogalkotási vagy levéltári emlékünknél, amely közvetlenül utalna a korábbi írásbeliségre. Ezek között itt van mindjárt – in medias res – Szent István királyunk 1000-ben kelt egyik, s ebben a körben már nem ismeretlen intézkedése. A Szilassy család levéltárában maradt fenn (’IX. Cal. oct. die festo Jac. Ap.’ vatikáni jelzettel; közölte magyar fordításban a Nyíregyházi Jósza András Múzeum 1967/71. Évkönyve).¹⁰⁴⁴ Ez az intézkedés elrendelte a ’magyarok, székelyek, kunok, valamint az egyházi magyar keresztény papság által is használt régi magyar betűk és vésetek, a jobbról balra való ’pogány írás’ valamennyi dokumentumának ’tűzzel-vassal való’ elpusztítását, ezen írás használatát és szigorú következmények mellett megtiltotta tanítását. (Ezzel a rendelkezéssel

¹⁰⁴³ Szádeczky-Kardoss (2005), 189.

¹⁰⁴⁴ A Forrás-irodalom felsorolásánál Szádeczky-Kardoss ehhez az évkönyvi adathoz megjegyzést fűz: „Innen idézem Szent István rovásírást tiltó rendelkezését. Az okirat a Szilassy család egyik felvidéki családi levéltárában maradt fenn. Mai holléte ismeretlen. Az előadáson, elsősorban annak nyomán, hogy az utóbbi idők gyakori hivatkozásai a közzétételkor közölt vatikáni jelzetet rendszerint tévesen jelölik meg, felmerült a hitelességi kétely. Én magam azért nem kételkedem abban, mert a korabeli etnikai; kulturális és szabályozási viszonyokkal nem ellentétben, hanem összhangban van; teljesen egybevágnak a mellette idézett esztergomi káptalani rendelkezéssel; sem a Szilassy családnál, – az évszázados lappangásban – sem a közzétévő egyházi személynél, sem a közzététel módjában, sem pedig a közzététel korának társadalmi, kulturális, tudományos viszonyaiban nem mutatható ki hamisítási érdek.”

mintegy hitelesítően vág egybe Lőrinc esztergomi érsek 1114-es rendelkezése is, amely szerint 'Minden kanonok a klastromokban, minden káplán az udvarokban tudományos nyelven, azaz deákul beszéljen és senki semmit meg ne tartson a pogány vallásbeli szokásokból, amit aki cselekszik, ha tette nagyobb, 40 nap tartson különös pönitenciát, ha kisebb, megveretve hét nap böjtöljön'.) Szent István rendelkezéséből több korabeli jelenségre is következtethetünk. Egyebek között arra is, hogy a rovásírást nemcsak a honfoglaló magyarok, de többi nemzetrészeink is használták. Az idézett rendelkezés rovással írt feliratokról és könyvekről szól. Következésképp a rovásírást nemcsak fába, kőbe vésve alkalmazták, hanem falra, bőrre festve, és könyvek írására is. Talán azért hiszszük ma köztudomásúan azt, hogy csak a rovásbot, rováspálca volt ezen írás hordozója, mert egyrészt a nyelvünk a rovással egybekötve csak ezek nevét tartotta fenn, másrészt mert ezek voltak azok az íráshordozók, amelyek a nem hivatalos körökben a leghosszabb ideig tartották fenn nemzetünk kulturális tudatában az ősi írás örökségét. Részint mert a tilalom párhuzamában ezek voltak a leginkább testközelben tartható és a legkönnyebben elrejthető, sőt szükség esetén különösebb anyagi kár nélkül megsemmisíthető íráshordozók, részint pedig azért, mert – e tulajdonságaik révén is – a köznépi, vagy gyors és olcsó házi használatra a legmindennapibb alkalmatosságnak bizonyultak. (Ezt a feltevést alátámasztja az is, hogy a legalsóbb társadalmi rétegek körében, az állattenyésztésben, az elszámolás [számadás] eszközeként, az adószedésben pedig a kirovás és a behajtás eszközeként a 18-19. századig a jogszokás által is elismert hivatalos használatban maradt. Hogy e területeken a mai kort mennyire megközelítette a rovásírás gyakorlati használata, kifejezi az is, hogy a szaknyelv az adót ma is kirója, az illetéket ma is lerovatja velünk, a köznyelv pedig a tartozást ma is a rovásunkra írja, és – ugyancsak – lerovatja az adóssal.) Itt természetes módon adódik egy újabb következtetés, ami a nemzet korabeli általános kulturális színvonalának megítélésében cseppet sem érdektelen, hogy ugyanis Magyarországon az írástudás, illetve az analfabétizmus a honfoglalás után még századokon át, minden bizonnyal csak viszonylagos és túlnyomó részt a latin-betűs írás ismeretéhez és használatához kapcsolható. Igen valószínű, hogy a latin-betűs írás ismeretének és használatának hiánya párhuzamában – a latin írás használóinál népesebb körben, – még sokáig élt a rovásírás 'közönséges' ismerete és alkalmazása. Erre utalnak azok a későbbi rovásírásos emlékek, amelyek templomokban (Enlaka, Órisziget, Csikszentmárton), síremlékeken (Pécs), rovással írt naptárboton (Marsigli-féle), továbbá téglajegyekben, népi kerámiákon és faragásokban, tehát köznépi környezetben és használatban még századok múltán is keletkeztek. S ezek közül a népművészetre még csak kimondható, hogy csupán szimbolikus hagyományt őriz (bár ez sem mondható ki *expressis verbis*), de sem a falusi templomok adományozót, készítőt, építési vagy renoválási körülményeket jelző – pl. 'csináltatta Sándor 1111-ben' – vagy intelmet jegyző feliratairól, sem a sírfeliratokról, de még a rovásbot-naptárakról sem feltételezhető, hogy

csak kevesek által ismert rejtjeleket használtak rajtuk az adott felhasználásban lényeges, sokakhoz szóló és közérthetőséget igénylő közlendő rögzítésére.”¹⁰⁴⁵

Ezek az éles ésszel és nagy írástörténész szorgalommal összegyűjtött érvek tehát kimondják, hogy a nyugati kereszténységre térés előtti, illetve az Árpádi államszervezés előtti Kárpát-medencei lakosok körében, de az állami és egyházi körben is általános volt a magyar írás használata, amit aztán tiltani kezdett a nyugati érdekkörbe tagolt hatalom és egyház, de a nép körében végig fennmaradt ismerete és bizonyos fokú – az államhatalom s az egyház által is elfogadott vagy megtűrt – használata.

Szerzőnk így folytatja: „A Szent István-i rendelkezés azzal adja indokát a rovással írt dokumentumok megsemmisítésének és a rovásírás betiltásának, hogy ennek révén *’a »pogány« vallásra való emlékezés, visszavágyódás megszüntetődjék*’. Márpedig ha a rovásírást – amint a rendelkezés mondja – az egyházi magyar keresztény papság is használta és tanította, akkor feltehető, hogy ez, az úgynevezett pogány vallásra való emlékezés párhuzamában, nemcsak a régi táltos/mágusi vallásgyakorlatra utal, hanem talán a kereszténység – akkor már – eretneknek bélyegzett (keleti) irányzatának, vagy irányzatainak hitéletére is. De ha mindezt tévesen feltételeznénk is, a rendelkezés mindenképpen tükrözi, hogy mind a hivatalos, mind a pogánynak nevezett korábbi hitéletnek megvolt a maga rovásírásos írásbelisége. A régi hit táltos-mágus papjai ellen a 13. században folytatott inkvizítorius perek adataiból tudjuk, hogy a gyógyfüvekkel és gyógyítással kapcsolatos ismereteket is rováspálcákra írták. Mind a vallásgyakorlat, mind a gyógyító tevékenység – amely a korábbi időben ugyanazon táltosi-mágusi hivatás más-más gyakorlatát jelentette – meghatározott rítusok, előírások, receptek, vagyis *szabályok* szerint működött. *Ha ezek ismereteit írásban rögzítették, akkor miért ne rögzítették volna írásban a jog szabályait is.* A jogot, amely a vallással egy töről fakad, s azzal párhuzamosan fejlődött. Valamint a jogélet azon produktumait (adományok, kiváltságok, szerződések, öröklés, ítélet, stb), amelyek a törzsszövetségen belül egy-egy törzs, azon belül egy-egy nemzetség vagy család, illetve személy sorsát, társadalmi helyzetét, kapcsolatait meghatározóan érintették. Ez annál is valószínűbb, mivel az egykor még Belső-Ázsiában élő türk eleinkről feljegyzett kínai adat szerint már ők is fára vésték jeleket *’szerződés végett*’ – miközben azt is feljegyezték róluk, hogy kérésükre a kínai császár nyelvükre lefordított budista szent könyveket küldött nekik.”¹⁰⁴⁶

Hogy Szádeczky-Kardoss még a honfoglalás kifejezést használja 1997-ben, nyugodtan elnézhetjük neki, csak tudatosítanunk kell, hogy már sokkal többet tudunk erről, és a több ágú őstörténet egyik fejezetét láthatjuk benne. Amint arról is sokat tudunk, hogy ténylegesen jelen volt a keleti, görög rítusú kereszténység, és a táltos mint tudós tanító és gyógyító inkább az új papság féltékenysége, mint valamiféle ősvallási jellege, szerepe miatt lett üldözve. Ugyancsak helyesen kell értelmezni a hatalmi jellegű, messzi keletre nyúló hasonlóságokat,

¹⁰⁴⁵ Szádeczky-Kardoss (2005), 189-191.

¹⁰⁴⁶ Szádeczky-Kardoss (2005), 191.

amit nem származási kérdésként, hanem műveltségi terjedésként kell tekintenünk, mert az Árpád-kor kezdetét megelőző két-három ezer évben messze a legkifejlettebb alakra állt össze a hatalomgyakorlásnak nemcsak a sikeres mikéntje Euráziában, hanem a jelképi feltétel rendszere is, melynek birtoklása, tudomása ebben a rétegben magátólértetődő kellett legyen. Így ennek a területnek – mint államjognak és közönséges jognak – a lejegyzése felvetése olyan új szempont, amit Szádeczky-Kardoss Irmának meg kell köszönnünk, mert megemeli a jelentőségét a magyar írás korai művelésének, államhatalmi, közéleti és magánéleti gyakorlásának.

Ennek megfelelően öszerinte „az ősi magyar jogélet jogalkotási és bizonyos jogalkalmazási írásbeliségére utalnak azok az adatok is, amelyek már az őseleinknek tekintett népeknél is ezt bizonyítják. Például a 8. századból származó orhoni felirat, amely szerint az ugyancsak többtörzsű népességen uralkodó türk Bumin és Istemi kagánok ’trónra ülven, megszervezték a türk nép birodalmát és megszabták törvényeit’. És mit mond a honfoglalás utáni magyar jogélet hasonló eseményéről Anonymus? ’A fejedelem és előkelői azon a helyen rendelkeztek az ország szokásjogáról/szokástörvényéről és az egyes jogesetekről/valamennyi jogáról: miként szolgáljanak a fejedelemnek és előkelőinek, vagy miként hozzanak ítéletet az elkövetett bűncselekmények/vétkek ügyében. (...) És azt a helyet, ahol minderről határoztak, a magyarok saját nyelvükön Szernek nevezték el, mert itt rendezték el az ország minden dolgát’. Márpedig, a jog természetéből folyóan, főfejedelem és fejedelmek, őshonosok és honfoglalók, törzsszövetségi és csatlakozott, illetve hódoltatott népek le- és összetelepítését, kapcsolatát, jogait és kötelezettségeit egységesen és általánosan megszabni – különös tekintettel a szokások valószínű különbözőségére és a nyelvi eltérésekre is, – hatékonyan és használható módon csak írásban lehet. Nem utolsó sorban azért is, mert ez a szeri szabályozás újdonságot is hozott valamennyi törzs számára. Igaz, hogy a kétes hitelűnek tekintett¹⁰⁴⁷ Anonymus itt ’szokás/jog/ról’ beszél, ez azonban nem a hitelének kétségeit erősíti és nem is a szeri jogalkotás írásbeliségét cáfolja, hanem inkább csak azt a tényt tükrözi, hogy az ő idejében a régi jog, magyar nyelvű lévén, a Szent Istvánnal elindított latin nyelvű jogalkotástól elkülönülve, rovás-írásos voltától pedig megfosztva, lefordíthatatlanul és átíratlanul, már valóban csak a szóbeliségben és csak a szokás gyakorlatában élt.¹⁰⁴⁸ Ezért a – természete és hagyományai révén mindig is – pontos meghatározásra kényszerülő és törekvő jogi terminológia már akkor ’szokásjognak’ nevezte, differenciálón, az írott latin nyelvű törvények párhuzamában. És vajon Árpád és első jogalkotónknak tekintett Szent István kora között, ebben a százéves időszakban, amikor a nomád és letelepedett életmód súrlódásai, a betelepültek és őshonosok összeszoktatása nemkülönben, természetszerűen szaporította a szabályozandó kérdéseket, nem volt-e szükség Szer után és István előtt

¹⁰⁴⁷ Tudjuk: csak a magyar történelem meghamisítói részéről, akik emiatt esetleg még magát Anonymust is meghamisították.

¹⁰⁴⁸ Ugye, milyen érdekes az egybeesés: ma is azt tapasztaljuk, hogy egész középkori, de már lassan újkori történelmünk is érdektelenné válik, érdektelenné teszik ifjúságunk előtt, egyáltalán nem (?) ugyanolyan jellegű erők, mint akkoriban.

is, újabb és újabb szabályozásra, s nem születtek-e újabb és újabb szabályok? Nyilvánvalóan nem István törvényei voltak ebben a sorban az elsők. S amiként ezek igényelték a leírást, ugyanúgy igényelték a korábbiak is. Nem állíthatjuk tehát teljes bizonyossággal, hogy a magyar kultúra és jogalkotás írásbelisége csak 1000 körül, Szent Istvánnal kezdődött. Ellenkezőleg, szórványos adatokból ugyan, de az következtethető, hogy a honfoglaló és honfoglalás előtti magyarság már ismerte és alkalmazta jogéletében is az írást és az írásbeliséget.”¹⁰⁴⁹

Mármint a magyar írásbeliséget. Mert különben, mint a szlávok esetében Metód püspökünk,¹⁰⁵⁰ valaki bizonyára készített volna a magyaroknak is a görögöl származtatott valamilyen írást, mert a császári szomszéd bizánci hatalom a kultúrában és vallásban nem volt kirekesztő, mint a későbbi német-római, amely majd ránk erőlteti a latin írást, sőt nyelvet. Ám a latin nyelv esetében megegyezésszerű intézkedésről is szó lehet, mivel igen sokféle népet kormányzott Árpád és az Árpád-ház. Még az is elképzelhető, hogy a tiltás csak ebben a vonatkozásban keletkezett a magyar írás használatáról, és a magyarok egymás között törvényesen használhatták saját írásukat. Mindenesetre az Árpád-házi hatalom előtti időkben használt magyar írás létének elfogadása azért fontos, mert ezen írástörténeti szempont által tovább visz bennünket az azt megelőző Kárpát-medencei ősidőkbe.

Árpád Atila örökén

Anonymus nemcsak Szerről ír, s a továbbiak már hamisítottak lehetnek, ezért saját fordítást alkalmazva kell közelíteni az eredeti mondanivalóhoz. Szem előtt tartva, hogy Anonymust rögtön hiteltelennek kiáltják ki, mihelyt Atila örökén érkezőnek mondja Árpádot. Zolnay László szerint 1189-től keltezett tudjuk bizonyosan, hogy Óbuda királyi szálláshely, de a település másik gazdájának az óbudai káptalant tartja. Fel sem merül benne, hogy a két dolog összefügg: a királyi közelség hívta életre a káptalant még Szent István idejében. Továbbá Zolnay kijelenti: „Ami Aquincumnak, a későbbi Óbuda városának Atila hun király városával való azonosságát illeti, e legendának sem történeti, sem régészeti valósága nincs.”¹⁰⁵¹ Ám ha a mai óbudai részen a hun régészeti és történeti emlékek hiányzanak, abból nemcsak arra lehet következtetni, hogy a hun hatalom, illetve Atila egyáltalán nem volt kapcsolatban régi Óbudával. Különösen akkor, ha sok egyéb adat mégiscsak alátámasztja azt. Zolnay azonban, mint legtöbb mai történészünk, tovább megy a következtetéssel, és ettől már nagyon kilóg a lóláb: „Ugyanilyen legenda az Árpádok családjának, vezető nemzetségüknek Attila hun királytól – s a magyaroknak a hunoktól – való egyenes ági

¹⁰⁴⁹ Szádeczky-Kardoss (2005), 192.

¹⁰⁵⁰ Azért a mi püspökünk és nem a ’szlávoké’, mert a pannóniai Szirmium püspöke volt, és akkor még szlávok nem voltak Pannóniában.

¹⁰⁵¹ Zolnay László: *Az elátkozott Buda – Buda aranykora*. Magvető, Budapest, 1982. 83.

származtatása.”¹⁰⁵² Amit cáfolnunk kell, előbb csak abban az általánosságban, ahogy itt Zolnay fogalmaz, azután részleteiben is, amint ő azokat előadja. Általánosságban azért kell elvetni a magyaroknak a hunoktól származtatása tagadását, mert nem tesz különbséget a nép és uralkodói, vezetői között. Mert ez a magyarok esetében azt jelenti, hogy Atila idejében még a hunokról nevezték őket, a hun katonaságról, a hun vezető rétegről, és amikor a magyar nevet adó Álmos–Árpád-féle vezetés uralkodott rajtuk, akkor arról. Ámbár, mivel nem láttak nagy különbséget a két (sőt, három, mert közbeesett az avar vezetés is) uralkodó katonaság között, az első elnevezés megmaradt a környező, főként nyugati, távolabbi országokban és népeknél, és a magyart inkább a mai szomszéd népek használják, akiknek felmenői korábban többnyire az országunk elődjének, azaz a Magyar Királyságnak a lakosai voltak. Ám volt egy harmadik elnevezés is, illetve az is használatos máig, a venger, amit a lengyelektől vett át (vagy talán a szláv együttélés idejéből hozott) több későbbi szláv nép, és amely az onogur uralkodó réteg nevének saját nyelvi változata náluk.

Zolnay véleménye a hun–magyar, illetve pontosabban hun–avar–magyar folytonosságról az, hogy „legenda ez akkor is, ha ezt esetleg maguk az Árpád-ház tagjai, a XII. század magyarjai s maga Anonymus is hitte és hirdette.”¹⁰⁵³ De az előbb mondottak fényében ez a Zolnay-féle kijelentés már tudománytalan, mert összemosza a nép és az uralkodói, hatalmi rendszer fogalmát, s nem veszi figyelembe, hogy éppen a külföld részéről a korábbi – hun, avar és onogur – uralkodási névhez ragaszkodás, míg az itteni nép részéről az új név használata arra mutat, ami a valóság, hogy csak uralkodóváltás történt, a nép maradt ugyanaz. Tudta ezt az is, aki a régi, és az is, aki az új nevet használta, használni kezdte, használatba vette. Mármost fontos visszautasítanunk azt a Zolnay által hangoztatott és közkeletűnek számító, minden elsőéves történész egyetemista eszébe máris bégettetett érvet, hogy az Árpád-ház tagjai (és a XII. századi magyarok és maga Anonymus is) a felmenőiket nem ismerték, legendákban hittek, hazugságot szajkóztak. Mert Zolnay szerint „Anonymus tehát Óbuda – Atila városa esetében – nem általa kitalált dolgokat írt meg. Hanem olyasmit, amit az ő korában általában hittek, beszéltek, megénekeltek.”¹⁰⁵⁴ Rafinált vád ez, sőt merész: hogy e Föld akkori legerősebb hatalma vezető rétegének leszármazottai nem ismerték saját családfájukat. Tették ezt úgy és akkor, olyan körülmények, kultúra birtokában, amely nemhogy a vezető réteg – sokszor isteni – leszármazását nyilvánartotta, de minden ember fel tudta sorolni felmenőit több tucat nemzedékre visszamenőleg. Ideje lenne már *egyetlen* érvet, bizonyítékot felhozni a magyaroknál erre a tudatlanságra. Vagy elkullogni a történeti pályáról.

És most nézzük, mire alapul az a mai, illetve modern általános ’hit, beszéd és ének’, amit Zolnay hangoztat. Mert Zolnay felhozott indoklása nem állja meg

¹⁰⁵² Zolnay (1982), 84.

¹⁰⁵³ Zolnay (1982), 84. Ugyanakkor, ha rátekinünk a nyugat-európai uralkodó családok ’történetére’, ott kimondott és megengedett a szinte csupán legendákra hivatkozás. A magyar ügyekkel kapcsolatban oly finnyás magyar történészek részéről is. Csak egyetlen leleplező művet említünk itt: Littleton (2005).

¹⁰⁵⁴ Zolnay (1982), 84.

a helyét, néha már-már nevetséges. Szerinte ugyanis azért helytelen a magyar felfogás, mert „Óbudát Barbarossa Frigyes császár ittjártakor, tehát már 1189-ben is Urbs Adtile, vagyis Attila városa névvel illeti a császár kísérője. Német neve pedig egészen a XVI. századig Etzilburg volt.”¹⁰⁵⁵ Azaz Zolnay azt sugallja, mintha a németek terjesztették volna itt el Attila városának – hamis – kultuszát. Vagy a császár kísérője hazudott volna? Zolnay érve visszalő. Ám tudjuk azt is, hogy a császár Esztergomba érkezett, és III. Béla királyunk csak vadászni vitte Óbudára. A császár és kísérete elámult azon a gazdagságon, amit látott. És Óbudán bizonyára megtekintették a sok-sok római kori pompázatos emléket, azoknak Attila óta folyamatosan megújított maradványait (Amiről Anonymus nem felejt el beszámolni): különösen Attila városa érdekelhette a császárt.

A másik indoklás arra, hogy mesének kellene tartanunk Attila városát és az Árpádok hun származását, ez: „A magyaroknak (a székelyeknek) a hunoktól való eredeztetése – talán mint avar hagyaték – mind nálunk, krónikáinkban, – Anonymusnál, Kézai Simonnál, a Képes Krónikában, Thúróczi János művében s végül a XVI. századi Oláh Miklósnál, – mind pedig idegen középkori írónál – Mügelin Henriknél, L. Snutheimnél – hosszú századokon át kísért (Az Árpádok hun eredetmondájáról: Dümmert, 1977, pp.: 11-75. Simon, 1978, p.: 270). Csakba királyfit pedig népünk s a székelység váltig hazavárja... (Grech, 1928.).”¹⁰⁵⁶ Ám – enyhén szólva – furcsa megnevezés a *kísértet* a nemzeti és királyi hagyományra. És Zolnay most vonja be a magyarázatba először az avarokat. De ez az ’avar hagyaték’ ugyan miért lenne hamis? Ezt is bizonyítania kellene, de nem teszi. Hiszen ez inkább alátámasztja, megerősíti a későbbi hagyományt. És az a kísértetnek leminősítés sem bizonyíték, amit Zolnay elkövet a fél világ történeti hagyományával. S ettől kezdve zavarossá válik Zolnay érvelése: „Etzilburgnak nevezi Óbudát az Anonymusszal közel egykorú, 1200 táján leírt Nibelung-ének is. Ez a germán eposz Budát (Óbudát) teszi meg ’Etel lakának’ (mint Szász Károly magyarázta), Attila és Krimhilda násza, a nibelungok drámája színhelyének.” Ami mind mellette, nem ellene bizonyíték, de hozzáteszi: „Az Attila udvarát leíró részletek – úgy vélik – a XII. század végi Óbudát jelenítik meg.”¹⁰⁵⁷

Az világos, hogy Zolnay régészetiileg nem tud kiegészíteni a mai Óbuda és Attila városa azonosításával, de akkor nem az egész történeti hagyományt kellene, hogy elvesse, vagdalkozva, hiszen annak az egésznek a cáfolatára még csak lépéseket sem tesz. Tehát nem lett volna szükségszerű arra következtetnie, hogy Attilának egyáltalán nincsen semmi köze Óbudához, ha nincsen köze a *mai* Óbudához. És Zolnay így folytatja: „Az ógermán mondák – az izlandi Eddadalok, a Völsunga saga, az ún. Waltharius-eposz s végül a Nibelung ének – mintha megőrizték volna Attila király emlékét. Ezek az eposzok Pannóniába helyezik ’Attila várát’ (ami egészen valószínű is), azt a helyet, ahol Krimhildának – a megölt Siegfried bosszúért lihegő özvegyének, majd Attila feleségének – felbujtására a nibelungokat a hunok felkoncolják. A monda legkésőbbi válto-

---

¹⁰⁵⁵ Zolnay (1982), 84-85.

¹⁰⁵⁶ Zolnay (1982), 85.

¹⁰⁵⁷ Uo.

zata a Nibelung ének.”¹⁰⁵⁸ Ám csúnya dolog Zolnaytól, hogy nemcsak tájékozatlan, de hamisan elmarasztaló is a hunokkal. Abból viszont, ahogy a későbbi elfogulatlan történészek, irodalomtörténészek elemzik mindezt, nyilvánvalóvá válnak a következők: A Nibelung-éneknek és a Waltharius legendának egyértelműen magyar előzménye van: Magyar Adorján szerint „a Nibelung-ének felületesen szemlélve kereszténynek látszik, de igen sok kereszténység előtti őselemet is tartalmaz, tehát részleteiben, külön-külön énekekben, elbeszélésekben az anyaga már sokkal a keresztény-kor előtt megvolt, és hogy ezeket a régi anyagokat csak később foglalták egybe, hozzáalakítva a kereszténység fölfogásához. Az ének anyaga az ősmagyar csallóközi eredetű, kereszténység előtti magyar regékből származik. A németek ezeket a regéket próbálták a maguk és a kereszténység felfogásához átformálni. Siegfriedet, az ének főalakját északon Sigurdnak nevezik, és az ének az összes szaktudós szerint délen, éspedig Ausztriában született és onnan került Németországba, majd Skandináviába, – igen régen ugyan, – de már irodalmi úton. Ez a megállapítás egészen közel hozza a dolgot Magyarországhoz, annyival is inkább, mert pl. a Bécsi-síkság (Marchfeld) és az ettől délre eső hegyvidék, még az avarok korában is Hunniának neveztetett, ahová – az avarok legyőzése után, az ottani magyarelőd őslakosságot részben elűzve – csak” (a Heribert Illig előtti történetírásban még főszereplő)¹⁰⁵⁹ „Nagy Károly telepített keresztény bajorokat és szlávokat. A Sigurd név a régi magyar Zoard névvel feltűnően egyezik, a germán hőselemek Atilláról és a hunokról csupa dicséretes dolgokat emlegetnek, illetve az énekekben alig akad olyan állítás, ami nem válik Atillának és a hunoknak dicsőségére, viszont a német, vagy germán hősookról, fejedelmekről általában csak rosszat mondanak. Még Siegfriednek alattomos gyilkosairól is megmondják, hogy azok németek voltak. A Nibelung-ének éppen úgy, mint más germán hősiének, a hunokról szép és dicséretes dolgokat regél, magát Atillát pedig valósággal isteníti s Odin germán főisten fiának nevezi... Tudjuk, hogy a burgundok németek, tehát azok voltak a Nibelungok is, akik Siegfriedet meggyilkolták. A költemény végén levő sorokat, amiket a Nibelung-ének magyar fordításához (Budapest, Lampel R. Kiadása) Szász Károly a bevezetésében is idéz, magyarul így olvashatjuk: *A passau püspök, Pilgerin / Öcséihez való jó szíve szerint, / Leiratá a gyász-mesét, / Hogy tudja minden, hogy esék, / Latin betűkkel még pedig: / Ezt mindenek elhihetik... / Azt sorba leírta mind, / Maga s világ tudásakint / Konrád mester, íródiák. / Azóta aztán átírák / S megvan németül is a dal.* Szász Károly ezekhez többek között még hozzáfűzi a megjegyzést: 'Konrád íródiák latinul írta meg a munkát, s azt utána más fordította le, vagy dolgozta át németre.' Bizonyos tehát, hogy az eredeti Nibelung-ének, illetve annak ősalakja nem volt német, hiszen akkor nem kellett volna azt németre fordítani. Kitűnik ellenben, hogy Pilgrin passau püspök¹⁰⁶⁰ Konrád nevű íródiákja a püspök megbízásából, valamilyen rege, vagy

¹⁰⁵⁸ Uo.

¹⁰⁵⁹ Illig és tudós köre még Károly létét is tagadja, nemhogy császárságát! Lásd: Illig, Heribert: *Kitalált középkor. A történelem legnagyobb időhamisítása.* Allprint Kiadó, Bp. 2002.

¹⁰⁶⁰ Meghalt 991-ben.

regék (szerintem magyar regék) alapján fordította le latinra, majd ugyanazt az anyagot, talán még Konrád életében és tudtával, valaki – valószínűleg költő, vagy énekmondó – lefordította németre is.”¹⁰⁶¹ Ezt a magyar mondavilágot aztán a német hercegi udvarokban eltorzították, az ottani ízlés szerint véres jelenetekkel dúsított és az érthetlenségig ilyen részletekbe vitt legendafüzért csináltak belőle. Mint amikor minden udvari énekes hozzátesz valami még borzalmasabbat az addigiakhoz, amit még senki se hallott, hogy kielégítse a hallgatóság vérszomját. Így tehát a magyar változat az eredeti és időben megelőzi a későbbi torzításokat. A latin írásba foglalás még X. századi, míg a német csak XII. századi. Az eredeti ténylegesen szólhatott Attiláról és budai udvaráról.

Eredetileg a Kárpát-medencei lakosságot szórakoztató hősmondákról van szó, amit aztán a németek eloroztak, elferdítettek. Szívük rajta, de minket az eredeti érdekel természetesen. A Waltharius legendával kapcsolatban pedig Fehér Mátyás Jenőtől megtudjuk, hogy „az ’eltűnt’ avarok hősi eposzairól, csatadalairól, népi énekeiről a VII. század első felében élt Theophylactos, görög ’haditudósító’ és történetíró emlékezik meg az avar történeti irodalom legjelentősebb forrásművének tekinthető Historia Oikumenike c. munkájában. Az ’avarok énekeiről’ szóló, sajnos csak mindössze háromsoros megemlékezésében (H. W. Haussig: „Theophylactos Exkurs über die skythischen Völker.” Byzantium 23, 1953). Szerinte az avaroknak szép, hősi énekeik, csatadalaik, valamint népies nótáik is voltak. Arról is tudósít, hogy ezeket az énekeket részint magános regősök, részint énekkarak dalolták tábortüzeknél, esti pihenő órák alatt a falvakban. Éneküket húros hangszerekkel kísérték, mialatt a hallgatóság időnként tapssal kísérte az énekek ütemét (Theophylactos, ed. Ded BOOR, 236, 6). Köztudomású a mélységes gyűlölet Theophylactos részéről az avarok irányában és így kényszerű elismerése énekművészetükről hatványozott értékű. A tudósítást más helyütt Theophylactos kibővíti azzal, hogy az avarokat környező szláv népek ismerik ezeket az avar énekeket. Ez a híradás nagy jelentőségű az avarok szellemi hatásának felmérésében Európa szerte és miután a koraközépkori hősköltemények egész sora és szövevénye ilyen hatásokra vezethető vissza, a legújabbban nagy lendülettel dolgozó avar-kutatás, amely főként régészeti anyaggal dolgozik, kiegészítendő a korábban ó-germának ítélt hun–avar szellemtörténeti kutatással is (Csallány D.: Archäologische Denkmäler der Awarenzeit in Mitteleuropa. Budapest, 1956).”¹⁰⁶²

Fehér a Waldharius hősköltemény szövegét behatóan elemezve rámutat az eposzban a ’hun–avar’ népi, vagy népnévi használat folyamatosságára: „Ennek a magyarázatát a szerző mindjárt a 4-5. verssorban érthetően feltünteti a következő szavakkal: ’Pannónia népét, melyet többnyire csak hunnak nevezünk mi szokásból!’ Ezt a szöveg töredékét a Waldharius kutatók első rangú bizonyíték-

¹⁰⁶¹ Magyar Adorján: *A Nibelung-ének magyar eredete*. Kiadta „A fáklya”. Warren, Dickey Avenue 151, Ohio, USA. 1963. (Interneten elérhető: http://www.szilajcsiko.hu/magyar-ostortenet#!_magyar-ostortenet/a-nibelung-%C3%A9nek-magyar-eredete.) 4-5.

¹⁰⁶² Fehér Mátyás Jenő: *A „Waltharius manu fortis” hősköltemény avar vonatkozásai*. 2012. Interneten is elérhető innen: http://www.szilajcsiko.hu/magyar-ostortenet#!_magyar-ostortenet/fmj-avar-vonatkozas.

nak tekintik a költemény szerzésének idejére vonatkozólag, amennyiben a jelzett népet a jelenben rögzítve említi. Mondanunk sem kell, hogy legtöbb szövegmagyarázó a magyarokat érti ama nép alatt, amelyet megszokásból 'hunnak' nevez az epikus elemeket közvetítő népi eredetű forrás, és amelyet így rögzített le a szerző. A hunok, avarok és magyarok nevét a korabeli nyugati krónikások sűrűn 'összetévesztik' a mai magyar terminológia szerint, a népi hagyomány azonban azt sejteti velünk, hogy az avarok büszkéek voltak a velük azonos hunok hőstetteire és az avarok korábban érkező népével már ide jött magyar elemek¹⁰⁶³ is belekapcsolódtak ebbe a hagyományba. Maga az egész első versszak egyébként teljesen elűt a kolostori krónikák 'hivatalos' és nagyban elterjedt hun-avar-magyar-gyűlölő szellemétől és környező népek eddig egyedüli forrásként felhasznált írásbeli adataitól. Sőt az egész versszakaszt az 'eurázsiai nomád nép' valóságos dicshimnuszának lehet tekinteni.”¹⁰⁶⁴ – Mindebből az a fontos számkra, hogy az avar idők elején a falvakban hőségeket énekeltek. Kiról, másról, mint Attiláról?! Így a hatás tehát mindenképpen tőlünk eredt nyugatra is, ami az ellenkezőjét jelenti, mint amit Zolnay László bizonygat.

Mindenesetre Zolnay még részletezi az előző állítását zavarossá tevő nézetet: „A legújabb kutatók egyike megfordította az eddigi vizsgálódások módszerét. Simon V. Péter nem azt kérdezi, miként hatott a korai magyar ősgesztára és az abból kiinduló, 'felülről lefelé', az udvari műveltségéből a nép felé áramló hazai hagyományra a germánok mondavilága, hanem úgy véli, a hatás iránya fordított volt, s a hun-avar-magyar népek történetének egyes eseményei – Géza fejedelem cselekedetei, István és Gizella királyné életének egyes eseményei, a XI. század németellenes magyarországi megmozdulásai, Vak Béla híveinek aradi tömeggyilkossága – tükröződnek Attila korára visszavetítve a Nibelung-ének hun vonatkozású részleteiben.”¹⁰⁶⁵ Ez az érvelés azonban több sebből vérzik. Már az is cáfolja, hogy a szerző valamiféle nyugat-barát elfogultsággal németellenes magyarországi megmozdulásokról beszél, amikor néha élethalálharcot vívva kellett védekeznünk az állítólag keresztény testvér németek kegyetlen katonai támadásai ellen, Kurszán legyilkolásától és a 907-es kétszeres túlerőt felvonultató támadástól kezdve. Ezen felül valamivel bizonyítani kellene, hogy tényleg hatottak a középkori magyar események a nyugati legendaképző kedvre, mégpedig olyan módon, hogy Árpád-házi királyainkat Attilával azonosították, és az eseményeket, mégha azok Aradon történtek is, Attila – nem valóságos – óbudai udvarába helyezték. Lehetetlen! Zagyvaság.

Nyilvánvaló, hogy ezen igen gyenge érvek elfogadása Zolnay részéről a régészeti adatok hiánya miatt történt, de nem segített rajta Györffy agytornája sem, akit Zolnay idéz: „Györffy György úgy véli, valószínű, hogy az Attilát említő ógermán eposznak egy, a Nibelung-éneknél korábbi változata juthatott el a XI-XII. századi Magyarországra. Ebben – mégpedig a Völsunga sagában – szerepel Attila hun királyon (Etzel, Ecil) és Krimhildán kívül a Budli név is. Ennek

¹⁰⁶³ És az őslakosság.

¹⁰⁶⁴ Fehér (2012), 6.

¹⁰⁶⁵ Zolnay (1982), 85.

a Buda helynevéünkkel – az akkori Óbuda névéel – való hangzásbeli rokonsága mozdíthatta elő a mondaképződésben Budának – Óbuda városának – és Attila városának azonosítását.”¹⁰⁶⁶ Csakhogy ez egy semmivel sem alátámasztott feltételezés, – az ellenkezőjét viszont imént láttuk bizonyítva, – amit különösen a magyar ősgeszta léte cáfol erősen, amelynek létét Györffy és Zolnay is elismeri.

De Zolnayt mindez nem zavarja, s megismétli álláspontját a német mondai elem hatásáról, hogy „Anonymusunk már ennek ismeretében írta azt, hogy ’Magóg királynak ivadékából sarjadt az igen nevezetes és roppant hatalmú Attila király. Ő az Úr testet öltésének 451. esztendejében a szittya földről kiszállva Pannónia földjére jött, és a rómaiakat elkergetve az országot birtokába vette. Majd királyi székhelyet állított magának a Duna mellett, a hévizek felett. Minden régi épületet, amit itt talált, megújított, s az egészet igen erős falakkal vévette körül. Ezt magyar nyelven most Budavárnak mondják – civitas Attilae regis –, a németek pedig Etzilburgnak’ (Györffy, 1973, pp. 249-251. Mollay, 1959, Karl: Das Ofner Stadtrecht. Budapest. pp. 45, 132).”¹⁰⁶⁷ Ám Anonymus azt is tudta, hogy Árpád harc nélkül foglalta el ezt a várat, és azt is tudta, miért: „És hogy így alakultak a dolgok, elmondhatatlan jó kedvük támadt, megértve, hogy addig a pontig azért nyerték harc nélkül el Attila városát, mert Árpád fejedelem Attila nemzetségéből származott.” És ez egészen más, mint amit Zolnay mond, mert ez azt jelenti, hogy az ország fogadta el Árpádot, mint Attila leszármazottját, utódját. Természetesen kellett hozzá a Vérszerződés is, annak katonai teljesítése Árpád fővezér részéről, de kellett hozzá az országbeliek beleegyezése, segítsége, amint arra Bátonyi Pál rámutatott.¹⁰⁶⁸

Végül Zolnay összefoglalja Anonymus elleni és az Attila–Árpád-leszármazás, valamint az Óbuda, mint Attila városa, elleni érvelését: „A forráskritika fényénél, de meg a hun kori óbudai leletanyag hiányának okán mind a germán hősmondáknak, mind Anonymusnak Attilával, Krimhildával, Bleda–Budával kapcsolatos téziseit a költői elképzelések világába utasíthatjuk. (Ugyanúgy, mint a francia eredetű legendát Óbuda és az ókori Sicambria – sokáig emlegetett – azonosságáról (A Sicambria legendáról: Eckhardt, 1927, pp.: 157-201).”¹⁰⁶⁹ De Györffy feltételezését – amit Zolnay (és minden magyar virulens történész) a következő mondatában már tényként kezel: a Völsunga saga „juthatott el” Magyarországra, amit semmivel se bizonyít, de még ha igaz lenne is, akkor se bizonyítaná azt, hogy nem volt a magyar királyoknak saját emlékezetük, hagyományuk, – nem fogadhatjuk el cáfolatként, mert nem fogadható el, hogy fantáziálás lenne, költői elképzelés csupán a királyi krónika, mivel nem annak készült, és senki se bizonyította még, hogy az Árpád-háznak nem volt saját emlékezete a múltból, vagy hogy saját hagyományukat máshonnan merített-

¹⁰⁶⁶ Zolnay (1982), 86.

¹⁰⁶⁷ Zolnay (1982), 86.

¹⁰⁶⁸ Bátonyi Pál: „A magyarok letelepedése a Kárpát-medencében.” *Acta Historica Hungarica Turiciensia* XXIV/2, *Pannon Kultúraközösség Kutató és Képzőközpont Folyóirata* 2009/A (a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 59. sz. kiadványa), http://www.zmte.org/hu/e107_files/public/59.pdf 23:12:53. 2009. 02. 13. 23:12:53.

¹⁰⁶⁹ Zolnay (1982), 86.

ték volna. Azt sem bizonyította még senki, hogy az ősgeszta nem tartalmazta mindezt a vitatott ügyet, de igenis mindezt feltételezték, hogy tartalmazta. Az sem tartható állítás, hogy ha a Sicambria-monda csupán legenda, akkor az Atila-hagyomány sem lehet igaz. Ilyen érvelési mód nem állja meg a helyét.

Így kijelenthetjük, hogy semmi joga Zolnaynak és vele a magyar történettudománynak lenézni Anonymust és elvetni az Atila-hagyományt.¹⁰⁷⁰ Mi pedig inkább már csak mosolygunk – kínunkban – azon a nagyképű önteltségen, amivel a régmúlt magyar emberét lenézik: „A kor embere *hitt* ezekben a legendákban! A mondák ereje a királyi udvartól a népig áthatja a kor emberének eszmévilágát. A tegnapi legenda – holnapra helynév.”¹⁰⁷¹ Inkább a mai történészekre jellemző ez a hitbeli buzgalom, ami az utóbbi két-háromszáz évben eltakarta előlük az igazságot.

Zolnay persze szinte tobzódik a könnyen jött győzelem dicsőségében, a valódi érvek nélküli kombinálásban:¹⁰⁷² „Még különösebb dolog a legenda testet öltése: a XIV. században Óbudának – Etzilburgnak egyik forrását, a mai ún. Árpád-forrást (III., Bécsi út 257.) ’Krimhilda feredőjének’ nevezi az egyik 1389-es oklevél (Bárfai, 1938.)! ... mert egy percig sem kétséges: Krimhilda sosem lubickolt ennek az óbudai Krimhilda feredőjének vizében!”¹⁰⁷³ Nem bizony, mivelhogy ez egy jelképes elnevezés volt. Azaz olyannyira ismerte az akkori magyar utókor a múltat, éppen a mondai és krónikai hagyomány révén, hogy nem egyszerű földrajzi nevet teremtett, hanem az óbudai területen folyt hun testvérharc, vagy jobban mondva polgárháború kapcsán, azt magyar szempontból sajnálatosnak értékelve, elítélték és gyászolták, és ironikusan nevezték Krimhilda fürdőjének, amin vérfürdőt értettek. Mindenesetre tehát jobban ismerték a múltat, mint a mai történészeink, akik még mindig nem képesek elhelyezni azt a sorsdöntő csatát sehová Magyarországon. Illetve nem akarják, mert nem szeretnék elfogadni a magyar okleveles adat, hagyomány igazát.

Sokkal letisztultabb véleményt mond Atila örökségéről Baráth Tibor. Műve első kötete első könyvének a *Hun–magyar testvériség Kárpátországban* címet adta.¹⁰⁷⁴ Ebben külön-külön jellemzi a hunokat és a magyarokat, feltárja testvériségüket. Azután rátér a hunok nyelvemlékeinek bemutatására, amelyeket *hun* vagy *székely rovásírással* írtak. Végül sorra veszi a kárpáti Hunország minden népét, elemzi nevüket, előadja saájtságaikat. A hunok fellépésekor szerinte a Római Birodalmon kívüli Európában rajtuk kívül a szarmaták és a germánok (vízi és esti gótok) voltak a hatalmi tényezők. A szarmaták és hunok Kelet-Európa északi, illetve déli felén éltek, a germánok az Elbától a Kárpátok feletti

¹⁰⁷⁰ Vesd össze Sebestyén László: *Kézai Simon védelmében. Őstörténeti tanulmányok*. Nap Kiadó, Budapest, 2004.

¹⁰⁷¹ Zolnay (1982), 86.

¹⁰⁷² Aminek lehetőségét még az osztrák császári önkény teremtette meg a tudományban, és aztán már csak a Thomas Kuhn-féle tudomány-paradigma érvényesült. De ezt már az unalomig ismétljük.

¹⁰⁷³ Zolnay (1982), 86.

¹⁰⁷⁴ Baráth (1988) Tibor: *A magyar népek őstörténete (I-III)*. Egyesített új kiadás, [New York].

területen a hunokig terjeszkedtek. 375-től a hunok nagy része nyugatra indult, az ostri gótokat legyőzték, a vízi gótok pedig a Római Birodalomba menekültek. A hunok 409 és 433 között birtokba vették a Kárpát-medencét is. Oktár (†430), Rúga (†434) és Attila (†453) királyuk az Uraltól a Rajnáig terjedő hatalmas hun birodalmat épített ki, melynek központi kormánya a Kárpát-medencében volt. Attila fiai a birodalom felosztását akarták, ami a germánok beavatkozásával belső háborúvá fajult, miáltal a majd' 80 évig fennállt birodalom szétbomlott, a hun nagyhatalom megszűnt.

És aztán a későbbiekben ugyan mit láthatott Árpád Etzelburgban? Mert amikor Attila és Árpád váráról, városáról beszélünk, a krónikai híradásokat komolyan véve azt mondhatjuk, hogy igen nagy, szép városuk lehetett, és csak annyira elhanyagolt állapotban, amit a több száz eltelt esztendő és a történelem vihara indokolt. Még eléggé pompás állapotban ahhoz, hogy mindkét hatalom ott vesse meg a lábát. De mondhatunk három hatalmat is, mert egyértelmű, hogy az avar főhatalomnak is ez volt a székhelye, s nem véletlen, hogy a Nagy Károly-féle ostromot ide teszik, erre a területre.¹⁰⁷⁵

Anonymus pontosan tudósít erről a várról. Miután szabadsággal jellemzi a keleten lakó ősi népet, az ő korában is ilyen nevű dentümgogyereket, közli, hogy a Jáfettől származó Magóg, Szkítia első királya volt népe magyar névadója, s így folytatja: „Ettől a királytól származott a nevezetes és hatalmas király, Attila, aki az Úr megtestesülésének 451. évében¹⁰⁷⁶ Szkítia földjéről erős haddal indult el. Pannónia földjére jött és miután megfutamította a rómaiakat, birtokba vette az országot, királyi székhelyét a Duna menti Felhévíz felett alakította ki, amelyet ma magyarul Budavárnak hívunk, németül pedig Etzelburgnak. Az itt talált ősi épületeket parancsára rendbehozták, körös-körül erős fallal övezték.”¹⁰⁷⁷ A folytatásban pedig „hosszú idő elteltével az említett Magóg királytól származott Ügyek, Álmos fejedelem apja, akitől Magyarország királyai és hercegei eredetüket származtatták”.¹⁰⁷⁸

Megfontolandó, hogy ha három nemzedék száz évet átível, és abban egy hagyomány-átadás szerepel, – az idős nagypapa fiatal unokájával megtanítja a legfontosabbakat – akkor Árpád Ügyektől a negyedik átadásban részesült, midőn megkapta a még Irnák csabától, Attila legkisebb fiától hagyományozott szent feladat hírét. Ennek tartalmáról Bonfini számol be: „Azt beszélik, hogy Csaba hatvan öccsével és tizenötezer hunnal, aki e csatát túlélte, Görögországba futott, ahol tisztességgel fogadták, és 13 évig tartózkodott ott; aztán hazáját nem feledve, egy évig tartó utazással visszatért Szkítia belsejébe, ahol – mint mondják – nagyapját még életben találta, ami egyenesen képtelenségnek látszik; ennek tanácsára a Szkítiával szomszédos khorezmi nemzetből vett feleséget, és tőle

¹⁰⁷⁵ Lásd például Bonfininél. Bonfini (1995) Antal: A magyar történelem tizedei. Balassi Kiadó, Budapest, 1995. 1.9. Első tized, Kilencedik könyv, 125-155 ötsoros.

<http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/magyar-tortenelem/adatok.html>.

¹⁰⁷⁶ Ezt tartják a catalaunumi csata évszámának.

¹⁰⁷⁷ Anonymus (2004): *A magyarok cselekedetei*. Fordította Veszprémi László. Változatlan utánnyomás. Osiris, Budapest. 10.

¹⁰⁷⁸ Anonymus (2004), 11.

nemzette Edemen és Ed fiait; míg élt, gyermekeit folyvást Pannónia visszaszerzésére biztatta, és utolsó percéig Pannónia meg Sicambria nevét mondogatta.”¹⁰⁷⁹

Az Álmos, majd Árpád vezette nemzetegyesítő bejövetel, beköltözés harcai, győztes csatái után Árpád és katonái bevonultak a fővárosba. Ezt Anonymus így adja elő (saját fordításban a 13. századi másolat [?] latin szöveg mellett):¹⁰⁸⁰

„Et dum uidissent quod undique tuti esent, nec aliquis eis obsistere valeret, transierunt danubium. Et portum ibi transitum fecerent, portum moger nominaverunt, eo quod vii. Principales persone qui hetumoger dicti sunt ibi danubium transnavigaverunt. Transito danubio castra metati sunt iuxta danubium usque ad aquas calidas superiores. Et hoc audido omnes romani per terram pannonie habitantes vitam fuga servaverunt. Secundo autem die dux	„És amikor látták, hogy biztonságban vannak minden tekintetben, senki se képes szembeszállni velük, átkeltek a Dunán. És a révet, ahol az átkelést végezték, Moger-révnek nevezték, ama hét miatt. A fejedelmi személyek, kiket hetumogernak hívtak, itt hajóztak át a Dunán. Átkelvén a Dunán, tábornok ült a Duna mellett fel a felső hévízhez. Ennek hírére a Pannónia földjét lakó összes római rohanást mentette életét. A rákövetkező napon pedig Árpád vezér meg minden főembere, az

¹⁰⁷⁹ Bonfini (2012): *A magyar történelem tizedei*. Balassi Kiadó, online változat. VII/115. <http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/magyar-tortenelem/adatok.html>.

¹⁰⁸⁰ „... a kézirat nem autográf, de másolója ... magyar anyanyelvű volt. Az írástörténeti párhuzamok alapján kéziratunk a 13. század közepére, de mindenképpen IV. Béla halálának 1270. événél korábbra helyezendő... A kora újkorban a Bécsi Udvari Könyvtárban tűnik fel... Sebastian Tengenagel könyvtárigazgató (†1636) ad nevet először a műnek (*Historia Hungarica de VII primis ducibus Hungariae, auctore Belae regis notario*), valamint sorzámmal látja el a fejezeteket és a főlíókat, majd Mattheus Mauchter 1652-es katalógusában „*De gestis Hungarorum liber*”-ként szerepel. Kollár Ádám könyvtárigazgató 1780 előtt kötötte egybe az ambrasi gyűjteményből származó Kaspar Pansa-kézirattal (1610). A köteteket a 19. század első felében választották szét... A velencei kultúregyezményt (1932) követően került az OSzK-ba.” (Veszprémy László: „Anonymus: Gesta Hungarorum.” *Magyar Nyelvemlékek*. http://nyelvemlekek.oszk.hu/adatlap/anonymus_gesta_hungarorum. Tudományos vetület.) Anonymus talán „az egyház által tiltott ösgestát igyekezett átmenteni, valamint mérészen kirohant a pápaság ellen. A régi kunok előtérbe állítása elképedést válthatott ki az egyházi vizsgálókban, valószínűleg tiltott műnek nyilvánították. Az eredetét talán elpusztították, de egy másolatát legvalószínűbb, hogy a székesfehérvári curia könyveshelyiségében, elzárva őrizték. Akkor kerülhetett ki onnan, amikor 1543-ban a törökök feldúlták a várost. Ekkor bárki megkaparinthatta, talán így került Bécsbe. Mivel témája, a magyar honfoglalás ott nem volt aktuális, így könnyen elsüllyedhetett a könyvtár mélyén...” (Megyesi Csaba: „Anonymus, a névtelen jegyző.” *múlt-kor* <http://mult-kor.hu/cikk.php?id=7643&pIdx=2>, 2004. október 11.) Am „nagyon könnyen juthatott a kódex később, 1610 és 1636 közt is az Udvari Könyvtár birtokába, vagy esetleg azon nagyszámú kódexek közé is tartozhatott, melyeket TENGNAGEL, 13.546. sz. katalógusának I^a lapjára írt jegyzete szerint Rudolf császár és király számára időlegesen Prágába küldött.” Így nem zárható ki a szöveg ekkori módosítása sem, mivel Rudolf császár magyarok felé szándékai közismertek. (Jakubovich Emil: „Az Ambrasi Gyűjteményből való-e Béla király névtelen jegyzőjének kódexe?” *Magyar Könyvszemle* 34. évf. 1927. 1-2. 91. <http://epa.oszk.hu/00000/00021/00179/pdf/084-099.pdf>.)

arpad et omnes sui primates cum omnibus militibus hungarie intraverunt in civitatem atthile regis. Et viderunt omnia palacia regalia quedam destructa usque ad fundamentum quedam non, et ammirabantur ultra modum omnia illa edificia lapidea. Et facti sunt leti ultra quam dici potest, eo quod capere meruerunt sine bello civitatem atthile regis, ex cuius progenie dux arpad descenderat. Et epulabantur cottidie cum gaudio magno in palatio attile regis conlateraliter sedendo. Et omnes simphonias atque dulces sonos cythararum et fistularum cum omnibus iocolatorum habebant ante se. Fercula pocula portabantur duci et nobilibus in vasis aureis, servientibus et rusticis in vasis argenteis. Quia omnia bone aliorum regnorum circumiacentium dederat deus in manus eorum. Et vivebant large ac	összes magyarországi katonával együtt bevonulva¹⁰⁸² megszállta Attila király városát. És láttak az egész királyi palotaváros-négyszög¹⁰⁸³ építményei közül néhányat lebontva az alapzatig, másokat épségben, és ugyancsak megbámulták mindegyik kőépületet. És hogy így alakultak a dolgok, elmondhatatlan jó kedvük támadt, megértve, hogy addig a pontig azért nyerték harc nélkül el Attila városát, mert Árpád fejedelem Attila nemzetségéből származott.¹⁰⁸⁴ És minden nap Attila király palotájában étkeztek nagy meglelégedéssel barátságos légkörben ülésezve.¹⁰⁸⁵ És minden zene nekik szólt, éspedig hegedűk és sípok kellemes hangja¹⁰⁸⁶ az összes énekmondóval együtt. Az ételt, italt a vezérnek meg a nemeseknek arany-, a közrendűeknek meg parasztoknak ezüstedényekben szolgálták fel. Mert hiszen Isten a kezükre adta a többi környező ország minden gazdagságát.¹⁰⁸⁷

¹⁰⁸² Azaz nemcsak a bejött Árpád-katonaság vett részt hadműveletekben és az ünnepségen.

¹⁰⁸³ Anonymus a *palatium* szót használva utal régi Óbuda négyszögletű alakjára, hiszen Rómában „a Forum Romanum mellett emelkedik a város bölcsője a Palatinus, amelyen a hagyomány szerint Romulus szántotta körül az első város, a 'Roma Quadrata' területét, és itt építette fel házát is. Egyre többen építkeztek itt, a köztársasági kor vége felé már csaknem kizárólag a gazdagabb családok lakták. A Palatinus szóból származik az Európában mindenfelé elterjedt palota szó is.” (Atom: „A Palatinus domb Rómában.” *Róma Direct Connection* honlap. 2013 <http://roma-nevezetessegei.blogspot.hu/2011/11/palatinus-domb-romaban.html>.) Azaz „a palatinusi várost szokták volt négyszögű alakjáról Roma quadrata névvel jelölni”. (Pecz Vilmos: „Róma”. *Ókori Lexikon*. Franklin Társulat, Budapest, 1902-04. Elektronikus kiadásban: <http://mek.oszk.hu/03400/03410/html/7238.html> Arcanum, 2002. Róma korábbi város egyébként, mint a mondai alapítása (Caesarina: „Néhány gondolat Róma kezdeteiről.” http://roma-szenvedely.eu/index.php?page=content_shower&pageid=12&type=menu_fomenuk *Róma-szenvedély* honlap. 2013.)

¹⁰⁸⁴ Azaz az öslakos népet nem kellett leigázniuk.

¹⁰⁸⁵ Nem az étkezésen, hanem az ülésezésen (országgyűlésen) volt tehát a hangsúly.

¹⁰⁸⁶ A hegedű helyett kobzot is szoktak fordítani. De a lényeg, mint Mózer Zoltán írja: „a síp (és az összes síp, duda, fuvola, furulya) a fúvós hangszereket, a hegedű pedig a húros hangszereket jelképezi”. (Móser (2005) Zoltán: *Álmodik a múlt. Kicsiknek és nagyoknak, a Dunán innen, és a Dunán túl*. h. n., é. n., p.: 24. <http://vmek.oszk.hu/02800/02899/02899.pdf>. Módosítva: 2005. 07. 01. 9:55:55.)

¹⁰⁸⁷ A birodalmi főváros birtokába jutván az egész magyar hatalom minden ereje által szerzett gazdagság jelképeivel éltek.

splendide cum omnibus hospitibus ad se venientibus. Et hospitibus secum commorantibus dux arpad terras et possessiones magnas dabat, et hoc auditio multi hospitum confluebant ad, eum et ouvnter morabantur cum eo. Tunc dux arpad et sui propter leticiam permanserunt in civitate atthile regis per xx-ti dies. Et omnes milites hungarie ante presentiam ducis fere cottidie super destrarios suos sedendo, cum clipeis et lanceis maximum turnamentum fejebant. Et alij ivuenes more paganismo cum arcubus et sagittis ludebant. Unde dux arpad valde letus factus est. Et omnibus militibus suis diversa donaria tam in auro quam in argento, cum ceteris possessionibus donavit. Et in eodem loco cundunec patri curzan dedit terram a ciuitate Atthile regis usque ad centum montes, et usque ad gyoyg, et filio suo dedit unum castrum ad custodiam populi sui. Tunc curzan castrum illud sub suo proprio nomine iussit appellari. Quo nomen usque in hodiernum diem non est oblivioni traditum.”¹⁰⁸¹	És minden hozzájuk érkezett vendéggel hosszas és élénk eszmecserét folytattak.¹⁰⁸⁸ És Árpád fejedelem a vele időző vendégeket földekkkel és nagy vagyonnal kegyeltette, és ennek hírére sok vendég özönlött hozzá, és örvendve időztek vele.¹⁰⁸⁹ Árpád vezér és övéi akkor húsz napig szíves-örömet Attila király városában maradt. És majdnem minden nap Magyarország összes katonája a vezér színe előtt, harci lovukon ülve, kerek ércpajzsokkal és lándzsákkal nagy tornát tettek. És a többi ifjú pogány módra játszott íjjal és nyíllal. Ez Árpád vezért nagyon jó kedvre derítette. És minden katonájának különféle ajándékot adott, úgy aranyból, mint ezüsből lévőket, és egyéb vagyont.¹⁰⁹⁰ És azon a helyen földet adott Kündünek, Kurzán atyjának Attila király városától el Száz-halomig és Diósdig, és fiának egy várat a népe védelmére. Akkor Kurzán saját neve alatt nevezte. Amely név mind a mai napig nem merült feledésbe.”

Egyértelmű tehát számunkra, hogy itt Árpád fejedelem beiktatási ünnepségéről van szó. Ezzel szemben viszont Zolnay László – amint a hazai tudomány szinte egésze – a XX. század utolsó előtti évtizedének kezdetén is még ugyanúgy értelmezi Anonymust, mint száz évvel korábban Stephan Schönwiesner,¹⁰⁹¹ amikor tivornyázásnak állítja be Árpád budai országgyűlését. Mert szerinte „Anonymus úgy véli: az Árpád fejedelem vér szerinti ősének tartott Attila hun király (†456)¹⁰⁹² székhelyként építette fel s erősítette meg a hévizek fölött fekvő Aquincum városát, amelyet magyarul Buda várának, németül – Attila Etzel né-

¹⁰⁸¹ http://la.wikisource.org/wiki/Gesta_Hungarorum#De_portu_Moger.

¹⁰⁸⁸ Árpádot tájékoztatták az ország állapotáról, a jövő lehetőségeiről.

¹⁰⁸⁹ Az egész terület népessége képviselői megjelentek és nemzetté, állammá szerveződtek.

¹⁰⁹⁰ Azaz a honvédő hadsereget is megszervezte.

¹⁰⁹¹ Akit ma szeretnek Schönwiesner Istvánként emlegetni, de németül, ill. latinul írt.

¹⁰⁹² Zolnay jegyzete e ponton: „A hun hagyományról: Dümmert Dezső: Az Árpádok nyomában. Bp. 1977. 26-112. – Utóbb Simon V. Péter: A Nibelung-ének magyar vonatkozásai. Századok 1978. 271-325.”

met nevéről – Etzilburgnak neveznek. E városban azután Árpád magyarjai Attila palotájában sípoknak, doboknak, húros hangszereknek muzsikájára, jokulátoroknak édesen zengedező énekeit hallgatva affajta hét országra szóló, három hétig tartó vigalmat, holmi ’magnum aldomas’-t csaptak. S mintha Anonymus, tán épp a csacska jokulátorok s parasztok meséi nyomán, maga is népies narrációba csapna át: az urak arany-, az egyszerűbb népek ezüstkupákból ittak! Alkalmassint még ’az ebek is bort vedeltek’. A sereg harcosai lovuk nyergébe patantak, kopját törtek, az ifjak pedig íjakkal versengtek. Árpád magyarjai – szerinte – itt, Attila városában ünnepelték meg a honfoglalást, azt, hogy ’Isten a környező országok minden javát az ő kezükbe adta’. Megemlíti Névtelen, hogy Árpád fejedelem ekkor adta át vezértársának, a vele hatalomban osztozó ’kündünek’ (Kendének), Korszán atyjának az Attila városától (vagyis Óbudától) a Száz-hegyig (Százhalombatta) és Diósdig terjedő birtokot s egy várat is, e jószág őrizetére. Hozzáteszi: Korszán várát most is így nevezik.¹⁰⁹³ S végül Attila városával (Óbudával) kapcsolatban Névtelenünk arról is megemlékezik: ’az Úr megtestesülésének 907. évében költözött el Árpád fejedelem. És tisztességesen eltemették őt annak az Attila városába kőmederben alácsorgó kis pataknak forrásánál, ahol a magyarok, megkeresztelkedésük után a Szűz Máriának – Nagybaldogasszonynak – szentelt Fehéregyházát építették fel!’¹⁰⁹⁴ Hangsúlyoznunk kell, hogy ebek bort vedelése *nincs* Anonymus szövegében.

1. kép. Árpád felemeli a mives ivókürtöt (kelyhet). Mivel körülötte mindenki énekel, akár *Te Deum*ra is gondolhatunk.

¹⁰⁹³ Zolnay jegyzete e ponton: „Rupp, 1868, 27. – Zsigmond király 1406. évi átirata az 1364. évi oklevélről. – Györffy Gy. elmélete Kurszán fejedelemségéről 1959. 116-117; Bp. tört. I. 255-256. – Elméletének bírálata: Dümmert Dezső: A magyar fejedelemség keletkezéstörténete és eszmevilága. Egy Kvt. Évkönyvei, 6/1973. 205-211. – Kurszán kende 904. évi bajor gyilkosság következtében Bajorországban bekövetkezett haláláról: Dümmert, 1977. – A X. századi székhelyekről: Heckenast Gusztáv: Fejedelmi (királyi) szolgálonépek a korai Árpád-korban. Bp., 1970.”

¹⁰⁹⁴ Zolnay, 1982.: 83-84.

A beiktatás nyitójelenetét örökíthette meg a Képes Krónika, amikor Árpád vezér hálaadó áldozatot mutat be Istennek, serleget felmutatva, midőn Attila városát oly könnyen birtokba vehette, de nem csupán ezért, hanem annak a nagy eseménynek az alkalmából, hogy az országot addig sikeresen egyesítette, és fejedelmi címe megerősítéséért is biztonnyal. Korabeli Te Deum ez mindenképpen.

Emlékeztetünk a kiváló Dümmert Dezső által idézett és elemzett, I. István királyunkat avató szertartásnak az érsek által a jövőendő királynak feltett egyik kérdésére: „*Akarod-e az országot a te atyáidnak Istentől rendelt igazsága szerint kormányozni és megvédeni?*”¹⁰⁹⁵ Ez a királyavató szertartási rész ugyanis szintén arra mutat, bár így sosem értelmezték, hogy Szent István felmenői keresztények voltak: ha kell Árpádig, ha kell Atiláig.¹⁰⁹⁶

2. kép. Anonymus első sorai: „*P dict' magister Incipit plog' in gesta hungarum*, ac quondam bone memorie' gloriosissimi bele' regis hungarie' notarius. *N*, suo dilectissimo amico uiro uenerabili, et arte litt'alis scientie' inbuto, salutem et sue petitionis effectum. *P* mint írnokelőljáró *Indít előszót a magyarok tetteiben* ajánlva Magyarország egykor legeslegdicsőbb Béla királya jó emlékének, legkedvesebb barátja, *N*. nagyrabecsült és írásművi avatott tudományfinak köszöntést és ígéretét teljesítve.”

Bizonyítja ezt – a szent királyaink előtti fejedelmek szentségét – Anonymus krónikájában *Emese álma*, amelyben Álmos anyjának, a már áldott állapotban lévő Emesének álmában isteni látomás adta tudtára, kerecsen (mennyből az angyal) képében hozzá érkező, hogy olyan küldetés adatik neki, olyan szent terhet

¹⁰⁹⁵ Dümmert (1977), 170.

¹⁰⁹⁶ Így aztán már vitatkoznunk kell Dümmert ama megállapításával, hogy csak képletesen lenne értendő, hogy „atyáinak Istentől rendelt igazságát” fogja követni a király. (Dümmert Dezső: *Az Árpádok nyomában*. Harmadik, javított kiadás. Panoráma, Budapest. 1977. 171.) Mert tehát a nyugati keresztény szertartásrendre áttérés nem azonos a kereszténnyé levéssel.

is kap mintegy a várandó gyermekével együtt, ami által nemzetsége – ugyan nem a jelen lakóhelyen – megszorodván királyi dicsőséggel ruháztatik fel. Mert az alábbi latin szövegnek a pontosabb fordítása ezt jelenti:

*Sed ab euentu diuino est nominatus almus, quia matri eius pregnantis per sompnum apparuit diuina uisio in forma asturis, que quasi ueniens eam grauidauit. Et innotuit ei quod de utero eius egrederetur torrens, et de lumbis eius reges gloriosi propagarentur, sed non in sua multiplicarentur terra. Quia ergo sompnum in lingua hungarica dicitur almu, et illius ortus per sompnum fuit pronosticatum, ideo ipse uocatus est almus. Vel ideo uocatus est almus id est sanctus, quia ex progenio eius sancti reges et duces erant nascituri.*¹⁰⁹⁷

Azaz:

„De Álmosnak isteni végzésből lett nevezve, mivel várandós anyjának ál-mában isteni jelenés tűnt fel kerecsen alakban, hogy akinek érkezte mintegy méltóvá tegye őt. És tudassa vele, hogy méhéből olyan folyam(at) jövend elő, (hogy) ágyékából dicsőséges királyok szaporandjanak, de nem az ő földjén sokasodnak majd el. Minthogy tehát az álomlátást magyarul álomnak nevezik, és leszármazása álommal volt jelezve, ő maga is Álmosnak hívatott. Avagy azért hívták Álmosnak, vagyis szentnek, mivel ivadékaiból szent királyok és hercegek voltak születendők.”¹⁰⁹⁸

Hogy ez a helyesebb fordítás, hogy ez tehát egyfajta „Angyali üdvözlés”, azt megerősít Álmos szentnek mondott neve, és a kerecsen—karácsony áthallás, az isteni jövendülés általi szentség elnyerése Álmos felé.

A hun és a magyar népnév

Az Anonymusnál szerepeltetett névadó király, *Magóg* okán jelenhet itt meg a *Moger*, éppen mint a magyar nyelvben kivételes vegyes hangrendű szó, ami az –er utótaggal népnévvé lett. Hogy miért nem *Magor* – vagy akkor már *Mager* – lett a szó alakja, nem tudjuk. Talán előbbi a *Hunor–Magor* tulajdonnév kettős miatt foglalt volt. Utóbbit pedig a fordított út magyarázhatja, amin végigmenve Anonymusnak a hagyományt (*Magor*) és az egyházi törekvést (*Magóg*) egyesítő tudós ténykedése következtében keletkezett. A *g* mássalhangzó *gy*-vé válása, a *Megyer–magyar* értelmi elkülönülés pedig a magyar nyelvi életben kialakult megoldás lehet. A görög forrásban¹⁰⁹⁹ szereplő *Megeré* (*Μεγέρη*) alakhoz a *Megyer* név áll közel, bár Moravcsik Gyula úgy fordítja, hogy *Megyerié* (mármint a

¹⁰⁹⁷ https://la.wikisource.org/wiki/Gesta_Hungarorum#De_almo_primo_duce

¹⁰⁹⁸ Vesd össze: „*Álmos az első fejedelem*. (Anonymus, 2004. 12. old.)

¹⁰⁹⁹ Konsztantinosz Porfürogennétosz művéről (De administrando imperio – A birodalom kormányzásáról) van szó, aki a „Bíborteremben született” melléknevet azért kapta, mert a bizánci császári palota bíbortermében született. Azaz azért született ott, mert apja már elfoglalta, mint császár a bizánci trónt – mondja Moravcsik Gyula: *Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1984. 30. De inkább talán azért kapta e nevet, mivel anyja nem volt a császár felesége, hogy ezzel hangsúlyozzák törvényes származását és trónörökös mivoltát, azaz jogát a trónra. De negyvenéves koráig kellett várnia uralkodói hivatása gyakorlására, aminek tudományos munkásságát köszönhetjük.

harmadik törzs).¹¹⁰⁰ Ám Moravcsik hozzáteszi, hogy „a görög szöveg azt a benyomást kelti, hogy a közölt nevek, melyeket genitivusi esetben (l. *τοῦ Νέκης*, *τοῦ Μεγέρη*, stb.) jegyzett fel a szerző, személynevek (ó *Νέκης*, ó *Μεγέρης*, stb.), noha kétségtelen, hogy azok honfoglalás korabeli magyar törzsek nevei. A genitivusos szerkezetek használata olyan magyar kifejezésekből magyarázható, mint ’Buda vára’, ’Nyék törzse’ stb.”¹¹⁰¹ Ezt a Megeré személynevet vagy tulajdonnevet tehát törzsnévnek tekinti Moravcsik és történetíróink zöme, de elfelejtette bizonyítani, hogy abban a korban egyáltalán voltak-e még törzsek. Mert egyébként nem voltak, amint korábban áttekintettük a kérdést: „Valószínűsíthető, hogy a törzseket csak utólagosan látták bele a nemzetségi alapon szerveződött, s több helyről szövetkezett ’honfoglaló’ nép különböző szerepet ellátó tagolásába. Mivel tudjuk, hogy a beköltözők közül a katonaság teljesen kisebbségben volt, s ismert a kiállítható legnagyobb katona létszám, Kováts Zoltán a pár évszázaddal későbbi ismert népességi adatokból arra következtet, hogy a népegysítés utáni összlakosság elérte a másfél milliót, és kb. 600 ezren költözhetek be előtte, s ez utóbbi létszám egyhatodát teheték ki a vezérek és katonáik a családtagjaikkal együtt. Ilyen nagy társadalom irányításával viszont csak megfelelően felkészült és erőteljes, határozott vezető, ill. vezetőség volt képes megbirkózni, mégpedig nagy kísérettel és jól felfegyverzett katonai, rendvédelmi csoportok által segítve.”¹¹⁰²

Konsztantinosz a *genea* (γενεά) szót használja, amit Moravcsik megszokásból fordít *törzsnek*, de van más jelentése is: *születés*, *generáció*, mely utóbbit talán *nemzedéknek*, *nemzetségnek* vagy *rokonságnak*, régiesen akár *törzsöknek* is lehetne fordítani, de semmiképpen nem *törzsnek*. A törzs a koiné görögben amúgy is: *φύλη* (*φυλή*).¹¹⁰³ Az egész egyesült népre értett magyar alak lehetett az egyetemesebb, a görög alak a különleges kivétel.

Ezzel kapcsolatban érdekes megfigyelést tett Baráth Tibor a Kárpát-medencei hunok magyar nyelvének bizonyítása során: „A középkori nem magyar elbeszélő forrásokban a hunok beszédét ’oroszlánok bögésének’ nevezik (Németh Gyula szerk.: Attila és hunjai. Budapest, 1940. p.: 64. Otto Neubert: *The valley of the kings*. London, 1957. Vámbéry Ármin: *A magyarság bölcsőjénél. A magyar–török rokonság kezdete és fejlődése*. Budapest, 1914.) Ha tehát a hunok eredetét a Kaukázus vidékén meg Iránban keressük,¹¹⁰⁴ szóval a Régi Kelet területén, akkor az idézett kifejezés sokat mond. A Régi Keleten ugyanis az oroszlán közismert neve *Magaru* volt. Ha tehát a hunok ’magaru’ nyelven beszéltek, ez nyilván a magyar kellett legyen.”¹¹⁰⁵ Bár a *gy* mássalhangzót is és az

¹¹⁰⁰ Moravcsik (1984), 46.

¹¹⁰¹ Moravcsik (1984), 47.

¹¹⁰² Csámpai Ottó–Cser Ferenc–Darái Lajos: „A magyar műveltségi és társadalmi egyedülállósága.” *Acta Historica Hungarica Turiciensia* 23. évf. 2. sz. 2008. 43–44. ISSN 2297-7538. <http://epa.oszk.hu/01400/01445/00001/pdf/039-049.pdf>.

¹¹⁰³ Lásd: <https://hu.wiktionary.org/wiki/%CF%86%CF%85%CE%BB%CE%AE>.

¹¹⁰⁴ Ami a magyar hatalmi eredet szempontjából teljesen indokolt. Irán területe átnyúlt a Turáni-alföldre.

¹¹⁰⁵ Baráth, (1998), 28.

a magyar a magánhangzót leginkább csak mi tudjuk kiejteni, más nyelvű népeknél mindig sok gondot okozott, ami több eltorzult alakot okozott a makartól a macharig és mazarig.

Nem mellékes az sem, hogy „Attila palotája nem holmi mongolid deszkahordály volt, mint némelyek vélik, hanem pompázatos kőpalota, amelynek óriási, kétségkívül oszlopok tartotta termei roppant sokaság befogadására voltak alkalmasak, miként ezt a Nibelung-ének függeléke, a Klage és az össkandináv monda, az Edda is megerősíti. Hiteles beszámolóik szerint Attila palotája olyan óriási térfogatú volt, hogy vitézek ezreit fogadhatta magába. Egyedül a nagy vendégfogadó teremben százával meg százával vigadozhattak a vitézek. 'Attila pompás palotát épített magának, melyben a nagyterem hosszú, széles és magas, hogy benne az egész világ vitézeinek virága összegyűlhessen és kedvére mulathasson' (Nibelung Klage)... 'Hunok tágas terme teli támlás paddal / Falakon függenek fehér fényű pajzsok' (Edda, Otlekvidha). Olyan remekmívű palota volt ez, hogy átvészelte fél ezredév pusztító viharait.”¹¹⁰⁶

A végső szót azonban hun és magyar népnevünk kapcsolatában Czuczor Gergely és Fogarasi János tudományára bízunk. Szótáruk MAGYAR címszava már érintett és sok új összefüggésre rávilágít. Így a magyar „szoros értelemben mint nemzeti név, jelent személyt, kinek mint nemzetünkből, vagy fajunkból valónak a magyar nyelv anyanyelve, vagy ha idegen nemzetbeli ősöktől származott is, idővel nyelvre, és szokásokra nézve, különösen pedig állandó ittlakozás által meghonosodott, vagyis a mi nemzetünk tömegébe olvadt. Ha még szorosabb értelemben vesszük, nemzetünknek és fajunknak csak azon részét illetné, mely a kunok, székelyek, palócokon stb. kívül honi nyelvünket bírja anyai nyelvül, s mely mintegy törzs magvát teszi az öszves nemzetnek. Széles értelemben mint az állodalmilag vett hungarus szó jelentése, magyarnak mondható a magyar haza mindenik lakosa.” Továbbá, „mint melléknév általán jelenti valaminek oly tulajdonságát, mely nemzetünk, fajunk és hazánkbeli eredetre, szokásokra, természetre, szóval nemzetünk és hazánk viszonyaira vonatkozik.”¹¹⁰⁷

A két tudós vállalkozik a magyar szó történeti eredetének meghatározására is, mert korukig a régiségbúvárok nem emelték azt bizonyosságra. Máig nem emelték – tehetjük hozzá. Ugyan a tudóspár sokat várt a kínai forrásoknak az ő idejükig még nem elvégezett tanulmányozásától, mivel „eredetünket a hagyomány a hun történelembe vezeti”, „mely főleg sínai forrásokon alapszik”,¹¹⁰⁸ de ma már tudjuk, hogy ez a kínai forrás is bizonytalan maradt.

Attila halála után fiai testvérháborúja következtében a hun birodalom összeomlott. Egy részük eltávozott Bizáncba és keletre, más részük az Alpokba, Észak-Spanyolországba és Erdélybe. Utóbbiakról Kézai tudósít: „Maradt még a hunokból háromezer ember, kik a krimhildi csatából futással menekültek, kik is félvén a nyugoti nemzetektől Árpád idejéig a Sziklamezön¹¹⁰⁹ maradtak s ott

¹¹⁰⁶ Kolozsvári Grandpierre Endre: *Anonymus titkai nyomában*. Magyar Ház Kiadó Kft., Budapest, 1998. 45.

¹¹⁰⁷ Czuczor (1862), Magyar címszó.

¹¹⁰⁸ Czuczor (1862), Magyar címszó.

¹¹⁰⁹ Bollók János fordításában: „Csigle mezején”. Kézai (2004), (21.) 102.

magokat nem hunoknak, hanem székelyeknek nevezték. Ezen székelyek ugyanis a húnok maradványai, kik midőn megtudták, hogy a magyarok Pannóniába másodszor visszajöttek, a visszatérőknek Ruthenia határszélein eléjük menének s Pannóniát együtt meghódítván abban részt nyertek, de nem a pannóniai síkon, hanem az oláhokkal együtt a határszéli hegyek közt kaptak osztályrészt. A honnan az oláhokkal összeelegyedve, mint mondják, azok betűit használják.”¹¹¹⁰

A krónikában szereplő *oláhok* (blachok Anonymusnál) ezek szerint Pannóniában lakók, akiké volt a *székely rovásírás*. Ez olyan írás, aminek a hangzókészlete nem indoeurópai, nem latin, azaz nem a későbbi román. És ezzel vissza is térünk eredeti kérdésünkhöz, a hunok és magyarok nevének kapcsolatához. Itt láttuk a rovásnak is mondott írásunk kapcsán emlegetni Kézai Simon által az oláhokat és székelyeket, azaz tehát nem a hunokat. Ugyancsak hasonlóan törekszik Czuczor Gergely és Fogarasi János is „a ’magyar’ szó jelentése körül először elemzőleg, azután pedig történelmileg a ’hungarus’ szóval is összeköttetésben nyomozódni.” Ami minket azért érdekel annyira nagyon, mert a nyugati nemzetek és a világ nagy része minket, magyarokat hungarus néven nevez, habár az akadémiai körökben ezt a szót egyáltalán nem a hunokhoz kötik, hanem az onogurhoz (ami tíz törzset jelent türk nyelven), amihez a lengyel (és orosz, stb.) venger alakot is. S ha a krónikáinkban hangsúlyos is a hetes szám a ’hét fejedelmi személy’ emlegetésével még a kunoknál is, akiket a kabarokkal szokás azonosítani, de csak három ’törzset’ tulajdonítva nekik, míg magunknak hetet, hogy kijöjjön a tíz törzs. Honnan van hát a magyar és a hungár azonosítása, ami olyan természetes ma már, hogy a latin hungarus a krónikáinkban mindig magyarnak fordítódik? Például Anonymusnál már a cím is: *Gesta Hungarum* [*Hungarorum*] = A magyarok cselekedetei. További példa az országra: *bone memorie gloriosissimi bele regis hungarie notarius* = a jó emlékezetű Bélának, Magyarország dicső királyának jegyzője,¹¹¹¹ stb.

Két kiváló szótárírónk elsőnek azt elemzi és fejtegeti, hogy a magyar „miféle rokonhangu magyar szókkal van öszveköttetésben, s ezeknél fogva mily jelentései lehetnek.”¹¹¹² Így „a régibb honi íróknál, kik nevünk leírásában hitelesebbek a külföldieknél, a mai magyar nevezet moger moger, mager mageri módosításokkal fordul elé. A g és gy nyelvünkben tudomás szerént mint rokon hangok többször fölcseréltetnek, pl. genge gyenge, göngy gyöngy, göngyölít gyöngyölít, gertya gyertya, gümölcs gyümölcs, Georgius, György, angelus, angyal stb. A mag s rokon mog, magy mogy szók közvetlen jelentése gömbölyűség, kerekdedség, közvetett értelmök pedig gömbölyű vagy kerekded alakú növénytermény, melyet a latin semen, granum, a német Kern, Korn szókkal fejez ki. V. ö. MAG.¹¹¹³ Innen vették neveiket a magyal v. mogyal, magyaró v. mogyoró, melyekhez legközelebbi rokonok a bod bodza, bogy bogyó. Második al-

¹¹¹⁰ Kézai (1999) Simon Mester *Magyar Krónikája*. Fordította: Szabó Károly. Magyar Elektronikus Könyvtár, http://www.mek.iif.hu/portaszint/tarsad/mo_kozep/kezai/, I. könyv, IV. fejezet, 6.§.

¹¹¹¹ Anonymus (2004), 9.

¹¹¹² Czuczor (1862), Magyar címszó.

¹¹¹³ Ezzel saját szótárunk MAG szócikkére utalnak.

kotó része a magyar szónak régiesen er v. eri, ú. m. mager v. mageri, moger v. mokeri, magyar (Katalin legendájában) v. megyeri, s hanghasonlással magyar v. magyari; különösen ez utóbbi alak: magyari 'magyar' helyett a régi iratokban gyakran előfordul pl. a Carthausi névtelennél (Toldy F. szerint 1517 és 1527 között): 'Ki vala magyari André királynak leánya.' (Ugyanitt az egyszerű 'magyar' az országot jelenti: 'Ki mikoron mind hozzá tartozóval Magyarra jött volna atyjafiához.') Továbbá 1550. évből: 'Tegnap ebédre jött bé Kyrál Poson várába, az magyari urak és nemessek ma at fen (ott fenn) voltak Kyrálnál.' (Szalay Á. 400 m. lev. 69. lap.) Így Zwliman Zultán nyilatkozatában 1540-ből, Verbóczy régi magyar fordításaiban stb. De ugyan ez időtájban eljön 'magyar' is, pl. 1549-ből: „Te magyar nemzet ha fel nem ébrülsz.” (Thaly K. gyűjt.).¹¹¹⁴

Az előzőekkel összhangban „Horvát István saját történeti bűvárlatai nyomán is indulva a magyar szónak mageresztő, magvető (agricola, georgius) jelentést¹¹¹⁵ tulajdonít, mi a szóelemzéssel ugyan nem ellenkezik, de 'mager' más értelmet is elfoglal. Mert er, mint az ered ereszt igék gyöke épen oly önálló lehetett hajdan, mint a mered, mereszt származékok mer, a terjed terjeszt igék tér v. ter gyöke. Hogy létezett hajdan er ige, gyanítható az ere szóból, mely kantárt, azaz lóeresztő, lójártató szerszámot tesz. Az ere is pedig nem egyéb, mint az igenév erő módosított alakban. (Mellékesen megjegyezzük, hogy az igeneves szók majd ő e i ü majd ó a i u alakban jelentkeznek, pl. fűrgő sürgő, fűrge sürge, szeleverdő szeleverdi = szélverő, hányóvető hányiveti, csapdó csapdi, furó fura furu, szuszómuszó szuszimuszi, húzóvonó húzavona, sunyó sunya sunyi, magavető magaveti, markapökő, markaköpi stb.) E szerint az erő, ere és eri egyet jelentenek, s mageri v. magyeri am. magere v. magyere am. magerő v. magyerő (Kernmacht). Ha pedig a mag magy szót átv. értelemben vesszük, mint az emberi fajnak szaporítóját: akkor mag-eri am. faj eresztő, t. i. nép, mely mintegy magvát teszi több más, belőle származott népeknek, milyenek a kunok, palóczok stb. kik raj gyanánt keltek ki a törzsnépből, melyet ez okból nevezhetni magerőnek, mag-eresztőnek.”¹¹¹⁶ – Ezzel sincs semmi baj, összhangban áll a valósággal.

„Továbbá él nyelvünkben egy szó, mely Sándor István állítása szerint is nem csak hímglyót jelent, hanem magát a hímállatot is. Ezen szó her v. here (pl. here-méh), mellyel alaphangban megegyeznek a magyar fér, férj, továbbá a török er és eri, a latin vir, hellén arrhn, és szanszkrit varasz v. vírasz gyökeik, s valamint a latin vir és vires, hellén arhn és arrhn, úgy a magyar here vagy férj és erő rokonok. Ezen elemzésnél fogva a régies mag-eri am. magférfi, s mag-eriek am. magférfiak (Kernmänner, Kernvolk), kik mintegy *magvát, lelkét, velejét tették azon különféle, de rokon népeknek, melyek a magyarokkal egy ősi eredetűek, és egy nyelvűek voltak.*¹¹¹⁷ Ezen értelmezésnek kedvez azon *nemzettörténeti állodalmi és alkotmányi viszony, sőt általános nemzeti hagyomány és ér-*

¹¹¹⁴ Czuczor (1862), Magyar címszó.

¹¹¹⁵ Ez pedig a Kárpát-medencei földműves néppel összhangban van.

¹¹¹⁶ Czuczor (1862), Magyar címszó.

¹¹¹⁷ Ezt nem lehet eléggé kiemelni!

zelem is, mely szerint a magyar fajú népségek között a magyar neve vitte és viszi a főszerepet, s ma is a kun, székely, palócz stb. nevek és népek csak egyes különös ágai és részei az általános magyar névnek és népnek; s kun, székely, palócz stb. magukat egyszersmind magyaroknak is tartják.¹¹¹⁸ Idegen népeknél a 'magyar' a latin 'hungarus' név alatt lőn ismeretessé, mely hún-ból eredettnek mutatkozik."¹¹¹⁹ – Az akkori tudománynak tehát nem volt kérdéses a hungarus szó hunokra vonatkozása.

Áttérnek aztán a hungarus „nevet s ezzel összeköttetésben a 'magyar' szót is a történelmi téren kutatni”. Amiben a hazai írók közül csak Pray Györgyöt tartják elődjüknek. Hiszen – látnunk kell – a történelemhamisítás nem 1862-ben kezdődött, amikor művüket kiadták, de akkor még erősen tobzódott. Ugyanakkor mégis tudtak a saját álláspontjukat megerősítő nyugati szerzőkre hivatkozni. Mert ott is volt hamisítás, de más léptékű annál, hogy Czuczort és Fogarasit a magyar szótörténetben megzavarhatta volna. Így a 'hun' vagy 'hunn' szónál a hunok történetét röviden előadva Rotteck kivonatára és nyelvészetére hagyatkoznak, aki pedig Deguignes francia író munkájából¹¹²⁰ dolgozott. Deguignes munkáját azért tartják értékesnek, mert „a hunnok legrégibb történelmét több századdal Kr. sz. előtt, nem mesékből, nem is néphagyományokból, noha mellesleg ezeket is megéri, továbbá nem képzelt valószínűségekből, hanem vagy egykorú, vagy a történelmi korhoz közel álló, tehát a legnagyobb hitelességű sínai korrajzokból – annálisokból – merítette, és irányunkban is, némely más nemzetbeli írókkal ellenkezőleg, a francziáknál tapasztalt elfogulatlansággal állította egybe. Mely korrajzok annál teljesb hitelűek, mert azon időben a hunnok a szomszéd sínaiakkal századokon keresztül csaknem örökös ellenségeskedésben élván, azoknak minden tetteit figyelemmel kísérni valának kénytelenek. A sínai írásmódon (hiong-nu vagy Schott szótára szerint egyszerűen hiún, vagy pedig hiun-csu is) teljességgel nem lehet fennakadni, mert a sínai írók ezen népség egy nagy részét az ő hunn birodalom felbomlása után egész a Volga folyam mentében történt letelepedésök alatt is némi figyelemmel követték, honnan a sínai for-

---

¹¹¹⁸ Amihez hozzátehetjük a szalagdíszes kerámia földműves népét egész Európában elterjedve, hiszen az utókorai történelemhamisítás miatt nincs róla híradás, valójában ezen a régi nyelvi és kulturális alapon akár igen szoros kapcsolat is fennállhatott végig a történelem során a távolabbi szakadtakkal, amit a sok vissza zárandoklás, visszatelepülés jól mutat számunkra.

¹¹¹⁹ Czuczor (1862), Magyar címszó.

¹¹²⁰ de Guignes (1756-1758), Joseph: *Histoire générale des huns, des turcs, des mogols, et des autres tartares occidentaux &c. avant et depuis Jesus-Christ jusqu'a present : précédée d'une introduction contenant des tables chronol. & historiques des princes qui ont régné dans l'Asie: ouvrage tiré des livres chinois, & des manuscrits orientaux de la Bibliothèque du roi.* Chez Desaint & Saillant, Paris. Joseph de Guignes „vetette fel először azt az elméletet, hogy a Római Birodalmat is megtámadó hunok ugyanaz a nép lehetett, mint akiket a kínai történelmi források hsziungnukként emlegetnek. Ezt a nézetet a The History of the Decline and Fall of the Roman Empire című művében Edward Gibbon tette közismertté. Joseph de Guignes másik elmélete szerint a kínaiak egyiptomi eredetű nép. Annak ellenére, hogy ezt még életében többen is megcáfolták, ő makacsul kitartott véleménye mellett. Több cikkében fejtegette a kínai írásjegyek egyiptomi hieroglifákból történő eredeztetését.”

(https://hu.wikipedia.org/wiki/Joseph_de_Guignes)

rások nagyobb megszűntével csak néhány év múlva Európába törvén, itt őket az európai írók veszik által ugyanazon (hunni stb.) név alatt. És Deguignes itt már ezen írókat is felhasználja.”¹¹²¹ Ami viszont Czuczor és Fogarasi forrásának az imént elemzettek szerint olyan megtévesztő jelleget ad, hogy összemossa az ázsiai és az európai hunokat, éppenséggel a kínai források ismerete ellenére. Vagy esetleg szándékosan, a kínai források tekintélyének felhasználásával? Érdemes hát Deguignes körmére néznünk, amit Czuczor és Fogarasi pontos ismeretése lehetővé is tesz, akik nem kételkednek benne és hűen idézik fel művét:

„Deguignes a régi nagy tatárságot, körülbelül az úgynevezett Scythiát Ázsiában, keleti és nyugoti tatárságra osztja.¹¹²² A nyugoti tatárokról mondja, hogy ezek egész Ázsiában kiterjeszkedtek,¹¹²³ és későbbben Európa és Afrika nagy részét is elfoglalták.¹¹²⁴ A római írók hunnok (hunni) név alatt ismerték őket és eredetükről sok mesét elbeszéltek a nélkül, hogy hazájokat pontosan eléadták volna. A sínai írók hiong-nu néven nevezik. T. i. a sínai tartományoknak (Senszi, Sanszi és Pecseli nevűeknek) északi határain lakott hajdan ama híres nemzet, melynek tulajdonképeni birodalma a mondott határokon kívül keletről a mandsu népségig, nyugotról Khamilig és az igurokig, s az Irtis folyamig terjedt, északról a Kalkas és Eleuth országokat lehet határuul venni, s ezen egész nagy birodalom Tatan nevet viselt.¹¹²⁵ E nemzetből eredtek azok, kik a későbbi hunnok, turkok, mogulok, magyarok és tatárok neve alatt lőnek ismeretesekeké.¹¹²⁶ A sínai íróknál Hán sínai uralkodó ház korától fogva lett a hunn név állandó; előbb Jao sínai császáron kezdve mintegy két ezer évvel Krisztus előtt san-jong (hegyi barbár, Neumann szerint: hegyi fegyveres), majd Hia uralkodó ház alatt csong-jo (Neumann szerint hun-jo) néven, Kham uralkodó ház alatt pedig küei-jang (szellemek, t. i. rossz szellemek földje), és Cseu ház alatt hien-jün néven fordulván elé, mígnem utoljára a hiong-nu (vagy Schott szerint hiun vagy hium-csu is) maradt meg,¹¹²⁷ melynek véleményünk szerint (mint HÚN alatt olvashatni) a magyar honi, némely szójárás szerint honni sőt honnyi is, azaz hazai, (vaterländisch) és földi (Landsmann) felel meg.¹¹²⁸ (Schott szótárában az e nevet kifejező írásjegy két jegyből van összetéve, ú. m. kutya és hős, mely a sínaiaknak, azok mint engesztelhetlen ellenség iránti nagy gyűlölségét mutatja (barbari septemtrionales Sinensibus quondam infestiasimi - mint Schott mondja.)”¹¹²⁹

¹¹²¹ Czuczor (1862), Magyar címszó.

¹¹²² Azaz Deguignes szerint minden keleti, ázsiai hatalom tatár, és az egészet Szkítiának veszi.

¹¹²³ Sajátos felfogás mind Ázsiáról, mind a 'nyugati tatárokról'.

¹¹²⁴ Afrikai tatárok?

¹¹²⁵ Deguignes kínai forrásadatot kiterjeszt birodalommá a 18. században ismert Észak-Ázsiára.

¹¹²⁶ Ahogy Deguignes előbb egy kalap alá vett minden keleti, ázsiai hatalmat, úgy most ebből vezeti le a későbbi, keleti jellegűnek kikiáltottakat, a kínai név azonosítás okán.

¹¹²⁷ Ezek a nevek csak az európai értelmezésben kezdenek hasonlítani tehát a hun névre.

¹¹²⁸ A Czuczor–Fogarai Szótár HUN szócikkéről van szó.

¹¹²⁹ Czuczor (1862), Magyar címszó. A kínaiak északi és a nyugat-európaiak keleti ösellensége van itt jogosulatlanul azonosítva.

Deguignes tehát elég szabadon értelmezi a hun forrásokat. A Kína melletti hun birodalom kezdetét Kr. e. 1200 évre teszi, még ha csak Kr. e. 209-től vannak is írott kínai említések róluk, ahonnan hun fejedelem (csenju vagy tanju) névsort lehet összeállítani, mígnem birodalmuk e világrészben Kr. u. I. század végére felbomlott. Ám Deguignes további vélt sorsukról is tudósít, azaz a közép-ázsiai hatalmi fejleményekről, amit mindent nekik tulajdonít. „Az Oxus mellett telepedvén le Ab-tele azaz Deguignes értelmezése szerint Vízi-tele (habtelep?) vagy Abtelita néven neveztettek, mely névből támadtak a romlott Euthalita, Hajatelita, Nephtalita, Atelita Cidarita nevezetek. Nevezték őket Fejér hunnok-nak is, kik a többenél műveltebb életmódot követtek. A sínaiak ugyanitt már régebben Jüe-si hatalmas népségről is emlékeznek, kik egész Indiáig, sőt Indiába tettek foglalásokat s hindu-scytháknak is hívtak. Ezeket Deguignes gétáknak gondolja.”¹¹³⁰ Ez azonban már sok a Czuczor–Fogarasi szerzőpárosnak is, szerintük „nem hihető, hogy egy hatalmas idegen nép a menekvő hunnokat oly könnyen befogadja, miszerint ezek egész országukba belefészkelik magukat; más részről a szilaj és vad természetű s zordon külsejű hunnokról lehetetlen hinni, hogy itt letelepedvén egyszerre műveltek lettek, a külsejökben is egyszerre elváltoztak volna, annyira, hogy amazok ellenében ’fejér’ nevezetet nyerjenek. De legnevezetesebb, amit maga mond Deguignes, hogy a lakosok Szeiramtól (a régi szakáknak is lakhelyétől Kis-Bocharában) egész a parthusokig (kik túl a fejér hunnokon vagy Nagy-Bocharán laktak) értik egymást (egymás nyelvét), noha nyelvök egy kevéssé (azaz csak szójárásilag) különbözik (I. Kötet 83. 101. lap). Innen következtethetjük, hogy a jüesik, és fejér hunnok, kik Nagy-Bocharában vegyesen laktak, és Kis-Bochara lakosai egy nyelvűek valának, különben nem értik vala egymást.”¹¹³¹

Eddig tehát az északiakról, keletiekről és déliekről volt szó. „A másik rész nyugotnak tartva, s több népséggel, különösen a szintén hatalmas és közös eredetű uigur vagy ugor vagy igur népnek, mely néphez kétségtelenül az ut-igur, kutr-igur, bitt-ugur, ulz-igur stb. népségek is számítandók, továbbá a jüesi, azaz fejérhunn népnek is egy részével egyesülve, sőt olykor Sínát még most is fenyegetve (mint hogy nekik a fejér hunnok is rokonaik voltak, és ezekkel együtt véve egész Kasgarig kiterjeszkedtek), a Volga folyam mentében és a Kaspi tengerhez északra fekvő földrészen a baskírok földén új birodalmat alkotott, melyet a nyugoti írók Magna Hungaria (Nagy-Magyarország) néven neveztek, mivel azt állítják, hogy a hunnok innen jöttek ki. (Német fordításban I. r. 397, 398, 413, 496. stb. lapokon);¹¹³² de uralkodóik nevét, noha a ’csenju’ nevezetnek még itt is nyomai vannak, épen úgy nem tudjuk, mint uralkodásuk korszakait; mint-hogy a sínai történetírók, kiket többé nem érdekel vala, hogy e népségről tudo-

¹¹³⁰ Czuczor (1862), Magyar címszó.

¹¹³¹ Czuczor (1862), Magyar címszó.

¹¹³² A német fordításra hivatkoznak. Joseph de Guignes: *Allgemeine Geschichte der Hunnen und Türken, der Mogols und anderer occidentalischen Tartarn, vor und nach Christi Geburt bis auf jetzige Zeiten aus den chinesischen Büchern und orientalischen Handschriften der Königl. Bibliothek in Paris verfasst 1-4.* Fordította Johann Carl Dähnert. Kiadta Anton Ferdinand Röse. Greifswald, 1768-71.

mást szerezzenek, csak némely szakadozott történeteket jegyzettek föl, melyek ugyan semmi öszvefüggőt nem nyújtanak, de arra mégis szolgálnak úgymond Deguignes, hogy ezen nemzetet szem elől nem veszítjük és látjuk, miként ez Európa szomszédságában a Volga folyam tartományaiban, melyeknek, (a történetírók) Nagy-Magyarország nevet adtak, ismét hatalmassá lőn (mint föntebb). Innen rontottak ezen hunnok a IV. század vége felé Európába, s itteni történeteket nyugoti írókból már jobban ismerjük egészen Attila vagy Etele birodalmának felbomlásáig.”¹¹³³

Megállapíthatjuk tehát, hogy egyrészt a kapcsolatot az ázsiaiinak nevezett hunok és az európaiak között már a kínai forrásokból nem lehetett megállapítani, az Deguignes, illetve a ’nyugati írók’ találmánya, másrészt a nyugati hunok azonosítása egyéb úgynevezett rokon népekkel, szintén csak ilyen találgatás. Nagy valószínűséggel a baskír földi ’Nagy-Magyarország’, azaz Magna Hungaria is ilyen utólagos történetírói teremtmény, mint Deguignes maga elismeri, ahonnan feltételezik a hunok és magyarok egymás utáni kijövetelét, ezért adják neki a Hungária nevet, miközben azt a magyarokra is értik. Része ennek a feltevés-halmaz megerősítésének a kiköltözés utáni ottmaradottakról szóló további híradás, ami a hunok esetében késői kelet-ázsiai népekkel való azonosítást jelent, míg a magyarokat a Julianus barát útján szerzett tapasztalatok kötik a maradékhoz. De ha ennek voltak is műveltségi elemek hasonlóságából fakadó indokai, népi és hatalmi azonosságot nem képezhettek. Nincsen tehát más alapja annak se, mint az ilyen feltevésen alapuló következtetés lánc, amit Deguignes állít, hogy „Attila alatt a hunnok birodalma Európa és Ázsia tetemes részét magában foglalá (I. kötet 422. l.)”. Mert abból még, hogy „Attila körül királyok és fejedelmek szolgálnak, s az ő parancsának mint rabszolgák engedelmeskednek (Jornandes után ugyanott 429. l.)”,¹¹³⁴ nem következik az ázsiai nagyhatalmi lét.

Am Czuczor és Fogarasi számára mindez a hun és magyar – korukban tagadott – rokonság igazolása miatt érdekes, nekik itt az a lényeges, „hogy a magyaroknak a hunnoktól származtat nemcsak az öszves magyar hagyomány, hanem azon körülmény is igazolja, hogy őket csaknem az összes európai nép és irodalom (a szlávsaágon kívül, mely jobbára csak az egyszerű ugor vagy rokon hangoakat tartá fenn), a görög íróknál (a Tourkoí szón kívül Ouggro, a latin és latin eredetű nyelvekben hungari, egyes számban hungarus, hongrois, hungarien, unghero (az olaszban a hunnok is unni), Ungar, üngürusz (törökül, de madsar is) stb. néven nevezi, mely név Deguignes szerént is am. onogur v. hunugar t. i. a hunnokkal egyesült ugor (a német fordításban I. k. 413, 438, 632, 637. lapokon); kiválólag pedig azon nevezetes történelmi tény, hogy az egyesült hunn-ugorok alapították¹¹³⁵ Magna Hungariában még a későbbi századokban is magyar nyelvű népek lakoznak vala.”¹¹³⁶ Ahol meglepő módon nem a ’tíz törzs’ magyaráza-

¹¹³³ Czuczor (1862), Magyar címszó.

¹¹³⁴ Czuczor (1862), Magyar címszó.

¹¹³⁵ Azaz alapította.

¹¹³⁶ Czuczor (1862), Magyar címszó.

tot látjuk még az onogurra, hanem a hun és ugor egyesülését, amit akár el is fogadhatunk a hun katonák és a földműves lakosság vonatkozásában, s ami azt mutatja, hogy kezdetben csak a közös őshazára összpontosított a történetet kitáláló és író gárda, annak is a Kárpát-medencétől mennél távolibb helyen lévő meghatározására – ezért emlegetik folyton Ázsiát is a hunokkal kapcsolatban.

De ettől kezdve Deguigne fantáziája újra meglódul, és az V. században az Attila halála és birodalmának felbomlása után történeteket, – hogy az elmenekült hunokból „egy csoport Georgia vidékein, saját fejedelmeik alatt mint Aribasut Ziligdes stb. mások (Zambergam fejedelmük alatt) a Duna körül foglaltak helyet, végre mások az avarokkal egyesültek. S a hunn név helyébe egy új név, a velők ugyanegy őseredetű, de utóbb külön csoportosult és hatalmassá vált turk vagy türk név és törzs lépett”, – így magyarázza: „A sínaiaktól és saját testvéreiktől legyőzött régi északi hunnok harmadik része Sína melletti birodalmuk felbomlása után az Irtis folyam hosszában fekvő Altai hegyekbe vonult. S itt több század folytán megszorodva, tőlök származtak Deguignes szerint (a nélkül hogy itt is a meséknek és mesés hagyományoknak helyt adnánk, melyek közül némelyek, pl. a farkas szoptatásáról, egyenesen a római meséskorból vannak kilopva) a VI. században hatalmassá vált turkok v. türkök, a XIII. elején pedig Dsengiz khán alatt a mogulok. Szóról szóra mondja röviden Deguignes már a Bevezetésben, 273. lapon: 'A hunnoknak az egész tatárságban elszéledt nemzete elvesztette most (a VI. században) saját nevét, s minthogy közöttök a türkok népcsoportja igen hatalmassá vált, ez lőn a neve az egész többi népnek, vagy sajátlag szólva, a többi népek a hunnokat csak a türkök neve alatt ismerték, valamint a következő időkorban Dsenghiz khán, ki a mogulok közül való vala, alkalmat szolgáltatott, hogy a mogul név a tatároknak csaknem általános neve lőn.' (A 'turk' név alatt, mely Neumann szerint hihetőleg a Turan névtől mint első székhelyöktől vétetett, nem a későbbi törököket vagy ozmanlikat kell érteni, noha ezek is amannak ivadéakai). Ugyanis a mely népet más történetírók turk vagy türk néven neveztek, azt a sínaiak Tu-kiue néven hívják. Ennek egyik főnöke Tu-müen a VI. században némely más, különösen a Tiele (fehér hunn) népnek is legyőztével nagyobb hatalomra vergődván, Il-khan nevet vőn fel, s új hatalmas birodalomnak vetette meg alapját, úgy hogy ezután már az öszves hunn törzs csak 'turk' név alatt ismertetett, s mikor a magyarok a IX. század végén Európába költöztek is, Konstantin császár is szintén e néven említi őket. (I. K. 491. l.). Az Ottomannok vagy Ozmanlik pedig, – noha ezek szintén tatár eredetűek – hatalmuk és birodalmuk megalapítását Athman vagy Othman XIV. századbéli főnöktől számíthatják; miután t. i. az iconiumi (kármáni) seljucida sultánok ezen birtokát a mogulok a XIV. század elején elfoglalták, a Kis-Ázsiában levő, vagy oda menekült emirek közt leghatalmasabbá lőn Othman, kihez a többiek is csatlakozva Görögországot pusztították, mígnem Othman későbbi utódja II. Mahometh a XV. század közepén Konstantinápolyt elfoglalta, és széles birodalma fővárosává tette.”¹¹³⁷

¹¹³⁷ „Magyar” szócikk. Czuczor Gergely, Fogarasi János (1862).

Majd Czuczor és Forgarasi így folytatja: „Mai korban a régi hunnok lakhelyeit nagy részben ugyanazoknak ivadéakai, ú. m. körülbelül a kelet-ázsiai őshont vagyis Sínától északra eső földrészt Sínához tartozó Mogolországban, egyzersmind a Dzungárságban és Kis-Bocharában a mogulok (vagy mongolok), hova a kalmukokat is számítjuk, és bokharok, a későbbi hont észak-nyugotra általában a tatárság t. i. mind a független keleti, vagy turkestáni, mind az ázsiai orosz birodalomhoz kapcsolt tatárság ú. m. bocharok, uzbekek, taskendek, khi-vaiak, kirgizek, turkmannok, baskírok, karakalpakok, nógaiak, csuvasok, jakutok stb. s hazánkban a Duna s Tiszamentében a magyarok lakják. Hogy ennyi századok és több vegyülések folytán a különböző ivadékok testalkata s arczvonásai némi változást szenvedtek, épen nem csodálhatjuk.

Kiegészítésül 'hungarus' nevünk és fajunk egyik alkotójáról, a régi ugorokról is legyen szabad Deguignes után némely dolgokat elmondani. Az uigur v. ugor v. igur népség kevéssel Kr. sz. előtt Turfán tartománya, a mai Kis-Bokhara északkeleti része körül (noha Cannabich földrajza szerint a sínaiak az egész Kis-Bocharát is nevezték Turfánnak) két fő csoportra oszlott, s két külön királyságot (északit és délit) alkotott. A sínaiak az egészet Kao-csam vagy Cse-szü néven nevezték, különösen a délit (hozzájok közelebb állót Tzien-cse-szü (első Cse-szü), az északit Heu-cseszü (másik Cse-szü) néven. Mind kettő hol a hunnok, hol a sínaiak felsősége alatt állott, majd eggyé olvadván közös fejedelmet választottak, kinek Idi-kütt nevet adtak, mely név azt teszi Isteni követ (Gesandter Gottes I. Kötet, 293. lap. vagy Gesandter des Geistes III. kötet 28. l.). Deguignes ezek lakhelyeit összevetvén a Ptolemäus által leírtakkal, azt mondja, hogy a Ptolemäusnál eléforduló Szizigek (Siziges) ugyanazok az igurokkal, kik is az Anniber nevű nép között (kiken Deguignes szerint a hunnok értendők, tehát: hunn ember?) és Akszu között laktanak. Abulghazi khán, ki a XVII. században tatár történelmi munkát írt, azt mondja, hogy az északi uigurok on-uigur (azaz tíz uigur), a déliek pedig tokosz-uigur (kilencz uigur) nevet viseltek (dokuz tatárul am. kilencz), tíz, illetőleg kilencz folyóvizeiktől. Azonban Abulgazi majd két ezer éves dolgokat írván le, s ezek közt, mint ily hosszú korfolyam után másképp nem is lehet, számtalan mesét szővén munkájába, ha föl tesszük is, hogy azon nevek a régi időben valósággal fennállottak, melyekről Deguignes sem mondja, hogy a sínaiak ismerték volna, mi inkább azt hisszük, hogy itt is az on-uigur hunn-uigurt, és a tokosz-uigur betűátvetéssel khataj, azaz sínai uigurt jelentett, mert amazok a hunnokkal ezek pedig a sínaiakkal valának közelebbi szomszédságban és viszonyban. De volt legyen a dolog bármiként is, annyi igaz, mint föntebb is megérintők, hogy az uigurok egy része a hunnoknak mind ősi hazájukból kiköltözésök alkalmával, mind későbbben szintén a hunnokhoz csatlakozott, és utóbb is e népcsoport egy része szintén a Volga mellett honolt; úgy hogy némely írótól, pl. Jornandestól, itt, is on-ogur, Menandertől pedig csak uigur néven neveztetnek, amidőn a tíz folyamról neveztetésnek semmi alapja nincsen. Azonban egy részöket még a mogulok korában is, ú. m. a XIII. században, Idi-kütt fejedelmeik alatt ősi hazájokban – Turfánban – találjuk (német fordításban III. kötet 28. l.). Az uigur szó Deguignes szerint segélőt (németül: Helfer, ogh-mak-tól? mely am. dörzsölni, simogatni), mások szerint pedig

szövetségest jelentene, a honnan úgy vélekednek, hogy on-uigur 'tíz szövetséges', ut-igur 'öt szövetséges', kutr-igur vagy szeréntök kut-igur (de ez alak nincs Deguignesben) 'hat szövetséges' értelemmel bírna stb. De ez egészen önkényes föltevésen alapszik. A mai uigurok Berezine szerint a tatár nyelv egyik szójárását beszélik. Megjegyzendő, hogy az uigurok v. iguroktól Deguignes megkülönbözteti az ogorokat másképp abarokat vagy avarokat, s itt ismét az igazi avaroktól a nem igazi avarokat vagyis várkhúnokat. Egyébiránt nem mellőzhetjük azon feltűnő körülményt, hogy a törökben ugor épen azt jelenti amit (Beregszászi szerint) s persa madsara v. madsarai t. i. végzet. sors, szerencse.

Ezek után a magyar olvasót érdekelni fogja, vajjon elsőben ha azon több száz név között, melyek a hunnok egész történelmében eléjönnek, nem lehetne-e magyar vagy legalább a magyarhoz hasonló szókra akadni; másodszor, nem lehetne-e a 'magyar' névnek is nyomára, sőt jelentésére találni. Ami az elsőt illeti: a sínai írók vagy a maguk módja szerint nevezték el a helyeket és személyeket, pl. a római, illetőleg bizanci birodalmat Ta-tsin néven nevezik, mely az ő nyelvökön am. Nagy-Sína, azaz nagy mint Sína; vagy pedig kiejtésök különössége miatt, kivált pedig szóhangjaik hiányában (mint a HÚN vagy HUNN cikk alatt megjegyzők) a szókat úgy elferdítették, hogy csak a tárgynak másunnal lehető földerítése után lehet rájuk ismerni, pl. tu-kue v. tu-kuie nálok am. türk v. türk, minthogy nyelvökben r nem lévén azt itt elhagyják; Ki-li-ki-sze am. Kerkisz vagy Czirkasz, melyben az r-et l betűvel cserélik fel; A-teszui am. Atel vize, melyben az l-t is elhagyják, mert nálok a szótag mássalhangzón nem végződhetik. Sokszor pedig egészen hibásan is értelmezik a szókat, pl. Abulfaradge mogul író 'Dsengiz' khánról azt mondja, hogy dsin a mogul nyelvben am. nagy és ghiz a felső fok (superlativus) képzője; e szót a sínaiak Csing-kiske-nek írják és valamely mesés madár hangjának tartják. Mindazáltal találunk mind némely helynevekre, melyek nálunk még most is megvannak, mind más szókra, melyeknek értelme, sőt sokszor hunn alakja és jelentése is világosan kifejeztetik. Ilyen nevek:

Tatan, Neumann szerint Tata a hunnok ős lakhelye és tulajdonképeni birodalma (talán innen eredett a tatár szó); nálunk is eléjön Tata mezőváros.

Khatai a sínai birodalom régi neve; nálunk többszörösen eléjönnek Káta helynevek.

Igur népség; nálunk eléjön Igar nevű helység a Tisza mellékén.

Lop nevű tó; nálunk eléjön láp, pl. az ecsedi láp.

Gobi vagy Kobi nevű nagy sivatag; nálunk egyezik kopár szóval, vagyis ennek kop gyökével.

Csen-ju vagy tan-ju szó így értelmeztetik: Sohn des Himmels vagy Sohn Gottes, tehát istenfiú; minden esetre hihetőbb, mint a Deguignes felhozta Csemli-koto-tanju. A csenju fejedelem két legfőbb tisztjének neve sínai nyelven hien-vam (melyben vam bán-nal egyezik), hunn nyelven: Tusi am. weiser König, tehát tudó.

Mete a hunnok leghatalmasb fejedelmének neve (uralkodott Kr. sz. előtt 209-től 174-ig); eléjön Erdélyben: Metehegy-patak. Neumann ugyan egy kissé

másképp olvassa; de mi inkább Deguignes olvasása mellett maradunk, ki előtt már egy sínai és egy franczia tudós halt be ezen bűvárlatokba.

Punu a legyőzött északi hunnoknak tudva levő utolsó fejedelme a csagataj buna szóval, mely am. avult, régi, és kissé távolabb a magyar vén s még jobban a magyar béna szóval egyezik.

Idi-kütt, az egyesült igur nép fejedelmének neve, mely így értelmeztetik: Gesandter Gottes, tehát isteni követ; legalább kütt és követ azonosságát senki sem vonhatja kétségbe.

Gheük-topa így értelmeztetik: blauer Hügel, tehát magyarul: kék domb; egyébiránt amaz a tatár nyelvhez még közelebb áll.

Altai (hegy), sínai nyelven kin (sán) am. arany (hegy), török-tatár nyelven altun v. altd'n am. arany.

Ki-lo-man, sínai nyelven Tien-san így értelmeztetik: Himmelsberg, tehát égi-halom; legalább ki és égi azonosak.

Kerai, e szó eléfordul a krími és kazáni tatár fejedelmek neveinél a khán szó mellett, a kétségen kívül am. király, pl. Hadzi kerai khán, Mengheli keraí khán, Szahil keraí khán stb. A III. kötetben (463. l.). magánosan is eljön: Edi-kerai, König von Astrakan, Dulet-kerai Khan von Krim stb. V. ö. KIRÁLY.

Mokán, a turk birodalom kezdetén a VI. században egyik leghatalmasabb khán neve; egyezik a magyar mokány szóval.

Müsztag, így értelmeztetik: Schneeberg (sínai nyelven: sziue-san), s az mondatik, hogy musz tatár nyelven am. hó (havas?) és tag am. hegy, melyhez közel áll a magyar dag. Általában a tatár nyelv az ismeretes nyelvek közt, nem pusztán a számneveket, hanem mindent összevéve, legközelebb áll a magyar nyelvhez, miről csak akkor fogunk teljesen meggyőződhetni, ha Vámbéry tár-sunk idevágó munkái világot látandanak; ami Deguignes bűvárlatait annál inkább fogja igazolni, mert ő s általában az ő kora e két nyelv rokonságáról mit sem tudott, mégis a tényekből a két nép rokonságáról győződött meg. Ha ma-gunk forgathatnók ama sínai kútfőket, talán több nyelvhasonlatra találánk.

A Hunnivár szó, melyet már mások is felhoztak, eléfordul Jornandes VI. századbéli góth írónál, melyet Procopius kortársa latinul 'castrum vetus hunnorum' szókkal deákosít (Toldy Ferencz); újabban pedig Neumann németül 'Hunnenwarte' szóval fordít; noha mások, például Beregszászi, ezen értelmet tagadják.

Ami a 'magyar' szót illeti, ehez nemcsak hasonlót találunk a mudgala vagy mudgara szóban, melyhez még közelebb áll törökül madsar, s a francziánál, ha a mi betűhangjainkat akarja utánozni madjar, azaz madzsar, s mely egyik legújabb író után mint a fehér hunnok neve fordul elé egy régi hindu nyelvemlékben (l. HÚN v. HUNN); hanem eljön a VI. században, mint a fenmaradt hunnoknak (a Bosphorusban, – mai Krímben – hol később a khazárok tűnnek fel) egyik fejedelme Muager-es néven (I. kötet 442. l.), melyből, ha az es görögös végzet el-marad, csaknem tisztán a régiesen moger-nek írt név áll elé. Neumann véleménye, hogy a 'magyar' név a baskir v. baskar szóból módosult. Az ő szavai 'Das Mischlingsvolk der Baschkiren, welches an den südlichen Ausgängen des Ural-gebirges sitzt und türkisch spricht (igazabban tatárul), war ursprünglich, wie es

scheint, näher den Ungern verwandt, als die andern finnischen Stämme; ja es könnte wohl der Name Batschar oder Matschar ursprünglich ein und derselbe sein. Noch in der Mitte des dreizehnten Jahrhunderts glich ihre Sprache vollkommen der ungerischen, wesshalb das Land, wo sie damals sassen, nach den Erzählungen christlicher Sendboten, Gross-Ungern genannt wurde.’ De ezek, mint Julianusból tudjuk, magyaroknak, és nem baskíroknak nevezték magukat, s Neumann, mint látjuk, csak föltevésből indul ki. Alább ezen megjegyzést teszi: ’Die Mazaroi des Constantin de Administratione Imperii C. 37. dürfen nicht mit den Magyaren verwechselt werden; das Wort ist sicherlich, wie aus dem Zusammenhange erhellet, verschrieben für Cazaroi.’ De bajos ám a kútfőket tetszés szerint igazíthatni. Egyébiránt (a khazarok v. kozárokról alább levén szó), a baskírokat Deguignes is tatár népségnek (tehát a hunnokkal egy eredetűnek) mondja.

– Részünkről a baskír és önkényesen fölvetett bacsar szók közti különbséget is mellőzve, még közelebbi hangrokonságot találunk a ’bochar’ szóban, mely népesség Deguignes szerint is (III. k. 477. l.) régi tatártörzs, s mint a többieknél műveltebb, még ma is eléjön mind a hunnok ős lakhelyén a Mongolságban, mind a volt fehér hunnok hazájában, Nagy- és Kis-Bocharában. Vagy talán bochar és baskír is egyek volnának? Mi ugyan a baskíroknak a magyarokkal egynyelvűségét, legalább nyelvrokonságát épen nem vonjuk kétségbe, de nyelvünknek, néhány egyes idegen szót kivéve, milyenek minden nyelvben vannak a világon, akár szógyökei bőségét, és nagy részben természeti hang- és alakutánzó sajátosságát, akár egész szerkezete tisztaságát és oly átlátszóságát, hogy minden ízecskéje, porczikája még most is fennálló, vagy könnyen fölfedezhető értelemmel bír, tekintve, ennek kevertsége ellen, mit Adelung is állít Mithridatesében, e szótár alapján is határozottan tiltakozunk. (V. ö. MAGYAR NYELV).

Ha már mások jogosultaknak hiszik magukat, hogy nemzetünk neveit (a ’hungarus’ névvel együtt) értelmezzék, szabad legyen nekünk is a történelmünkhöz oly közel álló baskír névről szintén elmondani véleményünket. Baska a tatár-törökben ma is azt teszi: más, másik, tehát mint látjuk, a tatár-török és magyar itt is tökéletesen egyeznek. A kir szótagban pedig ki tagadhatná az ’igur’ szóval való rokonságot, sőt azonosságot; tehát baskír sem több, sem kevesebb, mint más-igur, másik-igur, vagy ha tetszik, törökösen baska-igur, baskigur. Szó szerint épen az, a mi a sínai heu-cse-szü, vagyis más néven az on-igur, föntebbi értelmezésünk szerint: hun-igur, északi igur. Kár! hogy Deguignes azon kívül, hogy őket tatárivadéknak mondja, kik az orosz hódítás előtt (a XVI. században) a Kazán királyságot bírták, oly keveset ír történelmükről. A többek közt kitűnő lovagoknak, vitézeknek, és csodálatra méltó íjászoknak festi őket.

– Neumann a ’hun-jo’ vagy ’hún’ névről azt véli, hogy az embert jelentene (welcher – t. i. Name – wahrscheinlich Menschen bedeutet), de nem mondja, hogy micsoda nyelven. Ha más nemzetbeli írók, más, de nem magyar nyelven, a ’hunn’ névhez oly hasonló szót találnának, mint a magyar hon, vagy tájdivatosan: honn, melytől honi v. honni (vaterländisch, Landesmann) származik, s melyet ’honnyi’-nak nálunk nemcsak mondanak, hanem írnak is (Georch: Honnyi

törvény), az egész írói világ térdet fejet hajtana e származtatásnak; de nálunk legfőlebb gáncsra számíthatunk.

– Beregszászi Pál a 'magyar' szót vagy a 'mogolból', v. arab 'mohadsirból' származtatja. Annyi igaz, hogy Deguignes az I. században meghasonlott hunnok egész északi csoportját is némely hagyományok nyomán már mogoloknak is hívja, mindazáltal a meséskort mellőzve, tulajdonképpen csak a XIII. században Dsengiz-khán alatt tűnik fel a mogolok neve és hatalma; őseink pedig a IX. században saját nyelvükön már nem más, mint magyarok neve alatt telepednek le mostani hazánkban. Megjegyzendőnek véljük, hogy a 'mogol' (v. 'mongol') szó Deguignes szerint am. mungl, mely sínai nyelven is mung, s jelentése a német fordítás szerint: traurig, tehát mogorva. Hogy az arab 'mohadsir'-ból, mely ki-költözöttet jelent, vettük volna e szót, még kevésbé hihető.

– Némelyek az 'ugor' nevet veszik alapul, azt mondván, hogy ez csupán egy ajakhang előtételével csaknem teljesen egyezik a régi moger szóval, sőt az onogur változatban már az m-mel rokon n is befoglaltatik.

A pusztá föltevéseket mellőzve, ide igatjuk hogy Konstantinusnál egy különös neve is jön elé a magyar nemzet egyik ágának, mely keletre huzódott: szabartoi aszphaloi. Hunfalvy Pál társunk azon nézetben van, hogy az első szó magyar s annyi mint szabadok, a másik pedig a görögben amannak némileg magyarázója, helyesebben: aszphaleisz. Lehetne talán az első szót szabírok-nak is venni, kik Deguignes szerint szintén hunn nép valának, kik különösen a VI. században a magyar-türk lakhelyekről előtörve Armeniát, Kappadociát, Galatiát, Pontust stb. pusztították. (I. kötet 441. l.); amely esetben az asjalhv szó inkább jelző (attributum) volna és igazi jelentésében (biztos, szilárd) állana; tehát az egész annyit tenne: biztos vagy szilárd szabírok.

– A 'magyar' nevezetre nézve, hogy befejezzük e hosszúra nyúlt cikket, még a khazarok vagy a magyar helynevek után ítélve, kozárok, Deguignes szerint is khozárok rövid történelmére van szükségünk (szintén Deguignes után). Mert ezeknek egyik népcsoportjánál jön elé legtisztábban a 'magyar' szó görög írással: megerh megeré v. megeri, (azaz a régies magyari). Tudniillik Attila halála után nagy számú hunn népség keresett ismét a Tanais (másképp: Don) és Volga között egy részről mint előbbi lakhelyükön, más részről mint ott maradt rokonaik honában menedéket, kikhez ismét több igur csoport csatlakozott, (I. k. 438. l.); de akik mindnyájan részint a most már hatalmassá vált turk nép fensősége alatt állottak, részint ezekkel öszveelegyedtek, és különböző nevezeteket vévén föl, az európaiak előtt különböző nevek alatt lettek ismeretessékké. Ilyenek valának főleg a VII. és VIII. században feltűnt khozárok, magyarok, besenyők és úzok. A khozár (a sínai íróknál kosza) nép, a régebben úgynevezett 'Chersonesus tauricá'-ban (mai Krimmben) s általán a Georgiától északra fekvő tartományokban székel, (róluk kapta nevét a Káspi tenger, melyet a törökök ma is Khazer denizi-nek hívnak), és a belső nyugtalanságok miatt ismét több törzsre oszolt, noha ugyanazon egy nemzet vala. Ezen új törzsek voltak különösen a kabarokon, honi íróink szerint kóborokon kívül (kik későbbben ismét a magyarokkal, Konstantin szerint türkökkel egyesültek), honi íróink leírása szerint: Nyék, Megyer, Kürtgyarmat, Tarján, Jenő, Kara és Kaza törzsek, de mint Degu-

ignes mondja, valamennyien khozár, illetőleg turk, tehát hunn eredetű népségek (Bevezetés 273, 279. I. kötet 632 -635, lapokon); innen már hazai íróink is a Konstantin khazarjait és a névtelen jegyző kúnjait, kiket ismét az orosz írók palóczoknak hívnak, azonosaknak tartják; Konstantin pedig világosan is bizonyítja, hogy a kozár-kabaroknak saját szójárásuk vala, és erre megtanították a magyarokat is, de amazok a magyarok másik nyelvét is beszélték (azaz szójárását – mert csak erről lehet szó). Immár ezen hét, illetőleg nyolcz törzs között a magyarról azt mondja Neumann is föntebbi koszorús munkájában, hogy a megere népcsoport vagy már korábbi időtől fogva a legkitűnőbb volt, vagy későbben a fejedelmi család nemzetsége lett, s azért az öszves népség magyar nevet vőn fel (79. lapon). És íme itt tűnik fel leggyönyörűbben és kétségbe-vonhatlanul föntebbi szószármaztatásnak: mag-erő (Kernmacht vagy Kernvolk). Talán innen magyarázandó a magyar nép jellemének, amennyire a történelem emlékezik, egyik fővonása is, mely a rátartósság, ha tetszik, büszkeség, s melyet főleg a 'magyar' névben helyez. 'Ez hát nemes büszkeségünk, / Melyről annyszor mesélünk?' (Petőfy) Egyébiránt a magyar jellem még másik két főbb sajátságát, t. i. egyfelül ahhoz, amit övének tart, makacs ragaszkodását, más felül kedélyességét a költő ezen verse foglalja magában. „Természete a magyarnak, / Hogy jussait nem hagyja, / De ha vele bánni tudnak, / Az ingét is od'adja.”¹¹³⁸

Nyelvünk még mélyebb régisége

Térjünk vissza Szádeczky-Kardoss Irma tanulmányához, aki tanulmánya második részében megvizsgálja az eredetre és az őstörténetre utaló jogintézményeinket és a rájuk vonatkozó szakkifejezéseket is. Nyelvi kérdésekről van szó, és ő minden szóba jövő irány felé nyitottan kutat. „Nagyon megnehezíti azonban a kutatómunkát az a történelmi tény, hogy Magyarországon a jogalkotás Szent István kora és a 19. század dereka között latin nyelvű volt, ami ez idő alatt, különösen a török és méginkább a Habsburg időben igen hátravetette a magyar nyelvű jogi terminológia fejlődését. Érdekes viszont, hogy ennek a török-kapcsolati időnek lényegesen kevesebb a nyelvi hatása, – a köznyelvre is – mint ahogy a török eredetű szókincsünk nagyságából következtethetnék.”¹¹³⁹ S ha már a török példánál tartunk, szóljunk egy olyan 1374-es feljegyzésben fennmaradt 13-14. századi (tehát török hódoltság előtti) nyelvemlékünkéről, amely egy, a szókincsünkből azóta kiveszett, de igen valószínűen ótörök eredetű jogi szakkifejezést őriz. Az esküdtek az igazságszolgáltatási pártatlanságot fogadták ezzel az esküvel. Egyebek között azt, hogy nem kedveznek sem orvnak, tolvajnak, gyilkosnak, kacirnak, sem ember etetőnek, bűvösöknek-bájosoknak, házégetőknek, félhiten valónak és ki ország veszedelmére volna. Ebben a szövegben a 'kacirnak', a bizonytalanság fenntartása mellett ugyan, mégis egyetlen eddigi olvasata a 'kacér', ami az értelmező szótárak szerint a magyarba a németen át

¹¹³⁸ „Magyar” szócikk. Czuczor Gergely, Fogarasi János (1862).

¹¹³⁹ Amiből viszont arra kell következtetnünk, hogy a török hatás nem volt olyan erős, mint ma feltenni divat lett, hanem a török elleni harci kedvet a műveltségi, nyelvi és vallási különbség egyaránt táplálta, tüzelte.

került latin eredetű kifejezés. Előfordulásai 1374-től, tehát elsőként ebből az eskümintából (!) ismertek, a német-latin használat szerinti eretnek, szodomita, bűnös, elvetemült ember jelentéssel. A „kacir” (régiesen kaczir = kacsir?) viszont ótörök (kisázsiai) gyökerű, s feltehetően általunk is használt türk-magyar szó, amelynek török változataiban ma is felismerhető a „szökés” alapfogalom mellett a szökő – szöktető, menekül – menekülni hagy tartalom. Talán épp a „kacér” szorította ki a használatból, s tehette ezt azért, mert a „kacir”, mint türk szó, a magyar nyelv egészében csak egyik etnikai-tájnyelvi szinonimája volt a fogalomnak, s könnyen volt helyettesíthető más tájnyelvi, de közérthető vagy elterjedtebb szinonimával, elhagyva emezt az idegenből vett, de zavaróan hasonló írásképu és hangalakú kifejezés – köznyelvi és szaknyelvi – beilleszkedése javára”.¹¹⁴⁰ Azaz csak egy kisebbség ismerte az eredeti türk értelmet, ami a nyelvi állapotaink jellemzésére jó adalék.

Szádeczky-Kardoss korábban utalt a szeri példa orhoni párhuzamára, mint a nomád állam jogalkotási emlékére, ami szerintünk ugyan csupán a környezetre gyakorolt hatalmi műveltségi hatásunkat mutatja, öszerinte viszont „a belső-ázsiai régiségbe, földrajzi, népi és kulturális közegbe vezet bennünket.” Ám szerinte „Mezopotámia irányába mutat viszont a ma is használatos ’ügy’ szavunk. Erről azt tartják az értelmező szótárak, hogy nyelvújítási kifejezés. Az ugyan lehetséges, hogy valóban a nyelvújítás vezette be immár a modern szaknyelvi használatba, de kétségtelen, hogy ez már másodlagos, átvitt értelmű jelentése az eredetileg ’folyó’ jelentésű (vö. pl. a Feketeügy folyónévvel) – bizonyítottan szumér gyökerű – régi magyar szónak. Ugyanis az ’ügy’ előfordul már jóval a nyelvújítás előtt, a Tripartitum legkorábbi magyar nyelvű fordításaiban is (1562-től), a ’pernek folyása’ vagy a ’perfolyam’ szinonimájaként, azokhoz hasonlóan a mai ’eljárást’ is fedő tartalommal. Így feltehető, hogy a nyelvújítás csupán felújította a magyar nyelvű Hármaskönyvekben még élő régi szó használatát”.¹¹⁴¹

Amitől nem kell megijednünk, sőt válaszként kell elfogadnunk a nyelvünk régiségét firtató kérdésre, amit a Kárpát-medencei örökös létünk lehetővé is tesz, éppen az említetteket a műveltségi hatás révén közelebb hozva hozzánk. Így már meg sem lepődünk rajta, amit Szádeczky-Kardoss mond, hanem csak megfordítjuk a hatás irányát, hogy „igen valószínűen mezopotámiai eredetű ’ró’, ’rovás’ szavunk is, megróni, büntetni illetve büntetés jelentéssel. Ennek alátámasztásául egy igen érdekes párhuzam hívja fel magára a figyelmet. Közismert a magyar mondavilág és eredethagyomány Nimrudja, akinek a nevét magyar mondáinkban Nimród, Ménrót és Nemróth alakban vagy átírásban is feljegyezték. Szelényi Imre ismerteti a ’Sumér-magyar rokonság’ c. könyvében azt az adatot, hogy a nem magyar, tehát kívülálló szumerológus, Krüger szerint NEM-ROT(H) az ékiratos szöveg helyes olvasata (amit egyébként a magyar Nemróth és Ménrot változat is alátámasztani látszik), s azért nevezték így, mert a Noéi átok után született, ezért az órá nem hatott ki, vagyis ő nem lett ’megróva’. És érdekes módon – avagy nem véletlenül? – ezzel a Krügeri értelmezéssel vág

¹¹⁴⁰ Szádeczky-Kardoss (2005), 193-194.

¹¹⁴¹ Szádeczky-Kardoss (2005), 194.

egybe a Hármaskönyv azon tétele (I/16.), mely szerint a hűtlenség és a nota-per következményei nem hatnak ki azokra a gyermekekre, akik az ítéletmondás után születtek. Ehhez hasonló felfogást találunk Szent Lászlónál, amikor a visszaeső közszabad tolvaj gyermekei csak 10 év fölött bűnhődnek atyjukkal együtt szabadságuk elvesztésével, a 10 évesek vagy annál fiatalabbak azonban szabadok maradnak (I. László II:17/3.); Kálmán pedig, fenntartva ezt a rendelést, 15 évre emelte a korhatárt (Kálmán I:56)”.¹¹⁴²

Ha ilyen élő folytonos hagyományt tudunk felmutatni nálunk, teljesen meg-egyeztetve a négyezer éves vagy régebbi keleti hagyománnyal, akkor ezt a hagyományunkat ennél még régebbinek is kell gondolnunk, ismételten csak a Kárpát-medencei létezéssel összhangban.¹¹⁴³ És egészen addig, míg az ékiratok megfejtésével és egyéb későbbi adatokkal nem bizonyítják a fordított utat, illetve az ottani, máig való folytonosságot. Ha valaki nem látja be még ennek az őskortól a jelenig tartó magyar folytonosságnak a lényegét, amelybe az ókorunk is beletartozott, annak ajánljuk Karácsony Sándornak a magyar észjárásról szóló tanulmányait, ahol elmondja, hogy az 1920-as években a magyar falu majdnem éppen olyan életet élt még, mint az 1600-as években, akkor pedig még úgy, mint a legrégebbi ősidőkben. De azt is megkérdezhetjük, szerintem költői kérdésként, hogy miért kellene a jól művelt életen változtatniuk, a tökéletességet feladniuk.

Ahogy bizonyos a görög mitológia későbbi mivolta a népmeséinkhez képest, – mert például az Atalanta történet alárendelő fordulatokkal van tele, míg a vele azonos magyar népmese, a Mindent látó királylány, a sokkal eredetibb, tehát régibbi mellérendelő szemlélet kifejezője, – úgy ezt a következőkre is vonatkoz-tathatjuk: „Keletre visz minket az a szokásjogi gyakorlat is, amely – a nyugati jogtól merőben eltérően és egészen az újkorba hatóan – az árvák között a legkisebb fiú jogát biztosította az apai házhoz, s annak gazdasági javaihoz (Trip. I:40.). Itt, a joggal való párhuzamban, a jog és a vallás egy-gyökerűségét mutatja népmeséink karizmatikus legkisebb fiúja, a jövő letéteményese. Ennek a keleti múltnak a színterei egyelőre még homályosak, de a szumér mitológia is feltétlen figyelmet érdemel a gyökerek keresésében. A jelenlegi ismeretek szerint ugyanis ott található legrégibb ismert nyomai a legkisebb gyermek karizmájának és jogi kedvezményezettségének is.¹¹⁴⁴ És itt legyen szabad, széljegyzetszerűen megemlíteni néhány, a vizsgálódásnál figyelmen kívül hagyhatatlan összefüggést. Ebben a században tárult fel az esztergomi királyi palota kápolnájának falán az az életfás oroszlánkép,¹¹⁴⁵ amelyek kétségtelen előképe az ókori kelet mezopotámiai népeinek mitológiájában található. Mind az oroszlán, mind az Eget a Földdel összekötő életfa, amely ott egyúttal az igazság és a tudás jelképe.¹¹⁴⁶ De mindkettő megtalálható a szeppei népek művészetében is. Például a szkítákéban, akiket krónikás és történetíró eleink – nem egy külföldi kortársuk-

¹¹⁴² Szádeczky-Kardoss (2005), 194.

¹¹⁴³ Amint a Tatárlaki táblák esetében is kiderült, hogy jeleikkel együtt 2-3000 évvel idősebbek, mint a mezopotámiaiak.

¹¹⁴⁴ De nem ott tehát először, hanem a magyar népmesékben.

¹¹⁴⁵ Ez lett a Zürichi Magyar Történelmi egyesület jelvénye.

¹¹⁴⁶ Gondoljunk csak vissza Baráth Tibornak iménti adatára a Magaruval kapcsolatban.

kal együtt – eleinknek tekintettek.¹¹⁴⁷ Van a Mezopotámiában termett, s onnan szétáradt mitológiának egy számunkra igen érdekes istennője: Anat-Inanna-Ninni-Anahita-Astarte-Istár.¹¹⁴⁸ Egyes népek és korok e más-más nevekkal illeték. A szépség illetve a gyógyítás, egyúttal a háború és a harc istennőjének, a harcolók védelmezőjének tekintették. Alakjának képzőművészi megjelenítését általában a csapodár szemérmertlenség kifejezéséül értelmezik. Rendszerint még akkor is, amikor nem csak ő látható az ábrázolaton, hanem nyilvánvalóan harci jelenet résztvevője, a harcolók egyikének oldalán ’szemérmertlenül mutogatva magát’ az ellenség felé fordulva, az ellenség és a védelmezett alak között. Később a harci jelenetekben már csak a fél lába mezítelenkedik ki a ruhája alól, majd – így a szkíta művészetben is – csak a ruha jelképes szabása és lengése jelzi kilétét. Nos, ez a figura is megjelent Magyarországon, mégpedig több megjelenítésben, egyebek között egy Árpád-kori (Magyarszentpál, Kolozs m.) templomunkban. Ahol is – László Gyula leírása szerint – az oltári szentség fülkéjének védelmére, ’hogy a rontó tekintetnek útját állja, s azt magára vonja, egy magát szemérmertlenül mutogató mezítelen némből kifaragott képe állt’.¹¹⁴⁹ De mielőtt Magyarszentpálra érkezett volna, ugyancsak megjelent a szkíta művészetben is: lószerszámok homloklemezein, sátoztartó rudak hegyébe tűzött bronzfigurákban, vért- és ruhadíszeken, tábori eszközökön. A felhasználási mód egyértelműen jelzi itt is a harcost segítő, oltalmazó szerepkört. És nemcsak bronzfigurákban, kőportrékban érkezett el hozzánk ez a harcban oltalmazó szumér istennő, hanem élő, s gyakorlati valóságban is. László Gyula a görög Kinnamosztól, mint szemtanútól idéz ennek bizonyítékául egy történetet. Zimony ostromakor egy várbéli magyar varázslóasszony kiállt a bástyafokra, s a szoknyáját a nyakába kanyarítva, szemérmertlen felét mutogatta a bizánci ostromlóknak, közben varázsszavakat mormolt, s így védte tőlük az ostromlottakat.¹¹⁵⁰ Az ókori kelet civilizációjának feltárása és az ékiratok megfejtése nyomán a történészek arra következtettek,¹¹⁵¹ hogy Szumérban született meg az első olyan írásban fennmaradt jogrendszer, amely a társadalmi rend szabályozását, a jogalkotást és a törvénykezést a közrend és a köz igazgatása, valamint a szociá-

¹¹⁴⁷ Hogy nem vagyunk szeppei szkíták, arról lásd Cser Ferenc, Darai Lajos: *Kárpát-medence, vagy Szkítia?* Fríg Kiadó, 2008, de most csak annyit erről, hogy a Kárpát-medencei nagy kiterjedésű múltban szereplő elődeinket azonosították aztán a történelemhamisítók az európai szeppei és ázsiai szereplőkkel, amint nyelvünk hordozóit az északi-keleti finnugorokkal.

¹¹⁴⁸ Az áradás irányára ismételten a fordított előjelet kell tennünk, gondolva nemcsak a Tatár-laki táblákra, hanem a Colin Renfrew által visszavont eredeti mezopotámiai műveltség-szétáradás elméletére. (Renfrew, C.: *Before Civilization. The Radiocarbon Revolution and Prehistoric Europe*. Jonathane Cape, Thirty Bedford Sq. London, 1973.)

¹¹⁴⁹ Hogy a jelenség nálunk régebbi, azaz itt eredeti, ismételten jelzi, hogy nálunk nincsen mitológiai neve a mezítelen némbőlnek.

¹¹⁵⁰ Itt ismét az eleven (meztelen) hagyománnyal van dolgunk, míg a szkítáknak nevezettek-nél mitológiává merevült hagyományról, azaz nem „bronzfigurákban, kőportrékban érkezett el hozzánk ez a harcban oltalmazó szumér istennő”, hanem fordított és valamiért elomlott hatásról van szó. Tudjuk miért, hiszen azóta is egyre csak romlik.

¹¹⁵¹ Azaz úgy hamisították meg az igaz múltat.

lis jólét és igazságosság szolgálatába állította.¹¹⁵² A jogélet legfontosabb értéke az igazság volt. És ha az előbbi példánál a kultúrtörténeti elemek Szumérból Magyarországra kerülésében a szkíta közvetítést tekintjük, mindenképpen jelentősnek kell tekintenünk azokat az ókori történeti adatokat is, amelyek a szkítákat egyrészt a legrégibb népnek mondják, – ami a szumérokkal való közvetlen kapcsolatot is megengedi – másrészt a legigazságosabb népnek írják.”¹¹⁵³

Erre érdemes kicsit részletesebben kitérnünk: Pannóniáról szóló könyvében Mócsy András az Iliász tizenharmadik énekének elejét idézi, mint a legkorábbi tudósítást Közép-Európa földrajzáról és népeiről: „Zeusz miután Hektórt s népét a hajók fele vitte, / ott is hagyta a fáradalom s örökös hadivész közt; / ő maga meg ragyogó szemeit másmerre vetette, / messze lovas thrákok tájékát vette szemügyre, / harcos műsz népét s tejívó jó kancafejőket”. A műsz nép azonosítása korábban – tévesen – lehetetlennek látszott, mivel mys népet csak a kisázsiai Mysiában ismertek, de aztán „Poszeidóniosz, a hellénizmus utolsó nagy tudósa oldotta meg a kérdést, amikor arra utalt, hogy a trákok északi szomszédságában élő moiso nevű törzs azonos lehet a Homérosznál szereplő mysoi népével (Strabón VII, 3).”¹¹⁵⁴ És Mócsy ugyan nem idézi tovább, de a folytatás a következő sorban szintén fontos számunkra az itteniek lelkivilága szempontjából: „és az igazszívű abiosz népnek mezejét is” – szemügyre vette tehát Zeusz. Ez az igazságosság már a híres hellenista alexandriai filozófus Philónnak is feltűnt, amint Adorjáni Zoltán jóvoltából megtudhatjuk: „Míg az anyagi javakra és meggazdagodásra törvő igyekezet igazságtalanságot szül a méltánytalanság miatt, addig az ezzel ellentétes életfelfogásból jogosság származik a méltányosság alapján. A méltányosság nagyobb boldogságot jelent a földi gazdagságnál, amelyet hiú dicsvágyak határoznak meg.”¹¹⁵⁵ Adorjáni még idézi Vértesy Jenő fordítását és magyarázatát is 1913-ból: „Ott a harcos mysek, igaz abiosok, / Kabala-tejívó déli hippemolgok...” Ahol „a hippemolgokon a szkítákat kell érteni, az abios pedig szegényeket jelent”. És Vályi-Nagy Ferenc 1821-es sárospataki fordítása is érdekes: „S a közel ütközetű Műszok, s hippémolgonokra, / kik tejevők, hosszú idejük, igaz emberek, és jók.” Philón ugyanis ezért az idővel gazdagságért dicséri őket, mert mint mondja, „a javakkal és a vagyonnal való törődés sok időt emészt fel. Az idővel pedig jól kell takarékoskodni, mivel az orvos Hippokratész szerint: 'Az élet rövid, a tudomány pedig terjedelmes’.”¹¹⁵⁶ Mócsy András még hozzáteszi: „A görögök az archaikus korban meglehetősen tisztában voltak

¹¹⁵² Állította volna, ha érvényesült volna.

¹¹⁵³ Szádeczky-Kardoss (2005), 194-196. De magunknak nyilván nem kellett közvetítenünk. És ez utalás az Iliászban található jellemzésre, de az nem a szeppei harcosokra, hanem a Kárpát-medencei lakosokra vonatkozott.

¹¹⁵⁴ Mócsy András: *Pannonia a korai császárság idején*. Apolló Könyvtár 3. Szerkeszti Harmatta János. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975. 7. (Homérosz: *Iliász*. XIII. ének. *Harc a hajónál*. Devecseri Gábor fordítása. <http://mek.niif.hu/00400/00406/html/02.htm#13>.)

¹¹⁵⁵ Adorjáni Zoltán: *A terapeuták kontemplatív kegyessége*. Doktori értekezés. Debreceni Református Hittudományi Egyetem. Bibliai teológia és vallástudomány. Kolozsvár, 2004. <https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/127532/Disszert%C3%A1ci%C3%B3-Adorj%C3%A1ni.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Témavezető Dr. Marjovszky Tibor.

¹¹⁵⁶ Adorjáni (2004), 43.

a Duna-völgy és az adriai part föld- és néprajzával. Azonban ezek a kereskedők által szerzett értesülések a klasszikus korban, az északi görög kereskedelem hanyatlásával együtt feledésbe merültek, vagy mitológiai elemekkel keveredve fokozatosan eltorzultak.”¹¹⁵⁷ A korai ismereteket azonban mi a közvetlen kapcsolatnak is köszönjük, ami a földművesek délre terjedésével valósult meg több hullámban, egész Balkán későbbi műveltségi és nyelvi viszonyait is meghatározva.

Szádeczky-Kardoss szerint „ha mindezt egybevetjük azzal, hogy a világ minket még ma is nemcsak ’lovas nemzetnek’ tart (akik a szkíták voltak), hanem ’jogász nemzetnek’ is, akkor a szkítáktól való származásunk hagyományai mellett ezek a párhuzamok, s a bennük vélhető bizonyítékok is megérhetnek annyit, hogy a szkítákhoz, majd rajtuk keresztül a szumérokhöz is elvezető lehetséges kapcsolat lehetséges bizonyítékaiként vessük alapos vizsgálat alá őket.”¹¹⁵⁸ Mert lehet, hogy ezek is tanúi (szintén szumér eredetű szavunk) lehetnek őstörténetünknek. Ez is olyan kérdés, amelyben az igazságot csak gondos vizsgálattal állapíthatjuk meg, nem pedig a lehetőség vizsgálat nélküli, arisztokratikus elvetésével. E témakör befejezéséül azokra a nyelvelmékeinkre utalok, amelyek vagy latin szövegben előforduló magyar közszavakat, személy- és földrajzi neveket foglalnak magukba a korabeli alakjukban, vagy teljes egészében magyar nyelvűek lévén, magát a korabeli nyelvet őrzik. Novotny Elemér elemzése is igen értékesek ebben a tekintetben. Miközben meggyőzően bizonyítja a két nyelvelmék hitelességét, szófejtései néhány jogi szakkifejezés szumér kapcsolatát is kimutatták. Ezek: a főember jelentésű lófő, a törvény, amelynek szumér töve a rendelés jelentésű tur-tar – további hangzókaváltozással: tor-tör (feltehetően ez a Torah gyöke is), és a királynak egy I. Endre idejében még használatos kifejezés-változata: a szumér ’lugal’,¹¹⁵⁹ amellyel egy-egy korabeli magyar nyelvű imádság Szent Istvánt is, I. Endrét is, uralkodóként titulálja. Ugyancsak szumér eredetű a felforgató, lázadó jelentésű garázda szavunk, valamint a gaz, akkor még ’gyilkos’ tartalommal. Mindezekkel nem a finnugor nyelvrokonság, vagy a török-nyelvi eredet ellenében, hanem ezek párhuzamában állítom annak egyes jogi elemekben is megmutatkozó valószínűségét, hogy mérhetetlenül gazdag és sokszínű nemzeti kultúránk bölcsőjét Szumériában is ringatták.¹¹⁶⁰ S mindaz, amit ide, a Kárpát-medencébe többszöri honfoglalásunkkal magunkkal hoztunk, csak a sokféleség lehetőségének megengedésével vizsgálható. Ideértve azt a lehetőséget is, hogy nemcsak közvetlenül vezettek a szálak a Kárpát-

---

¹¹⁵⁷ Mócsy (1975), 7.

¹¹⁵⁸ Nagyon ideje van már az alapos, de nem a hamisítást szolgáló vizsgálatnak.

¹¹⁵⁹ Szádeczky-Kardoss (2005), 197. jegyzete: „Talán a honfoglalóknak a mezopotámiai környezetből legutóbb kiszakadt szavárd-szabir ága hozta magával azokat a szumer eredetű (de már a babiloni idők hatását is viselő) szavakat, mint ami például a ’lugal’ volt. Itt viszont arra is figyelniünk kell, hogy a hunokra és az avarokra vonatkozó korabeli kútfők a ’válogatott előkelők, főemberek’, mint tisztségviselők között említik a „logadeszeket”. Ez a kifejezés a „lugal” görög átírata is lehet, s mint ilyen, hun/avar eredetre is utalhat”. – De tehát nem kellett senkinek „magával hozni” ezeket, ha innen eredtek.

¹¹⁶⁰ Ellenkezőleg: mindezek bölcsőjét nálunk ringatták. (Létezik egyáltalán máshol bölcső?!)

medence és Szumér között – Erősd, Turdos, Tatárlaka népességétől a honfoglaló magyarok Kaukázuson s Meotiszon átkelő szumér–pártus szavárd–szubar–szabirjaiig, hanem különböző szakaszokban, Kína, Mongólia határához vezető kitérőkön megfordulva is, hogy Szkítiában: Turánban, Dentu-Mogerben, Kummagyariában, Magna Hungáriában, Kazáriában, Chorezmben és Bizánc szomszédságában, s Etelközben is gazdagodván, a 895/6-os honfoglalók is megérkezzenek ide, a már őshonos rokonnépekkel együtt Magyarországot alapítani.¹¹⁶¹ Mert az említett nyelvi és jogintézményi emlékek – a palást és a korona egy-két szimbolikus részletének értelmezésével és ezek előképi analógiáival együtt – a magyarság útját visszafelé követve a már jól ismert, Belső-Ázsiába vezető útról letérő meotiszi elágazással a Kaukázuson, annak déli lejtőin át a kisázsiai Anatóliába, illetve lejjebb Mezopotámiába vezetnek minket. Abba a Mezopotámiába, ahol egykor, egymással egyidőben egy perzsa viseletű nép élt együtt, és állt szemben olyan etnikummal, amely a magyar puszták pásztorainak és csikósainak betyáros viseletét hordta, ott, kétezer évvel ezelőtt. Megtalálhatók közöttük az együtt harcoló fivérek – mint Hunor és Magor? – és olyan kisebb etnikum feje vagy közharcos vitéz, aki épp úgy fokossal harcolt, mint a magyar hajdúk, a mátrai és a bakonyi betyárok, meg a hortobágyi legények. Ahol ennek a viseletnek egyes kiegészítői közül a guba gubat volt, és subatu a suba. Ahol pir-ka-an-va kelt föl a nap, míg a kuták uggatu ugattak. Ahol a kuvasz neve kuassza, a komondoré komundur, a pulié pedig puli volt. Ahol a kost kosnak, a bárányt barinnának, de szilának is hívták, mint nálunk a Dunántúlon...”¹¹⁶²

Fel van tehát adva a lecke a magyarázatra, de van megoldás: Ezeket az egyezéseket olyan módon kell figyelembe venni, mintha bizonyítandó feltevések lennének, amelyek egészen addig elfogadott állításoknak tekintendők, amíg ellenbizonyíték nem kerül napvilágra. És várhatóan nem fog. Megerősítő viszont igen, ha ez a hozzáállás vezeti kutatásunkat. Minek végére bebizonyosodik majd, hogy az itt említett összes néphez és helyhez éppen olyan szoros kapcsolatunk van, mint az általunk évezredekkel azelőtt létrehívott sikeres emberiségi műveltséghez – idegen szóval civilizációhoz, aminek elterjedését a földön nemcsak annak áldásai, hanem egy idő óta a történelemhamisítás is siettette, azaz oda tette, ottani működését is elhitette, ahol nem volt, ahol más műveltség volt érvényben, hogy birodalomépítő (gyarmatosító) tettei előzményét az általa meghódítottaknál felmutathassa, a magáénak igazságtalanságát ezzel tompítsa.

A Magyar Koronázási Palást jelképeinek jelentősége

Szádeczky-Kardoss Irma jogtörténeti kutatásáról mint a magyar őstörténet felderítésében használt eszközről szóló beszámolója harmadik részében a koronázási jelvények lehetséges háromnyelvűségéről értekezve, különösen a koronázó palást üzenetében látja e harmadik nyelvi jelentés megjelenését és számol be

¹¹⁶¹ E túl nagy időbeli és térbeli ugrásokat tehát szükségtelenné teszi a magyarázatban a Kárpát-medencei magyar eredet és folytonosság. Ám a következő részletek igen érdekesek.

¹¹⁶² Szádeczky-Kardoss, 2005, 196-8. Fel van adva a lecke a magyarázatra, de van megoldás.

róla — egyúttal közvetett bizonyítékokként nagyszerű táplálékot nyújtva a nyelvünk természettörténetére és írásbeliségünk–jelképeink ősrégiségére kiéhezett kutató szenvedélyünknek, és eligazítva bennünket a történelemhamisítás által létrehozott sűrű őserdőben, különösen a Szent István-i nyiladék ismertetése által. Ám ezek elsajátítása során továbbra is érvényesítenünk kell a már eddig is alkalmazott módszertani megfontolásokat a térben és időben távoli párhuzamokkal és azonosságokkal kapcsolatban.

3. kép. A Magyar Koronázási Palást Szelényi Károly fényképén.¹¹⁶³

A Magyar Koronázási Palást korábbi kutatása során Érdy Miklós „hívta fel a figyelmet” – emlékeztet rá Szádeczky-Kardoss – „annak őstörténeti jelentőségére, hogy a királyi család portréi köré hímzett, nem keresztény, hanem régi ’pogány’ szimbólumokat megörökítő turulszerű őrmadarak¹¹⁶⁴ és tulipánfejű életfa az őshazakutatást miről informálják: a madarak és a vadtulipán genetikai őshazájáról, az urál-altaji és a belső-ázsiai Bajkálon túli, s körüli, gyakorlatilag a Kínai Nagy Faltól a Kárpátokig terjedő területekről, – amit az ókori írók Szkítiának neveztek és ahol több évezredes vándorlási, birodalom-alapítási és felbomlási folyamatok közepette a magyarság fő ágának, a hun–avar–onogur népességnek etnogenezise is bekövetkezett – építészeti és régészeti emlékekkel bizonyítva, hogy onnan hoztuk ma is élő népművészetünk eme motívumait.”¹¹⁶⁵

¹¹⁶³ <http://mek.oszk.hu/01900/01992/html/cd1m/kepek/c0494sc15.jpg>.

¹¹⁶⁴ A Paláston ábrázolt madarak nem turul-szerűek, hanem darusszerűek, mert túlságosan hosszú a nyakuk a turulhoz képest. Mint ilyenek védelmező, figyelmeztető szerepül van.

¹¹⁶⁵ Szádeczky-Kardoss (2005), 199.

4. kép. Rajzos részlet a Koronázási Palástról két daruval Decsy Sámuel: *A Magyar Szent Koronának Historiája*, Wien, 1792. című könyvében.¹¹⁶⁶

Szkítia elhelyezése azonban nem ilyen egyértelmű sem az ókori, sem a középkori íróknál. Magyar krónikáink pedig nem állítják, hogy a magyarok szkíták, csak azt, hogy Szkítiából érkeztek. Szkítia leírása viszont krónikáról-krónikára különbözik. Minél későbbi a krónika, annál keletebbre tevődik az eredet, amiben szerepet játszik a bizonyos nyugati szerzőkre, például Szent Jeromosra hivatkozás (Kálti Márk). Eszerint Perzsiából indultak, ahonnan a Meotisz ingoványaiba kergették a csodaszarvast. De Perzsia és a Meotisz mocsarai között 1000 km távolság van és többek között a Kaukázus – eddigi földrajzi ismereteink szerint. A madár és tulipán jelképre később visszatérünk.

5. kép. Szent István a Koronázó Paláston.¹¹⁶⁷

És a műveltség, az embertan és a régészet is mást mond, mert a magyar műveltség meghatározó eleme a mellérendelés. Növényi elemek – lélek jelképek – jellemzik mind a képi, mind a szóbeli műveltséget. Alárendelő szteppek elem –

¹¹⁶⁶

http://www.magtudin.org/marton_veronika_nemzetveszto_kiralynek_I_files/image002.jpg.

¹¹⁶⁷

http://lh3.ggpht.com/_3T_Si5WFTE8/SetdVPCLAkI/AAAAAAAAACj0/-4m-gahyP48/s512/palast-nem_szent_istvan.jpg

ragadozó állatok, harcias jelenetek – szinte hiányoznak a magyar népi műveltségéből. Ez összefügg azzal, hogy a magyar népi műveltség letelepedett, földművelő és fémfeldolgozó, eredetét tekintve Kárpát-medencei, és szinte semmit sem tartalmaz a szeppei műveltségekből. Amit igen, az a Kárpát-medence szeppei területeiről, a magyarság teljes településének töredékéről származik. Az itteni számottevő földműves, fémfeldolgozó népesség mellérendelő szemlélete kizárja, hogy a szeppe lovas pásztorai elit műveltsége legyen. A Szkítiából, azaz keletről érkezett katonai elit nem szkíta, hanem magyar és esetleg a turk nyelvcsalád egyik ága, hun vezérkarral. Árpád katonanépe az itteni földműves műveltséggel szövetségben hozta létre a Magyar Királyságot. A Magyar Királyság vezető nemességét a katonatörzs, lakosságát a Kárpát-medence őslakói alkotják, műveltségük az őslakókét folytatta és az nem pásztor műveltség. Azaz a lakosság döntő többségét alkotó néptömeg őshazája a Kárpát-medence, és műveltségük megfelel a magyar nyelv sajátosságainak.

Nyelvünk ősisége, viszonya Európa és Ázsia nyelveihez a magyar nyelv európai központi helyzetére utal. Azaz a magyar nyelv lehetett más nyelvek forrása, a magyar nyelv Eurázsia legősibb állapotban konzerválódott, leginkább kialakult nyelve. Közvetlen rokonságba semelyik nyelvvel sem hozható, ragozó nyelvek közül az európai ragozó nyelvek állnak hozzá a legközelebb, viszont – időben – hatalmas távolságban tőle. S a szkíták nyelve tudományos igénnyel ma sem ismert, a görögök leírásaiból néhány személynév, szkíta istenség neve ismert, magáról a nyelvről nem maradt fenn hitelt érdemlő adat.

Továbbá a magyar népesség genetikai összetevői szerint ősi, európai, a magyar lakosság döntő többsége az európai ősgént hordozza. A magyar lakosság embertanilag jellegzetesen közép-európai, északi vonás itt elenyésző. Ugyanakkor a magyar lakosságban jelentős mértékben jelen van az ún. turáni terület emberanyaga is. Hiányzik viszont a mongol emberanyag, kevesebb mint <1%. Ehhez jön, hogy a feltáró régészet szerint a magyarság nem vezethető le a finnugor nyelvelmélet alapján. A magyar kultúra nem található meg a Kárpát-medencétől távol. A hivatkozott távolabbi műveltségek számos eleme nem található meg a magyar műveltségben, viszont a magyarokat jellemző – mellérendelő – műveltség azokra nem jellemző. Mindezek alapján levont következtetésünk szerint a magyar nyelvű műveltség Európa ősműveltsége, forrása a Kárpát-medence.¹¹⁶⁸

Ezzel összhangban áll, amire Szádeczky-Kardoss szerint szintén Érdy Miklós hívta fel a figyelmet, hogy a Magyar Koronázási Paláston „Szent István az országalmát nem a kezében tartja, hanem az csak lebeg a háttérben, míg a király balkeze, az országalma előtt, kissé takarva is azt, felénk fordított nyitott tenyérrel, mintegy figyelmet és hívó, elfogadó engedelmességet parancsoló látványossággal, hat ujját mutatja a nézőnek! Hat ujját, amivel az ősi hit és a mai 'babona' szerint a táltosok születnek: az égiektől való elhivatás, a karizma testi jele-

¹¹⁶⁸ Vesd össze Cser Ferenc, Darai Lajos (2008), Cser Ferenc, Darai Lajos: *Európa mi vagyunk. Európa történeti kapcsolatai a sejtől a királyságig örökítőkhöz és a Kárpát-medencei népi, nyelvi, műveltségi folytonosság I- II.* Fríg Kiadó, 2007-2008. Cser Ferenc, Darai Lajos: *Kárpát-medencei magyar ősiség.* Hun-Idea Kiadó, Budapest, 2011. Internetes elérése: http://www.mvsz.hu/mtf/mtf_12.html.

ként.¹¹⁶⁹ Ez a kéz beszélt azokhoz, akik látták. Ez a kéz itt a római keresztény misepaláston elsősorban nem az államalapító vagy térítő király keze volt, – bár az is volt – hanem a karizmatikus táltos királyé! ... Egyenesen a magyarázat olvasható ki ebből a kézből: ezért lehetett oly hatékony a király római kereszténységre térítő uralkodása. Ezért sikerült némi Gézai előkészítéssel egyetlen uralkodási ciklus alatt végérvényesen és visszavonhatatlanul a nyugati kereszténységre térítenie a kereszténységet ugyan már ismerő, de lelke mélyén még mindig az ősvallást hordozó magyarságot. És ezért tekintették sokan Őt, a fegyverrel és vérontással is térítőt – mindezek ellenére – szent királynak, szinte már a kortársai körében is. Ebben rejlik a Szent István korában készült palást egyik üzenete. Számunkra csupán ténybeli tájékoztatás, a korabeliek számára azonban misztikus valóság volt. A palást egyéb, hasonló jegyeivel együtt azt valószínűsítve, hogy Szent István mégsem lehetett olyan, a régi vallásnak és szokásoknak hátat fordító, minden ősi hagyományt s azok követőjét kíméletlenül kiirtó, német befolyás alatt élő, – nota bene: ’németimádó’ – agyamosott, hitét és magyarságát elárulva feladó uralkodó, amilyennek ma nem egy mű bemutatja! Hiszen, lám: a koronázó paláston, fia és bajor felesége társaságában, a legszorosabb családi – és dinasztikus – körben mindhármukat az ősmagyar hagyomány életfája és örömadarai védik. Mi ez, ha nem hagyományörzés? Az ősi hit és létforma értékeinek őrzése, átmentése. Mi ez, ha nem az ősi hit tisztelete, egy generációval későbbi aktualitással ugyan, de Géza fejedelem felfogásához híven, aki elég gazdag volt ahhoz, hogy egyszerre két Istennek is áldozzék. Vajon nem követelte-e meg a korabeli társadalmi valóság is azt a magyarok királyától, – és a jelek szerint annak elfogadását a bajor Gizellától is, – hogy ilyen nyíltan őrizze az ősi magyar hit hagyományait? Vajon nem az történt-e, hogy a véres leszámolás a régi rendnek és régi hitnek csak az új renddel és vallással erőszakosan szembe szegülő, felforgató (= szumér gyökerű szavunkkal garázda) alattvalói ellen fordult fegyverrel, ám mint államszervező, jogalkotó és térítő, és a római-keresztény Európában való megmaradás tartós alapjait építő uralkodó – lehetőség szerint – a türelem szelídebb eszközeit is alkalmazta?”¹¹⁷⁰

De igen, mondhatnánk, ám a kérdés igen bonyolult amiatt, hogy a mai leegyszerűsítő történelemfelfogás nem ragadja meg részleteiben az akkori viszonyokat, nem értelmezi helyén az eseményeket, összefüggéseket. És ahogy a római kor végi pannóniai kereszténységről sem igen emlékezik meg történetírásunk, úgy a hunok, avarok és az árpádi magyarok saját kereszténységét sem fogadják el, hanem a korábbi hitviták eredményeként kialakult korabeli nyugati pogányozást szajkózzák még mindig, pedig elég *sok adat és szerző bizonyítja*, hogy sajátos kereszténységünk a keleti változatok folytatásának tekinthető. Zachar József összegyűjtötte ezeket és elénk tárva felhívta a figyelmünket nem csupán ennek a tudományos ténynek a nagyszerű értékére, hanem egyenesen

¹¹⁶⁹ Ha azonban jobban megnézzük a képet, látjuk, hogy Szent Istvánnak bal keze nem kinújtott hatujjú tenyér, hanem ötujjú és a 4 ujja be van hajlítva a tenyér felé. Így itt valóban nincs szó táltos-királyról. A karizmájáról természetesen szó van. Érdy tévedését Szádeczky-Kardoss is átvette és elméletet kerekített köré.

¹¹⁷⁰ Szádeczky-Kardoss (2005), 199-200.

arra, hogy „miközben eleink mindenkor isteni elhivatottságuk tudatában léptek fel és az emberiség javára cselekedtek, hol csak példamutatással, hol egyértelmű fellépéssel”, azóta „nem hagyott magunkra bennünket Istenünk, Hozzá fordulva és nemzeti öntudatra ébredve, új magyar jövődőt építhet a magyarság”.¹¹⁷¹ Ezt az isteni útmutatást régmúltunktól megtagadni tehát csak a késői kor történelemhamisítása tudta, mégpedig ennek a reménynek a letörésére.

Szent Jeromos közölte, hogy „zsoltárt tanulnak a hunok, Szkítia földje forró a hit melegétől”.¹¹⁷² A „római Stridonban született” egyházatya „teljesen elfeledt 408-as úti beszámolójában megőrizte a fehér hunokról azt a magyarság elei szempontjából feltétlenül kiemelendő tény, hogy ’a heftaliták saját írásaikból és saját nyelven olvasták a szent iratokat’. Sőt hozzátette”, hogy gyülekezeteik „már akkor püspökségekben egyesültek”. Mindezt kortársa, Orosius is megerősíti: „Kelet és Nyugat templomai hunokkal telnek meg” és „a hunok Jézus-hitűek”. Amiért is Zachar megállapíthatja: „Ez alapján már semmi meglepőt sem találunk abban, hogy Atilla hun nagykirály udvarában is ott voltak a jézusi hit hirdetői, és a vele a Kárpát-medencébe hazatértek hittérítő tevékenysége innen sugárzott ki a szomszédos térségekbe.”¹¹⁷³ Ezt a hitet azonban, amely a korábbi Szentháromság-felfogáson alapult, a nikaiai hitvallás óta a római császári támogatást élvező püspökök ki akarták iktatni. Ezért például a 343-as szardikai (szófia) zsinaton „Róma részéről kiközösítésben részesült mások mellett Valens mursai (Eszék) és Ursacius singidunumi (Belgrád), továbbá a székhelyének ismerete nélküli ’pannoniai Gaius’ püspök is”.¹¹⁷⁴ És „a hunok keleti térségekben továbbélő utódainál az Atilla-leszármazottak idejében” szintén „elevenen éltek a jézusi tanítások. Eközben ők és más előmagyar népek még évszázadokig megőrizték ősi vallásgyakorlatukat is, ahogyan ezt mind az avarokról, mind a turkokról szólva a források mindig megemlítik”.¹¹⁷⁵

Ennyi is elegendő az Árpád-vezette keresztény államszervezés nyomainak feltárására, de a Szent István által felvállalt ösiség, ősi hitbéli folyamatosság magyarázatára idézzünk fel további adatokat a hun-avar-magyar korszak kereszténységéből. Zachar József szerint „a hunokat 444-ben Baronius így jellemezte: ’Végre Krisztus igája alá kerülve, istenfélőkké, szelídekké, emberségesekké, jóindulatúakká, szerényekké és minden tekintetben szentéletűekké (!) váltak, és oly királyok (!) emelkedtek ki közülük, akik a keresztény vallásnak ékességére és díszére váltak’.”¹¹⁷⁶ Természetesen a VI. század közepén a kazár terjeszkedés következtében áttelepült onogurok, és az akkoriban a Kárpát-medencében nyugatra vonuló avarok – közelebből nem ismert – Jézus-hitére is hatással volt a korabeli római és konstantinápolyi hitbéli vetélkedés, ami mögött később már a hűbéressé tevés igénye húzódott meg: „Valójában a háttérben a sacerdotium és

¹¹⁷¹ Zachar (2006) József: *Egy az Isten, egy a Nemzet. Írások Jézus-hitű magyar eleinkről*. Heraldika Kiadó, Budapest. 8.

¹¹⁷² Zachar (2006), 57.

¹¹⁷³ Zachar (2006), 58.

¹¹⁷⁴ Zachar (2006), 56.

¹¹⁷⁵ Zachar (2006), 58-59.

¹¹⁷⁶ Zachar (2006), 62-63.

imperium (vagyis papi vagy világi uralom) közti alapvető felfogáskülönbség húzódott meg, azaz a nyugat-európai egyházi függőségbe kényszerített világi hatalom, illetve a kelet-európai világi hatalom alatt működtetett egyház helyzete közti alapvető eltérés. Ugyanis egészen 741-ig nemcsak a konstantinápolyi, hanem még a római patriarchát is az egyedül császári méltóságában megmaradt bizánci uralkodó erősítette meg, miután a helyi zsinaton megválasztották. A fordulatot I. Szent Zakariás hajtotta végre, aki nem kérte választása császári megerősítését, viszont a frank uralkodókkal szemben maga lépett fel megerősítési igénnyel.”¹¹⁷⁷

Mivel nálunk az uralkodót és a hatalmi réteget Árpádtól kezdve majd a szóbanforgó hun, illetve avar utódok adják, fontos a szempontunkból, hogy „Kosmasz Indikopleusztész 540-ben 'Keresztény topográfia' című művében leírta, hogy a hun utódok keresztények” és „Theophülaktosz, 570 körül működő bizánci történetíró azt állította, hogy 'a turkok szentnek tartják a tüzet; a levegőt és a tüzet tisztelik; a földet himnuszokkal dicsőítik; de csupán azt imádják és nevezik Istennek, aki e világmindenséget teremtette'.”¹¹⁷⁸ Zachar szerint „562-óta a keleti avar birodalomban, 760-tól ismét a Kárpát-medencei újabb birodalmukban is a magyarok elei a jézusi hitet követték. Így Baján kagán, aki mellett a szíriai patriarchátusból érkezett papok tartózkodtak, már a VI. század végén (valószínűleg 583-ban) a szávai hídépítéskor a Szentírásra tett esküt, az Úr keresztalála idejére emlékezve pedig fegyverszünetet rendelt el.”¹¹⁷⁹ Mindennek oka, mondja Zachar, hogy „az egyistenhit egyetemes felfogása jegyében és Jézus Urunk tanításának bárhonnan érkező befogadása mögött a földi uralom mennyei eredetéről alkotott felfogást kell látnunk”.¹¹⁸⁰

Azután „a római kereszténységgel való első tragikus összeütközést a magyarság elei közül az 568 óta fennálló Kárpát-medencei avar birodalom szenvedte el a VIII. század legvégén, amikor a Körös-vidékre és Erdélyre támadó bolgár-türk támadás, az így keletkezett zavar, sőt polgárháború adta lehetőséget kihasználva, hódító és zsákmányszerző céllal lerohanta a ma már Nagy Károlyként ismert eredetileg Kara-ulu és a keresztsege óta Magnus nevet viselő frank uralkodó az Inn folyóig terjedő Avaria nyugati térségét”. Ez a helyi lakosságban „számos népességváltás ellenére mind az ariánus, mind a római irányzatú Jézus-hit oly annyira tovább élt¹¹⁸¹ a régi időkből, hogy az akkor már avar püspökségeket éppen ez a támadás szüntette meg, illetve helyezte a frank uralkodói intézkedés a meghódított avar keresztényeket a salzburgi római érsekség alá.” És jellemző a nyugati érdek-felfogásra, hogy „Theotmar salzburgi bajor érsek IX. János pápához intézett levelében a meghódítottakat 'álkeresztényeknek' nevezte még közel száz év múltán is”. Mindenesetre e nyugati keresztény támadás, a magyarság szempontjából nem várt keresztényietlen cselekedet leckéjét megtanulva „a Kárpát-medencében továbbélő hun-maradványok vezetői immár a

¹¹⁷⁷ Zachar (2006), 67.

¹¹⁷⁸ Zachar (2006), 67.

¹¹⁷⁹ Zachar (2006), 68.

¹¹⁸⁰ Zachar (2006), 68.

¹¹⁸¹ Bizonyára a folytonos őslakosságban.

megrendült avar hatalomra támaszkodás helyett a távoli keleten maradt szabír és onogur rokon népekhez fordultak”, akiknek „a világról alkotott nézeteik, vallási felfogásuk” szintén közelebb került hozzájuk, az arab támadások miatt.¹¹⁸²

Az Árpád-vezette bejövetel előtti Kárpát-medencei kereszténységgel kapcsolatban érdekes számunkra az is hogy „a IX. században a római irányítás alatti sirmiumi (később: Szerémvár) érseki tartományhoz tizenkét püspök tartozott, és 788-ban az egyik Kárpát-medencei püspök Hungarus névvel szerepel a pápasághoz kötődő egyházi forrásokban, továbbá a nyugati-északnyugati gyepűvidéken működő Salek és Csák püspököt az egyházi források kimondottan avarnak nevezik”.¹¹⁸³ További római egyházi források ugyancsak „keresztény hunokról” írnak, „így II. Jenő pápa már 822-ben”, és ez „megismétlődött utódainál 863-ban, 872-ben, 882-ben”.¹¹⁸⁴ Ezt megerősítik a 870-es évekből „a salzburgi érsekségi évkönyvek”.¹¹⁸⁵ Ugyanekkor a keleti területeken uralkodói hatalmat szerzett Álmost szentnek tartja a krónikaíró Anonymus, akinek népe ugyan „együtt imádkozott a bizánciakkal”, de ez „a közös hit nem azonos egyházhoz tartozást jelentett”. 895-ös híradásában Phötiusz bizánci patriarcha egyenesen azt mondja, hogy „a kijevi turkok a manicheista eretnokség hívei”.¹¹⁸⁶ Cyrill és Metód püspök is értesít a kijevi turkok és vezérük kegyességéről, míg Pázmány Péter azt a híradást örökölte meg, hogy „Árpád honfoglalói már rendelkeztek magyar nyelvre fordított szentírással”.¹¹⁸⁷ Anonymus beszámol a Salán fejedelem elleni harcról, melynek kezdetén „Árpád fejedelem, akit minden földi halandó Istene segített, felöltötte fegyverzetét, elrendezte a csatasorokat, könyvek között fohászkodott Istenhez, majd vitézei bátorítására” beszédet mondott.¹¹⁸⁸ Kálti Márk a Szvatopluk-történet során írja, hogy „Árpád övéivel együtt megtöltötte szarukürtjét a Duna vízből, és az összes magyar színe előtt a mindenható Isten kegyelmét kérte arra a szarukürtre, hogy az Úr ama földet adja nekik mindörökre. Szavai befejeztével az összes magyar háromszor így kiáltott: 'Isten! Isten! Isten!' ”¹¹⁸⁹ Ennek idejéhez nagyon közel, 910-ben írta le Litutprand cremonai püspök, hogy „a hungarus nép tudvalevőleg keresztény”.¹¹⁹⁰

Azután pedig az európai politikai harcokba mindig valamelyik oldal szövetségeseként beavatkozván, különböző helyekre vezetett hadjárataik által „a Magasságbeli Isten bosszúja” jelent meg a magyarok által, felújítva az „Isten ostora” Attilával kapcsolatos elnevezését.¹¹⁹¹ Moravcsik Gyula ezt bizánci szájából idézi a *Basileios élete* című X. századi írásból: A tisztelendő öreg Teophanes

---

¹¹⁸² Zachar (2006), 71.

¹¹⁸³ Zachar (2006), 71-72.

¹¹⁸⁴ Zachar (2006), 72.

¹¹⁸⁵ Zachar (2006), 74.

¹¹⁸⁶ Zachar (2006), 73.

¹¹⁸⁷ Zachar (2006), 74.

¹¹⁸⁸ Anonymus (2004): *A magyarok cselekedetei*. Fordította Veszprémi László. Osiris, Budapest. 34-35.

¹¹⁸⁹ Kálti (2004), 28.

¹¹⁹⁰ Zachar (2006), 75.

¹¹⁹¹ Zachar (2006), 80.

„lelki szemét a mi Urunk és Istenünk, Jézus Krisztus felé fordítva s állandóan reménykedve könyörgött, adná, hogy a vétkes rómaiak megjavulására legyen az, hogy a magyarok népe bűneink miatt naponként pusztítja a nyugati területeket”.¹¹⁹² Azután pedig a korábbi hitbéli szembenállások szüntével, vagy arra nem tekintve, mivel „eltérő dogmatikai és szertartásbeli eltérés ellenére a nagy egyházszakadás még a messze távolban sem sejlett, 953-ban keletről Hierothéosz püspököt és misszionárius társait, míg 961-ben nyugatról Zaccheus püspököt és térítő barátait volt kész fogadni a legnagyobb készséggel Taksony fejedelem”. Ugyanakkor a magyarok „mindvégig távol maradtak a római–konstantinápolyi egyházvezetési vetélkedéstől”, mert saját korábbi keresztény hitüket őrizték, miközben mindkét birodalmi keresztény valláshoz közeledtek. Ennek megfelelően „az egyetemes értelemben felfogott Jézus-hit alapján mind Bizánc, mind Róma irányában való nyitottság bizonyítását volt hivatva az is, hogy Taksony két fiát, Gézát és Szöréndet, a keresztségben István és Mihály nevet adva nekik, mind a keleti, mind a nyugati egyházi szertartási rend szerint megkereszteltette”.¹¹⁹³

Így Géza nagyfejedelem a 973-as, I. Ottó német császár által kezdeményezett összeurópai húsvéti fejedelmi találkozóra a szászországi Quedlinburgba fel-tűnést keltően küldte el követeit és ajándékait, vivén nyilatkozatát, amely a krónika szerint „a magyarok fejedelmének békés szándékait és a keresztény népek szövetségébe való belépését” tartalmazta.¹¹⁹⁴ Egy ránk maradt legendai szöveg szerint Géza „Isten színe előtt igen dicséretessé tette magát azzal, hogy katonaságának vezéreit az Igaz Isten tiszteletére térítette”.¹¹⁹⁵ A Szent Gallenből érkezett térítő, Bruno püspök félezer udvari embert keresztelt meg. Hol van ez attól a vérszomjas uralkodótól, aminek Géza nagyfejedelmet történetírásunk beállította! – kiálthatunk fel ezek után. Így a magyar uralkodó kivívta nyugati keresztény kortársa csodálatát: „A mindenható isten kegyelmének munkája által senkinek alattvalói közül nem tiltják a megkeresztelkedést, sem a papokat nem gátolják, hogy bárhová menjenek” – amint Piligrin passau-i püspök írta VII. Bonifác pápának 974-ben. Géza tehát „követte az Evangélium tanítását” és „megfogadta, hogy minden uralma alatt állót a keresztény hit szolgálatába állít”. Mindezeknek megfelelően „és a kétirányú nyitottság jegyében a Győr közeli Szentmártonban latin rítusú római férfi, Veszprémben görög rítusú bizánci női szerzetesházát alapított”.¹¹⁹⁶ Ez az István névre keresztelt nagyfejedelmünk egyébként „talán már, miként apja, királyi méltóságot viselt, ugyanis korabeli források a

¹¹⁹² Moravcsik (1984) Gyula: *Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 28.

¹¹⁹³ Zachar (2006), 81.

¹¹⁹⁴ Itt „a császárság előkelői mellett más népek és hatalmak képviselői is részt vettek a dánoktól és lengyelektől, csehektől, magyaroktól, a római, bizánci és olasz küldöttségeken át a hispániai arab kalifátusig.” Gulya János: „Európa-csúcs ezer esztendővel ezelőtt.” *História* 2002. 3. szám. <http://www.historia.hu/archivum/2002/0203gulya.htm>.

¹¹⁹⁵ Zachar (2006), 81–82.

¹¹⁹⁶ Zachar (2006), 82.

görög megász archon, latinul magnus senior és szláv král megnevezést használták már Gézával kapcsolatosan is”.¹¹⁹⁷

Ezt követte végül Zachar József szerint az eddigiek összegzéseként jelentőségében az Árpád államszervezéséhez „hasonló súlyú tett, a sajátos berendezkedésű keresztény magyar állam szilárd megszervezése Géza fia és 997-től utóda, István” részéről.¹¹⁹⁸ Akinek uralma megszilárdítására belső hadjáratokat kellett viselnie az idegen egyházi és világi főurak, hospesek, azaz ’vendég jövevények’ miatt, megnyerve „a németek és magyarok közti” csatát.¹¹⁹⁹ Azaz ez nem volt testvérharc, és Kézai krónikája határozottan állítja, hogy „ezután jött Vecelin gróf Wasserburgból. Somogyban ez gyilkolta meg Koppány vezért.”¹²⁰⁰ Ugyanakkor István a népakaratot is maga mögött tudván koronáztatta magát magyar királlyá, a pápa támogatását elnyerve erre. A „Megszentelt Korona kiszolgálása mellett István további koronázási felségjeleket, sőt példa nélkül állóan ezekkel együtt apostoli méltóságjelvényeket is kapott II. Szilveszter pápától”. Ezek közül „a pálma az Istentől kapott hatalmat és dicsőséget, vagyis a vértanúságot is magában foglaló apostolságot jelképezte, a palást az ország fölötti oltalmazás feladatát, a jogar a királyi hatalom érvényesítésének szabadságát, az országalma pedig a királyság földje és minden java fölötti rendelkezés jogát”. István király Isten szolgája és krisztus helytartója, a nyugat- és kelet-római¹²⁰¹ Anyaszentegyház védelmezője lett, és „nemcsak az államépítés, hanem az egyházszerzés is az ő közvetlen irányítása alá került”.¹²⁰²

Zachar József arra is felhívja a figyelmet, hogy a római katolikus esztergomi érsekség és kilenc további püspökség mellett a XI. században a sövényházi bizánci érsekségi főegyházmegye is létezett Bodonyban három Al-Duna menti püspökséggel, és a szerémvári bizánci avar püspökség is tovább élt Bács székhellyel, valamint tovább élt az ősi (se nem római, se nem bizánci) Jézus-hitű papság Szamos-parti Káld központtal.¹²⁰³ Ez az államegyházat kialakító magyar kereszténység olyan sajátosan ősi vonásokat őrzött meg, mint „a pénteki böjtnap megtartása, a nagyböjtnak Hamvazószerda előtti vasárnapi kezdőnapja, a Szentháromság ünnepének megtartása, az egyházi rendbéliek általános fegyverviselése és lóháton való közlekedése, sőt az Oltáriszentség lóháton való körmeneti vitele”.¹²⁰⁴ Amint Bencze Lóránd fogalmaz: „Létezett egy ősi pannóniai egyház, se nem latin, se nem görög, hanem tőlük többé-kevésbé függetlenül fejlődött, mint a kopt vagy a szír egyház. Ez az ősi egyház élt tovább a Kárpát-medencei

---

¹¹⁹⁷ Zachar (2006), 84.

¹¹⁹⁸ Zachar (2006), 82-83.

¹¹⁹⁹ Zachar (2006), 83.

¹²⁰⁰ Kézai (2004) Simon: *A magyarok cselekedetei*. Ford. Bollók János. Osiris, Budapest. 41

¹²⁰¹ Ennek a kapcsolatnak bizonyossága, hogy „II. Baszileiosz bizánci császár az apostoli koronázás alkalmából I. Istvánnak a szent Kereszt egy ereklyedarabját küldte meg uralkodói keresztfoglatban” (Zachar, 2006, 86), mely utóbbi a kettős keresztet jelenti.

¹²⁰² Zachar (2006), 85.

¹²⁰³ Zachar (2006), 86-87.

¹²⁰⁴ Zachar (2006), 87.

magyarságban, amely 3. század előtti szokásokat, egyházjogot őrzött meg.”¹²⁰⁵ Így nagy volt az eltérés a későbbben kialakult nyugati egyházi és államvezetési szokásoktól, de Zacharral együtt állíthatjuk, hogy „Szent István és kortársai még valóban egyetemes, minden ’igaz Krisztus-vallást’ egybefogó, valódi jézusi közösségként fogták fel a katolicizmust”.¹²⁰⁶

Koppány felkelésének okát is más irányban kell keresnünk, mint egyszerű vagy elvakult hatalomvágyban, amint eddig volt szokásban,¹²⁰⁷ mert nemcsak nem volt nagybácsi Koppány, hanem Zachar szerint „ötöd rangú”¹²⁰⁸ unokafivérként csupán súlyos politikai helyzetben és fegyverrel léphetett fel”.¹²⁰⁹ Láthatóan ugyanis, Géza nagyfejedelem vagy király nyugati irányú béketörekvése a külviszonyokban nem állította le a német bekebelezési törekvéseket a magyarok felé. Ezt Kristó észreveszi a Koppány fellépésére sejteni vélt német válaszbán. Előbb „Aurillaci Gerbert reimsi érsek, aki II. Szilveszter néven rövidesen római pápaságra emelkedett, talán 997. június-júliusban arról írt III. Ottó császárnak, hogy ’nyugtalanító gondokkal terhesen telnek napjaim és éjszakáim. Szkítia csak növeli gondjaimat, Itália sokasítja; a gondolatra, hogy [cserben]hagyjuk a szkítákat, és nem megyünk Itáliába, megborzongok’... ’Szkítia’, illetve a ’szkíták’ ... a magyarokat jelölik... Az itáliai gondokra történő utalás a görög XVI. János pápa – Ottó és a németek iránt ellenséges – magatartására vonatkozik. E pápa ugyanis egyenesen azzal kacérkodott, hogy a bizánci császár felségjogát ismeri el Róma felett. Röviddel e levél feltehető keltét követően (997. július-augusztusban) valamelyik német főember azt válaszolta Gerbert-nek: még nincs eldöntve, hogy a császár serege a szkíták vagy Itália ellen fordul-e, mivel a szkíták számos törzse a császár birodalmának akarja alávetni magát, és a pápa is bárátságos magatartást ígért. Eszerint Koppány felkelése 997 első hónapjaiban robbanhatott ki (ami irányadó Géza halálának idejét illetően is), ha az év közepén Nyugat-Európában már tudtak róla. Az ottani érdeklődés több, egymással összefüggő tényezővel magyarázható. Ebben már nyíltan kifejezésre jutott III. Ottó új politikai irányvonala – és annak részeként a birodalom keleti határvidékein történő események befolyásolása –, amelynek alakításában Adalbert mellett éppen a császár nevelőjének, Gerbert-nek volt igen jelentős szerepe.”¹²¹⁰

Zachar József ezzel kapcsolatban a következőket mondja: „Koppány támadásának okaként a nemzeti emlékezet a már Géza nagyfejedelem uralkodásának utolsó éveiben bekövetkezett, fiának német sógorságából fakadó, megsértett

---

¹²⁰⁵ Zachar (2006), 87.

¹²⁰⁶ Uo.

¹²⁰⁷ A ’koppányozók’ az utólagos vádaskodást elfogadva hangsúlyozzák nőfaló természetét is. Az is közkeletű nézet, hogy a szép Saroltot akarta feleségnek, és mellékesen a főhatalmat. Holott ekkor már Sarolt biztosan halott, különben a lengyel krónika nem adhatná Géza mellé második – mondai? – feleségét, a térítő Adelheidet.

¹²⁰⁸ Ez Padányinál ’hatod rangú’ lenne. (Padányi Viktor: *Dentu-Magyararia*. Veszprém, 1989. 229. 13. lábjegyzet, 295-296. 2. lábjegyzet.)

¹²⁰⁹ Zachar József: „Egy ezredévi szenvedés.” *Fejezetek a magyarság hadi történelméből*. Heraldika Kiadó, Budapest. 2003. 46.

¹²¹⁰ Kristó (2002).

szokásjogokat és azokból fakadó sajátos életmód elleni külső támadásokat őrizte meg. Egyes szerzők Koppány fellépését is még Géza idejéhez, 996-hoz kötik, ugyanakkor Koppány halálát nem a testvérharc során feltételezik, hanem István német kísérői részéről bekövetkezett gyilkosságot látnak benne. Hasonlóképpen Gézának sem természetes halálát feltételezik 997-ben, hanem ellene elkövetett gyilkos merényletet.”¹²¹¹

Már Katona József is sokkal megértőbb volt Koppány irányában, és érve ugyanaz, mint amit imént bizonyítottunk: a réges-régi honi kereszténység. Katonának Kecskemét történetéről szóló művét Kerényi Ferenc a magyar romantikus történetírás kezdetének tartja: „Romantikus, de nem délibábos: a város törtérijához fűzött 126. jegyzetében a hun Balamber (= Bal ember) kapcsán indulatosan fakadt ki a mindenütt magyarokat látó szemlélet ellen: 'A' gyomrát háborítja fel az embernek az a' vég nélkül való magyarsógorosítás, mellyel feszegenek (...) tudóssaink.' (52.) A gyáva Buda és a dicső Attila szembeállítása mögött ugyanaz az indulat feszült, amivel a cseh nemzetiségű német színész, Franz Xaver Girzik (Jiřík) 1792-es Szent István-drámáját olvasta, benne Kupa ~ Koppány hasonló beállításával. Ezen a dráma átdolgozásával segített 1813-ban, amikor méltó drámai ellenfélle emelte, lélektanilag pedig motiválta Kupát, akit már-már Peturrá formált át. Ennek a mostani kötetben is megjeljük nyomát a történelmi jegyzetek között, a kereszténység felvételéről szólva, amikor említette 'Kupa Vezér párt ütését', hozzátéve itt is magyarázatul, hogy a köznép 'századok olta honos Isteni tiszteletét nem örömet hagyta el'. (98.)”¹²¹²

Abból pedig ahogy Bonfini a Koppány-féle lázadás István általi leverettetését előadja, kétségtelenül a több évszázados értelmezés látszik, amint azt a katolikus egyház a krónikák, legendák és egyéb történelmi emlékezeti eszközök révén közvetítette, valamint a sikeres államhatalom szempontja: „Amikor Géza az üdvösség kilencszázkilencvenhetedik esztendejében meghalt, az ifjúság küszöbén álló fia valamennyi főember szavazata alapján már elnyerte az uralmat,¹²¹³ és másra sem törekedett nagyobb buzgalommal, mint hogy minden magyart az igazság világosságára vezessen. Jól tudta, hogy egy fejedelem sem uralkodhat sokáig, ha nem tűnik ki igazságossággal és vallásossággal. Minden erejével erre törekedett, és hogy ezt könnyebben elérhesse, nekifeküdt az isteni könyveknek. Maga mellé vette a szent dolgok tanítóit, és bizalmasaiként állandóan ott tartotta őket. Minden komoly ügyben szent férfiakkal tanácskozott, nehogy tudatlanságból bűnbe sodorja magát és övét.”¹²¹⁴ És mert elsősorban a közjóra fordított gondot, amelyet a környező tartományok nyugton maradása nélkül nem érhetett el, uralmát mindenekelőtt az összes szomszédal megkötött és megtartott békével biztosította,¹²¹⁵ hogy ha a Krisztus hitének felvétele miatt makacszkodó népek vagy főemberek között lázongás támadna, azok külföldről ne remélhessenek

¹²¹¹ Zachar (2003), 46.

¹²¹² Kerényi (2005).

¹²¹³ Azaz az akkori főemberek Gézának megígérték, hogy fia, István lesz az utódja.

¹²¹⁴ Ezt úgy is felfoghatjuk, hogy nem elhamarkodott, hanem hosszú távra érvényes törvényeket hozott és a fontos nemzeti hagyományokat is megőrizte.

¹²¹⁵ Azaz csak folytatta az elődje (és apja) által kialakított külügyi folyamatot.

segítséget.¹²¹⁶ Attól tartott ugyanis, mint ahogy később történt is, hogy a szkíta lélek nem fogja egykönnyen elfelejteni a nemzeti rítusokat.¹²¹⁷ Sőt, azt is észlelte, hogy a keresztvízben megfürdettek közül sokan tisztességből, néhányan a király kedvéért vették fel a katolikus vallást, de önszántukból nagyon kevesen.¹²¹⁸

És itt rögtön meg kell jegyeznünk, hogy mai megítélésünknek szinte szokatlan az a felelős eljárás mód, amivel Bonfini jellemzi a fiatal Istvánt: a mai értékelések sokkal kevésbé alapos, mint inkább *szükséges* vagy *felelőtlen* vállalásnak állítják be István magatartását, attól függően, hogy István mellé vagy Koppány mellé állnak-e. Pedig itt a már apja, Géza nagyfejedelem vagy király által kezdett folyamat elmélyítéséről van szó, amidőn minden magyar igazságát kell megőrizni a közjó fenntartására, azaz egyéni érdekek félretételével, háttérbe szorításával. Utóbbi egyúttal megmagyarázza az ellenállás előre látott bekövetkeztét, sőt az igazságosság és vallásosság összekapcsolt mivoltának új és régi alakban történő összeütközését. Vagyis azt a bonyolult folyamatot, ami még napjainkban sincs egyértelmű értelmezésre jutva, ahol az istváni kezdeményezés éppen annyira mélységesen átgondoltan mutat előre, amennyire a koppányi mélységesen átérzi és védi az ősi hagyományt.

Bonfini azzal folytatja, hogy István „azt viszont nem tudta elviselni, hogy a kárhozatos bálványimádás¹²¹⁹ az egész népet tönkretégye, ezért föltette magában, hogy vagy elvezeti azt az üdvhozó valláshoz, vagy királyságával együtt életét is elveszíti. Úgy gondolta, hogy az ellenállókkal kissé szigorúbban kell eljárnia, de mert nagyon sokan voltak, akiket erőszak nélkül nem lehetett észre téríteni, sok főúr hatalmas tömeg élén összeesküdött ellene, belháborút kezdett, a többieket visszariasztotta a már bevezetett vallástól, és hogy a szittyá vadságából¹²²⁰ ne engedjenek, eleinte a falvakban dühöngtek szanaszét, pusztították a birtokokat, majd erejük megnövekedvén nekimentek a királyi városoknak,¹²²¹ ... hogy a királynak nagyobb bosszúságot okozzanak, és növeljék azok merészsé-

---

¹²¹⁶ Amit úgy értelmezhetünk, hogy a belső érdekharc és széthúzás támogatása volt a szomszédok érdeke, célja.

¹²¹⁷ A 'szkíta lélek' a hatalombirtokosokra utal, 'nemzeti rítusokat' pedig akkor emlegethet Bonfini, ha ugyancsak keresztény vallásról van szó. Különböztet megmondandó az eltérő vallás nevét.

¹²¹⁸ Bonfini (1995), Második Tized, Első könyv, 100. Géza királyként nevezve, akinek országmentő szándékát tartották tiszteletben azzal, hogy felvették a régi, bevett kereszténységhez képest új – nyugatias latin – rítust. Bonfini még tehát azt is érzékelteti, hogy a kritika nem a kereszténységnek mint újdonságnak, hanem a rítusbeli eltérésnek szólt, ami természetes, mert a bevett szokásokon a legnehezebb változtatni. És mindennek anyagi (pénzügyi) vonatkozása is volt.

¹²¹⁹ A keresztény felekezetek nem éppen udvariassen jellemezték egymást ekkor már (Bonfini idejére így rögzült).

¹²²⁰ Bonfini is átveszi a nyugati érdekű jellemzést, amit a katolikus egyház tartott fenn aztán.

¹²²¹ Bonfini 'gondozott' szövege miatt felmerült, hogy esetleg Koppány ördögítése igen késői, Habsburg-korszaki találmány lehet, összefüggve I. István király kegyetlen uralkodókénti beállításával, a magyar középkori hatalmi jellegzetességek utólagos eltüntetésével, a jelenbeni kemény elnyomás korai előzményeinek történelmünkbe való hamis beállításával.

gét, akik az ő vallásával szemben állnak. A magyarok évkönyvei azt írják,¹²²² hogy e lázadás kezdeményezője Kupa volt, a Kopasz Zerénd fia, aki a somogyi földön uralkodott.”¹²²³

Istvánnak tehát nem az előző vallás maga, hanem annak a jövőre nézve káros mivolta nem tetszett. Bonfini megfogalmazása pontosan fejezi ki, hogy mivel István megtalálta, mi lenne jó népe számára hosszú távon, azt az útválasztást erővel is vállalta megvalósítani. A lázadókkal való bánásmód tekintetében is láttatja Bonfini, hogy Istvánt semmilyen vérszomj nem vezette, hanem a lehető legkisebb veszteséggel célt érni. Ami középen megy mindkét féle szokásos vádaskodás között: sem a nyugati idegenek kiszolgálása nincsen benne, sem a régi szokások ördögítése. Utóbbit persze az egyházi körökből sugallt beszámolók aztán felnagyították, azaz Koppány ördögivé tétele utólagos, nem lényegi mozzanat. Értelmetlenségeket is tartalmaz, hiszen Géza második felesége, Adelhaid él ekkoriban. De még ha ez a lengyel királyné-hagyomány téves is, akkor se lehet István anyja, Sarolta keze Koppány harcának a célja. Ez is jellegzetes utólagos belemagyarázásnak látszik, a már Taksony által megszüntetett szeniorátusi intézmény illetéktelen bevonásával. Amiért Koppány felnégyelését sem szabad valóságosnak, legfeljebb jelképes dolog visszavetítésének elfogadnunk.

Ugyanakkor valamiért a valóságos vita tárgya, a vallási rítus és a hatalmi szövetség megváltoztatása kimaradt az egyoldalú¹²²⁴ híradásokból. Helyette Bonfininél is Koppány jellembeli elferdülése jelenik meg személyes kicsinyes törekvése és önző céljai érdekében: „Mivel napról napra várta az alkalmat vágya beteljesítésére, ebben a forrongásban nem maradhatott nyugton, mert nem részt venni akart a lázadásban, hanem az élére állni annak.”¹²²⁵ Mégis visszaköszön azonban a valóságos ellentét a szövegből. Hiszen tudjuk, a keleti és a bizánci kereszténységnek elkötelezettek is felleptek az addigi üdvözlési szertartásaik, vallási fogalmaik érdekében. Amibe olyan ősi, tényleges, azaz testi gyakorlatok, eljárások, jelképezések is beletartoztak, amit a nyugati kereszténység nem ismert, vagy nem ismert el, a latin rítus egyenesen tiltott.¹²²⁶ A nemzeti és az

---

¹²²² Ez pedig arra utalhat, hogy Bonfini ismert más, szóbeli hagyományt is, amit nem volt szabad leírnia. Vessük ezt össze a Kucsora Ibolya által feltételezett Isten Ország (Kárpát-medencei) rész hiányára krónikáinkban, amit ő az őskrónikában még meglévőnek gondol, és ami tartalmazhatott sokkal enyhébb, de mélyebb, tartalmasabb leírást a Koppány-féle ellenvetésről, illetve az akkor kialakult helyzet békés megoldásáról. (Kucsora Ibolya: Középkori krónikáink. Föltehetően a magyar ősgeszta János Jelenések könyvének szerkezetére épült. Turán [XXXVII.] X. évfolyam [2007]. 1-2. szám. <http://mek.oszk.hu/07700/07712/07712.htm>. Kucsora Ibolya: „Ős geszták viszonya János Jelenések könyvéhez.” *Acta Historica Turiciensia* XXIII. évfolyam 1. szám. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 54. sz. kiadványa. Budapest – Zürich, 2008. 60-76. <http://mek.oszk.hu/06800/06849/06849.pdf>, ISSN 2297-7538.

¹²²³ Bonfini (1995), Második Tized, Első könyv, 105.

¹²²⁴ Mai szóval: manipulált.

¹²²⁵ Bonfini (1995), Második Tized, Első könyv, 105.

¹²²⁶ Németh Zsolt ez irányban végzett feltárása szép eredményeket mutat. (479. Németh Zsolt: *A Kárpát-medence legkülönlegesebb Árpád-kori templomai I.* BLK Kiadó, Szombathely, 2013.)

egyetemesnek kikiáltott csap itt össze, utóbbi elvisége nevében lejárata előbbinek a gyakorlatiasságát, csak azt nem tudjuk, hogy a római katolikus középkori érdek megjelenítésével állunk-e szemben, vagy sokkal későbbi, újkori beavatkozás történt a szövegekbe. Koppányt ezen a vallásváltoztatáson messze túlmenő bűnökkel vádolják, azaz a túlzott váddal mintegy leplezni akarva, hogy a vallási vitát valójában nem akarják feltárni.

Érdekes azonban, hogy Bonfini szövegén átjön egy régi, valós gondolat. A szkíta jelző a nemzeti és hagyományos jellegre utal, nem az istentelen mivoltra. De aztán a krónikai szöveg és Bonfini a túlzó vádjaival Koppány ellen, mintegy 'észrevétlen' túlmegy az érdemben vitathatón: „A hatalomvágytól elragadva semmibe vette a vallást, a törvényt, emberséget nem ismerve szentet, szentségtelent egyformának tartott, és mert vadsága a szkítákét is meghaladta, buzdította a falvakat, városokat egyaránt, hogy hagyják cserben a király iránti hűséget és ezt a babonát; veszekedett merészséggel az összeesküvés vezetőjének tolta fel magát, vádaskodásokkal árasztotta el a királyt, hogy a gyűlölséget növelje ellene.”¹²²⁷ Bonfini itt viszont Koppánynak a már király István elleni fellépéséről beszél, amiben nemcsak tévedést kell látnunk. Inkább az történhetett, hogy az utóbbi koppányizmusként megpecsételt jelenség felszámolása történt úgy, a jelenséget 'négyelték fel' a megoldás érdekében, mégha mindenütt Koppány teste szerepel is.

Ahhoz, hogy a vallási és hatalmi irányváltás utólag se lehessen megkérdőjelezett, hiszen annak eredménye fennállott, kellett eltúlozva beállítani, mintegy ellenséget keresve, gyártva, a Koppány névvel fémjelzett mozgalmat. Megnövelve Koppány bűneit, minden kerülendőnek tartott régi jelleg felvonultatásával. Például hogy Koppány Istvánról „mindenfelé hirdette, hogy nemzetének apjánál is veszedelmesebb ellensége lesz, hiszen jobban pártfogolja és szereti az idegeneket, mint a sajátjait, megparancsolta, hogy semmisítsék meg Marsot, Herkulest és a nemzeti isteneket, akiknek pártfogása alatt a magyarok dolga oly szépen haladt, mindenütt összetörte szentséges szobraikat, együgyű babonákat akar bevezetni, sőt, a harcias népet nyugalommal és tétlenséggel ellankasztotta, káros békét kötött, holott a magyarok mindig erővel és haddal keresték a kenyerüket.”¹²²⁸ Vagyis az idegenek pártolása a magyarok ellenében Koppány szerint olyan bűne Istvánnak, amit már apja is vétett. Ám ez időszerűtlen, korszerűtlen (anakronisztikus) vádnak látszik abban a korban, amikor oly sokan költöztek az országba fejedelmi jóváhagyással. Ugyancsak kérdéses, hogy Koppány Marsot és Herkulest nemzeti istennek tartotta volna. Magyar Adorján ugyan Hunor és Magor ősatyáival felelteti meg Mars és Herkules istent,¹²²⁹ amire szerint Koppány joggal hivatkozott,¹²³⁰ de a későbbi fejlemények ezt is mondvacsínált vádnak mutatják. Nemcsak a Mars- és Herkules-szobrok összetöretése mutat nagy-

¹²²⁷ Bonfini (1995), Második Tized, Első könyv, 105.

¹²²⁸ Bonfini (1995), Második Tized, Első könyv, 110.

¹²²⁹ Magyar Adorján: *Az ősműveltség*. Magyar Adorján Baráti Kör, Budapest, 1995. 377.

¹²³⁰ Itt talán Magyar Adorjánra is Bonfini hathatott.

fokú képzelgést, hanem a hadjáratokból élő magyarság képe is már Koppány idejére elavult kép, inkább csak az ő lejáratására kitalált ez az erőltetett vád.

A Koppány-értékelés kérdése a körülötte újra feltámadt újabb vita miatt fontos. A vezér eredeti Kupa neve elgondolkodtató. A koponya is kupa volt régen. (A sportolók a győzelemért az egész világon kupát kapnak, szó szerint is, de nem ez a lényeg.) A Koppánnyal kapcsolatos dolgok valami olyannak a megszűnését mutatják, amire 'a rovásírás betiltása' fogalommal szokás hivatkozni. A lelki élet, lelki megújulás, illetve annak mélyenszántó elvei, gondolatai szűntek meg, egyesek szerint azért, mert a Megszentelt Korona keresztpánt kupolája – mint egyesítő – lépett az egyéni koponyalékeléssel, koponya-karcolással (sok ilyen lelet van az akkori időből) megszerezhető lelki tartás, tartós ösztönzés helyébe. Van az egésznek csillagászati égi összefüggése is, mert a vallás új felfogásával háttérbe szorult az Égi Malomnak, az Északi Félteke fölötti teljes csillagos égnek az ismerete, az évköri cselekedeteket meghatározó naptári emlékeztető szerepe. Az új nézet lecsökkentette a naptár szerepét a szentek névünnepeinek jelölésére, az ünnepek egyházi ünnepeket jelentettek, míg a régi felfogásban a teljes magyar naptár az év minden napjára tartalmazott előírásokat a magatartás és a megteendő terén.¹²³¹ Ezt felesleges ma szakrálisnak mondani, mert a magyar nép körében élő erőteljes készítmény ezek betartására ezek magától értetődő mivolta, haszna, egyedül értelmes cselekvésének meggyőződése biztosította.

Van egyfajta kiegyenlítődés aztán a régi regék, tanító jellegű költői tartalmak és a keresztény legendák között. Ilyet talált Faragó József a *Júlia szépleány* című ballada esetében,¹²³² és ilyen a Szent László legenda is, ráadásul templomi falképekre festve. Utóbbi négy jelenetének – közzismerten¹²³³ – a két-két napfordulás és napéjegylenlőségi csillagállás felel meg, de ezer évekkel korábban. És ennél is lényegesebb, hogy a nyugati kereszténységgel bejövő merőben elvi vagy lelki – megfoghatatlan, felfoghatatlan – tartalom kezdett egyre kevesebbet adni az embereknek, míg korábban sokkal konkrétabban és kézzelfoghatóbban erősödtek egy-egy jelképes eljárással, szertartással, egymás értékelésével, stb. Ebbe a sorba illik a kereszt és a kör összekapcsolt jelének, a kör osztásának mint forgó jellegű jelnek a taglalása.¹²³⁴ A körbe zárt kereszt nemcsak a magyar abc

¹²³¹ Bálint Sándor: *Ünnepi kalendárium I-II. A Mária-ünnepek és jelesebb napok hazai és közép-európai hagyományvilágából*. Szent István Társulat, Budapest, 1977. Molnár V. József: *Kalendárium. Az esztendő körének szokásrendszere*. Örökség Könyvműhely, Budapest, 1998.

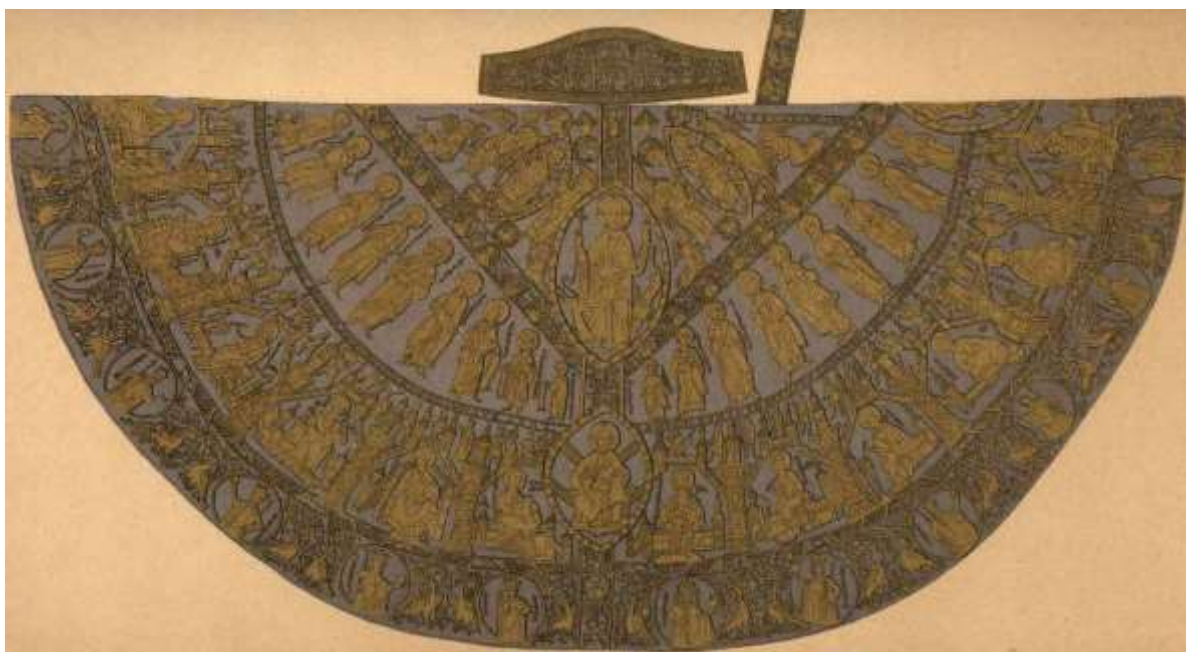
¹²³² Faragó József: „Júlia szép leány székel népballadájának történelmünk előtti rokonsága.” Délközép Kárpát-medence műveltsége, különös tekintettel a sárközi települések és népi műveltségük fejlődésére. (Sárköz-Decs 2000) Decs-Zürich, 2004.77-82 ISBN 963 9349 03 8 és *Acta Historica Hungarica Turiciensia* XV. évfolyam 2. szám. ISSN 2297-7538 <http://mek.oszk.hu/05900/05926/05926.pdf>.

¹²³³ Lásd László Gyula: *A Szent László-legenda középkori falképei*. Tájak–Korok–Múzeumok Egyesület, Budapest, 1993. és Jankovich Marcell: „Csillagok között fényességes csillag.” *A Szent László-legenda és a csillagos ég*. Képzőművészeti Kiadó, Budapest, 1987. (Új kiadás: Helikon, Budapest, 2006.)

¹²³⁴ Lásd Varga Csaba: *A kőkor élő nyelve*. Frig Kiadó, Pilisszentiván, 2003. „Kör és kereszt” c. fejezetét.

alapelemeit tartalmazza, hanem azt is jelképezheti, miként lesz a kör végtelensége alkalmasabb, használhatóbb alakra hozva a négy részre felosztás által. Ebben a jelképben nyugodhatott meg a Koppány–István vita, vetélkedés, azaz egyesítve lett a két felfogás, amint az úgynevezett kelta kereszt esetében látszik.

Nem az uralkodó rétegre leszűkítve, hanem a teljes emberkörre kiterjedően volt érvényben a tudás a Kárpát-medencében.¹²³⁵ A magyar hitvilágra a bennünk lakozó lélek fogalma, a mellérendelt szerep a meghatározó és nem pedig egy külső hatalomtól reszkető, törvénytisztelő felfogás. Máshol, a Kárpát-medencén kívül csak a hatalmi elité a magas szintű kulturális és lelki élet, ami eredetileg mindenkit megilletett, és nálunk Szent Istvánig meg is illett. Őutána még szórványosan volt száz évig koponyalékelés. És azt is mondják, hogy vele más irányba lépett a magyarság, mint addig haladt, de az irányváltás szükségszerű volt. Az addig ránk boruló össz-szellemi kupolából lett egyetlen személy, a király koronázási fejfedése, ami aztán a koronaeszmében kiegyenlítődik és visszaveszi a mellérendelést, de megvalósítja az alárendelő célt is. A közös szellemi kupola, kupa, koponya a Koppány névben volt jelképezve, az új individuális korona a Szentefanoszban,¹²³⁶ Istvánra magyarítva. Amivel megfelelő lépések történtek mindkét fél felé, s aminek ma is megnyugtatónak kell lennie.

6. kép. A Koronázási Palást rajza a Pallas nagy lexikonában.¹²³⁷

De vizsgáljuk tovább az előbbiekkal összefüggő bizonyítékokat a Magyar Koronázási Paláston Szádeczky-Kardoss elemzésében, „és időzzünk még kicsit a királyi család képei környékén. A szegélysáv medalionjai közötti teret a páros

¹²³⁵ Minden nyugati behatolás mögött a nyugati elit hatalmának (máig tartó) kiterjesztése állt, ami egyúttal a nép kirekesztése is alacsonyabb rendűségére hivatkozva, ami – máig tartóan – erősen ellentmondó elv a keresztény tanítással.

¹²³⁶ A görög sztefanosz = koszorú, korona.

¹²³⁷ http://mek.oszk.hu/00000/00060/html/kepek/koronazas2_dka.jpg.

őrmadarak és az indák szövevénye tölti ki. Valamennyi indavégen tulipánfejjel vagy bimbóval. István király portréjának balján az életfát éppen hat különböző formájú virág, palmettás, cifra és teljes tulipán, öt- és háromosztatú, s közöttük egy utólag elrontott, vagy eredetileg is rózsaszirmos virágfej környezi. Ezek, az életfa tulipánjával együtt, éppen hetet tesznek ki: mint a hét törzs, a hét vezér, vagy népmeséink hét fivér-hattyúja, stb. A tulipánfejek egyikében megismétlődik az életfa ötosztatú tulipánfeje, a többi tulipán háromosztatú virága pedig különböző formájú, egyesek egészen tulipánszerűek, mások a honfoglaláskori sírmellékletek palmettás díszítésére – egyik például a beregszászi süvegcsúcs palmettáira – emlékeztetnek. Nagyságuk is hangsúlyosan hívja fel erre a figyelmet. (E tulipánfejek eltérő változatossága, különösen itt a paláston, s ezen a helyen – alátámasztani látszik azt az újkeletű feltevést is, hogy a tarsolylemezek s ékszerrek tulipán- és liliom-palmettás díszeknek családi, nemzetségi, törzsi vagy etnikai jelző szerepük is lehet.) Hovatovább ezek az életfa motívumok sem a nyugati kereszténység szimbólumai, hanem ősi magyar 'pogány' mitikus szimbólumok! És szemmel látható funkciójuk nem a térkitöltés, hanem a kultikus mondanivaló közvetítése.”¹²³⁸

Mivel a magyar népi képi ábrázoló művészet alapvetően mellérendelő jellegű, benne teljes mértékben tükrözi a magyar nyelvet: ábrázolt tárgyak egymásnak megfelelő viszonyban állnak. A közeli és távoli világot a kép aljára, illetve tetejére helyezve különböztetik meg. A két világ között gyakran ott kanyarog az élet vize, sokszor kígyó formában ábrázolva. E motívumok még a mai népi hímzést is meghatározzák. Közeli és távoli viszonyban állnak a képeken ábrázolt tárgyak, állatok, személyek. Nincsenek sem a horizontnak, sem a térábrázolásnak alárendelve. Az innen-világ és a túlvilág viszonya is mellérendelő, éppen úgy, ahogy a népmesékben is a kettő között nincs merev határ, a hős szabadon mozog a két világ között. A túlvilágra mind a kéményen, mind a kúton (fagyókerek alatt) át, azaz lefelé és fölfelé el lehet jutni. Az alsó nem különbözik a felsőtől. A szibériai sámánhit hármas felosztású életfája (égi, földi és föld alatti élet hármassága) nem jellemzi a magyar népi monda és hitvilágot, az életfa csakis a földihez hasonló felső világokat köti össze a földivel.

Felmerül mindezzel a jelképes beszéd, jelbeszéd, jelek ábrázolta mondanivaló sokkal erőteljesebb megjelenése ebből a korból és körből, mint eddig gondoltuk. Bár azért már gondoltuk és hangsúlyoztuk a magyar műveltség egységét, azaz hogy a királyi udvar is ugyanazzal rendelkezett, mint a nép. Ábrázoló művészetünk valójában a lélekelemeket ábrázolja: a levegőt mint madarat, a tüzet mint napot, a vizet mint békát, kígyót, meanderező hullámvonalat, és a földet mint növényt. Ősi lélekhitünk jelképei ezek, ahol a madár a lelket, az inda a beszédet jelképezi, midőn a madár csőréből további növényt 'lehel' ki, azaz életet teremt. Magyar különlegesség, hogy egyetlen növényi száron számtalan különböző jellegű virág nyílik, de alapvetően két típusba sorolhatók a virágok: kelyhes virág, mint pl. a tulipán, vagy sokszirmú, mint pl. a rózsza, vagy a margaréta. Ez a viráglánc nem a tudatlanság, hanem a családi eredet bizonyítéka, ugyanis a

¹²³⁸ Szádeczky-Kardoss (2005), 199.

virágok a családból származó lelkeket jelenthetik, és ezek közül a kelyhes virágok a termékenységet biztosító nőt. A kizárólag Kárpát-medencei előfordulású magyar tarsolylemezen indás, virágos, növényi jelképek láthatók, amit életfának értelmeznek.¹²³⁹

Ugyanakkor nincsen szükség – amit Érdy Miklósnál fentebb láttunk és Kiszely István is megteszi¹²⁴⁰ – a jelkép eredetét azokra az 'őshazai' területekre visszavezetni, ahol maga a tulipán őshonos. A mifelénk igen régi bikaszarv alakú jelkép rokonítható a kelyhes virágokkal, a tulipán motívummal, ahol a női termékenység jelképeként ismerjük. A magyar népi művészetben az ilyen jellegű jelképeket összefoglaló néven kelyhes virágoknak, vagy egyszerűsítve *tulipán* jelképeknek nevezzük. Közös e jelképekben a két kihajló, kehelyre emlékeztető szár és valami oda nem illő a kehely közepén, valami, ami általában egyetlen virágfajtánál sem ismert. Ez virágsziromtól folyami halig szinte bármi lehet. A jelkép értelmét az adja meg, hogy a női szaporítószervet idézi. És mivel a madár nemcsak a levegő elemnek, hanem az éltető erőnek, a léleknek is a jelképe, nem csoda, hogy ezeket a Magyar Koronázó Paláston megtaláljuk. Még pedig azért, mert a keresztény hitvilágban a női vagy anyai szerepkör nem záródik ki az isteni szférából: a Boldogasszonyból vagy nagyasszonyból az Istenszüllő Szűz lesz, a lélek pedig Szentlélekként a Szentháromság egyik eleme és pontosan Noé galambjával ábrázoltatik még az evangéliumban is. A női, vagy anyai szerepkör a mennyei szférában előtérben áll, hiszen pl. Mária és Erzsébet találkozása Erzsébet méhében csak mennyei közreműködéssel szólalhatott meg a magzat, Jézus pedig saját maga magasztalja fel az égig az anyaságot azzal, hogy a keresztén Szűz Máriát minden emberi lény édesanyjává minősíti. Az ilyen életfa szerű jelképek rengeteg keresztény templomban előfordulnak, a betlehemi Születés Templomától a jeruzsálemi Keresztrefeszítés-kápolnáig, stb, hogy a keresztény templomaik festett kazettás mennyezeteit ne is említsük.

„Az életfát és Szent Imre herceget őrző, és a többi medaillon-közben is párosával hímzett őrmadarak megformálása is az ősi 'pogány' mitológia szent madarát idézi a palástra” – folytatja Szádeczky-Kardoss. „A dús indázat ezeknek is épp úgy a csőréből burjánzik ki, mint a magyar fazekas, faragó és hímző népművészet mára galambbá gömbölyödött madarainak csőréből. Fejük pártatollai pedig hátul mélyen lecsüngve lebegnek, s rájuk – szemmel láthatóan az időközi javítások korrekciójával – valami masniféle van erősítve. S bár a szalagdísz sem ismeretlen a magyar díszítőművészetben, mégis valószínűbb, hogy eredetileg ezeknek a madaraknak is olyan fejdísz híméztek a pártatollaira, mely a honfoglaláskori leletek egyikén, a rakamazi hajfonatkorongon megmintázott madár üstökéhez hasonló. Így ezek az őrmadarak sem tekinthetők másnak, mint ősi 'pogány' jelképeknek.”¹²⁴¹ Már keresztényiesített változatban – tehetjük hozzá.

„Van a palástnak ebben az életfás környezetében egy más jellegű, de valószínűen ugyancsak az ősvallási múltra mutató jelentőségű apró szimbolikus

¹²³⁹ Dienes István: *A honfoglaló magyarok*. Corvina. Budapest. 1972. 60-61.

¹²⁴⁰ Kiszely (1996), 587.

¹²⁴¹ Szádeczky-Kardoss, 2005, 200.

részlet is. Kevéssel az életfa-motívum fölött, az indák szövevényében, de azoktól függetlenül, rövidre vágott szárral lebeg a térben egy karélyos rajzú háromlevelű növényrészlet. Azt az ornamentális formát idézi, amely a Megszentelt Korona Atyaisten- és Krisztus-képén a ciprusok (életfák, avagy a tudás és az igazság fája) lombozatát mintázzák, illetve Szent Tamás, János és Fülöp apostol alakját keretező indák végein bimbóznak. (Ezek az indavégek középkori kódexeinkben is megjelennek.) Nyilvánvaló – bár még nem nagyon tisztázott – e motívum szimbolikus jelentősége is. Azt hiszem, nem tévedünk, ha ősi kulturális örökségünk fontos elemének tekintjük, amely nem véletlenül jelenik meg a palástnak éppen ebben a részletében, az életfás, őrmadaras, palmettákkal is dúsan telehímzett királyi környezetben. Ősvallásunk – és ősi létformánk – szimbolikus emléke a keresztény szentek és szimbólumok társaságában.”¹²⁴²

7. kép. Szent Imre képe a Koronázási Paláston.¹²⁴³

¹²⁴² Szádeczky-Kardoss, 2005, 201. jegyzete: „Az életfa tulipánfeje fölött és a többi medailon-közi tér központi helyén, az őrmadarak között az indák kereszteződésében, egy-egy (olykor több) kék színű rombusz van hímézve (legalább is a fotókon így látható), valószínűen nem csupán dekoratív rendeltetéssel. A rombusz forma a sumér írásban több jelentéssel bír, jelenti az életadó, teremő női termékenységét is. A kék szín a sumér régiségben az ég királynőjének, a kereszténységben pedig a Szűzanyának/Boldogasszonynak a színe. Így, ha ezek valóban rombuszok, akkor itt is feltehető a kultikus mondanivaló, mert a kereszténységben Szűz Máriává lett őshitbeli Boldogasszony emblémáit is őrzik a palástszegegy ősi motívumai között a szépséges őrmadarak.”

¹²⁴³ <http://mek.oszk.hu/01900/01992/html/cd1m/kepek/c0515sc17.jpg>.

„Szent Imre képe mellett viszont egy aranyhímzésű fejrevaló lebeg. Értelmezik a korona alá szolgáló sapkaként is (ha valóban az, akkor itt mindenképpen az utódlási várományt jelezve), az analógiák azonban sokkal inkább a vezér, a 'kisebbik király' (dux) fejékét illetve vezéri sisakját valószínűsítik. Egyik egy kaukázusi lelet, ezüstitál egy nőalakot égbe ragadó Turullal, ahol a nő fejéke pontosan ezt a 'sapkát' formázza. Ettől Imréé csak annyiban tér el, hogy emezen a férfi s egyben vezéri viselethez illő nemez, bőr vagy sodrony nyakvédő lebeny is látható. A fejrevalón két sorban 3–3 halom, amely címerünkben is az ország és a hatalom régi magyar rovasjele. Figyelemreméltó párhuzama ennek a rajznak egy Mezopotámia hurrita korszakából származó isten-relief fejéke és annak hasonlóan halmos díszítése.”¹²⁴⁴

A párhuzamok esetében azonban nem kell a Kaukázusig menni, mert a Nagyszentmiklósi kincs aranytálján is van égberagadás jelenet. Viszont Bálint Csanád szerint „nem szabad túlértékelni a keleti párhuzamokat: ... az 'égberagadási jelenet' közép-ázsiai előképre támaszkodik, az ornamentikája már bizánci és avar elemekből tevődik össze.” Hiába „hozták azt kapcsolatba az Árpád-ház eredetmondájával (aszerint Álmos fejedelem anyját a turul, egy ragadozó madárfajta ejtette teherbe). Ehhez azonban semmilyen támpontunk sincsen: egyfelől a turul ábrázolását nem ismerjük, másfelől a nagyszentmiklósi jelenet képtípusa közép-ázsiai eredetű, a hellénizmussal került oda a 4-5. sz.-ban a Ganümedesz-legenda, amit átköltöttek (a Zeus által elragadott fiú helyét nő tölti be – a kincsünknek egy másik korszáján viszont az eredeti, görög változat van!).”¹²⁴⁵ Ugyanerről egy fórumozó pedig azt gondolja, hogy „ez a 'csodás, oltalmazó lény', a 'nagy madár' a szeppei mitológiában nem a griff, hanem a fönix. A griff, mint bestia soha, sehol nem oltalmazó, jószándékú lény. A görögöknél egy alvilági szakadékot őriz, hogy a még gonoszabb titánok ki ne szabaduljanak. A sárkány (gyakran griff) ellensége a fönix, aki a sárkány ellen küzdő hős kölcsönös segítőtársa. Hogy nem turul és nem is griff, alátámasztja, hogy a Nagyszentmiklósi kincs avar kincselet és nem tudunk róla, hogy a Turult az avarok is tisztelték volna.”¹²⁴⁶

Továbbá „a palást medaillonos, őrmadaras, életfás, tulipános keretéből a kereszt szára vezeti fel tekintetünket a római keresztény vallás alakjaival és szimbólumaival telehímzett tükörbe. A kereszt szárán kétoldalt azonban újra csak ősi szimbólumokat találunk. A széleken, egymástól független, de egymást követő kis hármashalmok sorakoznak, belsejükben olyan gömb-vonal formációkkal, amelyek ötvösművészeti hasonmásait Csomor Lajos – az európai gyűjtemények hun–avar kincseinek elemzésekor – már a hun ötvösművészetre is jellemző mo-

¹²⁴⁴ Szádeczky-Kardoss (2005), 201. Ám a tüzetesebb vizsgálat azt mutatja, hogy Szent Imre képe mellett semmilyen fejrevaló nem lebeg.

¹²⁴⁵ Bálint Csanád: „A nagyszentmiklósi kincs.” *História* 2002. évfolyam 3. szám.
<http://www.historia.hu/archivum/2002/0203balint.htm>. Ám Bálint tévedett, mert a régészeti leletek szerint az avarok tisztelték a turult.

¹²⁴⁶ kavkaz 2003.09.24. 342. „Kik voltak a szkíták?” *Index Fórumok*.
<http://forum.index.hu/Article/showArticle?go=32622604&t=9095128>.

tívumnak mondja. Honfoglaláskori leleteink egyikén–másikán, a palmettákban és madártollakon is megtalálhatóak.

További érdekes részlet a palást vállvonalába hímzett védőmű, vár-, város vagy országgfal, tornyain bimbózó tulipánokkal, a falakon pedig nyüzsgő emberekkel. A javarészt felfegyverzett férfiak sokaságában van egy asszonyi alak is. Közvetlenül a palástot felező kereszt szárának, s a ráhímzett Jézus-alakos mandorlának a baloldalán álló bástya fokán félig térdelve, félig lebegve ápolgatja a kupola alól kinövő leveles virágot. A virág nagysága és a Szent István melletti háromosztatú cifratulipánhoz való hasonlatossága egyértelművé teszi, hogy a növényi dísz itt is az életfát szimbolizálja, mégpedig az egész országra, a királyságra kiterjedő kultikus jelentéssel. A nő óvó–nevelgető–ápoló testtartása és hangsúlyozottan lenge öltözete pedig igen valószínűen azt jelzi, hogy ennek a figurának itt, ezen a bástyafokon – eufémikus megfogalmazásban – ugyanaz a szerepe, ami a zimonyi varázslóasszonynak, vagy a magyarszentpáli szentségtartó szobrocskájának, ősi magyar mithológiánk harcosokat és hont őrző isten- és papnőinek, aranylemez- és bronzfiguráinak. (A ruha szabása pedig igazolja a régészet viseleti rekonstrukciós feltételezését abban, hogy az avar nők általában, de a honfoglalók asszonyainak egy része is a könnyű kelmét a bokán szorosan összefogott szárú, buggyos nadrágot hordott.)

A keresztszár és a mandorla másik oldalán egy ugyanilyen bástya áll, és abból ugyanilyen életfa-ágacska sarjad, a túloldalival szimmetrikusan a mandorla felé hajolva. Mellette egy fegyvertelen férfialak ül, törökülésben, s baljával – a mozdulat itt is egyértelmű – szertartásosan a virágra mutat. A mögötte álló bástyatorony bimbós virágára egy álló férfialak mutat ugyanígy. A várfal ezen jobboldali szárnyán, az alatta húzódó árkádsor boltívei feletti falszakaszokon, a fegyveresek sorában még két fegyvertelen férfialak ül az előzőhöz hasonlóképpen, de más-más kéztartással, ami nyilván más-más szerepet jelez. Egyikük például antik (talán ókeresztény) ima-pózban, mindkét kezét a fej magasságába emelve, tenyérrel kifelé fordítva tartja, a másik testtartása mintha meditációt jelezne. Közülük pedig az említett papnőéhez hasonló lenge öltözetben lebeg egy alak (talán férfi – de kecsessége szerint inkább nő) az árkádcsőcs tornyocskái között, kezét ő is óvón fordítja az egyik kupola csúcsán ékeskedő tulipánfejecské felé. Az álló alakok között is van egy nőies ruházatú, fején koronkát vagy glóriát viselő alak, ez is inkább női, mint férfi figura. Gyanítható, hogy ezek, a harcosoktól eltérően megformált figurák sem a (római) keresztény vallás vagy ország szereplői, hanem a régi hit és társadalom táltos/mágus – avagy keleti keresztény – papjai s papnői, akik a régi rítusú szertartás gesztusaival jelzik – s teljesítik – misztikus védelmi feladatukat.

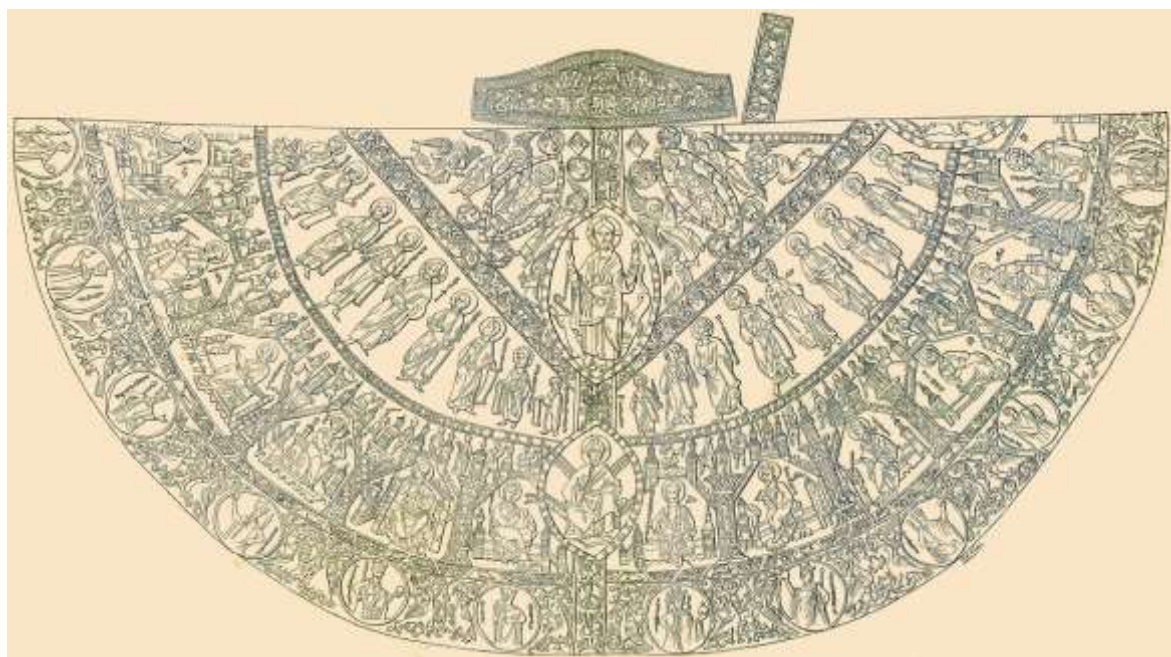

Legnagyobb meglepetéssel azonban a kereszt szára mellett, bal oldalon, István király képe fölött – a mennyei Jeruzsálem árkádsorában – Szent Bertalan képe szolgál. Fején – ultraibolya felvétel tanúsága szerint – a Megszentelt Korona, keresztpántos felső részének hasonmását viseli, mégpedig jobb felé ferdült gömbvégű kereszttel! Egyes vélemények szerint ez nagy valószínűséggel azt jelzi, hogy a Megszentelt Korona

a palást készítésének, tehát Szent István uralkodásának idején, már a mai alakjában létezett. Avagy olyan előkép után hímeztek a veszprémvölgyi apácák, amely ezt a koronakonstrukciót Szent Bertalan személyéhez és örményországi térítőként a kereszténység általa terjesztett keleti irányzatának rítusához kötötte. A Korona itteni és ilyen megjelenítése olyan jelentős, hogy alapos vizsgálata aligha mellőzhető. Nem utolsó sorban azért is, mert – a palást e részletéről készült ultraibolya felvétel tanúsága szerint – Szent Bertalan fején abroncs nélkül – csupán a párta és a keresztpántos kupola rajzában – jelenik meg, tehát a Megszentelt Koronával való összehasonlításban és a palást e részletének a Megszentelt Korona első ezredfordulói dokumentumaként való kezelésében ez a tény, s a belőle fakadó kérdés még további választ és megoldást igényel. Erre pedig nem az a tudományos hitelű megoldás, hogy az eltérésről nem veszünk tudomást, avagy hogy a kupola és pártázat alá odalátjuk az abroncsot is, hanem az, hogy magyarázatot keresünk a Korona két részének ilyen sajátos szétválasztására. Sajátosnak mondom, mert a valóságos Koronán a pártázat az abroncshoz tartozik, azzal van úgy egybeépítve, hogy nem tekinthető a kupolához tartozónak. A Szent Bertalan-kép ábrázolata szerinti kupola-pártázat egység statikailag, valamely abroncsszerű tartószerkezet nélkül kivitelezhetetlen. Az elemzések erre, tudomásom szerint, eddig még nem terjedtek ki. Ugyanakkor ezt a képet, mindazok, akik a Megszentelt Koronát ismerik fel rajta, a teljes: abroncsos-kupolás-pártás-dőltkeresztes Korona ábrázolataként, tehát olyan dokumentumként kezelik, – az abroncs hiányának értékelése nélkül! – amely azt bizonyítja, hogy a Megszentelt Korona már Szent István korában is a mai teljességében létezett. Ami egyébként, éppen e kép szerint, valószínű lehet, de – éppen e kép által – önmagában, a felső korona fél ilyen külön való ábrázolásának magyarázata nélkül, nincs bizonyítva. A magam részéről Szent Bertalan abroncs nélküli koronájára lehetséges és megfontolandó magyarázatnak vélem azt a korabeli nézetet, hogy a Megszentelt Korona felső, keresztpántos-boltozatos része az áttetszően fénylő pártázattal együtt az égi szférát, és a földi hatalom égi eredetét szimbolizálja, ezért van a Koronának eme része a már égben lakozó Szent Bertalan fején, míg a földi királyságot szimbolizáló abroncsot István király viseli.

Természetesen azt is célszerű figyelembe venni, hogy türk őseink (egyik) őshonában, a Kína-közeli vidéken, ősrégi sziklatemplomok reliefjein is a Megszentelt Koronához hasonló fejéssel jelenítették meg az uralkodók alakját. Sőt, a finnugor nyelvi rokonainknak tekintett osztják-szamojéd nép körében még nemrégiben is megszólalásig hasonló szerkezetű sámánkorona volt használatban. A conquies-i francia gyűjteményből ismeretes egy hun királyszobor, ugyancsak hasonló konstrukciójú koronával, de a szkíta-rokon keltáktól is maradt fenn hasonló szerkezetű uralkodói (?) fejdísz. Mindazonáltal máris feltehetjük a kérdést: hányféle magyarhoz, hányféle vallás követőjéhez, hányféle jelképpel, szimbólummal, nyelven, jellel-betűvel szólt és szól ez a palást, kortársakhoz és kései utódokhoz? Mint egy Szent István-kori valóságos beszélő köntös: a kereszténységben már titkos, de akkor még közönségesen is értett jelekkel, országról, országépítő programról, múltból és a jövő követendő eszméiről; hagyományról és kultúráról, hagyomány- és kultúraörzésről. Uralkodói bölcsességről. Valóságos

kordokumentum ez a palást. Műremekbe hímzett kor- és jellemrajz. Királyi politikai program, amely pontosan ugyanazt mondja, jelzi, fejezi ki, amit Szent István az Intelmekben írt Imre fiának oktatásul: 'Őseink követése foglalja el a királyi méltóságban a nyolcadik helyet. A legnagyobb királyi ékesség, az én tudásom szerint, a királyelődök után járni, a szülőket utánozni. (...) Mert nehéz lesz megtartani e tájon királyságodat, ha szokásban nem utánzod a korábban királykodó királyokat. Mely görög kormányozta a latinokat görög módra, avagy mely latin kormányozta a görögöket latin módra? Semelyik. Ezért hát kövesd a szokásaimat, a tied közt kimagasló így leszel, s az idegenek dicséretére szert így teszel' Mily korfestően szemléletesek ezek a szavak a palást képeivel illusztrálva!'¹²⁴⁷

8. kép. Szent István palástja Tull Ödön rajzán.¹²⁴⁸

Ehhez nem kell hozzátenni semmit, hanem terjesztenünk kell mennél szélesebb körben. Amint azt is, hogy ezek a jelképek akkoriban széles körben ismertek voltak a magyarságnál, hiszen, mint Szádeczky-Kardoss Irma végezetül hangsúlyozza, „a palást (kazula) Szent István király és Boldog Gizella királyné

¹²⁴⁷ Szádeczky-Kardoss, 2005, 204. és jegyzete: „A palástot csak kiállítási körülmények között és csak Kovács Éva—Lovag Zsuzsa könyvének fotói alapján vizsgálhattam. Ezért, az alaposabb vizsgálat lehetősége nélkül, észrevételszerűen még néhány vizsgálandó lehetőségre szeretném itt felhívni a figyelmet: a) a mezopotámiai régiségből fennmaradt pecséthengerek némelyikén az isteneknek jellegzetes, elől oválisan kiszélesedő öves kötényük van. A palást keresztény szentjeinek zömén is ilyen övet találunk. Talán ennek is van hagyományértéke, s jelentése; b) a felső mandorlában az Atyaisten szakállas-bajuszos arcvonásai feltűnő hasonlóságot mutatnak az Uta kódex (Csomor szerint hun munka) Krisztus- vagy atyaistenképének, avagy még régebből a cseh Msecké Zehrovice-i kelta szoborfej karakterével. Amaz feltehetően az ősi (szkíta-kelta) hun-avar-magyar képzőművészetben hagyományos – mintakönyv szerinti? – ábrázolása a Teremtőnek.”

¹²⁴⁸ <http://mek.oszk.hu/00800/00892/html/img/nagy/167.jpg>.

megrendelésére készült, s talán Gizella közreműködésével is. Bizonyos, hogy arra semmi nem kerülhetett István király tudta és akarata nélkül, még kevésbé annak ellenére. De legvalószínűbb az, hogy határozott megrendelői kívánság és koncepció szerint készítették. Nyilván semmi nem kaphatott rajta helyet véletlenségből. A palást tehát beszédesen árulkodik Szent István országépítő, államalapító, államszervező, jogalkotó és térítő egyéniségéről és tevékenységéről, annak rugóiról és módszereiről is. Mint például a hagyományok őrzése és tisztelgetése, az értékörző és értékmentő kulturális és vallási tolerancia, és az uralkodói céltudatosság. Ez a palást is egyik eszköze volt mindezek kinyilvánításának. Hiszen Székesfehérvárra készült, az uralkodó dinasztia családi monostora, s egyben a székváros temploma számára. Székesfehérvár, mint székváros egyúttal az országos törvényt napok színhelye is volt. Nyilvánvaló, hogy az ország különböző részeiről sokan megfordultak ott, ügyeiket intézni vagy udvarolni a királynak. Ez a palásznak közzétételi hatást kölcsönzött. Hiszen az az idő a vasárnapi templomjárás törvényes kötelezettségének ideje volt, a többi napon pedig illendőség diktálta a jelenlévőknek a királlyal együtt való – király-látni is alkalmas – miselátogatást. Tehát sokan látták a palástot, szertartásos és ünnepélyes, következőképp emlékezetes körülmények között, amikor a mise és az aranyosan ragyogó palást szépségének szemkápráztató áhítatában mindenki megtalálhatta a paláston azt a jelképet, amely az ő hite szerint vezetett Istenhez. Mert ezeket a jelképeket a kor gyermeke folyékonyan olvasta s értelmezte. Hatott tehát a palást látványa is, István akaratával és bölcsességével. Eszerint ez a palást nem 'csak' tárgyi emléke a kornak, hanem forrása is a kor kutatásának. S nemcsak képzőművészeti értelemben, hanem társadalomtörténeti, egyház- és vallástörténeti, sőt állam- és jogtörténeti vonatkozásban is. Mert a palást eme keresztényi és nem keresztényi szimbólumai képet festenek a kor jog által is szabályozandó viszonyairól, az államszervezés során megoldandó vallási, etnikai, szemléleti és módszerbeli kérdésekről, a jogalkotás feladatáról és háttéréről egyaránt.”¹²⁴⁹

A nép körében használt 'írásos' díszítés

Ennek a tárgykörnek inkább csak néprajzi és valamennyire művelődéstörténeti vonatkozása ismeretes, írástörténetként nem szokás értelmezni. Pedig néhol a nép kifejezetten írottasról beszél, mint Kalotaszegen, ahol virágokkal írnak, s ahol akkor olvasni is lehet, amit kihímeznek, vagy tágabban értve kifágnak, ráfestenek, ábrázolnak. Hogy az ábrázoló képesség kiterjedjen a képin túl a jelképre, a gondolat képszerű leírásán túl annak jelképes összefoglalására. Amikor aztán az összetett jelek már tulajdonképpen a valóság képi megragadásának nem egyszerű, érzékletes eszközét adják, hanem a jelképek elvont alakzata jelöl és díszít, azaz tapasztalatot rögzít pontosan, hűen és szemléletesen, a földi élet fontos, ezért szent viszonyait mutatja fel a lélek tulajdonságától a csillagok mondanivalójáig. Emellett érdekes jelenség, amit Duma-István András csángó költő örökített meg szülőföldjén, hogy a 'rovosmaradék' jeleket beépítik

¹²⁴⁹ Szádeczky-Kardoss, 2005, 202-205.

a népi iparművészet, jelképezés gyakorlatába.¹²⁵⁰ A jelek igen régiek, de a felhasználásuk máig tartó. Hogy a jelek itteniek, helyi eredetűnek tekinthetők, azt a Tászkok-tetői leletek óta való jelfolytonosság mutatja és elegendően bizonyítja.

9 kép. Élő írásunk példája a párnára hímzett írásjel Csángóföldön.¹²⁵¹

Amellett persze, hogy a műveltség itteni szellemi rajzolatát leginkább a népmesékből, népregékből, népdalokból tudjuk visszakövetni. Ezek a maga erejéből boldoguló, a világot a maga valóságában ismerő és lélekhittel rendelkező embert mutatnak. Csak a római kor, majd az ennek folytatását jelentő kereszténység hatalmi célú terjesztésével bomlik fel ez az anyagi és szellemi egységet mutató emberi élet itt, s jelennek meg a hódító hatalmi törekvésekkel együtt a máshol már korábban eltorzított eszmék, de sokáig kevés sikerrel, mert a – máshol elképzelhetetlenül nagyszámú Kárpát-medencei – nép igyekezett a saját műveltségét érvényesíteni. Ez tehát a kettős kultúra kora lett a térségben, ahol azonban a hatalom műveltsége sokáig nem jelentett a népéhez képest magasabb rendűt. Ez csak a hatalom égi származtatásával, isteni eredetének kinyilvánításával jelentkezett.

A táltoshit, a lélekhit, a fény tisztelete tehát közel vezet ősi hitünkhöz. Főleg a nevek elemzése érdekes, a megnevezések és kapcsolatuk nyelvünkhöz. De ez a lélekhit nem megy túl a közvetlen tudáson, nem emelkedik ezoterikus magasságba. A jelképi ábrázolásokon túl jelenik meg aztán máshol az eposz és a mítosz, ami már megteszi ezt az elrugaszkodást a valóságtól. Ezt gyűjti össze és rendszerezi a Hamlet Malma c. könyv,¹²⁵² és általánosságban szól a mítoszokról, világszemléletet keresve és találva bennük, de úgy, hogy csak azokat válogatja ki, amelyek egyeznek a felfogásával. És ez a felfogás nem egyezik a magyar lélekhittel, illetve annak mai értelmével. Ám sok egyezés van mégis, és az egyezésekre a magyarázat az, hogy az eurázsiai legendák gyökere közös, ami a Fekete-tó hajdani népessége.¹²⁵³ Innen terjedt aztán a kurgánnal és a kurgán népének

¹²⁵⁰ Duma-István András: *Csángó mitológia*. Havas Kiadó. Kézdivásárhely, 2005, 2007.

¹²⁵¹ Képek Duma-István András könyvéből. <http://nava.hu/id/217946/>.

¹²⁵² Giorgio de Santillana, Hertha von Dechend: *Hamlet malma. Értekezés a mítoszokról és az idő szerkezetéről*. Pontifex Kiadó, 1995h. n.

¹²⁵³ A Fekete-tónak a világtenger emelkedése miatt hirtelen Fekete-tengerré feltöltődéséről lásd William Ryan, Walter Pitman: *Noah's Flood. The New Scientific Discoveries about the Event that Changed History*. Simon & Scuster, New York, 1998.

szétszóródásával, mint elsődleges útvonal, majd az ezoterikus tanok rejtett terjedésével másodlagosan. Alapja a csillagvilág, de csakis a térítő környéki földrajzi sávban, és például az amerikai és eurázsiai 'azonosság' közös szemléletet és nem közös bázist tükröz. A skorpió istenségek – már ha azok – meggondolkoztatóak, mert a magyarokál például a skorpiónak semmi jelentősége nincs, nincs is rá szavunk. Ha a magyar és a csillagmítoszi hitvilágot szembeállítjuk, feltűnő a nem-azonosság. És ez nem azt jelenti, hogy a magyarok elfelejtették az ősi tudást. Mert nem volt ősi tudás, az egy jól meghatározott földrajzi helyhez kapcsolható és terjedése nyomon követhető. Az ausztrál bennszülötteknél sincs ez meg, ami árulkodó, valamint Közép-Amerikába átjutott az ember és a kulturális hatás már az ókorban is. Voltak kapcsolatok, amit a szellemi hasonlóság a szavak szintjén bizonyít, de nem egy év százezredes közös magas szintű tudást.

Így végsőleg nincs igaza a Hamlet Malma c. könyvnek, amelyben az Égi Malom a tudásteljességet képviseli, illetve annak az égből származó tükörképét. És itt jól érzékelhető a Kárpát-medencei és a Fekete-tó műveltség különbsége, azaz nem a hódító katonák ültek le a leöltek halotti gúlái mellé ideológiát írni a legyőzötteknek, hanem már annak nevében hódítottak és pusztítottak. Nem lehet tehát a mítoszt egy sokkal régebbi, általános tudással azonosítani. A mítoszban már egyértelműen fölismerhető az alárendelés ébredésével járó gondolkodás. Ez volt az a rejtett tudás, amelyet az ezoterikusok csak súgva emlegetnek, de valóban csak a beavatottak ismerhették. Ez az alapja az „*Ami fent, az lent vagy amint fenn, úgy lenn*” elvnek is. Így a mítoszok valóban a csillagtudományt tükrözik, rejtetten, átvitt értelemben. Viszont a forrás a Fekete-tóhoz vezet, akik onnan szétáradtak, azok viszik az azonos szóval, vagy hasonlóval kifejezett rejtett tartalmat. Számunkra azért érdekes ez, mert az obi-ugor legendákban ezek keményen jelen vannak. Ugyancsak a japánban, az egyiptomiban, majd a görögök és a Zoroaszter-követők foglalták írásba, dolgozták fel himnuszok alakjában. Erre épül a mai vallások tetemes hányada, de ami nincs meg a mi lélekhitünkben. Az ezoterikus forrás ősisége 8-10 évezredig mehet vissza és a szeppe népe terjesztette, vitte magával, de nem sokkal ősbibb, azaz nem megy vissza egy 'aranykorra'. Még ha Platón így adja is elő. Az, hogy később ötvöződött más ismerettel, nem teszi újkeletűvé, s a források kora tehát nem megy a Fekete-tavi társadalom kora elé.

Az eposzok, himnuszok tetemes hányada a csillagképekhez és a bolygómozgásokhoz kapcsolódik tehát, de nem tudásátadás céllal, hanem az alárendelő társadalom onnan meríti legitimitását, azaz uralma jogosságát. Nem fordítva van, hanem a korábbi erkölcsi értelmű, mellérendelő mesék ötvöződnék ezzel, amit jól mutat a pelagéz–görög (dór, ion) viszony. A drámákat a mellérendelők írták, de az alárendelő urak terjesztik és vélik sajátjuknak. Azaz nem ők voltak a magasabb rendűek és alkottak ilyen 'magas intelligenciát' felmutató alkotásokat, amint ezt megmutatja a Szkítiától Camelotig c. könyv is.¹²⁵⁴ És Indiában –

---

¹²⁵⁴ Lásd Scott L. Littleton, Linda A. Malcor: *Szkítiától Camelotig. Az Arthur királyról, a Kerekasztal Lovagjairól és a Szent Grálról szóló legendák eredetének radikális újraértelmezése*. Szkíta Szarvas Könyvkiadó, Nyíregyháza, 2005.

amint a Kárpát-medencében is – a helyiek nagy műveltségi gazdagsága és népessége miatt a hódítók kevésbé tudták őket bedarálni. Ott csak a Védák első rétegét adta a hódítók befolyása, s a világtörvény az istenekre is vonatkozik, az istenség(ek) annak megnyilvánulása(i). Míg a közép-keleti templomgazdaság eleve hierarchikus szemléletére települő hódítók magasabb rendű kegyetlensége azzal együtt adja a kinyilatkoztatott valláshoz az anyagot. De a Hamlet Malmából az is látszik, hogy a mitikus tudás több helyen rátelepedett a földművesekére és azzal ötvöződött, de csak árnyalja a mítoszt, nem tör át rajtuk, csak néhol át-tör a négy lélekelem. Ebből a szempontból érdemes értelmezni az összes felhozott mítosz-anyagot, ahogy láthatjuk egy görög mítosz és egy magyar népmese vonatkozásában. A Csodálatos Atalanta című görög mítosz és a Világot látó királylány című sokkal korábbi magyar népmese alapvető különbsége abban áll, hogy a mítosz az alárendelés nyomorát nyomatékosítja a mese mellérendelő üdeségével szemben.¹²⁵⁵

Az is látszik, hogy nem a magasabb rendűnek kinyilvánított indoeurópaiak foglalták egybe az egészet, hanem a letelepedettekből verbuvált papság. Ez adja a területi különbségeket, mert ezek súlya eltérő volt. A görögöknél erősebb, a hinduknál csak a buddhizmus leszakadása után tudott hatni az alárendelés és fordítani a lélekjelképeket a csillagvilág felé. Ám még a cseroki indiánoknál megjelent tételeket is érdekesebb az ilyen alaposabban elemzésre, mert ott esetleg későbbi hatásról lehet szó, mert az egyiptomiak nem járhattak ott a föníciai időkben. A többi magyarázható a Fekete-tó meghatározó szerepéből. Amiért mindez kulcsot jelent minden későbbi kultúrtörténeti fejleményhez, habár még sokan nem ismerik, vagy nem ismerik el megtörténtnek ezt a Fekete-tavi áradást. Ezért azon is változtatni kell, hogy a tudomány ma nem érvényesül, ha eredményeit a média elhallgatja, vagy nem kapnak támogatást a valós eseményeket, összefüggéseket kutatók.

Ehelyett sorra megjelennek olyan elemzések, mint a Hamlet Malma, telve ellentmondással, mert a szerzők az egész misztériumot realitásként akarják bemutatni, holott az többszörös tükrözés csupán. Az igaz, hogy a vallások e misztériumra épülnek, de akik létrehozták az égi világ földi fordítását, azok nem a valósággal foglalkoztak, csak később alkalmazták az *Amint fenn, ugyanúgy lenn* elvet és próbáltak az égiekből (égiektől) jósolni. Égi eredetű királyság a lényeg, az uralom, mint mindent eldöntő fogalom. Egyébként ma is ezekkel a fogalmakkal dolgoznak a thezófusok, asztrológusok: házak, házak ura, vizes, tüzes, levegős és földi jelleg, stb. A valós felfogás szinte üldözése mellett ez a handa-

---

¹²⁵⁵ „A mindent látó királylány.” *Világszép népmesék*. Digi-book Kiadó, Gyula, 2014. <https://books.google.hu/books?id=epNVCwAAQBAJ&pg=PT2&lpg=PT2&dq=vil%C3%A1gsz%C3%A9p+n%C3%A9pmes%C3%A9k&source=bl&ots=KKsZLz75IN&sig=GTDghDKpbpcDOOGZ1X7VZ75qhM&hl=hu&sa=X&ved=0ahUKEwiHk9eK7NbMAhVLjSwKHfUpARgQ6AEIMTAE#v=onepage&q=vil%C3%A1gsz%C3%A9p%20n%C3%A9pmes%C3%A9k&f=false> vagy „Zöld Péter.” *Incike-pincike. Népmesék óvodásoknak*. Szerk. Kovács Ágnes. <http://mek.oszk.hu/00200/00236/html/02.htm#cim72>. A Csodálatos Atalantát lásd P. Grimal szerk.: *Larousse World Mythology*. Hamly, London. 1965. vagy Ovidius feldolgozásában Michael Grant: *Myths of the Greeks and Romans*. Meridian, N.Y. 1988. 343-345, 392

banda kell ma, amit a Sitchin könyvek terjesztenek leginkább a kiválasztottakról és az általuk birtokolt népről,¹²⁵⁶ ami elfogadhatatlan felfogás és szemlélet.

Ezért nem válhatunk a Hamlet Malma felfogásának teljes hívévé, hiszen, ha nehéz is, de rögtön át kell alakítani a mondanivalóját, miközben az egyik oldalról még azt is kétség fogadta, hogy azok a tartalmak valóban ott vannak, a másik oldal pedig készpénznek vette, és nem a realitással, hanem az ezoteriával azonosította. De ennek hívei „nem tudják, mit cselekszenek”, mert még a katolicizmus sem engedi meg az ezotéria valóságát. Eretnekségnek tartja, és ördögűzéssel irtja, stb. Amikor a belső hang megszólal Fatimában vagy Lourdes-ban (és persze Medjugorjében, Sükösdön és még sok helyen ma is, sok emberben), akkor az megint más jelenség, tehát a Vatikán nem véletlen kezeli annyira óvatosan és kétértelműen (kecske–káposzta esete: el is ismeri meg nem is). Véletlen egyezés, amit a Sitchin-jelenség beszüremkedése jelent ma, mert már negyven éve voltak erről megnyilatkozások Budapesten is, már akkortól kutatják nálunk a nemlétező magyar sámánizmust is. Vannak azonban a valósághoz hűségben szövetségeseink, mint a katolikus és a reformált kereszténység, és ilyen felekezeten kívül maga a tudomány is. És a művészet se szereti, ha mondjuk a Drakulasztorit, a vámpírokat, egyebeket művészetnek tekinti bárki, pedig manapság rajzanak a horror-filmek, thrillerek, egyebek. Ezért kell fellépni a honi és a külhoni mítoszértelem-ferdítés ellen, e szövetségeseinkre is hivatkozva, és a filozófiai érvekre, de legfőképpen saját műveltségünk gondolati tartalmára, amit az ábrázoló képesség jelképekben is képes megörökíteni.

Írott (hímzett, festett, faragott) jelképeinket legteljesebben talán Huszka József mutatta be,¹²⁵⁷ miáltal a díszítőművészetben megjelenő őstörténetünket is sajátosan jellemezte, hiszen szerinte például szemdíszek nyomán a szem, szemérem és a rombusz értelmét és összefüggését csak magyarul lehet megérteni, de nemcsak a magyar tárgyakon, hanem egyiptomiak, káldeaiak, szíriaiak és mikénebeliek több ezer éves emlékein is. Ezért a magyar történelem fonalát meg kell toldani pár ezer évvel. Így Huszkanál „a Magyar Ornamentika Története nem mondák, hagyományok, ősi följegyzések és nyelvészeti összevetések labirintusából keletkezett és igazság látszatával ható megállapítások összegzése; hanem *ma is látható, megfogható, mérlegelhető, kisebb-nagyobb műbecsű, régi és mai iparművészeti tárgyak formáinak beszéde.*”¹²⁵⁸ Huszka a magyar népi ruhadíszek, házi eszközök, edények, bútorok díszei, kapudíszek, festések, faragások, vakolatdíszek számtalan formáját lerajzolva évtizedekig kutatott „a régi, hazai

¹²⁵⁶ E felkapott 'tudományos' ismeretterjesztő író könyvei beleszuggestálják az olvasóba az egygyökerű emberi származás eszméjét és hogy a közönséges ember az 'istenek' által létrehozott felsőbbrendű ember tulajdona, így leplezi le Jim Marss Marrs: *Titkos uralom. A Trilaterális Bizottságot, a szabadkőműveseket és a nagy piramisokat összekötő rejtett történelmi szálak*. Kapu Könyvek, Budapest, 2003. (Marrs: *Rule by Secrecy*, HarperCollins, NY, 2000 fordítása.) 118, 440-447. Sitchin már magyarul is megjelent: Zecharia Sitchin: *Anunnaki Krónikák. A sumér teremtetéstörténet összefoglaló alapműve*. Angyali Menedék, 2016.

¹²⁵⁷ Huszka József: *A magyar turáni ornamentika története*. („PATRIA” Irodalmi Vállalat és Nyomdai Rt. Budapest, 1930.) Nyers Csaba reprint magánkiadásában. Budapest, 1994.

¹²⁵⁸ Huszka (1994), 5.

templomok falképein, hímzett ruháin s a magyarországi hunn–avar és honfoglalónak meghatározott sírleletek fennmaradt díszein oly nyomok után, melyek a múlt és jelent összeköthetik”. S mégha a nyugati kereszténység üldözte is az előtte volt vallást, a rá emlékeztető műformákat irtva, „a székely kapuk és honfoglaló sírok *Istánfái*, a hunn sírok és hímzett subák meg szűrők *szemdíszei* ugyanazonos formáikkal hamar igazolták az összefüggést, a folytonosságot, dacára a középkori összekötő műformák hiányának”.¹²⁵⁹

Huszka Magyarországon kívül is kutatott a régi műformák után, és meglepetésre a mükénéi kultúrában ugyanezeket az elemeket és formákat találta. Ezért tovább kutatta a „terjedelmét, határait, meg idejét ennek a rokon kultúrának”, és azt találta, hogy „ahol az Egyiptomból kivert hikszoszoknak nyoma van, ott és abban az időben és utána a mienkkel majdnem teljesen azonos, vagy ahhoz vezető műalakok szerepelnek”. További kutatási eredményei szerint „Mikéné, Thirint, Kréta, Ciprus görögök előtti lakossága a hun–avar–magyar népi iparművészet emlékeinek a műformáival élt, melyeknek egyenes folytatása a mai magyar népies ornamentika.” Honnan e nagy rokonság, kérdezi Huszka, ha e népek nem voltak rokonaink, s ha őseink nem ugyanazon vallás hívei voltak, melynek emlékei az asszír–babiloni világ vallásos jelképeivel is azonosak? Hiszen „vallási jelentése volt minden egyes magyar, ősi ornamentumnak, miért is a magyar ornamentika minden egyes motívuma szimbolikus dísz. Jelképezte pedig a teremtető és fenntartó isteni erőnek egyes megnyilvánulásait, amit később, az átvevő görögök egy-egy külön isteni személlyel fejeztek ki.”¹²⁶⁰

Huszka sorra vette és megfejtette az egyes díszítőelemek régi jelképes jelentéseit, csoportosította a rokon alakokat. „A formák összehasonlítása és a régi vallás megismerése aztán megszólaltatta a mi régi emlékeinket is, melyeknek egyenes folytatása a mai ornamentikánk.” És mindezeknek „a letűnt vallással feledésbe ment régi jelentésük, azonban a magyar nép ősi ragaszkodása a sajátjához, megmentette a pusztulástól a hosszú üldözés korában.” Pedig „a magyar nemzet vezetői mindig nagyon alkalmazkodók voltak, csak a nép tartott ki szívósan a régi mellett.”¹²⁶¹

A mükénéi korú előzményekkel bíró magyar jelképek között a *polipból* lett – szívre nem hasonlító – *szívalak* közismert, „többnyire hegyesvégű és az ellenkező oldalon két körszelettel képezett bevágást mutat. A honfoglalók sírjaiban ezek a körszeletek két kerek szemet zárnak körül. Nézhetnők fejnek vagy arcábrázolatnak is, azonban a magyar fejutánzatok egészen más fejlődést mutatnak... A késő minoszi kor (1400–1200 Kr. e.) harmadik szakaszát még jól megelőző korból eredhetett a lidiai (karia partjai közelében) tengerpart menti Pitáné városban talált az a korsó, melynek stilizált jelképes polipja *az ősnemződést szimbolizálja*. A hosszú karok forgatagában egyik oldalon befelé igyekeznek tökéletlen állatok, míg a másik oldalon már madár, csikó és más szárazföldi állat

¹²⁵⁹ Uo.

¹²⁶⁰ Uo 5-6.

¹²⁶¹ Uo. A magyar vezetői elitet a tőle kulturálisan különböző lakosságra számtalanszor rátelepült, katonai jellegű kisebbség alkotta, de a nép mindig ugyanaz maradt.

alakja igyekszik elmenekülni a teremtés, az átalakítás műhelyét jelképező poliptól. Vagyis a polip itt a mindenféle állattá való átváltozó anyag jelképeként szerepel. Tehát *a polip a fejlődés, a létrejövés, a teremtés eszközlője s így a teremtő isteni erő helyettese, képmása vagy jelképe.* ... A honfoglaló sírok nagyon számos alakja közt felismerhető több mikénei polip stilizált alakja. A későbbi alakok már kezdenek növényi jelleget ölteni, de a két szem mindig jól kivehető.”¹²⁶²

A *rózsa dísznek* „a középső gombtól a szélekhez futó három vagy négy szíromlevele van. A szíromleveleket szemek vagy a polip szívalakjai képezik. A négy szemből képezett rozetta a régebbi, már a mikénei aknasírokból ismeretes alak; míg a polip szívformáiból képezett a későbbi egészen magyar alak, a mentekőtő boglárjából keletkezett. ...a magyar rózsák polipjainak szívbevágása mindig a középpont felé esik; míg az átvevő bizantiaknál a szívbevágás mindig a rózsa széléhez jut, hiszen így inkább rózsaszíromnak néz ki, mert hát a bizantiak a polip szívalakját növényként kezelik, még virágszárral is ellátják... A bizantiak rozettáin a közép-keresztalakítás szinte szándékos, mintegy keresztényforma; míg a hunn–magyar rózsák keresztje önkénytelen technikai úton létrejött alaknak néz ki. ...a keresztet képező alakok, a szemek nélkül is, *Asztartéra, illetve Földanyánkra, a Boldogasszonyra utalnak*; mert a kereszt, noha technikai úton állott elő, tudatos fejlesztés eredményének is tekinthető, a keresztény vonatkozás valószínűsége nélkül. Az egyiptomi fogantyús istenkereszt pedig módosult formájában sem tekinthető vallásos jelentés nélkül való dísznek.”¹²⁶³

Az egyiptomi előzményekkel bíró magyar jelképek között „az elmaradhatatlan állati eredetű *szemdísz* mellett két növényi eredetű dísz a legszokottabb, melyeknek természeti előképe nem mai hazánkából való, t. i. a *papírusz* és *pálma*. Mindkettőnek számos alakja él Istenfa bokrétainkban. A papírusz virágalakjainak ruhadíszünk és kapu-faragványaink között előforduló elég természetes alakja segít felismerni a sírjainkban talált emlékek jóval stilizáltabb példányait. A legyezőalakú pálmát főként a székely kapu tartotta fenn, melynek alakjaival már úgy az egyiptomi, mint a mikénei és szíriai (cyprusi, krétai) papírusalakok annyira összefolynak, hogy az avatatlan könnyen összetéveszti őket. A főniki istenfa-ábrázolatokon még a szemalak is közbejátszik a pálma- és papírusalakok legyező-alakjának minél jelképesebbé való elstilizálásában. A magyar papírusz profil alakjai néha teljesen azonosak a szíriaiakkal. A szemben (en face) rajzolt alakok inkább csak az avar sírleletekből ismeretesek, de köralakjukra nézve cyprusi és krétai sírleletek díszei biztos útmutatóink... A magyar díszek között sok profilalakja a papírusznak egyenesen pávatollnak néz ki, a befoglalt szemmel. *A páva a napnak, az örök fénynek és világosságnak és keresztény jelképezésben ennek folytán a halhatatlanságnak a szimbóluma. A magyar papí-*

¹²⁶² Huszka (1994), 97-98. Vö. Lessing: Die Gewebesammlung der R. Kunstgewerbe Museum. Berlin, 1900. „Karl Tumpel: Der mykenische Polyp und die Hydra.” Festschrift für Johannes Overbeck. Leipzig, 1893.

¹²⁶³ Huszka (1994), 112-113. Vö. „Bythe Houbleka’o Sa’heb v. N. Mandlik: Sangamesvara Mahátmya and Linge Wortship”. The Journal of the Bombay Branch of the Royal Asiatic Society. Bombay, 1875. 99.

*rusz alakjai tehát mindenképpen a túlvilági életnek, a halhatatlanságnak a jelképei.*¹²⁶⁴

A mezopotámiai előzményekkel bíró magyar jelképek között „a Krisztus előtti világ kedvelt, jelképes ábrázolása volt az *életfa* vagy *szentfa*, amint azt a nyugati tudósok elnevezték. Mindkét név eléggé találó arra a mezopotámiai–szíriai díszre, melyet az asszír–babiloni, főnik–hittita emlékek oly sokszor ismételve elének tárnak; azonban nekünk, magyaroknak, külön elnevezésünk van reá az 'Istenfá'-ban, mely név úgylátszik, ősi hagyomány.”¹²⁶⁵ Máig létezik olyan magyar káromkodás, amikor valakinek az istenfáját szidják.¹²⁶⁶ „Dél nyugat–Ázsia, India, Egyiptom Kr. előtti ősvallásának kezdetén isteni lelket tulajdonítanak a fának és még a klasszikus népeknél is él a hit, hogy fa volt az ember létrehozója, őse, mert *Isten lakik a fában*. Élőfák alatt, magas helyek berkeiben áldoztak teremőjüknek. Később az élőfával párhuzamosan, a teremő isteni erő jelképeként megjelenik a faragott fa: a falluszt jelentő Aséra; majd a személyesített isteni erőnek emberalakra faragott képmása: az istenszobor, melyben ott székel maga az isteni lélek. A sumír őskor (a III, esetleg a IV. évezred Kr. e.) pálmaágával, virágjával és gyümölcsével hódol az istenszobor előtt. Majd vázába kerül az ág és virág, amit aztán az áldozó vízzel locsol, hogy az tovább éljen. *A víz volt az életfenntartó erő legrégibb jelképe*. Majd cserépbe ültetve, állítják a pálmát az istenség képmása elé, míg később aztán pálma-berek lesz környezete... A pálma–istenfa mellett az ősi, locsolva áldozó hívő helyén ember- vagy állatalakban, papok, királyok, félistenek jelennek meg, áldó, védő, hódoló helyzetben; vagy a termékenyítés jelképezésére, kezükben a porozásra használt virágkúppal és a hímport rejtő szotyorról. A hódoló, áldva védő mozdulat az ellenséges gonosz szellemek elhárítását célozza és a teremő fenntartó isteni erő megszemélyesítőjének, az istenfa fölött és mellett lebegő Sámásnak (= szárnyas napkorong), meg Istárnak (= csillag) szól. A víz volt a fenntartó– és a nap a teremőerő legősibb természetes forrása és jelképe. A szaporítást, a termékenyítést mutató pálma istenfa–alakzat a teremő isteni erőnek csak részleges megnyilvánulását szimbolizálja, míg általában az istenfa az egész isteni erőt, tehát a megszemélyesítő istenek egész gyülekezetét és összességét jelenti... A hunnoknál és avaroknál az istenfának kevés nyoma maradt s az is inkább papirosalakot tár elének. A honfoglaló magyarság istenfája, a rojtos–kendőkből kötött pálmacsokrok többféle változatát és fejlődését mutatja. A tarsolylemezek szalagfonatból alkotott rombuszai feltűnnek Kínában is már a Kr. u. II. században. A bizanti és száasszanida művészetben a kendőcsokor pálmáinak későbbi fejlődést mutató alakjai maradtak reánk, melyeknek azonos formáit a székely kapufaragványok és gömőri vakolatdíszek is megőrizték. Úgy székely kapukról, mint palóctájéki vakolatdíszekből a legyezőpálmának is több kerekleveles változatát ismeri a

¹²⁶⁴ Huszka (1994), 60–61. Vö. Otto Puchstein: Die conische Säule. Leipzig, 1907.

¹²⁶⁵ Uo. 63.

¹²⁶⁶ Uo. 82.

magyar ornamentika, a hegyes levelű kendőcsokrok mellett. Mind a kétféle magyar pálmát, mint a középkori bizantit, gyakran virágkúp is kíséri.”¹²⁶⁷

„Gudea lagasi pateszi (kb. 2350 Kr. e.) faragott kőedényének összefont kígyóreliefje, még fejes kígyókkal alkotott másolatokkal él az avar korban, a nagymányoki ezüst szíjvégen és több arany csatton. A kígyófejek lemaradása után is még jól felismerhető az ősi kígyófonás, melyből az avarkor számtalan fonott díszé lassankint kialakult. A három- és többhurkos, fejek nélkül való vég nélküli fonás, mely a kéta pecséthengerek jellemző sajátja, már szinte egy időben jelentkezik a Gudea kígyóival Dudu lagasi főpap fogadalmi tábláján (kb. 2850 Kr. e.). A kéta pecséthengerek meztelen Istárja és bikafejjel szimbolizált Baál főistene a szerelmet és a szerelem révén a teremtő isteni erőt jelképezi, a többhurkos, vég nélküli fonással egyetemben. Az avar korban a kéta vég nélküli kígyófonás, sodronyarccal, Ninmack istennő jelvényével (vulvával) együtt többször is előfordul s így *az avarok bizonyára tudták, hogy a többhurokból álló kígyófonás a szerelem istennőjét, mint a teremtő és fenntartó isteni erő jelképezőjét szimbolizálja.*” ...Ilyen a mai jeggyűrű is. Van néhány avar sírletünk, melyekben a háromhurkos kígyófonás a kétszemes sodronyarccal váltakozik (lásd 50. ábra). A sodronyarc több Kr. e. XII. századi babiloni emléken, oltárra téve, mint Ninmukh istennő (Belit–ili istenek úrnője) jelvénye jön elő.”¹²⁶⁸

A föníciai előzményekkel bíró magyar jelképek között a *fülönfüggők* kapcsán felmerülő régészeti és történelmi eredmények szerint „gömbös és lefordított hegyű, háromoldalú gúlás függőink öse a föníciai *gömbgúla* (szőlőfürt), amely az Asztarténak áldozatul bemutatni szokott gabna-garmada vagy kúp utánzata és legegyszerűbb alakjában négy szemből álló háromoldalú gúla. A teremtő isteni erőnek tápláló, fenntartó, továbbképző részét megszemélyesítő Asztarté istennőnek jelképeként használt búzaszemgarmadák, szemcsékből álló kúpok és gúla képezik hunn–avar függőinknek főalakját *az áldozathoz szállításnál használt szállító edények hasonmásai mellett*, amelyeknek majdnem kizárólagos díszei megint csak az Asztartét jelentő szemcseháromszögek (kúpok), rombuszok és szemsorok. A föniki Asztarté, a mezopotámiai Istár, a Baálban megszemélyesített teremtő isteni erőnek női része, a fenntartó, továbbképző alkotó erő, amely romboló, pusztító hadisten alakjában is szüntelen alkot és teremt, nem más, mint Kübele, a gabonát megszemélyesítő Ceres Demeter, a Földanya, avagy a magyar Boldogasszony, akinek gabonával áldoztak a minden áldozatnál szokásos virág-és egyéb föld-termények (bor, olaj) mellett. Ezeknek az áldozatnál használt terményeknek a beszállítására alkalmazott edényfélék utánzatai a hunn–avar–magyar fülbevalók félholdalakú virágkosarai, a palack- vagy váza-alakok és talán a föniki véka helyettese: a gabonaszállító kupa-alak. A földanyának Kybele–Artemis alakjai ismereteseek Cyprusról, ahol kereszt alakú szobrai is voltak. A kereszt mint Artemis–Dianna jelkép szerepelt csillagnak, félholdnak

¹²⁶⁷ Huszka (1994), 79–82. Vö. Jastrow *Bildermappe zur Religion Babylonien und Assyriens*. Giessen, 1912. Chavannes: *La Sculpture sur pierre en Chine*. Paris, 1893. Huszka József: *Magyar Ornamentika*. Budapest, 1898. Platz Bonifác: *Az ember eredése stb.* Budapest, 1905.

¹²⁶⁸ Huszka (1994), 133. és 1. lábjegyzet. Vö. Morris Jastrow: *Bildermappe zur Religion Babylonien und Assyriens*. Giessen, 1912. 29, 39, 42, 43. ábrák.

és állatoknak társaságában. A magyar csodaszarvas agancsai között fénylő kereszt 'Földanyánk'-nak, mint Artemis–Diannának a jelképe és nem keresztény jelvény..."¹²⁶⁹ És „Cyprus szigetén sírokból és templomok környékéről többféle alakja ismeretes Astarténak... A terhességet kifejező és a táplálást eszközölő alakok, a mi 'Boldogasszonyunk' képmásai, akinek neve alá került *Mária* a következő keresztény ünnepeinkben: Boldogasszony fogantatása, december 8.; Gyertyaszentelő Boldogasszony, február 2.; Gyümölcsoltó Boldogasszony, március 25.; Sarlós Boldogasszony, július 2.; Nagy Boldogasszony, augusztus 15. És Kisasszony napján, szeptember 8-án. A 'Földanyának', a 'Boldogasszony'-nak tisztelete, illetve imádása olyan régi, begyökeresedett nemzeti vonása volt a honfoglaló magyarságnak, hogy a keresztény hittérítők nem bírtak vele, nem tudták kiirtani, miért is megkerülték a legyőzhetetlent és a Mária-ünnepekben fenntartották a régi elnevezést és csak az értelem megmásítására törekedtek. Midőn Szent István király Máriát választotta Magyarország védasszonyának, tulajdonképpen csak az ősi hit keresztény értelmét igyekezett érvényre emelni. Keresztény papok lettek tehát, akarataukon kívül, *a tápláló, fenntartó, továbbképző, teremtő isteni erő megszemélyesítő-jének, a nálunk 'Boldogasszony' néven tisztelt 'Földanyának', a hunn–avar–magyar ősvallás fő istenalakjának átszármaztatói.*¹²⁷⁰

De a VII. századnak mondott abháziai oltárköre faragott Arsakida csodaszarvas vadászatban a szarvas agancsai között a kereszt helyett Jézus feje látható. Tehát ez érvényes a keresztelőkkel ábrázolt szarvas vadászatokra is. Vagyis Huszka tévedett. Ez mindig keresztény jelkép. A „Boldogasszonyok” – akármilyen ókori nem keresztény hitvilágban, akármilyen nevük legyen – mindig az ős-kinyilatkoztatás asszonyának a jelképei, aki a kígyó fejét eltapossa. Tehát Szent István csak a jelképek eredeti jelentését adta vissza.¹²⁷¹

A hun–avar kori előzményekkel bíró magyar jelképek között „a magyar ornamentika legáltalánosabb, mert a hunnoknál, avaroknál, honfoglalóknál és a mai ornamentikában is számtalan alakban előforduló jelképes dísz a *szemdísz*, melynek formái között, hajdan úgy, mint ma, az egészen természetű szemalakok mellett a legegyszerűbbek is együtt és egyszerre fellelhetők. Az egyes szemek szemben (en face) rajzolt alakjai hossz tengelyük irányában kerülnek egyváltig felvarrva éppúgy, mint szemsoros szalaggá öntve. A honfoglaló sírok egyes szeméi a jól felismerhető természetestől, több változatát mutatják a rombusz négyszögbe való átmenetének, mikor is a könnygödrök, a rombusz sarkain félgömbbé alakulnak, sőt hármass gömbcsoportot is alkotnak, mint a mikénei aknasírok szögfejekből származtatott félgömbjei a rombusz sarkain. A

¹²⁶⁹ Huszka (1994), 47. Vö. Zichy Jenő: Kaukázusi és középázsiai utazásai. Budapest, 1896. Zichy Jenő: Harmadik kaukázusi utazása. Budapest, 1905. Perrot et Chipiez: Histoire de l'art III. Paris, 1894. Kondokow: Geschichte und Denkm. Des bizant. Emails. Erwin Wurz: Der Ursprung der kretisch-mykenischen Säulen. München, 1913.

¹²⁷⁰ Huszka (1994), 48–49. Vö. Kálmány Lajos: Boldogasszony, ősvallásunk Istenasszonya. Akadémiai Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. 12. Kötet. Budapest, 1885. IX. sz.

¹²⁷¹ Csomor Lajos észrevételei.

mikénei, négy szemből alkotott rozetták levelei is gyakran rombusz-alakúak. Némely műkénei rozettán négy, vagy öt csigavonalas íriszű profilszemet látunk sokszor az egyenlő szárú kereszt képszögleteiből kinőni. Egy hunn kantárdíszén négy búzaszemrelief látható. A *kenyeret adó búzának szeme van* a magyar nyelvben, s csak *akkor mondják magnak, ha vetőmag*. Aztán meg a mag is szem, ha táplálkozásra használják (meggy, cseresznye, eper, mogyoró, dió, szőlő, egres stb szem). A szemes gabonát általában 'életnek' hívja az ezredévek óta főként kenyérrel táplálkozó magyar. A *szemzésnél*, a más alanyra áttelepített növényrügyből nem lesz új növény, hanem csak a régi módosul, változik, fejlődik. A szemben nem a keletkező új életet látjuk, hanem csak mag útján keletkezett új élet továbbképzését, fenntartását, fejlesztését; ezért *a szem a fenntartó, továbbképző, tápláló isteni erő jelképe*. A szem, a gabonaszem csak nagyobb tömegben szolgálhat táplálékkul, azért ábrázolása sem szorítkozik csak egyes szemre, hanem tömeget tüntet fel.¹²⁷² Avarok és honfoglaló magyarok rombusz dísze teljesen azonos alakú a női szeméremtestrészek mai, mindenki által ismert, hagyományos ábrájával, vagyis *a szem és a szemérem rombusz-alakú jelképe él még ma is és a búzaszemmel egyetemben hajdan a tápláló, a fenntartó, a továbbképző isteni erő jelképe volt*, amit a mai magyar nyelv szemszavának értelme és az ősi jelkép fennmaradása kétségtelenné tesz.¹²⁷³ ... A mindkét végükön zárt formájú, szemben (en face) rajzolt szemalakok mellett a részben nyitott profilalak is nagyon szokásos a hunnoktól kezdve máig, amikor is a szomszédos összeérő szemhéjak hullámos szárát alkotnak, melyen a kör alakú szemgolyóból a kisebb érintő körrel képezett írisz félholdalakú leveleket képez. E félholdalakú levelek még ma is élnek a mohamedán díszek között. A profilszemekkel nemcsak szemsort, hanem középponti elrendezésű díszet is alkottak hunnok és avarok, hasonlóan a mikénei aknasírok arany rozettáihoz. Hunnok és avarok két profilszemnek egymással való olyan szembeállításával, hogy az egyiknek az alsó szemhéja a szembenlévő szem felső szemhéját érintse, egy S-alakú szárral összekötött két félholdas díszet képeznek. Ez az S alak is szokásos a mikénei kultúra díszei között, csak hogy ott a szemgolyóközépre esik az írisz s így a félholdalakú levél a hunnok díszei között fordul elő legelőször, hogy aztán a bizanti-román és szaracén stílusokban még ezredéveket éljen. Az S-ekből összerakott hullámos szármenet szemgolyóval, vagy félholdas levéllel, néha többel is, nagyon szokásos a hunnoktól kezdve máig, különösen székely kapufaragványokon. Új díszítő alak képzésére már a hunnok gyakran megdöbbsítik a szemhéjakat s szemgolyó körül, amely eljárás szintén él még ma is ornamentikánk számtalan, úgynevezett virág alakjában. Egy ilyen két vagy több szemhéjas profilszemnek egy szimmetriális tengelyen való átforgatásával a hunnok olyan dí-

¹²⁷² Bár más módon tárgyalva, ugyanezt az eredményt tárja elénk a búzaszemről Elek Dr. Fáy Elek: *A magyarok őshona*. Budapest, 1910. 178.

¹²⁷³ Huszka hozzáteszi még, hogy „mai és ősrégi jelentést kifejező szemérem szavunk első szótagjában szintén ott van a szem”, ezért „a magyar szemérem szó nem lehet árja eredetű (noha Munkácsi azok közé sorolja), vagyis az összet áfsärmi lesz az ugor átvétel és nem fordítva”. (Huszka, 1994, 20. Vö. Munkácsi Bernát: *Árja és kaukázusi elemek stb*. Budapest, 1901. 567.)

szító alakot hoztak létre, amelyek ma is nagyon kedveltek, nemcsak nálunk, hanem a japánoknál, Indiában és a kínai budhista lótuszvirágformák között is. A szemalakokhoz tartoznak az avarok kettes szemdíszei, melyek a csatborító díszlemezből keletkeztek, amint azt több ukrainai lelet tanúsítja. Ide tartoznak a hunn–avar sírok arcábrázolásai is, melyek alighanem a totem–oszlop egymást félig elfödő fejeire vihetők vissza. Ilyen totem-oszlopszerű fejsort többet ismerünk hunn sírokból. A sodronyból képezett kétszemes arcábrázolatok is a szemmustrához sorozhatók. E sodronyarcok azonos alakjai a Csendes-tenger szigeteinek faragványain gyakoriak, de Ilion arany karperecén is soros dísz alkotnak. Babiloni oltárokon, mint Ninmak istennő jelvényét ’vulvának’ ismerték fel a nyugati tudósok. A kosaras fülbevalók sodrony-arcai között sok alak a mai sósperceek mása; vajjon nem a régi áldozati kalácsok formáját utánozzák-e? A sodronyarcok szemei a fejlődés folyamán sokszor háromszögű levélalakot vesznek fel. Az elnagyolás, törés és kopás folytán a későbbi utánzatokban több hibás forma keletkezett, melyeknek némelyike a kínaiaknál szalagdíszben szerepel a Hán-korban. Általában a szemdísze is osztoznak az egyéb állati díszek közös sorsában, hogy a hosszas használat alatt lassankint növénné alakulnak. Az avar-korban már a szemhéj egészen levéllé változik és a szemgolyó rozettává alakul, s hogy legyen értelme, – mert a régi vallási jelentés már kezd feledésben menni, – igyekeznek valami természeti virággá alakítani. Természeti növények utánzása lesz az állati eredetű díszből. Az alakok még ugyan megmaradnak egy síkban s a távlati formák még nem jelentkeznek, azonban az ősi szemdész mégis olyan messze utat tett meg a természetutánzás felé a növénné alakulásban, hogy az előző formák nélkül természetutánzó növénydísznek nézhetnők.”¹²⁷⁴

„A hunn–avar *griff*, mint elődei és mint utolsó hazai képviselője a székelykapun, mindig az éjjelt, a sötétséget jelentette és jelképezte. A madarak közül a *galamb* és *páva* még ma is jelképes alak: és az első a szerelmet a második a napot, a fényt és világosságot jelentik. A *sas* is ősi alak ornamentikánkban, még a kétféjű sas is, amint azt a székely kapulábra faragott kéta kötényes női alak bizonyítja.¹²⁷⁵ A *szarvas*, miként a galamb, szintén Asztarténak az állatja, és mint vadász-istennőt kíséri. Nálunk még Szt. László korában is a Boldogasszony tiszteletével függ össze, noha keresztény vonatkozásban. Az *oroszlán* ma is él és az erő meg a hatalom kifejezője. A *ló* régi dísz, de jelképes értelem nélkül. *Juh*, *vaddisznó*, *nyúl*, *róka* és *ember* jelképes értelem nélkül való természet-utánzás. *Sárkány*, *egyszarvú* csak egyszer fordul elő.”¹²⁷⁶

¹²⁷⁴ Huszka (1994), 30–31. Vö. Hampel: Régibb Középkor Emlékei I–II. Hampel: Honfoglalás Emlékei. Schliemann: Mykenae. Leipzig, 1870. 297. Schuchhardt Károly: Schliemann ásatásai. Budapest, 1892. évf. 314–315. Jones Owen: Chinese Ornament. London, 1876. Heinrich Schurtz: Das Augenornament. Leipzig, 1895. Jones Owen: Grammatik der Ornamente. London, 1868.

¹²⁷⁵ De A XVII–XVIII. században, a székelyföldi művészetben feltűnő kétféjű sasok a Habsburg uralom jelképei, így az említett martonfalvi kapu asszonyának kötényén is. (Csomor Lajos közlése.)

¹²⁷⁶ Huszka (1994), 127. Vö. G. Friedrich Muth: Tierornamentik bei Chinesen und Germanen. Leipzig, 1911. B

„Az avarok általában nagyon szerették a szalaggal való ékítést ruhán és lószerszámon. Hogy a fehér-hunok lelógó lobogó szalaggal díszítették kalapjukat, azt pénzeik emberalakjain mindenütt észlelhetjük. Akár kalap, akár sisak, akár korona van az istenek és királyok fején, elmaradhatatlan a csokros, lobogó szalag. Ma is elengedhetetlen a magyar kalapon, pártán, a leányok 'pántlikába font' varkocsán és a feldíszített lószerszámon. A szalagdísz minden régi népnél szerepel, azonban a szászánida perzsáknál, bizonyára hunn befolyásként, úgy elterjedt, hogy a hullámos repülő és legtöbbször kicsipkézett szélű szalag valósággal ismertető jegy díszítéseiken. Az avarok az idő viszontagságainak ellenállni nem képes szalagszövetet állandóbb fémcsozorral is helyettesítették...¹²⁷⁷ A csokorra kötött rojtos szalag, mint önálló díszítőforma, az avarokkal letűnt, noha mint szövetnyakkendő a magyar ruha kiegészítő részeként elmaradhatatlan, sőt festett bútorainkon is gyakori a virágcsokor alsó felén, mint összekötés. Az avar szalagcsokor nem csupán természet-utánzás, szimbolikus jelentés nélkül, mert a Boldogasszonyról, ősvallásunk Istenasszonyáról fennmaradt emlékezéseink szerint, úgynevezett babonáinkban: ma is élő népszokásainkban a szalag az ő 'roszszakat üző' jelvénye; védelem a boszorkányok megrontó szándéka ellen s így *Földanyánknak, a magyar Boldogasszonynak a tiszteletéből eredő szimbolikus dísz*, melynek vallási jelentőségét okvetlenül ismerték a hunnok és avarok, mikor még ma is tudja népünk.¹²⁷⁸

Huszka a keresztény jelképek korai előzményeit is bemutatja „a Krisztus előtti ősvallásból ismert, vallási jelentőségét veszített Asztarté-féle *egyenlőszárú kereszt*ről azt állapította meg 1929-ben, hogy még „ma is él ornamentikánkban”.¹²⁷⁹ Ez székelyföldi faragott jármon szalagszerűen soros díszként jelenik meg, valamint ilyen kereszt sor található a székelyföldi cserepeesség díszei között erdővidéki székely tálon és kályhafiókon. Mivel itt a keresztet Asztarté rombuszának társaságában jelennek meg, jogos őket ősi, s nem keresztény díszként kezelni.¹²⁸⁰ Ilyen természetű emlékek tekinthető a matyó menyecskék színes selyem és arany fejdísz is. Az aranyos kis sapka elején a ferde, kúpszerű napkorongot a széléig szalagból varrt kereszt díszíti, miként egy kéta pecséthenger napkorongját...¹²⁸¹ „A honfoglalás kori sírból való bezdédi tarsolytábla csokor-istenfával körbe vett kereszt.”¹²⁸² Egyenlőszárú keresztet 20 századi székely kapukon istenfák és ősi oltár képe társaságában.”¹²⁸³ Huszka szerint mindez azt jelenti, hogy „az ó-világban az egyenlőszárú kereszt: Asztarténak a jelvénye,

¹²⁷⁷ Huszka (1994), 135.

¹²⁷⁸ Uo. 137. Vö. Kálmány Lajos: *Boldogasszony, ősvallásunk Istenasszonya*. Akadémiai értekezések a nyelv- és szépségtudományok köréből. XII. kötet.

¹²⁷⁹ Uo. 139. Huszka e könyve ugyan először 1930-ban jelent meg, de kéziratban már 1920-ban készen állt.

¹²⁸⁰ Huszka (1994), 140.

¹²⁸¹ Huszka (1994), 143. 1. lábjegyzet.

¹²⁸² Amely Huszka szerint szintén nem lehet „krisztusi jelvény, hiszen a lemez kínai állatalakjai: orrszarvú, mint a tökéletesség jelvénye és a sárkány, mint a kikelet, az ébredés, az újjászületés jelképe körülbelül szintén Asztartéra vonatkoznak, mivelhogy az istenfák is a teremtetők és fenntartók isteni erőit jelenti.” (Uo. 140-141.)

¹²⁸³ „Az istenfák házon, vakolatdíszben, főként a Barkóknál él még ma.” (Uo. 140.)

mint a szaporaság, a termékenység megszemélyesítőjének s mivel ő fegyveres hadisten is, azért főként ő a vadászat istene és ilyen minőségben állata a szarvas és jelvénye a kereszt”. Huszka ide sorolja a kenyér megszegése előtt a késsel a kenyér aljára vetett keresztet is, azaz ősi pogány szokásnak, a pogányáldozási szertartáshoz tartozónak tekinti, „mert a Boldogasszony gabonájából készült kenyeret avatjuk fel az ő jelvényével, miáltal neki felajánljuk”.¹²⁸⁴ Azért nem lehet mindez keresztény szokás, hangoztatja Huszka, mert a kereszt és a gabona már évezredekkel Krisztus előtt a fenntartó, tápláló isteni erő megszemélyesítője. E keresztvetést éppoly régi szokásnak tekintik, mint az ivás előtti áldozási szokást, a korsóból való földre loccsantást (libátio). „A kampós keresztnek szemérem jelentése és teremtettség jelképező értelme is van. Utóbbi példa óperui cserépedény oldalát csigavonalvégű svasztika díszíti, mint a temeskubini cserépbálvány tölcslábazatát. A közlő Miske Kálmán báró felfedezte utóbbi lelet nagyfokú hasonlóságát a legrégebbi trójai és ciprusi bálványokhoz is. Ezen kívül hallstatti bronz mellédísz a Fertő-tó vidékéről (Balf, Sopron m.) egyik baklóján (csüngőjén) kampós kereszt van kiverve, amely az előbbi perui edény domborúan mintázott alakjai vonalvázlatát mintázza, a kezeket és lábakat jelző kettős kampókkal. Huszka ezek után megállapítja: „A svasztika tehát szintén a szaporítást, a termékenyítést és a teremtmények továbbképzését, a fenntartását jelenti, miként a szem, a szemérmes jelentő rombusz, a hal és az ’életvize’, hogy az istenfát ne is említsem.”¹²⁸⁵ S a régiek az erősebb hangsúly kedvéért azonos jelképeket ábrázoltak egymás mellett. A kiszélesedő végű (ciprusi) kereszt – azaz Istár, Asztarté, Ceres–Demeter, Földanyánk, és Boldogasszony keresztje – egyjelentésű a kampós kereszttel, és főként a teremtettség, a szaporítás, a bőség, a termékenység, a továbbképzés, éltetés jelképe.” Huszka a magyar díszítőművészet alakjai között a keresztet a szülő Boldogasszony máig ismert jelvényének tartja, „mint aki a bőséget, a szaporodást mozdítja elő s így nem keresztény jelvény”.¹²⁸⁶ A keresztény hit hirdetői Huszka szerint ezt a tornyosuló problémát megoldani, e „begyepesedett, többezer éves dombot széthányini meg sem kísérelték”, mert az lehetetlen volt, hanem a dolgot megkerülve „igyekeztek keresztény tartalommal ellátni a régi külsőt és Krisztus keresztjévé avatták az ősi jelvényt, hogy feledésbe menjen az azelőtti jelképes értelme. Célt értek a bizánci kereszttel, azonban ornamentikánkban nem kopott le mellőle a szerelem istennőjének galambja tizenhét századon át sem.”¹²⁸⁷

Huszka József munkásságát a jelenkornak előbb meg kellene ismernie, hogy értékelni tudja. Az a sok-sok tévedés és hiedelem, ami díszítőművészetünket övezi, indokolja az itt ismertetett mű megismerését. A történeti, őstörténeti vonatkozások terén lehetnek már újabb fejlemények az újabb kutatások fényében, s akkor azokat figyelembe kell venni az értékelésnél. Ugyanakkor inkább az a tényállás látszik megvalósulandónak, hogy Huszka mára teljesen ismeretlen

¹²⁸⁴ Uo. 144.

¹²⁸⁵ Uo. 143.

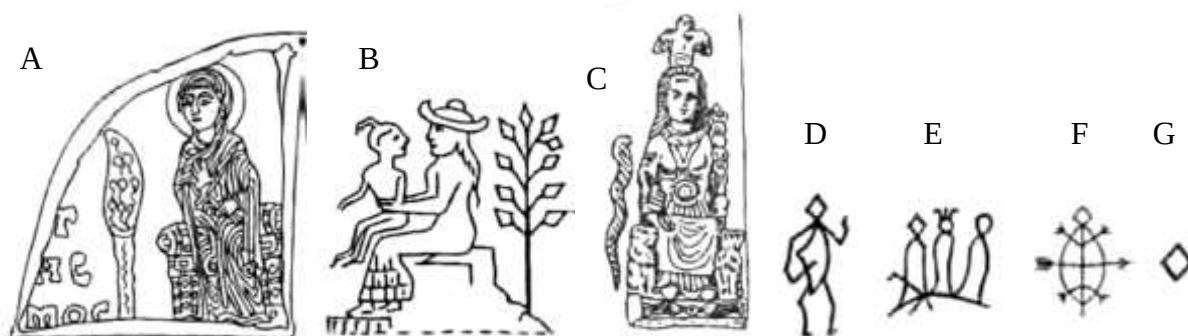
¹²⁸⁶ Uo.

¹²⁸⁷ Uo.

műve ösztönözheti a történelmi, őstörténelmi kutatásokat is. Különösen az *írás-történet* tud hasonló irányokból közeledni a téma felé, mint Huszka, ám az antropológia, a tárgyi és szellemi néprajz, valamint a régészet mondanivalója is ki-egészülhet e megkerülhetetlen elemzések tartalmaival, tanulságaival.

Megszentelt Koronánk jelképeiről

Végül még a Magyar Megszentelt Koronával foglalkozunk kicsit, szintén az írás- és nyelvtörténeti, azaz a jelképezési vonatkozások érdekében, Szádeczky-Kardoss Irma és Csomor Lajos meglátásait, kutatási eredményeit követve.

10. kép.

Szádeczky-Kardoss szerint a több híradásból ismert tény nyomán, hogy egykor rajta volt, elfogadható a felfedezés: a „Korona Boldogasszony képe azonos azzal a töredékkal, amelyet Csomor Lajos ilyenként azonosított Grúziában.”¹²⁸⁸ Bár ma már csak azt mondja, hogy a Khakhuli tritychon csonkított Szűz Mária-képe olyan, mint a Szent Korona Szűz Mária képe – amely alkalmas arra, hogy a Szent Korona jelképeit elemezzük vele, de nem azonos azzal.¹²⁸⁹ És, mint beszámolt róla, Jézus Urunk szerint a Szent Korona Szűz Mária-képe Sopron mellett, kis faluban, víz mellett, egy pincében van elásva, és angyalok vigyáznak rá.¹²⁹⁰

Igen érdekes összefüggések tárulnak fel, ha összevetjük „ennek rajzát egy Krisztus előtti III. évezredből származó szumér pecsét anyaistennő-képével,¹²⁹¹ valamint egy pártus királyi párt ábrázoló, Krisztus születése körül készült relief királynőt mutató részletével,¹²⁹² és egy Krisztus születése utáni időben keletkezett belső-ázsiai (Ibrit-parti) sziklafelirat áldott állapotú nőt¹²⁹³ és dinasztikus

¹²⁸⁸ A Tbiliszipben található Khakhuli tritychon szűz Mária-képével. (Csomor Lajos: *Őfelsége, a Magyar Szent Korona*. Kiadja v. Hunyadi László, Székesfehérvár, 1996. 159-163.) Lásd az A jelű képet a szöveg alatt.

¹²⁸⁹ Csomor Lajos személyes közlése.

¹²⁹⁰ Csomor (2001) Lajos: *Ne féljete, én, Jézus Krisztus Uratok veletek vagyok a világ végezetéig! A mi Urunk Jézus Krisztus sükösdí jelenései és tanításai 1993–2000 között*. Sükösdí Nagyboldogasszony Alapítvány, h. n. (Sükösd), é. n. (2001.) 345.

¹²⁹¹ B jelű kép.

¹²⁹² C jelű kép.

¹²⁹³ D jelű kép.

ősöket¹²⁹⁴ ábrázoló rajzával, valamint az értelmezéshez használt – a szumér ékírással rokon – kínai piktogrammal,¹²⁹⁵ illetve székely rovásjellel.¹²⁹⁶ Az Ibrit-parti sziklarajzoknak Szekeres István értelmezése és megfejtése¹²⁹⁷ szerint a szumér = DUG jelentésű képpel, valamint a kínai teknőc piktogram felbontása és a székely rovásírás egyik = K betűjének egybevetése arra enged következtetni, hogy a sziklarajzon az alak, amelynek feje rombusz alakú, az uralkodó pár nőtagja, s a mellette álló koronás férfi rajzából eredően a testén át vezető elágazás (atyakereszt) „hatás–hajtás” jelentéssel a trónörökös megfogantatását, valamint az anyaságot, a királyné áldott állapotát írja le. Badiny Jós Ferenc azt írja Labat szumér szótára nyomán, hogy a szumér DUG ékjelnek több jelentése van. Ezek egyike (Labat 396.: DUG-3) ’örömteli, jó’, s cselekvést jelentően ’teremteni, alkotni’, és olykor a női ölet és férfi nemi szervet is jelenti.¹²⁹⁸ Eszerint az örömteli teremtő nőiségben az áldott anyaság kifejezője is, mint pl. a szumér–pártus BAU-DUG-ASAN, ami mai magyar nyelvünkben – de már Szent István korában is – a Boldogasszony megfelelője. A szumér írásjel¹²⁹⁹ ilyen értelmezése lényegileg egybevág azzal, ahogyan Szekeres István az Ibrit-parti sziklarajzot értelmezi. Ha figyelmesen szemléljük az immár öt évezreddel ezelőtti szumér pecséthenger képét, azt látjuk, hogy az anyaistennő mögött álló fa lombja ugyanezekből a rombuszokból rajzolódik ki. És mit tapasztalunk Csomor Lajos feltételezett korona-képén: a Boldogasszony mellett álló életfa lombjának leveleit is rombusz alakú idomok jelzik.¹³⁰⁰ Másik érdekessége a képnek, hogy a Boldogasszony kezében tartott kettős ágszerű képződmény a pártiai dombormű nőalakjának kezében tartott ’valamit’ másolja, de rokonságban látszik lenni az Ibrit-parti sziklarajz atyakeresztjének hatás-, hajtás-, utódként, az áldott állapot jelzőjeként értelmezett elhajló ágacskájával is.”¹³⁰¹ – Csomor mai véleménye szerint ezek a D, E, F és G párhuzamok erősen erőltetettek.¹³⁰²

¹²⁹⁴ E jelű kép.

¹²⁹⁵ F jelű kép.

¹²⁹⁶ G jelű kép.

¹²⁹⁷ Szekeres István: „Östörténetünk írásjelekben. Egy kutatás módszerének eszköztársa.” A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Nyolcadik (Kaposvár 1993) Magyar Östörténeti Találkozó Előadásai és Iratai. Budapest–Zürich, 1999. 93. ISBN 963 85684 2 9 és Acta Historica Hungarica Turiciensia VIII. évfolyam 3. szám. ISSN 2297-7538
<http://mek.oszk.hu/06500/06527/06527.pdf>.

¹²⁹⁸ Badiny Jós Ferenc: *A Sumir-Magyar Nyelvazonosság Bizonyítékai*. A szerző kiadása, Buenos Aires, 1981. 1. rész: <http://www.angelfire.com/realm3/hmult1/konyvek/summ11.htm>. Szekeres csak egy jelentést adott meg.

¹²⁹⁹ Szádeczky-Kardoss, 2005, 207. jegyzete: „A Korona atyaistenének glóriájában a dicsfényt mezőkre osztó egyenlő szárú kereszt (ez is ősi szimbólum) szárait is rombuszok díszítik. Itt, a Teremtő képén vélhetően a férfi teremtő erőt jelzi, a poliszemantikus írásjel ilyen jelentésváltozata szerint.” (Szádeczky-Kardoss, 2005, 207.)

¹³⁰⁰ Amelyek ráadásul. Csomor szerint a ciprusfa „lombjában kígyókra emlékeztető” alakokká állnak össze. (Csomor, 1996, 161.)

¹³⁰¹ Szádeczky-Kardoss (2005), 207.

¹³⁰² Szóbeli közlése.

11. kép. A Magyar Megszentelt Korona,¹³⁰³ és rajta a Világot Ítéző Krisztus (Atyaisten)¹³⁰⁴ és a Világon Uralkodó Krisztus¹³⁰⁵ képe.

Csomor szerint a Magyar Megszentelt Korona az akkori világ kaukázusi ötvöseinek és teológusainak közös alkotása, illetve tervezése a IV. század végéről, mert ő a Korona anyagi testén kívül kiemelten tárgyalja annak jelképrendszerével megfogalmazott jelentését, hozzánk szóló eszmei üzenetét is. Ráadásul annak fényében kell mérlegelnünk és értékelnünk a magyar keresztény kori jelképi rendszerünk igen régmúltban gyökerezését, hogy a Megszentelt Korona által közvetített vallási tan a legeredetibbnek tartva és fő vonulatként maradt fenn a keresztény vallás történetében máig. Azaz itt emberiség szintű hagyományörzést szemlélhetünk. De miért? Mi volt ez az üzenet? Az, hogy ez az ősi hagyományokat is magában foglaló „Magyar Megszentelt Korona a Szentháromság leg-tökéletesebb ábrázolása” Csomor megállapítása szerint.¹³⁰⁶ Ez még 1600 éves régiségét is igazolja, mert a rajta láthatóan ábrázolt Szentháromság-felfogást „a 381-es II. (Egyetemes) Konstantinápolyi zsinat mondta ki, hogy a Szentlélek egyenrangú az Atyával és a Fiúval, és amely kimondja az Atyával és a Fiúval való egyelényegűséget is”.¹³⁰⁷ És ahogyan kimondja, ahogyan ezt ábrázolni tudja, az a magyar hagyományokban, valamint annak avar és hun előzményeiben mutatkozik meg. A fák és a trónus utal erre a teológiai tartalomra.

Ugyanis a Magyar Megszentelt Koronán „a felső Krisztus-kép a Világmindenségen uralkodó Krisztust ábrázolja,¹³⁰⁸ a homlokzati Krisztus-kép pedig a földieken uralkodó Krisztus képe, és ebből következően a Magyar Megszentelt Korona kupolája (keresztpántja) Krisztus Égi Birodalmát, aroncsa Krisztus Földi Birodalmát jelképezi. Ebben az összefüggésben pedig Szűz Mária a Földiek Királynője, egyben Patrona Hungariae is. A két Krisztus-kép és a Szűz Má-

¹³⁰³ http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyar_tortenelem_es_kultura/kepzu_muveszet/images/01_k_01_szent_korona.jpg.

¹³⁰⁴ https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/bd/The_Latin_Pantokrator_on_the_top_of_the_Holy_Crown.jpg.

¹³⁰⁵ https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/57/The_Greek_Pantokrator_on_the_Hungarian_Holy_Crown.jpg.

¹³⁰⁶ Csomor (1996), 163.

¹³⁰⁷ Csomor (1996), 166. Ezeket az ott elfogadott tételeket pedig Nazianzoszi Szent Gergely a 370-es években dolgozta ki.

¹³⁰⁸ „Az Atya a Fiú alakjában jelenik meg, mert a Fiú az atya tökéletes földi mása.” (Csomor, 1996, 567.)

ria-kép két-két közös elemet tartalmaz. Mindhárom képen trónus van, mindhárom trónus körül ciprusfák állnak. A ciprusfa a királyi méltóság jelképe is. A három pár ciprusfa bizonyos fokú egyenlőségjelet tesz a három kép közé. Mint-ha azt 'mondanák' a fák, hogy a három kép ugyanannak a dolognak a három megjelenési formája. Ezt az is erősíti, hogy a tizenkilenc emberalakos zománc-kép közül csak ez a három van ciprusfával és trónussal ábrázolva, illetve megkülönböztetve. Szűz Mária ugyan Jézus Édesanyja, de az égi rangsor szerint mégsem lehet Fiával egyenrangú. A fák azonban mégis erre utalnak. A két Krisztus-kép esetében ez az egyenrangúság semmilyen ellentétet, ellentmondást nem jelent, hiszen ugyanazt az Istent ábrázolja, csak más-más szerepkörben. Vagyis a ciprusfa és a trónus jelen esetben az isteni rang jelölője. A Szűz Mária-kép esetében jelentkező látszólagos ellentmondás úgy lenne feloldható, ha azt mondanánk, hogy a Szűz Mária-lép és a két Krisztus-kép egy olyan második jelentéstartalmat is hordoz, melyben mindhárom képnek van Istenre vonatkozó tartalma, vagyis a három kép Isten egy-egy személyét ábrázolja. Az Istennek kijáró ciprusfák csak akkor illetik meg Szűz Máriát, ha éppen benne lakozik Isten valamelyik személye. ...vagyis a képen a Szentlélektől áldott állapotba került Szűz Mária látható.¹³⁰⁹ Ennek az a teológiai magyarázata, hogy a kilenc hónap alatt, amíg a Kis Jézus Szűz Mária méhében fejlődött, Szűz Móriában jelen volt az Atya, a Fiú és a Szentlélek is. Ez a magyarázat arra, hogy ezen a Szűz Mária-képen szűz Mária karján nem ül ott a Gyermeke Jézus. Nem ülhet ott, mert még nem született meg. A ruha rekeszrajzolata jól kifejezi, hogy ezen a képen Szűz Mária áldott állapotban van.”¹³¹⁰

12. kép. A Khalkhuli triptichon Szűz Mária-képe,¹³¹¹ e kép Csomor Lajos által elképzelt eredeti állapota¹³¹² és Szent András képe¹³¹³ a Megszentelt Koronán.

¹³⁰⁹ Ezt erősíti „a Magyar Megszentelt Korona Gábrriel-képének és a Khalkhuli triptichon Szűz Mária-képének hasonló arca”, ami egyúttal e Szűz Mária-kép Megszentelt Korona-i szereplését bizonyítja. Csomor (1996), 538.

¹³¹⁰ Csomor (1996), 164.

¹³¹¹ <http://www.geocities.ws/huntortenelem/foto/maria.jpg>

¹³¹² <http://www.koristen.hu/02/mindentudas/images/09.jpg>

¹³¹³ http://2.bp.blogspot.com/_LUieYzR09tY/SZqkyp3vAKI/AAAAAAAAAFfC/ryrQiO5pQs4/s320/szentkorona_andras.jpg.

A magyarban őrzött őshagyomány felé mutat, hogy a Magyar Megszentelt Korona tetején az Atya Isten trónusának két oldalán a két ciprusfa fölött égitesetek láthatók: egyik oldalon a Nap nyolcküllös képe, a másikon a Hold és kilenc csillag, kis kör alakban ábrázolva. Csomor a sok párhuzam közül a Kelermeszi szkíta kardhüvely egyik jelenetét rajzolta le, ahol „az Istent jelképező fa – Istenfa – két oldalán ciprusfák és égitesetek e jelképező nyolcszirmú két virág látható”.¹³¹⁴ És a Megszentelt Korona eredeti állapotában a rajta lévő Szűz Mária-kép „csak áttételesen ábrázolja a Szentlelket” és kellett legyen a Koronán „egyértelmű Szentlélek-ábrázolás is”. Ez „nem lehetett máshol, mint a Szűz Mária-kép felett”. Vannak is olyan régi leírások, miszerint „ezen a helyen egy olyan lilium volt, ami egyszerre keresztet is ábrázolt, és ezt a liliumos keresztet Zápolya János (király: 1529-41) felesége, Izabella királyné törte le 1551-ben.” Az eredeti Szűz Mária-kép megtalálása és értelmezése után Csomor ezt a keresztet kutatva a bizánci koszorús kettős kereszték példáján át felismerte, hogy „a Magyar Megszentelt Korona hátulján olyan Szentlélek-jelkép lehetett, amely egyesítette magában a Szentlélek lángnyelv- és galamb-jellegét.”¹³¹⁵ Azaz a fejjel lefelé repülő-zuhanó madár szárnyát – átlátszó rekeszzománc pikkely – lángnyelvek alkották, és alakja liliumot vagy tulipánt is formázott.¹³¹⁶ Ezt fogja alább Szádeczky-Kardoss Irma majd szent, azaz megszentelt sólyomnak értelmezni.

13. kép. A budavári Királyi Palota tetején Szent Korona 3 méteres kőszobor.¹³¹⁷

¹³¹⁴ Csomor (1996), 385.

¹³¹⁵ Csomor (1996), 167.

¹³¹⁶ Csomor (1996), 566, 567, 571, 572.

¹³¹⁷ A felhelyezés előtti kép. (A homlokzati Krisztus kép helyén Szűz Mária képe lenne?)
(http://varhegy.blog.hu/2016/06/17/igy_nezett_ki_a_kiralyi_palota_kuplajat_diszito_szent_korona)

Csomor kiemeli azt is, hogy a Khalkhuli triptichonon őrzött Megszentelt Korona-i Szűz Mária-kép jobb kezének tartása „jellegzetes pártus kéztartás”,¹³¹⁸ amely megjelenik pártus szobrokon, kaukázusi Szűz Mária-ábrázolásokon, valamint a Magyar Megszentelt Korona András-képén. Ez arra enged következtetni, hogy az angyali üdvözlést elfogadó Szűz Mária kaukázusi ábrázolásának pártus képfogalmazási, művészeti gyökerei vannak. Természetesen pártus művészeti hagyományok folytatása a Magyar Megszentelt Korona András-képe, de maga a Megszentelt Korona is.”¹³¹⁹ Mert többek között „jól látható, hogy a Magyar Megszentelt Korona készítői Jézus ruhájának megrajzolásakor a pártus királyok ruházatának divatját utánozták. Alkalmazták mind a sűrű ráncokat, mind az apró díszítő köröcskéket, melyek ruhadíszítő korongokat jelképeznek. Tehát Jézus pártus királyként jelenik meg a Magyar Megszentelt Koronán.”¹³²⁰ Ott ábrázolt arca is hasonlít egy hatrai pártus királyi fejre, amint a Torinói Lepel visszaállított fejképére is, és még a Szent László-herma fejére.¹³²¹

14. kép. Szölkup sámán agancsos vaskoronája,¹³²² evenki,¹³²³ és nganaszán¹³²⁴ és szamojéd¹³²⁵ sámánkorona és nanaj gyógyító sapka-korona.¹³²⁶

Szádeczky-Kardoss azzal folytatja, hogy „a rovásírás-történeti vélemény szerint a Megszentelt Korona pártázata, az egymást hétszer váltó legömbölyített és csúcsos halom és hegy-szimbólum – abban a három halom – a régi magyar szimbolika és rováshagyomány szerint az ’országot’ írja a leglátványosabb korabeli közérthetőséggel a Koronára, akárcsak a paláston Szent Imre herceg ’sap-

¹³¹⁸ „Ez a kéztartás a köszöntés és a hódolat elfogadását jelenti... A szentlélektől áldott állapotba került Szűz Mária Gábiel arkangyal üdvözlését és hódolatát fogadta.” (Csomor, 1996, 177.)

¹³¹⁹ Csomor (1996), 576.

¹³²⁰ Csomor (1996), 579.

¹³²¹ Csomor (1996), 577.

¹³²² <http://www.arvisura.van.hu/keret.cgi?/0646-koronarejtely.htm>.

¹³²³ http://vilagbiztonsag.hu/keptar/displayimage.php?album=793&pid=18248#top_display_media

¹³²⁴ http://vilagbiztonsag.hu/keptar/displayimage.php?album=793&pid=18243#top_display_media

¹³²⁵ <http://magtar.atw.hu/keptar/webhely16/koronak.htm>

¹³²⁶ http://vilagbiztonsag.hu/keptar/displayimage.php?album=793&pid=18247#top_display_media

kájának' hasonló díszítése.”¹³²⁷ Csomor is rámutat, hogy „a novocserkaszki 3. századi szarmata abroncskorona pártáján életfa van, mellette szarvasok. Az abroncs homlokrészén egy isten képe van – drágakőből kifaragva. A Megszentelt Koronával való rokonság tehát megvan. Az 5-6. századi hun abroncskoronák legtöbbjének is van pártája. A 7-8. századi pontuszi korona már több szempontból is nagyon hasonlít a Megszentelt Korona abroncsához. Ennek abroncsán szögletes kövek vannak. Pártája a hun áldozati üstök pártáinak formai leszármazottja. Figyelemre méltó, hogy a párta középső eleme íves, a két mellette levő háromszögben záródik, és a többi pártadísz íves. Itt tehát fellelhető az ívesnek és a háromszögűnek az a váltakozása, ami a Megszentelt Korona pártájának a sajátja. A pontuszi korona pártája is középen a legmagasabb. A középső íves elemben a Megszentelt Koronán Krisztus képe látható, a pontuszi koronán egy csepp alakú kövekből álló egyenlőszárú kereszt – szárai alatt még egy-egy csepp alakú kővel. Ez a motívum sok későbbi bizánci korona ábrázolás sajátja. Ebből arra is következtethetünk, hogy a pontuszi korona keresztje is Krisztus jelképe. Lehetséges tehát, hogy a pontuszi korona már keresztény korona? A pontuszi korona ugyanis abban a korban készült, amikor Kovrat birodalmának szétesése után Irnák (Attila fia) egyik kései utóda vezetésével (670 táján) új népelemek érkeztek az avar birodalomba... (Az avaroknál keleti és nyugati kereszténység is volt.) E keresztényiesülési folyamatnak tanúja a művészettörténet, a bizánci keresztény legendakör, valamint a hun-magyar mondakör is.”¹³²⁸ – Csomor mai ismeretei szerint viszont a pontuszi korona nem Kovrat korában készült, hanem a pontuszi abroncskorona a IV. század vége felé készült.¹³²⁹

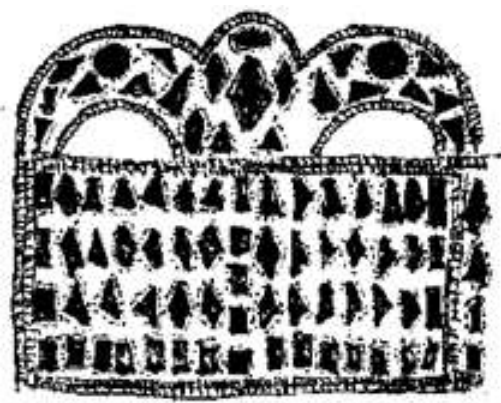
Csomor Lajos továbbá – mintegy összegzésként – a következők figyelembe vételét javasolja ezentúlra: „A német művészettörténet-írás szerint a kor keresztény szimbolikájának és számmisztikájának megfelelően a német-római császári koronát a nyolcas és a tizenkettes szám tudatos alkalmazásával készítették. Ennek megfelelően a német-római császári korona a keresztény hit alapján álló ideális uralkodó koronája. Szent István 'Intelmeiből' tudjuk, hogy az ő Koronája is az volt. Az 'Intelmek' jelképeinek, valamint a Megszentelt Korona zománcképeinek jelképes értelme alapján arra kell gondolnunk, hogy Szent István Koronája és a Megszentelt Korona ugyanaz kellett legyen. A Megszentelt Korona azonban egyetlen vonatkozásban 'több' is, mint a német-római császári korona, mivel rajta a nyolcas és a tizenkettes szám mellett a kilences is erősen dominál. ...a keresztény számmisztikában a kilences szám is igen fontos helyet foglal el. ...a magyar Korona fő alkotórészei megfelelnek egy szibériai keresztpántos sámankorona-típus alkotóelemeinek. A valóban meglévő nagy szerkezeti hasonlóság, valamint a kilences számnak a keleti népek hitvilágában való nagy szerepe miatt, érdemesnek látszott az alaposabb kutatás. A kilences szám sokszor fordul elő a sámanavatás tárgyain. Vannak sámankoronák, amelyeken éppen kilenc tolldísz van. Van, ahol sáman szellemet ábrázoló totemoszlopon van kilenc dísz.

¹³²⁷ Szádeczky-Kardoss (2005), 207.

¹³²⁸ Csomor (1999), 50.

¹³²⁹ Szóbeli közlése.

Gyakori, hogy a sámánköpenyen ugyanabból a díszítő elemből kilenc darab található. A sámán a legmagasabb rendű közösség irányító képességet csak akkor és úgy nyerheti el, ha felmászik egy kilencfokú létrára és onnan ugrik le. Több olyan sámánkorona-típus van, amely tartalmilag és formailag kapcsolatba hozható a Megszentelt Koronával. Az egyik valamilyen abroncsból és tolldíszekből, illetve csüngőkből áll. Ezeken általában kilenc tolldísz van – ahogy a Megszentelt Koronának is kilenc csúcsdísz van. Homlokrészükön annak a sámán őszellemnek a képe látható, akitől a sámán a tudását, képességeit, hatalmát kapta, és akivel révülése közben kapcsolatot vesz fel. A Megszentelt Korona homlokrésze felett a középső 'tolldíszben' annak a Krisztusnak a képe van, akitől a király hatalmát kapta, és akivel népe irányítása érdekében imáin keresztül kapcsolatot vehet fel. Ezt a sámánkorona-típust találjuk a karagaszoknál. A burjátoknál és az osztják-szamojédeknel a sámánkorona egy abroncsból, egy keresztpántból és általában egy ebből kinyúló szarvasagancsból áll. A helyiek hite szerint a keresztpántos sámánkorona azt az égi szarvast jelképezi, melynek hátán lovagolva a sámán felkeresheti ősei szellemét, hogy velük a földiek közösségi irányításához szükséges dolgokat megbeszélje. A rajta levő jelképek szerint a Megszentelt Korona keresztpántja a földi hatalom isteni, égi természetű eredetét, a hitet jelképezi. A közvetlen kapcsolatteremtés eszköze a sámánkoronák esetében a szarvasagancs, a Megszentelt Korona esetében pedig a tetején lévő kereszt. A sámánkoronák és a Megszentelt Korona között tehát fontos, a hatalom égi eredetére vonatkozó, tartalmi hasonlóság fedezhető fel. A valóságban ennek szerkezeti és formai hasonlóság felel meg.”¹³³⁰ Így rontáselhárító szerepével összhangban a megszegés előtt a kenyér aljára karcolt kereszt is keresztény jelkép, hiszen Jézus kereszthalálával lesz a Jézus által átváltoztatott kenyér a magváltás misztériumának részévé.

15. kép. A kalermeszi karhüvely¹³³¹ és a kercsi diadém¹³³² képe.

¹³³⁰ Csomor Lajos: „A magyar koronázási jelvények eredete – kutatási vázlat.” *A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Harmadik (London 1988) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai s Iratai*. Budapest-Zürich, 1999. 49-50. (Acta Historica Hungarica Turiciensia III./1.) <http://mek.oszk.hu/05900/05930/05930.pdf>

¹³³¹ <http://vilagbiztonsag.hu/keptar/albums/userpics/10025/szkita5.jpg>

¹³³² http://szekeresistvan.uw.hu/Szekely-hun_irasjelek_a_hunok_es_koraavarok_regeszeti_leletein_elemei/image022.png.

Csomor ezért jogosnak tartja a kérdést: „A Megszentelt Korona valamilyen keleti koronák keresztényiesült változata és utóda lenne? Feltételezésünk megerősödhet, ha találunk olyan régi koronákat, amelyek formailag és tartalmilag megfelelnek a sámánkoronáknak, korban pedig a Megszentelt Koronának. A Kr. e. 7. századból származó kelet-mezopotámiai szkíta kardhüvelyen olyan jelenet látható, amely igazolja, hogy a szkíták pap-uralkodói áldozatbemutatás – vagyis az őszellemekkel való kapcsolattartás – közben boltozott fejéket viseltek, amelyen kosszarvak voltak. Kb. 250 évvel később, a Kr. e. 4. században került a föld alá az ún. keresi diadém, amely szerkezetileg egy hárompántos boltozott korona.” Az ujgurok földjén talált késői hun festményeken a főembereket keresztpántos koronákkal ábrázolták. „A szomszédos Afganisztán területén a baktriai királyság uralkodói boltozott és pártás koronákat is használtak. A 6-7 századi Koreában hun típusú pántos és pártás koronák is használatban voltak... A Fekete-tengertől északra levő területen is találtak egy pántos ezüst koronát. A Conquesban őrzött szobor tanúsága szerint a korai avar kor uralkodói fejéke a keresztpántos korona volt... A sámánkorona maga volt az égi szarvas, amelynek segítségével égi információkhoz jutott a sámán. Ennek megfelelője a hun-magyar mondakörben a csodaszarvas, amely a Tarih-i Üngürüsz megfogalmazásában az égi jel. Szent Hubertus és Szent Eusztáchius legendája szerint, amikor szarvasra vadásztak, a szarvas agancsai között Hubertus esetében egy kereszt, Eusztáchius esetében pedig Jézus feje jelent meg. Ennek a jelnek a hatására nem ejtették el a vadat, és megtértek. (A Tarih-i Üngürüszben is azt mondja Hunor, hogy ha nem sikerül elejteni a vadat, akkor ez jel arra, hogy el kell foglalni Pannónia tartományát.) Szent László ugyan még vadászik szarvasra, de itt a szarvas már egyértelműen keresztény jelentéseket hordozó égi jel. A koronakon a pogány szarvasagancs helyét a keresztény kereszt váltotta fel. A Megszentelt Koronában tehát jelképesen benne sűrűsödik Belső-Ázsia hatalmi jelvénytörténete, sámánizmusa, a keresztény hatalmi ideológia, a görög és a latin kereszténység közötti politikai helyzet, a pogányságról a kereszténységre való áttérés és az örök időkre szóló igény.”¹³³³

16. kép. A több mint 2500 éves Nebrai korong,¹³³⁴ babiloni határkő¹³³⁵ és II. András pecsétje az Aranybullája.¹³³⁶

¹³³³ Csomor (1988), 50.

¹³³⁴ http://astro.u-szeged.hu/oktatas/csillagaszat/1_Csillagaszattortenet/csillagaszattortenet.htm.

Ezek után nézzük még Szádeczky-Kardoss Irma összefoglaló véleményét: „Ha a kultúrkör, amelyben a Megszentelt Korona készült, a nyugati és a keleti kereszténység, valamint a kereszténység előtti keleti vallások együttes hagyományain épült. A világteremtő Isten egyszerre keresztényi (glória) és 'pogány' (nap, hold és a babiloni szumér–akkád asztrológia ismeretei szerinti 9 bolygó) szimbólumokkal jelzett alakja és az igehirdető Jézus trónja mellett álló ciprusok, mint 'pogány' életfák, – valamint a hatalom és az igazság fái – s azok palmettás lombkoronája, a vallások fölötti egyetemes isteni hatalom kifejezői. Ha Isten, Jézus – és Mária – eme 'pogány' szimbólumok kíséretében való megjelenítése mellett a Szentléleknek és Szent Sólyomnak egyaránt értelmezhető (letört) keresztalakzatnak, illetve a szkíta Kozma és Damján orvos szenteknek a Koronán való szerepeltetése valóban a kereszténység előtti mitológiai és történelmi múltunk emlékét őrzi, – és igen valószínűen ezt őrzi – akkor a Megszentelt Korona latin és görög-nyelvűsége mellett számolhatunk annak rovásírással, vagy rovási és ősvallási szimbólumokkal feljegyzett harmadik nyelvével is, ami a palástra hímzett hasonló szimbólumokkal együtt, talán éppen magyarul – de mindenképpen akkori közérthetőséggel – közölt az országról, királyról, hatalomról és uralkodói programról, az őstörténeti hagyományokról, a vallási és a kulturális hagyományok gazdagságáról és sokszínűségéről, e hagyományok értékörző tiszteletéről, valamint a térítés párhuzamában a vallási toleranciáról, a földi hatalomról és az égi Patrónáról valami olyat, ami a hon- és államalapító nemzet minden tagjának, őslakosnak, honfoglalónak, vendégnek, különféle keresztényeknek és 'pogányoknak', konzervatívnak és modernnek egyaránt, mondott valami életbevágóan időszerűt és fontosat.”¹³³⁷

Egység jelképünk: az ősi kettőskereszt

Az emberség, az emberiség egységének kívánalma a jóakarátú emberek és a józanész szerint a legmagasabbra helyezett erkölcsi mérték. Ezen egység meglétének, illetve az erre való törekvésnek a nyomaira már a régészeti kultúrák idejéből is bőven találunk példákat. Ezekből arra következtethetünk, hogy az ősidők során, az egész Földön viszonylag egységes képességekre és életmódra tettek szert a leginkább a természeti környezet meghatározta viszonyok között élő emberek. Mindezt egymástól nem függetlenül, de nem is a mai hatásgyakorlás eszközeivel élve.¹³³⁸ Mindenesetre az elmúlt százezer év első feléről sokkal határozottabban állíthatjuk az egységességet, ami leginkább a szellemi kultúra egyetemességét, azonosságát jelentette. A különböző földi természetű nehézségekre és kihívásokra az utolsó ötvenezer évben viszont az ember kezdett techni-

¹³³⁵ http://vilagbiztonsag.hu/keptar/displayimage.php?album=13&pid=16524#top_display_media.

¹³³⁶ http://vilagbiztonsag.hu/keptar/albums/userpics/10001/orig_Aranybulla.jpg.

¹³³⁷ Szádeczky-Kardoss (2005), 210.

¹³³⁸ Itt arra a csak elég későn felfedezett emberi képességre gondolunk, hogy az egyes agyak szinkron rezonanciája mellett térbeli és időbeli nagyobb távolságokból is létrejöhet ez a hatás, a gondolati tartalmat a többiekkel való együttértés, együttérzés révén az elgondoló számára még meg is emelve, meg is erősítve.

kai jellegű válaszokat, megoldásokat adni, amely folyamat az utolsó évszázadokban már exponenciálisan felgyorsult és kibővült. Ennek során a korai időkben a mechanikusan elraktározható, s az egyedi előnyökhöz vezető tudást bizonyos csoportok kisajátították és önmagukkal, a tudást birtoklókkal együtt ezoteriorikussá tették, azaz biztosították elérhetetlenségét a többiek számára, és ezzel, még ha elegendőnek látszó indokkal is, maguknak kiváltságokat rendszeresítettek.

Ebben a folyamatban kezdett megbomlani az addig töretlenül érvényesült emberi egység, s kezdtek önállósodva öröklődni az elkülönülések formái és következményei. S bár erről a gyorsan terjedő, pusztító egységbontó járványról, az erőszakot és az öldöklést hozó legutóbbi nyolcezer évről már egyre többet tudunk, nincs még teljes mértékben feltárva az együttműködő, a mellérendelő felfogású emberi egység felszámolásának és az alárendelés általánossá válásának történetileg elérhető minden mozzanata. Nem utolsó sorban ennek a negatívumok mellett legalább a túlélés pozitívumát felmutató társadalomszervező formának a következtében. Ám kevésbé tudatosan tanulmányozottak az egység megőrzésének, megmentésének, megmentési kísérleteinek és visszaállításának, visszaállítási kísérleteinek eseményei is, mert e vizsgálatokat mindig csak a vesztes fél oldaláról kezdeményezték, míg a sikeres, győztes oldal inkább ellemezte, megtiltotta, ellehetetlenítette, de semmiképp nem támogatta azokat, illetve a győztesek dicső és hősi tetteiként értelmezte. Ezért most az egység szempontjából vetünk egy pillantást az eurázsiai emberi történetre és jelképi világra, keresve az egység eleven emlékének jeleit. Ezzel a munkával ugyan a nekünk legtermészetesebb magyar történetből és jelképi világból indulunk ki, célunk azonban az egyetemesség felmutatása, és éppen az emberi egység, egység gondolat sorsának alakulásában.

A magyar (székely) rovásírás jelkészlete a magyar nyelv szabályait, belső összefüggéseit tükrözi. Ugyan többen több forrásból kívánták ez írás eredetét levezetni, de közülük eleddig egyetlen erre vonatkozó elemzés sem tudott egy megnyugtatóan elfogadható 'eredetet' igazolni. Legújabban a néhai Varga Csaba érvelését figyelemre méltónak tartjuk, aki végső következtetésként ennek a későbbi – sumer, egyiptomi, föníciai, görög, kínai, héber, latin és arab – írásokra is utaló írásjeleknek majd' félszázezer évvel ezelőtti Kárpát-medencei születését vezette le, egyúttal azt is, hogy ez az írás a magyar nyelvvel együtt alakult ki, keletkezett.¹³³⁹ Amikor tehát mások a magyar rovásírás egyes jeleit hol ebből, hol abból az írásrendszerből származó jellel azonosították, és adták meg forrásként hol az egyik, hol a másik írásrendszert, figyelmen kívül hagyták azt, hogy egy nyelvet visszaadó írás nem származhat különböző gyökerekből, ha a nyelvet egyértelműen és hűen akarja tükrözni. Már pedig a magyar rovásírás a magyar nyelvet hitelesen tükrözi. És tette ezt föltehetően már abban a korban is, amikor

---

¹³³⁹ Lásd: Varga (2001).

törvényileg tiltották be a használatát.¹³⁴⁰ A Marsigli-féle naptáron például a György nevet a ma ismert **gy** jellel (≠) vésték fel,¹³⁴¹ ami a naptár XI-XII. századi eredetét tekintve azt mindenképpen jelenti, hogy a magyar hangkészletben a **gy** hang már abban az időben bizonyosan használatos volt, de azt is, hogy a nevet a maihoz közeli módon ejtették ki.¹³⁴² A jelen munka elsődleges célja ennek a jelnek, általánosabb értelemben véve a *kettős keresztnek* a vizsgálata, és eredeti értelmének a felderítése.

A magyar rovásírás gy jele.

17 kép. Az énlakai unitárius templom mennyezeti lemeze.¹³⁴³

A ≠ jel olvasata (e)gy. Ebben az olvasatban szerepel önálló jelként az énlakai unitárius templom kazettás mennyezetének a lemezén is, ahogy azt az **1. kép** mutatja. A hagyományosan jobbról balra haladó szöveg első sorának az olvasata: *Egy az Isten*. A jeleket felfestő Georgyius Musnai deák mind a nevében

¹³⁴⁰ Vatikán 1000-ben IX. Cal. Oct. Die Festo lac.: (Vitéz András rozsnói kanonok fordítása, 1816, in: Jóna András Múzeum Évkönyve 1969-71. Nyíregyháza). Amiről többen kimutatták, hogy hamisítás, ám annak szelleme bizonyosan érvényesült.

¹³⁴¹ „Rovásírást naptárunkban például a következő néhány szó éppen úgy szerepel, ahogyan ma is ejtjük őket: püspök, gyümölcs, szent, asszony, Erzsébet, Egyed, Gyergy vagy György stb.” (Forrai, 1983.)

¹³⁴² Csak mellékesen jegyezzük meg, örök tanulságul, hogy a magyar állam által támogatást kapott tudományos elit sokáig azt állította, hogy a magyar rovásírás csak a magyar reneszánsz után terjedt el, divatmajmolásként, vagy dicső múlt óhajításaként, amint a népművészeti motívumok vagy Bonfini történelemszépítése.

¹³⁴³ Kéki (1975), p.: 120.

<https://picasaweb.google.com/zs.visy/Nlaka#5260260053283397906>.

(2. sor), mind pedig a mondandójában valamennyi magánhangzót kiírta, kivéve az első sor első szótagját, ahol csupán a **gy** jele szerepel. Hogy ne legyen félreértés, az író latin betűkkel utal is az ószövetségi Deuteronomium (Mózes 5. könyve, a Törvény összefoglalója) VI. fejezetére, ahol az egyetlen Isten léte került megfogalmazásra. Ez a fejezet közvetlenül követi a tízparancsolatot tolmácsoló 5. fejezetet.

Az 5Mózes 6:4 szakaszban Károli fordításában ezt olvashatjuk:¹³⁴⁴
Hald Izráel: az Úr, a mi Istenünk, egy úr.

Itt ismét találkozunk az *egy* szóval, de határozatlan névelői értelemben. A latin nyelvű biblia szövegében ugyanitt ez áll: *Audi Israhel Dominus Deus noster unus est.*

A latin szövegben az *egy* számnévi értelemben jelenik meg, azaz *egyetlen* istent értett a fordító. A Jakab király által felügyelt angol nyelvű fordításban viszont ezt olvashatjuk:

Hear O Israel, the Lord our God is one Lord.

A reformáció korában, Károlyi kortársa a latin fordításnak megfelelően az *egy* fogalmat számnévi értelemben használta, ami valójában mégis az *egyetlen* értelemben érthető.

Ugyanakkor az eredeti héber szövegben ez áll:

Smy jsral jhvh alhjno jhvh axd (שמע ישראל יהוה אלהינו יהוה אחד).

Mind a latin, mind pedig az angol fordításból az olvasható ki, hogy az Úr egyetlen és következésképpen egyetemes. A héber szöveg azonban nem egyértelmű ebben, különösen azért, mert a JHVH betűszót kétszer is használja, ami a fordításokban két különböző értelemben és szóval köszön vissza. A fordítók az első értelmet az Isten szóban adják meg, de a másodikat az Úr szóval fordítják, holott a JHVH mint betűszó valójában az őslétezőt és annak különböző megnyilvánulásait foglalja össze, azaz végső soron önmaga is az *egységes, egyetlen, egyetemes* őslétezőt jelenti.¹³⁴⁵

Az enlakai templom mennyezetén a ≠ jel ezért egyértelműen az *Egyet*, az *egységes egyetlen* jelenti. Nem darabszámot, hanem az így megnevezett létező *egységességet*, a minden *egységét*. Föltehetően éppen azért, hogy ez világos legyen, az íródeák hivatkozásként nem az 5Mózes 6:4 szakaszt adta meg, hanem a

¹³⁴⁴ Az idézeteket a Folio Biblia 5. CD-ről vettük, ahol az angol szöveg a King James változatot, a magyar szöveg pedig a Károlyi fordítást jelenti.

¹³⁴⁵ A betűszó az amarnai műveltség felbomlását követően Elefantinban létrejött műveltségből vezethető le. Ennek alapja az Atén kultusza volt. Atén az egyetlen létező Isten, az Őslétező, amit a héber nyelvben a ja'ah létezést jelentő ige fejez ki. Ennek az őslétezőnek a tulajdonságai a következők: tükrözi önmagát és ez a tükörkép, a gondolat női jellegű, ami a héberben a he szócskával fejezhető ki. A kettőjük viszonyából teremtdött meg a Fiú, azaz valad, ami a tudatot képviseli, és annak társa, az ugyancsak női jellegű tudás, bölcsesség, azaz ismét he. A Kr. e. VII. század elején a júdaizmust kialakító papok Jeruzsálemben átvehették az elefantini vallási közösség jelképeit, de vagy nem értették a JHVH jelentését, vagy tudatosan azt elhallgatták. Arra vonatkozóan, hogy a júdaizmus alapkönyve valójában a Deuteronomium, a bizonyítékokat lásd Finkelstein (2002), pp.: 41-77, 301-305.

teljes 6. fejezetet, amiben az Isten *egyetlenségének* a kifejtése a legfontosabb mondanivaló.

A magyar nyelvben az *egy* szót önmagában, összetételeiben, valamint ragozott és tovább képezett alakjaiban egyaránt nagyon sok értelemben használjuk. Mindenekelőtt az 1-et jelentő számnevet és a határozatlan névelőt jelenti. A számnévvel rokon értelmű még az *egybe* és az *egyes(it)* szó. A számnévhez még közelálló, de már nem rokonértelenben használjuk az *egyén* és az *egyetlen* szót, azonban itt már sokkal inkább másról van szó, nem pedig az *egy* számnévvel rokon értelemről. Ezekkel szemben az *egy* szóból alkotott szavaknak számos más olyan értelme is van, aminek nem sok köze van a számnévi értelemben.

Ilyenek: *egyáltalán, egyben, egyéb, egyébként, egyed, egyedi, egyedül, egyelőre, egyenértékű, egyenes, egyenetlen, egyenget, egyenlít, egyenlet, egyenlő, egyéniség, egyes, egyesül, egyesület, egyetem, egyetemes, egyetemleges, egyezik, egyező, egyház, egyidejű, egyik, egymás, egyre, együtt, egyszerű, stb.* Ezek közül talán még az *egyed* kapcsolódik valamilyen mértékben a számnévhez, az összes többi jelentésben az *egység*, a valamiféle fölötte nagyobb fogalomhoz való tartozás ismerhető fel, fejeződik ki.

Egyetlen szomszédos, ill. a magyarral rokonnak vélt nép nyelvében sem használják az *egy* számnevet ilyen tág értelemben. A németben az *ein* a számnévi és határozatlan névelői értelmén felül előfordul még igekötőként (*kommen – einkommen*) és főnévképzőként (pl. *Verein*), a latinban az *uni* szerepel még az *egyesítés* fogalmában (*unire = egyesíteni*).

A fenti magyar szavak közül azonban ki kell emelnünk az *egyen-* szót, mert az kifejezetten egy közös felsőbb fogalomhoz kapcsolja a mögöttest. Így a kettős kereszt olvasatában már itt is a széles, az egységet jelentő értelmezése olvasható ki, amit talán egyszerűen a jelet alkotó vonalak összeolvasásából így fogalmazhatunk meg: *a kettő egy*.

A kettős kereszt jele azonban nem csak a magyar rovásírás jelei között található meg, hanem akár több tízezer évvel ezelőtti falfestéseken, karcokon is meglehetősen gyakran előfordul. Időben visszafelé haladva, mint írásjel *pa* olvasattal föllelhető a bronzkori ciprusi írásban.¹³⁴⁶ Még korábban, a sumér ékírás jelei között is megtalálhatjuk, ahol viszont egy ‘hegyre’ van felállítva. Az olvasata így, együtt szintén *pa*, és ebben a vonatkozásban a királyi hatalom, a jogar jelképe (**18. kép**). A sumér hitvilágban a királyi hatalom égi eredetét vallották, ezért az égi hatalom földi képviselőjét jelenthette a *jogar*. A hegytetőre állított kettős kereszt ezért az égi és a földi hatalom egységének a jelképeként itt is elfogadható.

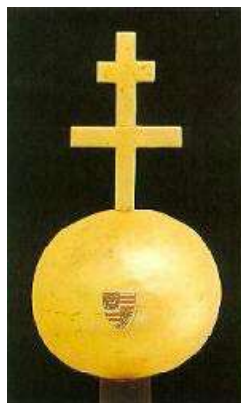
Az egyik magyar koronázási jelvényen, az országalmán is a sumér jelhez hasonló elrendezésben látható a kettős kereszt (**19. kép**). Ezen a gömb a világegyetemet jelenti, míg a kettős kereszt szintén az egység megteremtőjét, a vezetőt. S ahogy egyes föltevések szerint a suméroknál az *egy* számnév Istent is je-

¹³⁴⁶ Gimbutas (1991), p.: 347.

lentette,¹³⁴⁷ nálunk is az Egy Élő Igaz Istenre esküszünk, s régen mindegyik szó önmaga is az istent jelentette.

18. ábra. A pa, a sumér jogar jele.

19. ábra. Az országalma.¹³⁴⁸

A sumér korszakot megelőző időből ez a jel megtalálható például a tatárlakai táblák egyikén is, nevezetesen a 3-as számún (20. kép). Hogy ott mi az olvasata, vagy mi a jelentése, azt egyértelműen nem tudjuk, csak azt, hogy ez a jel már e legkorábbi vonalírásokban is föllelhető, és ez az ősi jel az Öreg Európa írásrendszerének a részét képezte. Ennek az írásrendszernek közel 300 jele gyűjthető össze a vonatkozó – Bükki, Cucuteny, Karanovó, Vinča – műveltségek területeiről, és ezeknek a jeleknek közel 1/5-e ugyancsak megtalálható a későbbi dél-európai *lineáris A* írásjelei között, annak jelkészlete felét alkotva. Már pedig ezek az írásjelek legalább egy évezreddel idősebbek, mint a sumér képirásos jelek és két évezreddel előzik meg a sumér ékírásos jeleket.

20. kép. A tatárlakai táblák.

¹³⁴⁷ Lásd Varga (2002), pp.: 73-74. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy az *egy* szó Isten jelentésében csak Csőke szótárában lelhető fel. Nem találtunk Halloran (1998) sumér szótárában sem egy olvasatú szót, sem pedig azt, hogy az egy és az isten fogalma azonos szóval lenne kifejezve. Az isten szavuk a dingir, a csillaggal azonos jelentésű. A suméroknál az egyisten felfogás ismeretlen volt.

¹³⁴⁸ Ezerszázéves történelmünk (17), A magyar Szent Korona története.
<http://home.iae.nl/users/nickl/umek-133.html> honlapról levett kép.

A kettős kereszt jelét, mint legkorábbi ábrázolást Varga Csaba egy valamikor a 29.000 és 19.000 évvel ezelőtti időszakban készült 'feliraton' is megtalálta, és azt a fél jelének a kettőzéseként értelmezte, *egy, id, ügy* hangalakot rendelve hozzá, és *egy, egész, folytonos* jelentést adva neki.¹³⁴⁹ Szerinte a kettős kereszt régen még az egységet megteremtőt is jelentette, a suméroknál pedig a világ urát, vezetőjét, aki a hegyek országának az ura volt.

Az Egység az ősmagyar jelképes világfelfogásban

Magyar Adorján írja,¹³⁵⁰ hogy a lélek – azaz a lelkiismeret¹³⁵¹ – a magyar ősnépek legfőbb erkölcsi törvénye volt, amely az ő felfogásuk szerint – amikor hallgattak a hangjára, azaz ha nem hallgattatták el a szavát – a legbiztosabban és a legjobban vezette őket az igaz úton. A lelkiismeretről vallott bölcséletük alapja az egész világfelfogásuk volt.¹³⁵² Ebben minden földi élet – ide értve természetesen az embereket is – regebeli édesapja a Nap, amit költőileg megszemélyesítve a Napkirály¹³⁵³ vagy az Aranyfejedelem fejez ki.¹³⁵⁴ Regebeli édesanyja

---

¹³⁴⁹ Varga (2004), p.: 366.

¹³⁵⁰ Magyar (1975).

¹³⁵¹ Az újabb keletű lelkiismeret szó helyett őseink a lélek kifejezést használták. Ahogy még a mai szólásokban is: "Nem vitte rá a lélek." "Nem engedte a lélek" (azaz a lelkiismeret).

¹³⁵² Ezt pedig népmeséinkből, népregéinkből, népdalainkból és népszokásainkból következteti ki, összehasonlítva innét elszármazott közeli és távoli változataikkal. Kiinduló álláspontja szerint az igazi magyarság sosem volt nomád, hanem földművelő és sosem járt Ázsiában, hanem őshazája az Európa közepi Magyarország. Az ősmagyarság Európa legrégebbi, 30000 évet is meghaladó, igen magas szellemi műveltséget alapító ősnépe. Magyar Adorján szerint a többi rokonnép éppúgy tőlünk, magyaroktól származik, mint a többi európai műveltség a mi műveltségünkből ered. Árpád honfoglalói, innen ősidőkben kivándorolt és ide visszatért törzs. Az ázsiai és nomád eredet tanát a külső és belső ellenség kárunkra találta ki és terjesztette el, önérzetünk aláásása, tekintélyünk rontása és létjogosultságunk elvitatása céljából. Ezért a cáfolat és az igazság feltárása létérdeünk. V.ö. Magyar (1985).

¹³⁵³ A magyar nyelvben a király fogalma nagyon későn, föltehetően a Karoling korszakot követően jelenhetett meg, nyert értelmet. A jelenkori szóhasználatban a király fölkent, vagy fölszentelt uralkodó, ami a Napkirályra nem vonatkoztatható. A magyar népmesék jelenkori változataiban megjelenő királyok sem rendelkeznek a király fogalmához egyébként szervesen hozzátartozó jogosítványokkal, jellemzőkkel.

¹³⁵⁴ Más nevei a fény és erő kettősség azonossága szerint: egyrészt Napfejedelem, Napisten, Aranyisten, Szép Isten, Szép Palkó, Szép Miklós, Gyönyörű, Világszép Úrfi, másrészt Toldi Miklós, Erős János, Magyar Miska. És még a tulajdonképpeni magyaroknál Magyar, Mag, Magor, Megyer, Magar, Makar, míg a magyar leszármazók: kun Kún, Hunor, besenyő Beszer, Peter, jász Jáz, Jászson, Jázzú, székely Szikel, Zakur, kazár Kus, Kazár, kabar Bag, Bog, Bakar, palóc Pál, Bál, Balota, Bél, avar Bar, Barata, szemere Szem, Szam, Somota. Továbbá szumer Samás, itáliai samnita Sam, héber Sámson, Szimszon, görög Apollón vagy Héraklész (római Herkules). Vogul Világügyelő férfi, Népetgondozó fejedelem, Asszonyfia, Fiúcska, akinek Aranyhaja, haj-nyila (hajnal) a Nap sugara az egész Földet besugározza, betakarja, és ő a Nagy Világanya, – az Ősanyag, a Tejút megszemélyesítése, – azaz az Istenszülő Nagyaszony jelképes fia (azaz csillaga). A kőkorszaki szintű vogulok egyébként az aranykori ősi hagyományból tudták, hogy a Föld gömbölyű és forog. S ha hagyományuk szerint műveltségük meghatározói a messzi nyugatról érkeztek mai hazájukba, akkor azok származhattak kivándorolt törzsüinktől, velünk rokon nyelvük és műveltségük a mainál sokkal tökéletesebb ősi nyelvünkből és csodálatos szellemi ősműveltségünkből származik.

a Föld – megszemélyesítve a Földanya vagy Tündér Ilona.¹³⁵⁵ Egyikük a magyarság regebeli vagy jelképes ősatya, másikuk az ősanya.¹³⁵⁶ Kettejük tavaszi megnyilvánulása a szerelemisten¹³⁵⁷ szerelemistennő,¹³⁵⁸ s a nászuk¹³⁵⁹ ünnepe a tavaszi napéjegyenlőség idején volt.¹³⁶⁰ Az előbbi jelkép a fény és az erő, a Napnak a Földre áradó energiáját, utóbbi az azt befogadó földi anyagot személyesíti meg. Ezért aztán az egész testünk anyai örökség, Magyar Ilona édesanya adománya, a lélek, a gondolat és a szellem pedig apai örökség, Magyar Napatya adománya,¹³⁶¹ amint a testnélküli lelkiismeret, a lélek egyik szellemi megnyilvánulása is.¹³⁶² Az ember maga pedig a lélek és a test egysége, a kettő együtt teszi az embert emberré, azaz az ember és a lelke ugyan kettő, de mégis egy, egységben vannak, egységet alkotnak: *a kettő egy*.

A magyar nép és az ún. rokonnépei, a Napot gömb alakúnak képzeltek el és aranygömbökből laposra kalapált aranytükörrel jelképezték. A kerek sárga, vörös fém (arany, réz, bronz) tükör, minthogy a Napra hasonlít, a Nap jelképe; a fehér fém (ezüst) tükör pedig hasonló okok miatt a Hold jelképe.¹³⁶³ Aranytü-

---

¹³⁵⁵ Más neve: az Élet Anyja, Magyar Ilona, a görögöknél Artemisz vagy Echidna, a rómaiaknál Vénusz. Az Ilona név a magyarban sokkal későbbi, a görög Heléna változata. A továbbiakban mégis megtartjuk, de az Élet Anyja jelentésében.

¹³⁵⁶ A magyar népi műveltségben nem használható az ősatya és ősanya, mert a magyar regék, mesék nem származtatják a magyarságot sehonnan. Nem foglalkoznak vele. Ezek utóbbi idők ráragódott alakjai. Ezek a fogalmak sokkal inkább a honfoglaló Árpád legendáihoz köthetők.

¹³⁵⁷ A palócoknál Magyar Napistennek a hattyú jelentésű Lebéd, Libéd név alatt nagy tiszteletre volt. Ábrázolása hattyúszárnyakkal történt, a szerelemvágy költői jelképével. A lebed, libéd szó lebeg, libeg szóból származik. A latin libratio jelentése lebegés, míg a libidóé szerelmi vágy. A német szerelem pedig Liebe, régebben Liebde. Vesd össze még a görög-római hattyúszárnyú Szerelemistennel, Léda és a hattyúval, Lohengrin és Lemminkäinen regéjével. A magyar felfogásban az isten – a királyhoz hasonlóan – nem fedi az eredeti isteni fogalmat. Lásd bővebben erről a 27. számú lábjegyzetben megfogalmazottakat.

¹³⁵⁸ A tündér szónak régi nyelvünkben leány és szűz értelme is volt, a magyar névnek pedig ember és boldog, ezért Magyar Ilona Boldog Ilona, Magyar Napisten Boldog Isten. E boldogság szerelmi boldogság, anyaság, apaság is, és békés földműves élet. És volt Venus Felix név is, azaz Boldog Vénusz. A magyar tündér szó rezonál a sumérok csillagot és egyben istent jelentő szavára, ami dingir. Zakar András következetesen tündérnek fordította a sumér dingir szót. Lásd Zakar (1973).

¹³⁵⁹ Ezért Magyar Napkirály feleségének neve Magyar Ilona, aki jelképes szülőanyánk, testi gondviselő táplálónk.

¹³⁶⁰ A fiatal párok kizárólag ezen a napon és éjszakán – gyöngyvirág nyíláskor, mely Tündér Ilona szent virága – tartották nászukat.

¹³⁶¹ A Nap ereje hozza létre a földi életet, s a belőle származó lélek az a jelképes isteni szikra, ami emberré tesz és soha el nem enyészik. Jelképes édesatyaként oktat, tanít erkölcsösségre, s gyermekei tisztelettel figyelnek rá. Így Hammurábi törvényeit Samás diktálta, Lykurgusz törvényeit Apollóntól kapta. Amint Szent István király is fia számára írásban hagyott atyai tanácsokat.

¹³⁶² Amint a törvény is.

¹³⁶³ Lásd Mészáros (1914). Legrégibb a Nap aranytükre, mely kissé domborúként szórta a sugarakat, s ez a magvetés, fogyasztás, csökkentés férfias cselekedetét jelképezi, míg Ilona ezüsttükre homorúként gyűjtve a sugarakat a befogadás, szedés, gyarapítás női cselekedetét. Horger Antal: Csángó népmesék c. gyűjteményében "A magas fa gyümölcse" népmese hőse tükröt kap Tündér Ilonától, hogy az őt vezérelje. Használja is, hogy ne térjen le az igaz útról

körbe beletekinteni olyan, mintha 'Napisten'¹³⁶⁴ szemébe néznénk, s így a testetlen tükörkép a lélek hasonmása, a testnél nemesebb szellemi én. Ennek jelképe tehát lelkiismeretként a tükör, azaz a mesékben az igazmondó tükör, amely megszólalván mintegy isteni szózatot jelent.¹³⁶⁵ Ezért a tükör az örök Természet rendjét, az Áldott Nap mindnyájunkért való éltető világosságát, a sötét és hideg halálos erőkkel folytatott küzdelmét közvetíti felénk, amiért őseinktől nagy tiszteletet és hálát kapott. Ám a Napot is az örök Természet hozta létre, ezért a Napisten –költőileg kifejezve – az Ég Istenének a fia,¹³⁶⁶ aki végső soron a lelkiismeret forrása is. S így bennünk mindhárom, az Égisten,¹³⁶⁷ a Napisten és a lelkiismeret szava azonos, egyazon jelenség különböző oldalai, egységet alkotnak. Ez a jelképezés az erkölcsi nevelést szolgálta,¹³⁶⁸ mert a felfoghatatlan, ábrázolhatatlan Mindenség összes örök törvényét *egyetlen* fenséges *Egységbe* foglalta.¹³⁶⁹

---

az élet erdejében. Ugyancsak japán hitregében Amateraszu Napistennő tükört ad Niniginek, hogy legyen az első japán császárnak és császár utódainak sugalmazó vezetője, hogy a lelkiismeret szava szerint uralkodjanak.

¹³⁶⁴ A mai szóhasználatban ezeket az égi fogalmakat isten szóval fejezzük ki. Ez az isten azonban nem azonos a vallások mindenható istenével, ha élőlényként tekintjük, sokkal inkább a tündér fogalom illik rá. Amikor Napistent, vagy Holdistennőt írunk ebben a munkában, azoknak nincs az a jogosítványuk, amit az istenségektől megkövetelnek, elvárnak, ez csupán az égi jelleget fejezi ki és nem föltétlenül egy személyiséget. A környező népek kultúrájában az isten elsődlegesen személyiség és személyiségjegyeket visel. A mi fogalmi rendszerünkben azonban nem. Valójában a magyar hitvilágban nincsenek istenek, ahogy az ausztrál bennszülöttekében sincsenek, csak bizonyos jelenségeket, fogalmakat a mai felfogással nevezik annak. A Nap, mint Teremtő Erő nem föltétlenül személyes, mint ahogy valóban nem is az. A Nap nem cselekszik! A Nap van, csak létezik és a sugarai az éltető elemei. Nem köthető hozzá személy. Ettől még szeme lehet, de az nem lát annak érzékelése nem jelent ítéletet. Az csupán tükör és így helyes a látvány.

¹³⁶⁵ A lelkiismeret szavát, mint természetvallást az utóbbi időkben elhomályosítja a keresztény felfogás, amely egyedül a Szentírás változhatatlan törvényeit, parancsolatait tekinti erkölcsi alapjának. És az eredeti felfogás elhomályosulásával az egykori jelképezések üres babonává váltak, miszerint a tükör eltörése szerencsétlenség bekövetkeztét jelenti, sőt ha a tükör a falon megreped, valaki meghal. (De fémtükör nem reped!) Ugyanilyen babona a tükör a viseleten vagy az ajtón, kapun a gonosz szellemek távoltartására, hiszen eredetileg maga a gonosz, ártó szellem is csak jelkép, amit bennünk a lelkiismeret nem hagy elhatalmasodni.

¹³⁶⁶ A voguloknál ez Numi-Torem Isten. Mi magyarok ezt a fogalmat nem használjuk.

¹³⁶⁷ Mivel minden létező ősoka, eredete az Ég, azaz Isten, vagyis a mindent létrehozó Természet örök, de emberi ésszel felfoghatatlan egysége, költőileg kifejezve a fenséges öreg férfi Nagy Isten, őseink igen tisztelték, amint az őket tanító jelképes Napistent is, de tehát nem imádták sem a Napot, sem semmi mást. Nem tekintették személynek, jóllehet fölöttük állónak elfogadták. Ezért az 'isten' szó nem azt az istenséget fejezi ki, amit a mai felfogásunk tükröz.

¹³⁶⁸ A Napban ilyenformán a maguk megalkotta eszményi édesapa mintaképet tisztelték.

¹³⁶⁹ E mély filozófiai egyesítés és szép költői megszemélyesítés egyébként a későbbi, csodákban és ember alakú istenségekben hívő vallásosság fölött állt, s nekünk elérhetetlen módon, jelképekben gondolkodott. Ugyanakkor máig nem tisztázódott még a tudományban az égitesetek élő mivolta és öntudata, sem a holt anyag valamilyen öntudata. Vö. Grandpierre (2002), Lovelocke 1990).

Ez az Öreg (azaz örök) Isten olyan Ősok,¹³⁷⁰ amit ha a lelkiismeret az egész létező Mindenség *egyetlen* nagy *Egysége*ként fog fel, ez a felfogás igaz lesz. Ekkor a jelképesen Istentől kapott felvilágosítás – a lelkiismeret – a saját elme felfedezése, a lélek eszméje lesz.

Ezért mondták őseink regeileg, hogy nekik a törvényeiket Napisten, a Magyarok Istene adta.

A két jelképes mennyei alak tehát férfiként Napisten, nőként vagy a Föld vagy a Hold azonos Istennője.

Holdistennőként a Nap testvére, Földanyaként a felesége.¹³⁷¹

21. kép. Lucas Cranach: Ádám és Éva c. festménye¹³⁷²

¹³⁷⁰ Okkán vagy Okkún, ok-lény, ok-ember ok-király jelentéssel.

¹³⁷¹ A görög hitregék szerint a hyperboreusok földjén, tehát nálunk Héraklész Artemisz Holdistennővel kezdett szerelmi viszonyt. Az egymásnak testvére Apollón és Artemisz, más, árulkodó neve Déliosz és Délia, hiszen a görög délosz értelme fényes, világos (mint a Nap és a Hold). De a magyar dél, del, deli régi nyelvünkben szintén fényes értelmű volt, s a dél, déltáj az árja nyelvekben szűd, amely azonos a süt (fényt, meleget a Nap) szavunkkal, s megfordítása a tűz. A magyar nyelv azonban nem különbözteti meg a férfi és női jelleget oly mértékben, mint a szomszéd műveltségek nyelvei. Nyelvtani nemet nem használunk és mind az állatoknál, mind az embernél a férfi és a nő nincs egymásnak alárendelve, nem jelentenek egy irányban alárendelt minőséget. Így az Atya teremtő erejével szemben sokkal inkább az Anyát láthatjuk.

¹³⁷² <http://www.abcgallery.com/C/cranach/cranach-2.html> honlapról levett kép.

Magyar és Ilona első emberpárként testvérek voltak, mert a regei Égisten a teremőjük, úgy, hogy Ilona, a Föld, Magyarnek, a Napnak az oldalából szakadt ki.¹³⁷³ Ez a gondolat emlékeztet a Bibliából ismert első emberpárra.

Lucas Cranach *Ádám és Éva* c. festményén még a színekben is visszatükröződik az, hogy Ádám a Nap, Éva meg a Hold (**21. kép**). A Nap és a Föld férj és feleségként összülők, hiszen a Nap megtermékenyíti a Földet. A fényes, kerek arany-, illetve ezüsttükör, mint ábrázolás a Nap és a Hold természetes megjelenését képezi le, s későbbi istenbálványként az arc a tükör nyeléből kifejlődött testhez képest aránytalanul nagy maradt.¹³⁷⁴ De a jelképes megszemélyesítés a Napot nemcsak férfinek, hanem hajnalként vagy a bolygók szülőjeként¹³⁷⁵ nőnek is tekintette, sőt a két nem összefolyásaként kétneműnek is.¹³⁷⁶ A Holdat fehér ménnel jelképezve férfiként is felfogták.¹³⁷⁷ S a mindig maguknál hordott tükör helyére később könyv került, amikor is az újabb vallások a lelki vezetést már nem a lelkiismeretre, hanem a szent és imádságos könyvekre bízták.¹³⁷⁸

A lélek szava tehát a Napé, akinek a Földünk mindent köszönhet, és akinek adományaiból legtöbbet a táltos kapott, ezért ő tudta a legjobban kimondani – a

---

¹³⁷³ Ádám és Éva azonosak Magyarral és Ilonával, azaz a Nappal és a Földdel, de e későbbi átvételben már nem ismerték ősrégünk jelképes értelmét és szószerint vették például Éva teremőjét Ádám oldalából, bordájából. És hogy ez eredetileg a lencse vagy korong alakú Nap oldalát, szélét jelenti, mutatja borda szavunknak ősnyelvünkől az olasz, francia és német nyelvbe átvett oldal és szél jelentésű bord, bordure alakja, és a megfordított német Rippe és szláv rebro, rub alak.

¹³⁷⁴ Mely arc tehát fémtükör volt, amelyben mindenki saját magát, illetve istenét láthatta meg. Ezért áll a japán sinto templomokban oltárkép gyanánt a Napot ábrázoló kerek fémtükör. Az időszámításban az ünnepek megállapítását elősegítendő a főbb naptári pontokon – téli és nyári napforduló, tavaszi és őszi napéjegyenlőség – állított ősmagyar Napkapuk (két szálfából, kőoszlopból, majd kötetővel és fából ívelten faragva, a később diadalívek ősei) közepén tündöklő Nap a kapuk tükrét jelentette. E kapuk körét körbekerítve Szent Kertek keletkeztek (kert, kart, gart, garád avagy kőkör, körkű, kűrkű vagy kerké néven), a későbbi templomok elődjei (innét a templom-jelentésű germán kerke, Kirche, s innét a görög kertet gondozó Kirke Földistennő neve). A székelykapuk tükre és felirata hasonlatos értelmű, mint az ismert felirat a delphoi Apollón-templomon: Ismerd meg tenmagad! Csakhát a templomban álló aranytükör tükörarcú bálvánnyá 'fejlődött', majd aranyszoborrá, végül márványszoborrá.

¹³⁷⁵ A buddhista rege szerint Buddha anyja, Maja fiát az oldalából szülte, csakhogy később nem az anyja, hanem maga Buddha lett a Nappal azonosítva.

¹³⁷⁶ Ez a fajta kétneműség azonban más, mint a görög mitológiából ismert Merkúr kétneműsége. A görög felfogásban Merkúr váltogathatja a nemét, a mellérendelő magyar felfogásban a neműség nem jelent értékítéletet, csak szerepkört.

¹³⁷⁷ Men (Menesz) és Min (Minosz) volt a Holdisten neve az egyiptomi és a krétai–mükénéi műveltségben. A szó görögül holdat jelent, a germán man, men férfit. A Hold németül Mond (tájszói Moon), angolul moon (kiejtve mun). A Hold férfi jellege korábbi tüzes mivoltára utal, amely kihűlt, holt lett, ahonnan a Hold név jön, mialatt a germán nyelvekben is a hideg kolt, kalt, kühl.

¹³⁷⁸ Az eredeti tükörré és a későbbi könyvre több mese is utal: Orbán Balázs nyomán Soly-mossy Sándor közöl ilyen tükrös székely népmesét (Ethnographia 1916. évf. 257. o.), de az ilyen keleti (kínai mese és az Ezeregyéjszaka keretmeséje) és nyugati mesében (Ariosto) már könyv szerepel. S itt a szépség (eredetileg Napistené) a főtéma, ami csak a tükörhöz kapcsolható, a modern könyvhöz nem (bár voltak könyvként nyíló födeles tükrök, a lelkiismeret szavának lejegyzésére szolgáló elefántcsont lapocskákkal).

Szent Berek egyik Szent Fája ágai közé bújva¹³⁷⁹ – mintegy rejtett szózatként. Ezt őseink azért is megfogadták, mert a Földet és lakóinak az életét a homlokán egyetlen kerek szemet viselő Nagy Égisten az ég és a lakok ógján¹³⁸⁰ át látja, s tévedhetetlen igazságossággal intézi az emberek megérdemelt sorsát, tartja fenn a világot. Azaz ő az örök Természet nagy és *egyetlen* Törvénye, és ezért a Mindenség *Egységét* jeleníti meg. Regeileg megszemélyesítve ő a Fő- vagy *Egy*¹³⁸¹ (mai felfogásunkban az Isten), a létező Mindenség bölcséletileg *egyetlen egységbe* való *egyesítése*. És Ok, a létező Mindenség eredetének, létének és életének felfoghatatlan, titokzatos ősoke. Eme minden természeti erőt és létezőt *egyetlen* ősokekre visszavezető eszme és öreg férfialakkal való megszemélyesítése tehát őseinktől származik, és a magyar nyelvben minden ezzel összefüggő dolog hangtanilag azonos lényegű szóval megnevezett, ami csak nálunk van így.¹³⁸² Ezért mondhatta Justinus Trogus Pompeiust idézve, és bizonyára ránk értve, hogy a szkíták¹³⁸³ a világ legrégebbi népe, régebbi az egyiptomiaknál, s ősrégi

¹³⁷⁹ Ez a lombkorona alá, az ágak közé erősített pallóról történt, ahová létra vezetett fel, s mindebből erednek az ugyancsak oszlopra erősített későbbi templomi fedett szószékek. (Odvas fa, beépített lépcsővel, a minaretek elődje.)

¹³⁸⁰ Az óg (kun kiejtéssel ók) nemcsak az ég tetején lévő kerek nyílás, hanem a félgömb alakú Napház hupolaga (kupolája) és a hasonló formájú emberi lakások tetején lévő egyetlen ablak. (A római Pantheon egyetlen ablaka szintén a nagy kupola tetején lévő kerek, befödetlen óg.) A Napisten ezen az égi nyíláson száll fel Aranymadár képében minden nyár derekán atyjához, a Nagy Istenhez, annak tanácsaiért. A palócok regéiben aranyhajú ifjú képében kapaszkodik fel a Világ Égigérő Jegenyéjén oda: tavasszal indul, nyáron felér, őszre, télre visszaér. (S valóban a két Sarkon a Nap spirál vonalban emelkedik a Delelőig, majd ugyanúgy kacskaringózik lefelé.) A későbbi keleti rokonnépek sámánjai éjjeli titokzatos összejövetelen – miután dobszóval és tánccal révületbe hozták magukat – az e fa helyett a kunyhó közepén felállított fiatal fa törzséből készített ágas fokain fölmásznak, hogy testük az ógon át fönt kiérjen a szabadba és Istentől választ hoznak (esetenként lúdként az égbe repülve) a bontók kérdéseire. Hasonló ezen ágasfához az alföldi pásztorok hétágú őrfája vagy messzelátója, amelyre az Aranymadár helyett szalmakévéket kötnek, a parancsnoki lobogó elődjét. Ez a keleti népeknél lófarok, mongol és török nyelven boncsok, de a magyar boncs is szalmacsóva (vö. Ballagi Mór: A Magyar nyelv szótára). Az óg mai tájnyelvben lyuk, a szem az árja nyelvekben: oculus, occhio, Auge, oko – lyuk mellékjelentéssel, míg a szláv okno ablakot jelent, s a magyar akna eredetileg lyukat, a lak pedig lyukat és barlangot. A szó régebbi nyelvünkben úgy, ügy, igi, ige alakban is megvolt, s jelentése kiejtéstől függően szem, ablak, lyuk és Csillag. Utóbbi kettő kapcsolatának magyarázata, hogy a nagyobb istenházak kupoláján ógon kívül kisebb lyukak voltak színes csillámmal fedve, csillagokat jelképezve. Luk, lik, lék szavaink párhuzamai az árja nyelvekben lukat jelentő Loch, Lucke, Leck, és világosságot jelentő lux, lük, Licht.

¹³⁸¹ A nordikus hitvilágban a főisten neve Odin, Odan és Ig (Grueber, 1992, a Wotan csak vésített rontás), s ez ősnelvünkben egy, egyetlen értelemmel bírt (a magyar gy helyén d hangzik az északi területeken, ahol a gy hangot nem ejtik. Ugyanígy az eredeti lágy hangzóikat pl. a szlávok délre költözött törzsei kemény hangokra váltották). A szláv egy ezért odin, agyin, edan, eden, jedan, jeden.

¹³⁸² Az Ukko (finn ősvallási főisten, s nálunk is így hangozhatott), az ók, óg kerek luk vagy lyuk, az úgy, úgy szem és Csillag, az Ég (latin coelum), az egy, ig (latin unus), az ük, uk (ős, ősapa), az agg (öreg), az egész (integer, minden) és az egyetlen (unicus).

¹³⁸³ Amikor egy népet hajdanában nevén nevezték meg, az általában az adott területet akkoriiban uraló nép nevét jelentette, de nem azt, hogy az uralmi területükön élő valamennyi törzs,

időkben egész Európa, Ázsia és Afrika fölött uralkodott. Az egész Földön alapított telepeken az ottani népek egészben vagy felerészben átvették tőle a műveltségét, s a számos néprajzi és nyelvi bizonyíték szerint erősen át is alakították, lerontották. S ez csupán hasonlóan nagy szellemi fölény birtokában történhetett meg, amivel az angolok vagy a spanyolok a gyarmataikkal¹³⁸⁴ szemben rendelkeztek, amíg rendelkeztek.

Már Ipolyi Arnold felhívta a figyelmet Theophülaktosz Szimokatta Kr. u. 600. körüli írására, amiben a turkok (magyarok) vallásáról olvashatunk: „*Szentnek tartják a tüzet, tisztelik a levegőt és a vizet, himnuszokat zengenek a földnek, de egyedül csak azt imádják és tekintik istenüknek, aki a mindenséget teremtette, s ennek áldoznak lovat, ökröket és juhokat.*”¹³⁸⁵

Ez a megállapítás itt azt jelenti, hogy a bizánciak tudomása szerint a magyarság egyistenhívő volt. Ugyanakkor az áldozatok tekintetében valószínűsíthető a jelképes, inkább ünnepi szertartások félreértése. Az isten, mint *egyetlenség, egység* felfogására utal az isten szó későbbi használata, amint Ipolyi felsorolja: ‘*egy isten, úr isten, örök isten, élő isten, édes isten, jó isten, szerelmes isten, boldog isten, teremtmény isten, istenem teremtmény, nagy isten, való és bizony isten,*’ és ezeket a korai esküvésekből, emlékekből idézi is. Szerinte „*az isten név eredetisége mutatja, hogy az a keresztyén hit felvétele előtt a legfőbb lény elnevezésére szolgált*”¹³⁸⁶ és „*e három fogalmat: egy, élő, teremtmény istent tehát ősvallásunk valószínűleg bírta.*”¹³⁸⁷

Az istenről és tulajdonságairól való ősi hitet találja kifejezve lenni sok régi mondásban, hasonlatban: ‘*isten neki, isten nevében, isten számába, istenemre, isten engem, isten bizony, isten igazába, isten tudja, látja, hallja, én istenem, isten segíts, isten adj, isten ments, isten őrizz, istenre kér, amúgy istenesen, isten velünk, istennek ajánlom, isten hozzád, isten bocsá*’, *isten fizess, isten mentsen, isten ne adj, isten oltalmaz, isten verte, isten tudja, isten taszította, isten utse*¹³⁸⁸ és magyar népmesei elembe: ‘*hófehér őrszakállú koldus, ősz öregember, öregpásztor, öreg királyatya*’.¹³⁸⁹

Ipolyi minden nép mítoszaiban felfedezi az őskoriból átsugárzó helybeli és védistenség hitét. Ekkor „*még az emberiség családi patriarchális viszonyban élt*

---

nép velük azonos lett volna. A nagy sztyeppe lovas birodalmak képződtek és összeomlottak, de fönnállásuk idején valamennyi a névadó vezértörzshöz tartozó szövetséges, vagy meghódított törzset népet a vezértörzs nevén nevezték meg. A szkíta itt azt jelenti, hogy a szkíta területen élő népről törzsről van szó, de ez nem föltétlenül azonos a névadó vezértörzsszel, a szkítával.

¹³⁸⁴ A spanyolok és az angolok valójában technikai, műszaki és nem szellemi fölényrel rendelkeztek a gyarmataik fölött. Ugyanez vonatkozik a hajdani rómaiakra is. A görögök velük szemben, pl. szellemi fölényben voltak, de a nyers fizikai erő földhöz ragasztotta őket.

¹³⁸⁵ "Theophylaktos hist. Lib. 7. c. 8. (boni kiad. 286 l.)"-ból görögül idézi Ipolyi (1987), p.: 6, és magyarul Sebestyén (2004), p.: 211.

¹³⁸⁶ Ipolyi (1987), p.: 1. Ipolyi egyébként, egyetértve Fessler (1816. I. köt. p.: 340. és Kállay (1843 p.: 356) véleményével, az isten nevet nyelvünk saját és eredeti elnevezésének tartja.

¹³⁸⁷ Ipolyi (1987), p.: 7.

¹³⁸⁸ Ipolyi (1987), pp.: 7-8.

¹³⁸⁹ Ipolyi (1987), pp.: 12-13.

csupán, hasonjog és hatalommal egymás mellett, s maga fölött egyedül egy főlényt ismért, kinek a legfőbb hatalmat igazgatást stb egyenest tulajdonítá. Mire a körülmények, társadalmi szükség, és túlsúly által, egyesek hatalma a többiek fölé emelkedik, e hatalom nyújt már a karjaiba eső gyengének védelmet, örökösök a közügy felett; ő rá esik az istenség fénye, melynek mint egy teendőjét végzi, s 'kit képvisel, általa a theokratiai eszme megsemmisül. Ezzel nem azt vitatjuk, hogy ez v. amaz volt-e az ősz eredeti állapot, vagy sem, hogy azonban létezett, a történet bizonyítja, valamint hogy a másik állapot, számos nemzetségeknél már igen korán állott bé; – de nem így mindnyájánál, évezredek át látunk ismét másokat, áthozni eredeti egyenlőségi jogait, és társadalmuk fejlődésével, patriarchalis viszonyaikon túl is, azokat egy újabb társadalmi létbe átültetni, följük még nem emelkedik öntudatlanul egyesek hatalma, de öntudattal és közszükségből, csak viszonylagos jogok fenntartása mellett, adatik át a vezérség, fejedelemség, és a nemzettest egy geneticus egészsként áll mellette, egy közös cél öntudatával, mindnyája egyenlőn a törvény alatt van, melynek áldása és átka mindenkit egyiránt sújt; ily közéletben fenn kell még sokáig maradni, az eredeti állapoton túl is, a hit s bizodalomnak, egy magasb védő, pártfogoló istenségben, ki különösen a testület fölött örökösök, annál inkább hol a leélt évezredek múlt viszályai után is, még az éperedetiségbeni fennmaradás ily sajátságos isteni védelemnek mások ellenében, történetileg mintegy tapasztalt valóságát bizonyítja. Igy foglalhatott helyt régi erős theocratitai nemzetünknel és ősvallásunkban. Mire azonban az új európai állapotokba békelyezkedik a nemzet, e hitnek is, mint az élet- s örömtelen ősvallásnak a christianismus életdús, és magasztos eszméi előtt múltnia kellett, de amint az ilyenekben történni szokott, hogy a magasztos eszmék túlélnek intézményük korát, úgy történt itt is, és az eszme még sokáig visszhangzik, átalakulva bár, s az új hit méltóbb fogalmaihoz simulva, de félreérthetetlenül.”¹³⁹⁰

Krónikáinkba ugyan nem került bele e védistenség neve,¹³⁹¹ de még Ipolyi idejében is közismert a magyarok istene vagy magyaristen kifejezés, melyet közmondásaink viszont – igen régi eredettel – tartalmaznak.

Összegezve: „Emlékeink, hagyományaink, nyelvünk nyomai tehát a magyar ősvallás hitét egy főlényről, kit isten neve alatt ismert, kétségtelenné teszik. Ezen hit ötet a létező, bizonyos kijelelt főlény, az egynek, mindenkinek felett élőknek, ősz, öröknek tartá, kielőtt esdeni, kit imádni kell; ötet a boldogság, mindentudás, látás, jóság, gondviselés tulajdonaival képzelé; ki a jót segíti, áldja, fogadja, hozza, kíséri; a rosszat haragjával bünteti, nyila, mennyköveivel üti, átok, nyavalya, halála veri, sújtja; ki mintegy jóltévő ősz, azaz ősatya, az erényt csudás mindenható erejével jutalmazza, ki az eget és földet teremtetten; ki a napot és csillagot az égre felviszi, és a világra felderíti; kitől a halandók, és az elemek

¹³⁹⁰ Ipolyi (1987), p.: 15.

¹³⁹¹ Bizonyára azért nem kerültek be a krónikákba, mert a krónikák a magyar népesség más rétegének a krónikái, nem pedig azoké, akik a magyar nyelvet beszélték. Erről a kettősségről soha sem szabad megfeledkeznünk, mert ez végig kíséri egész történelmünket. Ellenben a két réteg az egység jegyében egyetlen népet, végső soron egyetlen és egységes műveltséget határozott meg, mert a magyar ősműveltség a jövővényt is magába olvasztotta, egyesült vele.

teremtve, ki az élet és a halál ura; ki végre mint védő nemzeti istenség választott népét vezérli, néki különös rendeltetést ad, őt az ígért földjére jutatja.”¹³⁹²

Varga Csaba a ma magyarnak nevezett nyelv legsajátabb tulajdonságaiból előtárt világszemlélet szerint az egyet az ősi világkép alapkövének tartja: „Mindaz, ami valami módon összefügg egymással valamilyen elvi, vagy gyakorlati szempontból, az a magyar számára 1 egészet alkot, s ezt kifejezendő mindig valóban ki is mondja az adott szóban az EGY számnevet.”¹³⁹³

Szerinte a magyar nyelvet döntően meghatározza az egy fogalma „elvont értelmében a teljes, az egész kifejezéseként,” mert „a magyar világszemlélet lényege az, hogy az a jó, az a természetes állapot, az az ép, ami zárt, teljes egészet, let alkot. A teljesség a jó, az igaz – ez aligha vitatható.

S ami teljes, ami egész: pontosan 1, vagyis kerek, hibátlan, sértetlen. Ezzel szemben minden, ami nem egész, ami töredékes, aminek nincs meg a párja (hiányzik a megfelelő része), hogy vele EGYet, egészet alkosson, azaz csak fél ($\frac{1}{2}$), azaz nem lehet ép alkotórésze a világnak, tehát rossz, baljóslatú.”¹³⁹⁴

Tehát „ami teljes, az 1, ami nem egész, az rossz” és „az a FÉL ($\frac{1}{2}$), amelyiknek van párja, amivel kiegészülve EGYet alkothat, az jó $\frac{1}{2}$.”¹³⁹⁵ Varga továbbgondolja mindezt: A páros testrészek felfogása és elnevezés mutatja, hogy a jó felet egy másik fél egészíti ki eggyé, egésszé: behunyta a fél szemét, azaz az egyiket. A két emberfélből összetevődő házasságban a feleség (= fél) és a férj (= fél) alkot egy egészet. Az ember szavunk két összetevő szótagjának eredeti értelme pedig: nő és férfi. Ezenkívül a felet és a megfelelő szavunkban is benne van a kiegészítő jó fél, és az agy és a Föld is két félteke egysége. Az a jó világ és az a tökéletes élet, ahol 'mindennek megvan az őt teljessé kiegészítő másik fele' — legalább az Úrban.¹³⁹⁶

S az egység megbomlása, az egésszé tevő fél hiánya tehát a rossz forrása a magyar gondolkodásban: félkezű, féleszű, félkegyelmű, ellenfél, félelem, féltékeny, félős, félreért, félresikerült, félrebeszél, félrelép, félúton, félszeg, félvállról, féltőn.¹³⁹⁷ Az EGY sokféle hangtani változata keletkezett az évezredek során: EG, IG, ÍGY, ÚGY, de nem szakadt el tőle, ezért a változatok cseréje is értelmes szót ad. Ilyenformán az IGAZ annyi, mint EGY AZ, vagyis ép és sértetlenül kerek, teljes (és ÍGY AZ, ÚGY AZ, EGY EZ). Valamint IGAZság és EGÉSZség egy. Az IGEN: ÍGYen és EGYen. És a 2 is lehet rossz értelmű, mert az EGYség megbontása a KÉTség, és jó értelmű, mert az EGYik párja, tükörképe a MÁSik, EGY és MÁs együtt pedig 2. De a MÁs éppen nem eltérő vagy különböző, hanem ugyanaz, mint az EGY, MÁSolat, azaz ugyanaz, mint az eredeti. Valamint a MÁsvilág az itteninek tükörképe, amint az a képMÁS is. Ám az EGY és MÁSa megegyeztetése, összekapcsolása HARMadik valamivel, bizonyos lényeg vagy

¹³⁹² Uo.

¹³⁹³ Varga (2003), p.: 41.

¹³⁹⁴ Uo.

¹³⁹⁵ Varga (2003), p.: 42.

¹³⁹⁶ Lásd Varga (2003), pp.: 43-44.

¹³⁹⁷ Lásd Varga (2003), pp.: 45-46.

lélek gondolati erejével történik, ami az egész világmindenség egységét tagolván szellemi teljességgé, a hármasság egységeként jelenik meg.”¹³⁹⁸

Összegezve: „E világszemléletből, látásmódból adódik, hogy a világ: EGY. Minden ebből keletkezik. A rossz az EGY széthullásával, a jó az EGY MÁSAinak szaporodásával jön létre. Az EGY (az anyagi világ) és a MÁS (a szellemi világ) a HÁROMban, a teremtő lélekben, az Istenanyában nyeri el értelmét. (ŐS-TEN: ősvégtelen, teremtő ős.)”¹³⁹⁹

Meg kell még említenünk a rövidre csonkított hét ágas fiatal jegenye magyar őrfát – az ún. rokon népeknél sámánfát – amit eredetileg jelképesen azonosítottak a mesebeli Világfával. Ennek ágai száma, a hét vagy kilenc fok régen csak sokaságot jelentett, azaz a sokaságot az egységben, és így a mindenséget, a mindenség egységét. S az ismeretszerzést célzó tükröződés és jelképes függőleges mozgás, magasba törés, utazás ugyanezt az egységet a szellemi azonosulással teremtette meg. Mintha a rómaiak Pantheonja, minden isten templomában a minden a Mindenséget jelentené, a magyar panteonban szereplő jelképes megismerési folyamatok szinte a megismerésig hasonlatosak a mai természettudomány csillagászati megkülönböztetéseihez, és mintha annak rangsori rendjét használták volna:

1. A Nagy Égisten (Zeusz, Jupiter) a Mindenség maga;
2. Nagy Boldogasszony (Héra, Juno) az Ősanyag Istennője, vagyis a Tejút;
3. Magyar vagy Magor Napisten (Héliosz, Apollón, Héraklész), a Napból származó erő alkotó hatalma;
4. Hunor vagy Hadúr, Magyar ikertestvére (Árész, Mars), a Napból származó erő romboló hatalma;
5. Ilona Földistennő, Életanya (Tellus, Gaia, Vénusz), Magyar Napisten neje;
6. Temise Hold- és Vízistennő (Artemisz, Galatea, Tetisz, Diána, a bese nyőknél Besenyő, Vizenyő, Vízanyó).
7. Vörös Koldus őszisten;
8. Libéd tavasz- és szerelemisten (Erósz, Ámor). Mindenség eme egységes megnyilvánulásai tehát az Egyetlent voltak hivatva tagolni, ám mégis Egység alakban megtartani.¹⁴⁰⁰

¹³⁹⁸ Varga (2003), pp.: 47-61. A HARMadik származékaiként levezetett görög, latin, szanszkrit, perzsa és angol azonos szavakkal és fogalmakkal Varga egyúttal bizonyítja a magyar fel fogás eredetiségét és ősiségét, még a keresztény szentháromság hit politikai okokból átvett tanaként is.

¹³⁹⁹ Varga (2003), p.: 62.

¹⁴⁰⁰ Lásd: Magyar (1985).

A kettős kereszt, mint magyar jelkép

22. kép. A kettős kereszt az Árpád-házi királyok harci lobogóján.¹⁴⁰¹

A $\neq$ jel, azaz közismertebb nevén a kettős kereszt, mint jelkép nem csak a történelem előtti rovásírások egyik jeleként ismeretes azon a területen, ahol a mai magyarság él, hanem úgy szintén már a nagyon korai magyar történelmi időktől fogva használt jelkép is. Az írott magyar történelemben legelőször már I. Szent István kezében tartott országalmán ott láthatjuk a kettős keresztet (lásd a **19. kép**). Szent István egyik obulusán kirajzolódik az érme közepéből való kettős kereszt, mely az érmefelirat elválasztója.¹⁴⁰² Egyidősnek tekinthető az országalma ábrázolással a *Stephanus Rex* feliratos pénzérmén megjelenő kettős kereszt. Ugyanakkor van olyan vélemény is, hogy ezeket az érméket nem I. Szent István, hanem még apja, Géza fejedelem verette,¹⁴⁰³ így az azokon megjelenő kettős kereszt megelőzhette István keresztény államát. Kifejezetten jelképként pedig a legkorábbról ismert változata a Képes Krónikában található meg, ahol II. Endre haderejének a zászlóit ez a jel díszíti, ahogy azt a modern, átrajzolt alakjában a **22. kép** szemlélteti.

Ezt a jelet ugyanis az Árpád-házi, majd az őket követő királyok 1180-tól kezdődően egészen Mátyás királlyal bezárólag birodalmi jelvényként használták. A kettős kereszt eleinte talapzat nélkül, szabadon állt, majd a XIII. század végétől egyre gyakrabban hármashalommá helyezték. Ez alakult át a kései gótika korában zöld hármashalommá. Az országcímerben az így előállt jelkép a sumér *pa* írásjelet idézi már. II. András pénzein tűnik fel először a kettős kereszt tövéhez illesztett nyílt, ún. leveles aranykorona, ahogy ez aztán a Magyar Ki-

¹⁴⁰¹ A Sydney Magyar Központ falán készített jelvények közül való felvétel.

¹⁴⁰² Vö. Györffy (1977).

¹⁴⁰³ Pap (1997).

rályság országcímerében – de a mai Magyar Köztársaság állami címerében is – látható (23. kép).

23. kép. A Magyar Királyság ország címere a kettős kereszttel.¹⁴⁰⁴

Minthogy itt már a kettős kereszt nem szabadon áll, hanem az Országalmához hasonlóan a 'földre' van leállítva, ezért bizonyára emiatt az eredeti jelentése is megváltozott. Erre az alakra szokás hivatkozni, amikor a kettős kereszt életfa jelentését értelmezik, ugyanis az életfák mindig valamiféle talapzaton állnak, ami a leggyakrabban maga az anyaföld.¹⁴⁰⁵

A kettős keresztet más néven apostoli keresztnek is nevezik, a jelképet az apostoli királyok használták. Az Árpád-házi királyok apostoli királyok voltak. A bizánci templomok tornyán álló kereszt sem a nyugati templomoknál megszokott egyes kereszt, hanem éppen ez a mi kettős keresztünk. Ebben a vonatkozásban szintén nem szabadon álló jelkép, hanem mindig talapzaton látható, ami akár a templom kupolája, akár maga az anyaföld. Magyarázatként az szokott szolgálni, hogy a felső, a rövidebb kereszt szár a Jézus keresztjén a feje fölött lévő írást hordozó keresztléc. A másik – és sokkal valószínűbb – magyarázatot Dávid Katalin adja, aki szerint a kettős kereszt, mint jelkép Jézus valódi keresztjéhez készített ereklyetartók alakját tükrözi. A kereszténység szent jele, a kereszt ugyanis, amelyet Szent Pál konkrét tárgyként a Golgota szent megváltó fájával azonosított, már meglehetősen korán megérintette a magyarságot. Így a

¹⁴⁰⁴ A budapesti Szabadsághíd pillérén elhelyezett országcímer.

¹⁴⁰⁵ Rabb (2004).

jelből konkrét tárgy lett, amelyet ereklyeként tiszteltek. A kereszt eme tárgyi alakja a magyar kereszténységben Szent István személyéhez kötődik, aki Nagylegendája szerint megnyitotta Európa számára a hazánkon átvezető szentföldi zarándokutat¹⁴⁰⁶ és az 1020-as években szerzetesházat épített Jeruzsálemben.¹⁴⁰⁷

A szentkereszt ereklye Szent István idejében való ittlétéről az 1400-ban írt lengyel krónika tudósít. Írója Johannes Dlugoss krakkói kanonok egyházmegyéjében fekszik a Lysa Gora-i szentkereszt kolostor. Ennek története a következő: Szent István király fia, Szent Imre herceg ehelyütt látogatást téve nagybátyjánál, Vitéz Boleszlávnál, elzarándokolt Szent Adalbert sírjához, majd vadászon olyan romokra bukkantak, amelyeket újjá lehetett építeni. Boleszláv Szent Imre kérésére kolostort alapított ott a szentkereszt tiszteletére, mert Szent Imre a kolostornak ajándékozta az Úr keresztfájának nevezetes darabját őrző, ezüst foglalatú kettős keresztet, melyet a konstantinápolyi görög császár Szent István királynak ajándékozott, s melyet Szent Imre apjától kapott és a mellén hordott. Dlugoss az ereklyét az eredetét igazoló irattal egyetemben alaposan megvizsgálta, s a tartalmát, a származását és az ajándékozást részletesen rögzítette.

E késői adat mellett további bizonyítékokat a kereszt ereklye Szent István kori meglétére mindig az jelent, ha kettős kereszt emblémát találunk.¹⁴⁰⁸ Szent István után a 12. század második felében, III. Béla pénzein van kettős kereszt, majd IV. Béla címerében, és ettől kezdve magyar hatalmi jelvény.

IV. Bélánál a kettős kereszt csapvégződése hordozható nyéllel ellátott ereklyét ábrázoló címerre utal. Az ő korából három kereszt ereklye ismert: az első mellkereszt-ereklyét Anna lánya titokban Prágába vitte,¹⁴⁰⁹ a másik drágakövekkel díszített sztaurotékáért IV. Béla birtokot adományozott, és a harmadik a Szent Margit legendájában szereplő sztaurotéka.¹⁴¹⁰ Másik adat a szentkereszt ereklye Árpád-kori ittlétére a 13. század második feléből való. IV. Béla fia, V.

¹⁴⁰⁶ Egy 1031-ben készült itinerárium részletesen leírja: az út 19 napot vett igénybe. Pihenőhelyek: Dévény, Győr, régi Fehérvár, Dunaföldvár, Baranyavár, Eszék, Valkóvár, majd a Száva túlszárnyán Belgrád, s külföldön Konstantinápolyban István szálló házat épített.

¹⁴⁰⁷ Magának a Konstantin idején föllelt szentkereszt ereklyének az egyes darabjai már 347-ben elterjedtek a keresztény világban Jeruzsálemi Szent Cirill szerint, aki jelen lehetett a megtaláláskor is, hiszen a Szent Helénát kísérő Makariosz püspöknek ő volt a második utóda. A későbbi évszázadokban már hiteles darabokat őrzött Szent Istvánon kívül Róma, Aachen, Párizs, Bamberg és Regensburg. A szentkereszt ereklye őrzési módja kétféle volt. Egyik a bizánci tábla alakú nyitható tartóban látható elhelyezés (sztaurotéka= kereszt + tartó), körötte több szent ereklyéjével és a kereszthez ikonográfiailag kapcsolt ábrázolásokkal. Különösen Szent Heléna és Konstantinosz szerepelt rajta, akiknek a kereszt megtalálása köszönhető, és Krisztus szenvedésének eszközeit ábrázolták (kereszt, lándzsa, töviskorona, ecetes szivacs, szégyenoszlop, ostor, bilincs, kalapács, három szög, létra, harapófogó, három szerencsekocka, kard a füllel, a kakas, kézmosó kanna, Veronika kendője). A kereszt ereklye nyugati őrzési módja kettős kereszt alakú tartót jelent, valamint kapszulában őrzött szentkereszt darabkát, s egyáltalán minden később bizáncinak tekintett kettős kereszt forma ehhez kapcsolható.

¹⁴⁰⁸ Szokás volt címeren, pénzen, zászlón feltüntetni neves szent ereklye birtoklását a címer tulajdonosa részéről. Ezért van például a skótok címerében András-kereszt, amit a brit lobogó örökölt. Jóval később az apostoli keresztet tévesen azonosították a kettős keresztel.

¹⁴⁰⁹ Ami Györffy György kutatásai szerint még Szent István király idejéből maradt meg.

¹⁴¹⁰ Amelyről Ráskay Lea a 16. században másolt szövege tudósít.

István korában motívumváltozást jelent, hogy a címeren a kettős kereszt harántszárán átfűzött karika jelenik meg a töviskorona jeleként.¹⁴¹¹

Az Árpád-házi királyok birodalmi, hatalmi jeleként látható kettős kereszt tehát nem vonatkoztatható a magyar műveltségben korábban föllelhető kettős kereszt jelre, sem annak értelmére. Itt a keresztények kereszt ereklýjének a megjelenését üdvözölhetjük, ami végső soron magát a bizánci keresztet is jelenti, és a magyar király apostoli királyságát jelképezte.

A kereszt jelképe egyaránt a Kárpát-medencei és az európai kultúra meghatározója volt, az egyén, a közösség, a nép elkötelezője a művelődés keresztény tartalma iránt. Ezért része a magyar államiság kezdetétől egyetemes keresztény kultúrának, sőt a magyarság missziós munkája fejezte be Európa kereszténnyé válását azzal, hogy Nagy Lajos királyunk lánya, Szent Hedvig megtérítette, megkeresztelte Litvániát. Otthon vagyunk Európában azért is, mert annak a ma érvényes címere a Napbaöltözött Asszony Apokalipszisben megfogalmazott tizenkét csillagos koronája Szűz Mária védelme alá helyezi, amint tette ezt Magyarország Szent István király felajánlása.

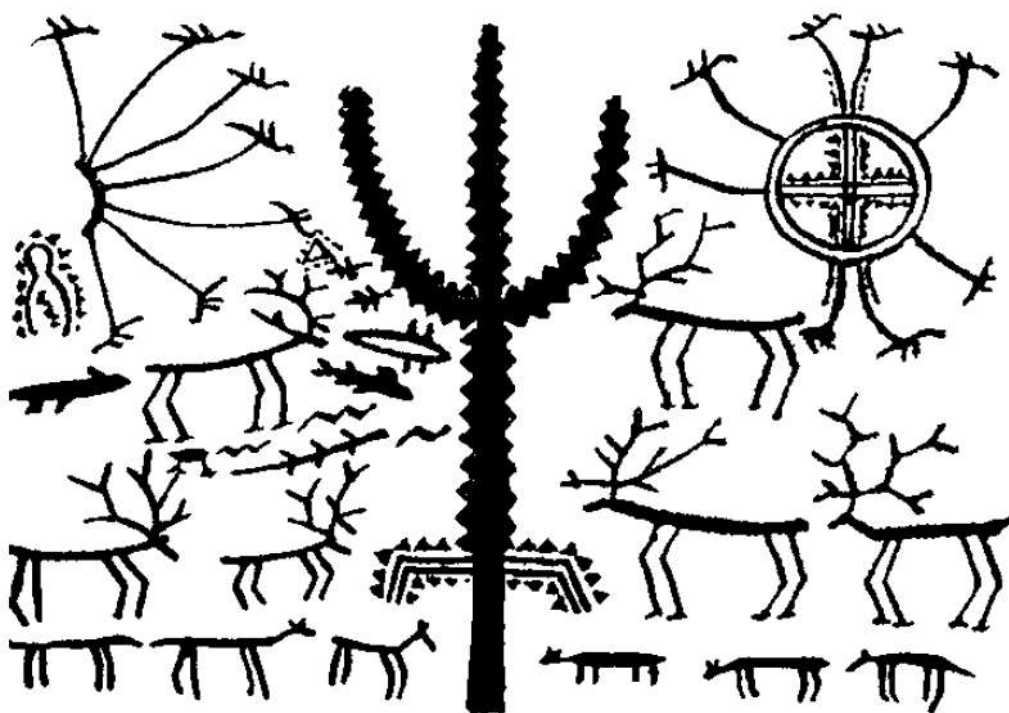
A kettős kereszt másutt és máskor: világfa, életfa, sámánfa

A magyar műveltség elemeit a hivatalos történettudományunk igyekszik lehetőleg a legr primitívebb gyökerekből levezetni. Ahogy a magyar népet is, a jelképeinket elsősorban a késői szibériai műveltségekkel igyekeznek összekapcsolni. Nem kivétel ez alól a kettős kereszt jelképe sem. Pedig valóságosan éppen mindennek az ellenkezője volt igaz. Tehát a tőlünk származó magas műveltség, tőlünk térben távoli és műveltségi fokban alacsonyabb környezetig jutván, ott szükségszerűen leromlott, lekopott, s ezért annak késői formája már nem lehet azonos a forrásával. De a téves beállítás már elterjedt s megteszi romboló hatását, ezért ki kell igazítanunk. A **24. kép** egy szibériai 'életfát' szemléltet, és erre az ábrára szokás hivatkozni¹⁴¹² a kettős kereszt eredetének a magyarázatokor, kiemelve azt, hogy ez sámán hitelem, annak az életfája. A kép közepén valóban egy fa alakú jel található, ami emlékeztet is valamennyire a kettős keresztre, jóllehet részleteiben attól alapvetően különbözik.

---

¹⁴¹¹ Ezt a király pecsétjén olvasható felirat közli: "corona et crux sit virtus sigilli." Tehát a kettős kereszthez kapcsolódó korona mindig a corona spinea, a töviskorona jele. Ennek az ereklýének eredeti őrzőhelye Bizánc, de elzálogosították Velencének, ahonnan Szent Lajos francia király 1238-ban kiváltja és Párizsba viszi. Őrzésére építteti a Sainte-Chapelle-t. Unokaöccse, Károly Szicília, Nápoly, Jeruzsálem királya feleségül vette V. István királyunk leányát, Máriát, – unokahúgát, Izabellát pedig V. István fia, a későbbi IV. László király vette feleségül. A kettős házasság alkalmával szakraális ajándékként került a töviskoronából az ereklýe a magyar királyi családhoz, amiért a két király címerének kettős keresztjén az átfűzött karika megjelent.

¹⁴¹² V. ö. Diószegi (1973), pp.: 11-12, 21.

24. kép. Életfa szamojéd ábrázoláson.¹⁴¹³

A tudományos felfogás szerint ez az ún. élet fája, és itt az életfa három életteret köt össze. Ez lenne az a fa, amin a sámán elrévült állapotában felkapaszkodva az egek világába, a szellemek életterébe juthat. Ugyan amikor a sámán elrévülésében az egekbe kapaszkodik, akkor azt egy létrán teszi, ami még alakilag sem hasonlít a kettős keresztre, de ezt az ellentmondást a tudományos világ nem igyekszik feloldani, mert akkor ki kellene derülnie, hogyan lett a mi elvont jelünkől sokkal később és sokkal távolabb – más jeleinkkel összekeverve – világfa, életfa, sámánfa.

Diószegi szerint „a 'világfa' központi helye a világképben, az 'égigérő fa' jelentősége a sámán nevelésében, a rovátkolt nyírfa funkciója a sámánavatásban azt jelenti, hogy a fa-képzet végigkíséri a sámánt egész életében és minden tevékenységében. A sámán jurtájában vagy jurtája előtt, a bejárat mellett rendszerint ott áll a sámánfa. Egy evenki sámán – az Alsóköves Tunguzka mentén – azt mondta, hogy annak a fának az emlékére, amelynek egyik fészében nevelték a lelkét, minden szertartás előtt felállít sátra mellett egy több keresztbottal ellátott lombos fát. A szelkupoknál általában vörösfenyő vagy nyír a sámánfa, és a sámán szalagokat akaszt rá. A teleutoknál a nemzetség nagy ünnepén a sámán egy tizenhat rovátkás nyírfa előtt végezte szertartását. A fa lépcsőfokai az égrétegeknek feleltek meg. A sámánfa az általános hiedelem szerint útként szolgál a felső világba. Az említett evenki sámán azt mondta, hogy 'a mi hitünk szerint a révülő sámán lelke ezen a fán kúszik fel az istenhez, mert a szertartás alatt ez a fa megnő, és láthatatlanul felér az égig'. A jelkép tehát 'valóságosan' funkcionál mágikus szerepében. A szelkupok szerint ezen a fán 'a szó az istenhez megy'.

¹⁴¹³ László (1967), p.: 101.

A teleutoknál a sámán minden alkalommal meg is játssza a felső világba való felkúszást, mert a rovátkákba lépve fel is mászik a fára. Ezt a képzetet kiegészíti a másik: a fa élete sajátos összefüggésben áll a sámán életével. Általában azt tartják, hogy a sámánfa kivágása a sámán halálát okozza, illetve, ha a sámán meghal, egy éven belül elszárad a fája. A szelkupoknál az úgynevezett 'sámánesküben' van nagy szerepe a fának. Ha két sámán között vita támad, hogy melyikük az 'erősebb', akkor sámánesküket rendeznek. A sámánok átadják egymásnak sámánfájukat, apró darabokra tördelik és a vízbe vetik. Közben mind-egyik meghatározza a másik életének határidejét, amelynek lejártával az ellenfélnek el kell pusztulnia. Azt tekintik győztesnek, akinek a jóslata teljesedik. A sámánfa tehát egyesíti magában a 'világfa' és az 'életfa' sajátosságait: a sámán eszköze és életének jelképe."¹⁴¹⁴

A szibériai sámánfelfogás szerint a föld fölé borulnak az egek. Több ég sorakozik egymás fölött! Számuk általában hét vagy kilenc, bár az altáji törökök hagyományai tizenkettő, tizenhat, sőt tizenhét égrétegről is számot adnak.

Ám nemcsak az égről vannak ilyen képzeteik, hanem a földről is: a sámán-hitű népek véleménye szerint nem egy föld van, hanem három. Ezeket nevezik 'világoknak'. Ez a szám állandó: a sámáni világkép szerint van egy *felső*, egy *középső* és egy *alsó világ*. Bizonyára ez a szám és gondolat jelenik meg a **24. képen** látható szamojéd ábrázolásban, és ekkor a központi kettős kereszt alakú jelkép végképp nem fát jelent, sem az élet fáját, sem a sámán fáját, amin a sámán az égbe kapaszkodik. Foglalkozzunk most részletesebben a fenti képpel ennek a gondolatnak a tükrében.

Az ábra középső eleme a teret valóban három részre osztja, és egyben ezeket a részeket a függőleges szár révén össze is köti. A felfelé hajló felső ágak és maga a törzs ugyan egy üres teret határoznak meg, ami talán valóban a szellemiek tere, ám erre utaló jelet nem találunk benne. Az alsó ágak és a felső közötti teret azonban mind a Nap, mind a Hold, mind pedig a földi és vízi állatok sokasága tölti ki, azaz ezek lakják. A négylábú állatok ebben a térrészben ágasbogas, többszörösen is elágazó szarvat viselnek. Az alsó ágak meg lefelé fordulnak és az alatta lévő állatok nem viselnek szarvat, valamint a fejtartásuk is eltér a középső szakaszon ábrázoltakétól. Az előbbieké megadó módon lefelé hajlik, míg az utóbbiaké büszkén felfelé.

Az ábrából valójában az látszik, hogy a központi elem a teret ugyan elválasztja, de csupán két fontos részt határoz meg: a középső tér az élők tere, az alsó pedig a holtaké. Az 'életfa' törzsének az alsó részbe nyúló szakasza csupasz, míg a felső szakaszok kis ékekkel díszítettek. A központi elem, a kettős kereszt ezért a három teret inkább összeköti, *egyesíti* és ezért sokkal inkább az *egységet*, semmint az elválasztást jelképezi és nem vonatkoztatható a fentiekben bemutatott sámánfára, a sámánizmus életfájára. Magán az ábrán pedig az alsó 'ág' valójában a föld felszínét jelenti, ami alatt van a holtak világa. A kettős kereszt ezért itt nem önmagában áll, hanem tulajdonképpen egy a földbe leszárt

---

¹⁴¹⁴ Diószegi (2004).

sima, egyszerű keresztet jelent. Az ábrán ezért az 'életfa' leginkább a szarvas állatok agancsaiban ismerhető fel, ahogyan az a kora rézkori Csépa melletti, a jelen előtti 8. évezredből való lelőhelyről kiásott cserépen is látható (25. kép).

25. kép. Többször elágazó szarvat viselő állat (kora rézkori bükki műveltség).¹⁴¹⁵

Jól vigyázzunk: itt más fogalmakkal van dolgunk, mint az európai képzetekben! Az ég az európai hitvilágban a szellemvilág, az isten és az angyalok lakóhelye. A sámáni egek azonban csak rétegek, valódi boltozatok. A lények tevékenységének színhelyei, lakóhelyei a világok. A felső világ például az egek fölött foglal helyet. Bejárata a sarkcsillag, éppen ezért az evenkik a sarkcsillagot 'az égbolt nyílásának' nevezik.

Vajon úgy képzelik-e el ezt a felső világot, mint az európaiak a 'mennyországot'? Szó sincs róla! A szibériai vadászok közelebb maradtak a természethez és a gyakorlati élethez. A felső világ a föld mása, csak tökéletesebb: legelőin gyengébb a fű, folyóin könnyebb az átkelés.

Láthatólag a szibériai 'mennyország' szerényebb vágyakat fejez ki, mint az európai. No de ez nem is 'mennyország': itt a földi embernek semmi keresnivalója nincs. A földi emberek a felső világ lakói számára szerencsétlenséget és betegséget vinnének. Az odakerült földi embert a felső világ sámánja ismeri fel. Figyelemre méltó okoskodás: eszerint a 'természetfölöttség' kölcsönös! Amennyire nyugtalanító a természetfölötti lények látogatása a földi emberek számára, éppen olyan aggasztó a földi emberé amott; vagyis 'a sarkcsillagon túl' a földi ember a természetfölötti lény. Ez a kölcsönösség, ez a mellérendeltség olyan társadalom észjárására vall, amely még nem ismeri az osztályok és a társadalmi alávetettség fogalmát. A természettől erősen függő, de társadalmilag szabad emberek észjárása ez.

¹⁴¹⁵ Kalicz (1970), 8. kép.

Az *alsó világ* a *középső világ*, vagyis a föld alatt terül el. Bejáratai egyes nyílások a föld színén vagy vizek fenekén. Ez a világ is a mi földünk mása, és az ottani emberek éppúgy nem látják a közjük került földi embert, mint a felső világ lakói, csupán a sámán, mégpedig a Nagy Sámán képes felismerni. A földi ember az alsó világba is halált, szerencsétlenséget visz.

Ez a világkép tehát függőleges. A nyugati evenkik azonban mindezt vízszintesen képzelik el. Ők a felső világot 'reggelinek' (vagyis ahol a nap kél), az alsót pedig 'éjszakainak' nevezik. Közül van a középső világ. A három világot hatalmas folyó köti össze, amely a keleti világból folyik az éjszakaiba. Az előbbiben örök sötétség és hideg honol, nincs élet, és minden fekete. (Ez már minőségileg is más, mint a függőleges világkép felső világa!) Vannak sámánok, akik azt állítják, hogy ez a vidék még a világfolyó forrásvidékénél is távolabb terül el, hét égen vagy felhőn kell átvergődnie annak, aki oda akar jutni. Ebbe a világba csak a sámánok juthatnak el. Itt él a fő gazdaszellem, a sámánok tanítója.

A világfolyón a sámánok szerint hét, sőt kilenc vízesés van. A legutolsó, mely után a torkolat következik, a legnagyobb. A nagy sámánok közül is csak egy-kettő tudott ezen a hallatlanul veszélyes vízesésen átjutni. A sámánok legnagyobb része ott pusztult. Éppen ezért sámánkodáskor nem mentek tovább a harmadik vagy negyedik vízesésnél.¹⁴¹⁶ A világfolyónak azonban nincs olyan jelentősége a sámán-képzetkörben, mint annak, amelyik a függőleges világkép három világát köti össze: a *világfának*. Ez az óriási fa az alsó világban gyökerezik, csúcsa a felső világba ér, törzsének közepén pedig a középső világ, a mi földünk helyezkedik el. Ez a világfa bevonult a samanizmus és a nemzetségek jelképrendszerébe, jelentősége van a sámánavatás szertartásában és egyéb cselekményekben, vagyis a sámáni világkép alapvető része. Azt is mondhatnánk, hogy afféle 'életfa', mintegy vezérfonala az emberi életnek: tövénél ott találjuk a sámán 'anyaállatát' és állat alakú (zoomorf) szellemeit, a törzsön, a középső világon laknak az emberek, a fa csúcsán pedig a rokonok lelkei. Ezzel megint csak azt látjuk, hogy a három világot összekötő jelkép ismét az *egységet* fejezi ki, a három világ *egységét* és itt valójában az eredeti jelkép értelmét a világfa értelmével összevonták.

A képzetek persze különbözők. A világfának is több változatáról tudunk. Az egyik szerint – éppen az evenkiknél – annyi világfa van, ahány világ, vagyis három. Az alsó fa a sámán szellemőseinek lakóhelye, a középső a külső sámánléleké, a felsőn pedig a rokonok lelkei helyezkednek el, mint kicsiny madarak, s időről időre leereszkednek a középső világba az emberekhez, hogy új nemzedéknek adjanak életet.

Több világfáról tudnak a ketek is. Szerintük a világfák az egeken állnak, kivéve az első két eget. A szellemek madarak alakjában ülnek az ágakon, és a sámán kérésére hajlandók felszállni a következő égbe, hogy megtudakolják azt, amire a sámán kíváncsi. A Bajkál-menti evenki sámánok mellkendőjén szépen ábrázolják a három világot és a világfát. Ezeknek a népeknek a gondolkodása annyira távol van az absztrakciótól, hogy még a világfa sem valamilyen elvont

---

¹⁴¹⁶ Költői kép: idegroham tombolása, mint dübörgő, kavargó vízesés.

vagy stilizált fa, hanem egyszerű *vörösfenyő*; ezen mászik fel a sámán a felső világba.

Az európai tételes, logikus gondolkodás számára némileg szokatlan, hogy e változatok között nem sok logikai kapocs van. De ne felejtsük el: a samanizmus nem tételes vallás, hanem hiedelemvilág. Ám éppen a sok változat segít megtalálni azt, ami mindegyikben közös, és így általános sámáni világképnek nevezhető. Eszerint pedig a világmindenség több égből és három világból áll; az utóbbiakat világfa vagy világfolyó köti össze. A sámán pedig a világfán – ritkábban világfolyón – jut el az egyik világból a másikba.

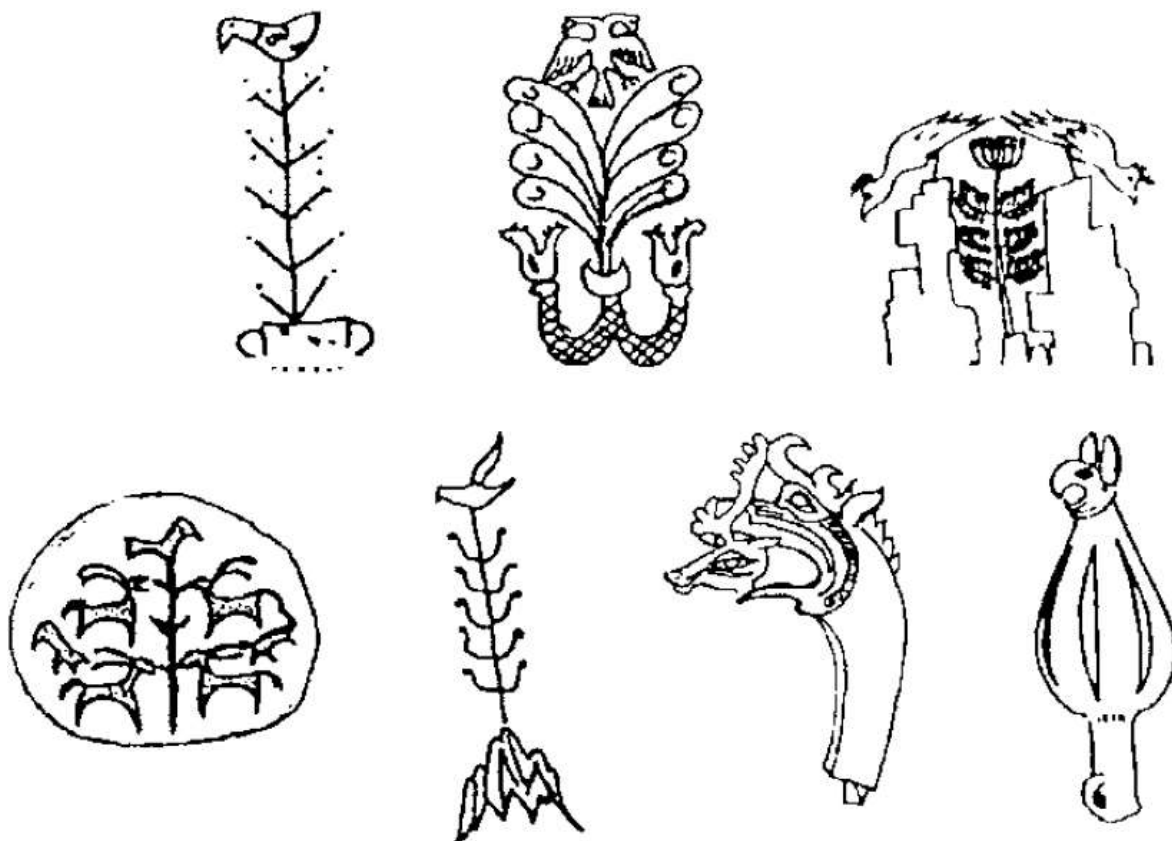
Összefoglalva: a sámánok világfája nem azonos a kettős kereszttel, és a kettős kereszt, mint jelkép föltehetően a már elfelejtett, lekopott múltbeli jelentését még áttételesen is csak alig-alig őrzi. A három világot összekötő felfogásban még az *egység* jelentése ugyan fölismerhető, de már erősen megkopott értelemben.

De ha már Szibériába elkalandoztunk, akkor érdemes tovább bandukolni és a távol-keleti műveltségekben is körültekinteni. Magát a kettős keresztet az itteni ősi írás jelei között, az egyszerű alakjában ugyan nem találjuk meg,¹⁴¹⁷ ugyanakkor az életet jelentő írásjelek valóban az életfára vonatkoztathatók. A **26. kép** a kínai/japán életet jelentő írásjele. Kínai olvasata *shéng*. Azt láthatjuk, hogy ebben a jelben a kettős kereszt alul egy vízszintes alapon áll, mindamellett a felső vonal bal oldalán egy ferde vonás is látható. Ezt a vonást többen virágnak értelmezik, de sokkal inkább tűnik az ágon ülő madárnak, ahogy pl. a magyar népi műveltség életfa ábrázolásain is gyakran a fán egy madár ül.

26. kép. Az élet jele a kínai írásban.

¹⁴¹⁷ Mint gyök azonban számtalan jel mellett megtalálható és ezek a jelek általában mozgást fejeznek ki.

27. kép. Életfa ábrázolások a magyar népi művészetben.¹⁴¹⁸

Térjünk vissza most ezekhez. Meséinkben a földből kinövő életfa az, amin a mese hőse felkapaszkodik és más, a földivel azonos világokba juthat el. Ezt égisz érő fának is szokás nevezni. A képi ábrázolásokban az égisz érő fa gyakran pászuly, máskor sudár szálfá, de leginkább a fenyőfához hasonlóan szétterülő ágak sokasága díszíti. Ilyen életfákat szedett egy csokorba a néhai Kiszely István a könyvében és ezt a **27. kép** szemlélteti. Látható ezekből az is, hogy a kettős kereszt önmagában nem felel meg az életfának. A hegytetőre állított, nyitott koronával körülvett jelkép, ami a Magyar Királyság országcímerében látható, már sokkal inkább az életfa ábrázolásoknak felel meg, ahogy a kínai írásjel is, ami az életet jelenti, jóllehet, az ismert életfa ábrázolásokkal szemben a két oldalon szétterülő ágak száma azokénál sokkal kevesebb.

Késői kettőskereszt ábrázolások a Távol-keleten

A magyar műveltség ugyan nem eredhet a távol keleti műveltségekből, mégis számtalan jele van, hogy műveltségeink valamiféleképpen kapcsolatba hozhatók, kölcsönhatottak egymással.¹⁴¹⁹ A kettős kereszt jelkép jelentése utáni kuta-

¹⁴¹⁸ Kiszely (1996), p.: 510.

¹⁴¹⁹ A kettős kereszt eurázsiai kiterjedését tekintve fontos itt megemlítenünk Meszlényi Róbert munkáját, amiben a kékliliomot követi Eurázsia szerte és vezeti le annak a kereszt jelképpel való kapcsolatát. V.ö. Meszlényi (2003). Meszlényi indoklásként bőven alkalmazza az ún. 'szómágiát' is, aminek során kiemelten foglalkozik az Aba törzs nevével. Az aba szó jelentése apa és ez a név megtalálható a honfoglalás kori magyar területnevek között, de egészen a Távol-keletig számtalan helyen találkozunk ilyen helynévvel. Meszlényi ezekhez egy-

tás innen kapott egy nagyon fontos értelmezési lehetőséget. A szingapúri templomokat, szabadtéri szentélyeket és kegyhelyeket látogatva ugyanis több különféle változatban előbukott a kettős keresztre visszavezethető jelképek sorozata.

A **28. kép** egy népi hős buddhista hittel tisztelt szobrát szemlélteti. Az őserdő szélén egy dobozba téve látható és a körülötte lévő gyertya és füstölő csónkok mutatják, hogy a kegyhelyet gondozzák, látogatják. A népi hős a Keleti Harcos (Dou Dong) névre hallgat és a buddhista felfogásnak megfelelően ülő helyzetben van, egyik kezében egy 'pásztorbot', a másikban meg egy 'ország-alma' látható. Több buddhista templomban is megtalálható a szobra, és pl. a Po Chiak Keng egyik szentélyében is hozzá szoktak imádkozni, mint isteni közvetítőhöz, ami a keresztény hitvilágban a Jézusi szerepkörrel vethető össze.

28. kép. Dou Dong szentély.

---

séges népet, népmozgást köt. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagynunk, hogy az aba szó végső soron gyermek szó, hangutánzó szó, ezért azonos jelentésben való megjelenése sokkal inkább az azonos módon működő emberi logikát, semmint egy nép mozgását tükrözi. A szó ugyanis a mam(a) szónak a párja. Az egyik a gyermeknek az örömteli hangja, hogy táplálékot kap, a másik meg a megvető kiköpés, mert hogy a férfi, az apa mellbimbója nem szolgáltat táplálékot neki.

29. kép. A Dou Dong köldökszalagja.

A buddhista 'istenek'¹⁴²⁰ fontos tartozéka egy a köldökből kiinduló szalag, ami a hős lábai között omlik le. Ennek a közeli felvételét mutatja be a **29. kép**. Itt egy különleges ábrát láthatunk, ami fölemelt kezű emberre hasonlít. Tükrözött ábra, aminek a felső és alsó szakasza közel azonos. Mind a felső, mind az alsó mezőben van egy keresztvonás, mindamellet, hogy a két részt elválasztó szakaszban is van egy vonás. Alakilag ez az ábra megfelel a kettős keresztnek, még pedig leginkább annak, amit a szibériai jelképen láthattunk.

¹⁴²⁰ Itt isteneket idézőjelbe tesszük, hiszen a buddhista vallás nem operál istenekkel. Akikhez fohászkodik, akiket tisztel (imád), azok emberek, emberi ősök, emberi lelkek.

30. kép. Szülő nő Borsod-Derékegyháza-ról.¹⁴²¹

De nem csak annak, hiszen a rézkorszakból, az újkőkorszakból a bükki műveltség területéről is ránk maradtak hasonló képek. A **30. kép** egy ilyet mutat be, amit Borsod–Derékegyháza-nál ástak ki, és szülő nőnek értelmezhető.

Még inkább hasonló a későbbi minoszi műveltségből előkerült kép, mit a **31. kép** szemléltet. Ezekben a képekben a hajdani mellérendelő műveltségek nőtiszteletének az alapja látszik: életet ad egy új személynek! De ez az új élet egészen a megszületést követő elválasztásig az anyáéval *egybeesik*, azaz a két élet valójában *egyetlen egységet* alkot, képez.

31. kép. Szülő nő.¹⁴²²

A **32. kép** Po Chiak Keng templomban készült, és az 'ember-isten' köldök-szalagját szemlélteti. Itt további változatot láthatunk, amelyet a templomot üzemeltetők képviselője úgy írt le, hogy ez az *egység* (unity) jelképe. Ebben a formában a középső vonást egy zárt doboz váltotta fel és az alsó, ill. felső kereszt-

¹⁴²¹ Kalicz (1970), 19. kép.

¹⁴²² Gimbutas (1982), p.: alapján.

vonás helyett önálló keresztet láthatunk (fent), ill. keresztet és egy dobozt, ami az *ősit* jelentő írásjel. Hasonló jelet láthatunk a Gong Tian Dou (Égi Harcos Temploma) elülső oszlopainak a tövénél, aminek a jelentését a templomot üzemeltetők már nem ismerték. A jelek ellenben afelé tendálnak, hogy a felső részt a mennyekhez, az alsót pedig a földhöz kell kapcsolni, amiből az a régi felfogás érződik, miszerint *miképpen a mennyekben, azonképp a földön is*, azaz ismételtén csak az, hogy a két világ egymás megfelelője, *egységet* alkotnak.

32. kép. Po Chiak Peng emberistenének a köldökszalagja.

Újabb változatot láthattunk a Tian Hok Keng templomban székelő Dou Dong köldökszalagján (33. kép). Itt a felső íjra hasonlító rész egy drágakőhöz kapcsolódik, mintegy azon függ, az alsó, egy megfordított íjra emlékeztető részen pedig aranyozott levél és ezen felül három szál függ. A felső, a középső és az alsó keresztvonal nem egyszerű vonal, írásjel, hanem szintén levélre emlékeztető valami.

Az *egység* jelentése itt még inkább szembeűnik. A jelképet a *tao* alapján magyarázhatjuk. Eszerint az *Egy* (azaz az *egyetlen*, a létező objektív valóság) 'megszüli' a kettőt, azaz a *jint* és a *jangot*. Ez nem valóságos szülés, hanem logikai, mert a *taonak* nincs teremtéslegendája, hanem csakis a létező világról ad magyarázatot. Ez a kettősség mindenek előtt az égi és földi világ kettősségét, de e mellett a férfi és nő, a hideg és a meleg, a jó és a rossz stb. kettősségét egyaránt jelenti, de azok nem elválasztottak, egymásnak alárendeltek, hanem ugyanannak az *Egynek* a részei, oldalai. A *Kettő* ezek után 'megszüli' a hármat, azaz a tűz, a víz és a föld hármasságát és így együtt, öten 'szülik meg' a világon létező minden dolgot. A jelkép felső fele az égi világot, a *jint*, az alsó része a földi világot, a *jangot* jelenti és a középső levél az életet tápláló víz. Ez egyben a hinduizmus Szentháromságának is a megfelelője, a felső a *teremtő erő*, a közép-

ső a *fenntartó erő*, az alsó pedig a *romboló erő*. A három együtt pedig az *egység* hármas megjelenési formája.

33. kép. Tian Hock Kong népi hősnének köldökszalagja.

Szingapúr műveltségei rendkívüli módon keverednek. A lényeges azonban az, hogy itt megtalálható az ázsiai műveltségek számtalan képviselője. A keresztény, a muzulmán, a buddhista mellett itt él a hindu műveltség is. Ennek is számtalan temploma, kegyhelye meglátogatható. Az itteni hindu műveltség a déli, a tamil jegyeket tartalmazza és közvetíti.

Tudva lévő, hogy a hindu vallásos felfogás önmaga is két vallási felfogást egyesített: az eredeti dravidát és az arra rátelepedő indoeurópai. A dravida első-sorban lélekhitéről, a sztyeppei eredetű indoeurópai pedig a kozmikus hitéről ismert. Ez a kettősség aztán végig megmaradt a hinduizmus két irányzatánál. Szingapúrban a templomok díszében a déli, a tamil, a dravida irányzatot láthatjuk. Forduljunk ezek után a helyi hindu templomok jelképeire.

A **34. kép** a Sri Mariamman templom külső homlokzatáról készült. Itt Rámát láthatjuk, amint meditáló pózban ül. Négy keze közül kettő az istenség szerepére vonatkozó jelképet mutat fel. A jobb kezében felmutatott jelkép meglehetősen erősen hasonlít a szülő nő jelképére, ugyanakkor vannak jellegzetes eltérések is. Mindenképpen figyelemre méltó az, hogy a középső törzsi rész hiányzik, a két íjszerű ívelt szakasz összeér. A másik jellegzetes különbség, hogy a középső függőleges törzs hegyes, lándzsaszerűen kihegyezett. A jelkép a felső része az alsóra tükrözése azt a – már említett – gondolatot sejteti, hogy *miképpen a mennyekben, azonképp a földön is*, ami még a sumér időkből ismert gondolat.

Tágabb értelemben véve ez a gondolat ismét csak a mennyei és a földi világ egységét, egymásnak megfelelését vetíti ki.

34. kép. Rama a Sri Mariamman templom homlokzatán.

Hogy az íjszerű alak nem pusztán véletlen, azt több más hindu templom jelképeinél láthatjuk. A 35. *kép* pl. a Sri Srinivasan templom homloklemezének tetejére elhelyezett hármass jelképrendszert szemlélteti. Ez a jelképrendszer nem csak ennél a templomnál, hanem a város központjában található Sri Krishnan templom oldalfalán is megtalálható.

35. kép. A Sri Srinivasan templom hármass jelképe.

A jelképrendszer közepén van a már bemutatott háromágú jelkép, de csak az egyik része, a fölfelé mutató. A jelkép közepe nem csak hegyes, hanem még a színe is más, mint a két szélső ágé, élénkvörös. Két oldalt a Nap és a Hírnök jelképe látható. Az egyik a teremtő erőt (Nap), a másik a fenntartó erőt jelentheti (tengeri kagyló, víz, a hírnök), míg a közepén látható jelkép a romboló, védőerőt képviseli.

36. kép. Siva a Sri Mariamman templomból.

Ez utóbbit kiemelten a **36. kép** szemlélteti ugyancsak a Sri Mariamman templomból. Itt Sivát láthatjuk, aki kezében háromágú lándzsát tart, aminek az alakja a Rámá kezében felmutatott jelkép felső részét idézi. Csak az a gond, hogy ez a Poszeidon fegyverét idéző lándzsa nem igazán alkalmas fegyvernek, hiszen a két külső szára kifelé fordul, és ezáltal a döfést meglehetősen megnehezíti. A háromágú lándzsa ugyanakkor a lantra, azaz a bikaszarv alakra, de leginkább a tulipánra emlékeztet.

37. kép. Tritonkagylós nő az élet jelével.¹⁴²³

Ez a jelkép azonban megint csak meglehetősen ősi az európai műveltségekben. A 37. kép az ún. Tritonkagylós nő, és a minoszi műveltség egyik darabján látható. Ezen a cserép darabon a nő a kagylót fújja, azt a fajta kagylót, aminek a melegtengeri változata látható a Sri Srinivasan templom előtt álló kőlemezen (35. kép). A nőtől balra látható az életfa egyik változata, jobbra viszont érdekes jelképek sorakoznak. Egy asztalszerű valamin áll egy bikaszarv, aminek a közepéből úgy szintén életfa nő ki, de a két oldalán is hasonló található. A bikaszarv ebben az alakjában sokkal inkább hasonlít a Sri Mariamman templomban látható Rámá képen lévőhöz, semmint a közismert bikaszarvakhoz. A szarv ágainak felső csücske itt is kifelé hajlik, ami a Hold sarlóval való azonosítását megnehezíti. Ellenben rokonítható a kelyhes virágokkal, a tulipán motívummal, ahol is a női termékenység jelképeként ismerjük.¹⁴²⁴

38. kép. Bika szarva a mükénéi műveltségéből.¹⁴²⁵

¹⁴²³ Gimbutas (1982), p.: 85 alapján.

¹⁴²⁴ Lásd a továbbiakban.

¹⁴²⁵ Gimbutas (1991), p.: 187.

A 'bikaszarv' azonban nem csak ebben a változatban található meg a korabeli műveltségekben. A 38. kép nem csak magát a bikaszarvat, hanem a hozzá tartozó fejet is láttatja. A szarvak között itt is találunk valamit, egy pálcára szúrt pillangóformát. A szarv ezzel a pillangóval a két fej között is megtalálható. Itt és a jobb oldali fejnél két vonalka arra utal, mintha a szarv közepén álló pillangós pálca két oldalról meg lenne támasztva. Vajon mit akar ez a jelkép velünk közölni?

Újabb kori változatok

A 39. kép a magyar népi művészetben föllelhető bikaszarv alakú jelképeket gyűjtött össze. Ezeket a jelképeket összefoglaló néven kelyhes virágoknak, vagy egyszerűsítve tulipán jelképeknek nevezzük. Az összeállítást Kiszely munkájából merítettük. Közös a jelképekben a két kihajló, kehelyre emlékeztető szár – ahogy ez megtalálható az indiai jelképeknél is – és valami oda nem illő a kehely közepén, valami, ami általában egyetlen virágfajtánál sem ismert. Ez virágsziromtól folyami halig szinte bármi lehet. Ha a jelkép értelmét keressük, akkor az ábra B eleme adja a megoldás kulcsát. A jelkép ugyanis a női szaporítószervet idézi. A jelkép eredetét ezért végső soron nem is szükséges azokra a területekre visszavezetni, ahol maga a tulipán őshonos – ahogy ezt mégis többen megkísérlik, köztük a képet közlő Kiszely is.¹⁴²⁶

39. kép. Tulipán motívumok a magyar népi művészetben.¹⁴²⁷

¹⁴²⁶ Kiszely (1996), p.: 587.

¹⁴²⁷ A tulipán Közép-Ázsiában, a Tien San hegység körzetében őshonos, Európába csakis a török időkben került. Ezért a tulipán-ábrázolásokat, mint helyi idegen alapú jeleket Közép-Ázsiából eredeztetik. Ugyanakkor az írott történelem előtti időkből is ismeretesek az ilyen jellegű ábrák, de azokat nem tulipánnak, hanem kelyhes virágnak nevezik. Itt lehet aztán

Nem hagyhatjuk ki a vizsgálatból a mai cserkészek jelképét, az Anjou liliumot sem, hiszen ezzel bizonyára összefügg. A Plantard család címeréről lemasolt jelképet a **40. kép** szemlélteti. Ebben az alakjában a felső és az alsó rész ugyan egymás megfelelői, de nem egyforma nagyságok. Itt úgy tűnik, hogy mind a három szár alul és felül önálló, s a három szálát egy öv fogja össze. A jelkép itt vízszintesen mutat hármasságot, az alsó és a felső szakaszok egységként értelmezhetők.

40. kép. A fleur de lil, az Anjou ház címer jelképe.¹⁴²⁸

További egyszerűsítéssel egy másik közismert jelképhez jutunk, amit tévesen sokan Dávid csillagának, vagy Salamon pecsétjének ismernek, holott az eredeti elnevezése Dávid pajzsa. Nevében pedig a Dávid nem az Ószövetség Dávid királyára utal, hanem Dávid al Royra, a XII. századi kazár 'vezérre', aki haderőt gyűjtött, hogy a 'pogányoktól' visszafoglalja Jeruzsálemet.¹⁴²⁹ Az ő pajzsán szerepelt ez a jelkép először, mint a zsidóságot megjelenítő jelkép (**41. kép**). A jelkép azonban több oldalról is megközelíthető. Megtaláljuk benne a három zónát, amit a szibériai életfánál már megbeszéltünk. Ez az A, a B és a C jelű zóna. Megtaláljuk benne a három függőleges tengelyt, amit α , β és γ betűkkel jeleztünk. Fölismerhető benne két piramis, az egyik a csúcsával fölfelé, a másik a talpával fölfelé áll és egymásba hatolnak. A jelképet összehasonlíthatjuk az Anjou liliummal, és egymásra vonatkoztathatónak ítéltethetjük. Maga a jelkép ősi egyiptomi jelkép volt és a földi és az égi hatalom összefüggését, *egységet* fejezte ki. A földi hatalom forrása az égi hatalom. A három tengely, vagy oszlop pedig megfelel a templomok két oszlopának és a belső terének. Az egyik az erő, a másik az intelligencia, azaz a tudás, a bölcsélet, avagy a kegyelem, a harmadik az egyensúly kifejezője, ami maga az isteni szellem.

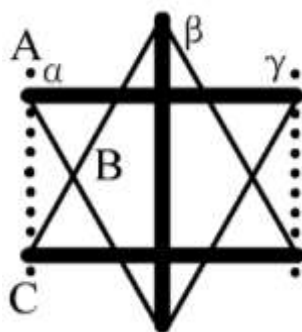

Meszlényi megfontolásait is kritika alá venni. A kéklilium maga is a kelyhes virágok sorába tartozik. Valóban virág-e? Szabad-e a mozgását egyetlen néptörzshöz kötni? Valószínűleg nem.

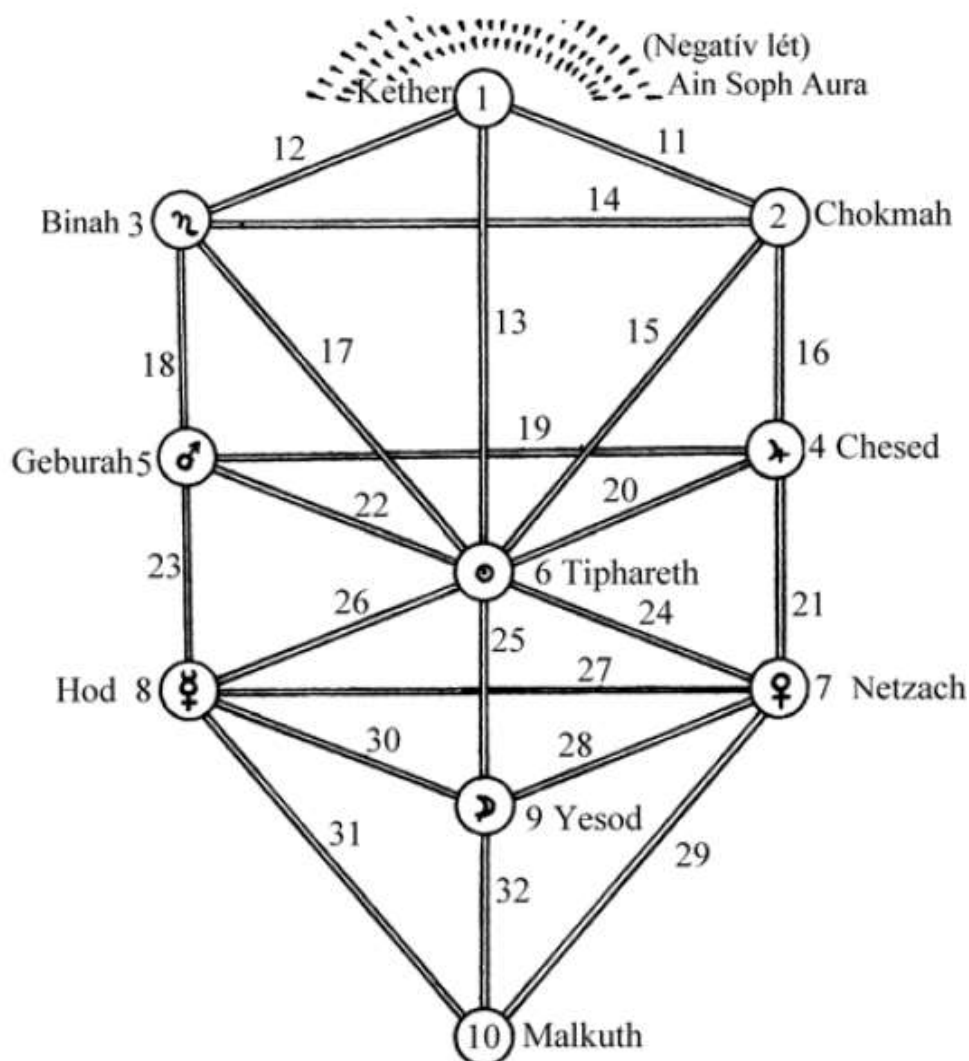
¹⁴²⁸ Baigent (1992), p.: 188.

¹⁴²⁹ Meg kell jegyeznünk, hogy ezek a 'pogányok' ekkor éppen a latinok voltak.

Az egyiptomi istenábrázolásokban az istenségek kezében látható *ankh* az életet, a másik kezében látható pálca a hatalmat, az erőt jelenti, és az istenség teste maga a szellemet, amit a fején lévő korona képvisel. Érdekes módon ugyanezeket jelenti a keresztény pápa kezében lévő kereszt, pásztorbot és a fején lévő süveg. Ezek elvont, rejtett jelentését a zsidó misztika *kabbala* jelképeiből érthetjük meg a legkönnyebben.

41. kép. A hatágú csillag, mint Dávid pajzsa.

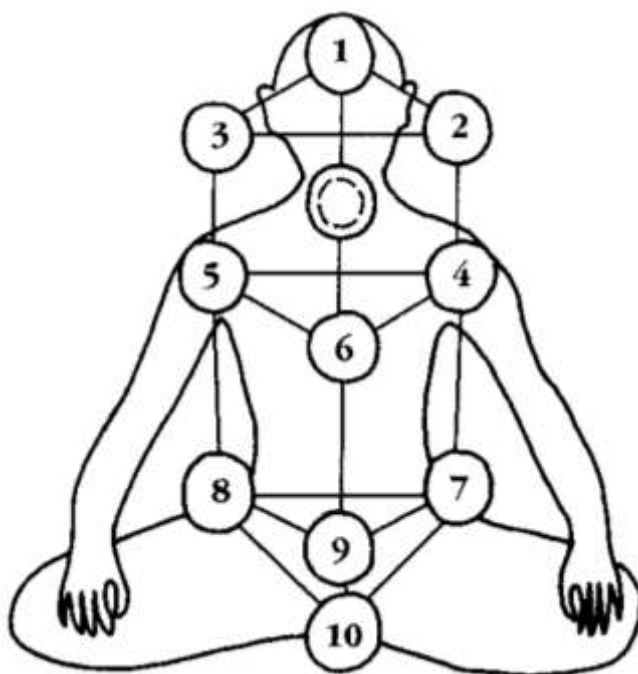
42. kép. A kabbala egyik jelképi megjelenítése.¹⁴³⁰

¹⁴³⁰ Fortunes (1987), pp.: 325 alapján.

A **42. kép** a kabbala egyik alakját szemlélteti, ahol a 10 alappontot és az azokat összekötő 22 meditációs utat láthatjuk. A *kabbala* 1-2-4-6-5-3 pontjai hatszöget alkotnak és ez az alakzat felelhetne meg a **41. kép** hatágú csillagának.

Mégis, a kabbala útjai ezt nem rajzolják ki. Az 1-2-3 pontok által meghatározott háromszög az égi világot képviseli. Az 1 pont fölött a negatív lét található, az, ami az emberi képzelő erő elől el van már zárva, ahová nem hatolhatunk már be. Ez felel meg a mennybolt állatövi jegyei fölötti szakaszának, ez az Isten székhelye. A 4-5-6 pontokban meghatározott háromszög az előbbinek a tükre – azaz *ami a mennyben, ugyanaz a földön* itt jelenik meg. Ez a szakasz tartalmazza a Napot, a Marsot és a Jupitert. A Szaturnusz a felső szakasz része (3. pont). Ez a háromszög az erkölcsiséget képviseli és itt található a királyi kegyelem (4) és az erő (5). Ugyanez a háromszög van egy egységnivel lefelé elcsúsztatva és ez már a valódi földi világot, a földi hatalmat jelenti. Ennek alsó csúcsa a Hold. Ez a földi uralkodó helye. Ebből egy szakasz vezet lefelé, a tulajdonképpeni alvilágba, a Földet jelentő Anyához, az Ős Évához.

A három oszlop elnevezése a következő: A 3. pontból kiinduló oszlop az életet jelenti. Ez a királyi kegyelem oszlopa, ez a férfias jellegű, ez a pozitív, ez az alkotó, a teremtő erő, ez a megbocsátás és az értelem oszlopa. A jobb oldali oszlop az erő, a szigor, a hatalom oszlopa, ez a nőiesség, a romboló erő oszlopa. Középen van a szellem, a légység oszlopa, ami az egyensúlyt képezi a két oldal között. A kabbala útjain ez az oszlop vezet le közvetlenül a mennyei erőt, a szellemet a Földre. A szépségnek nevezett 6 ponthoz vezet a legtöbb út, ez a Nap helye, a jelképrendszer valódi középpontja.

43. kép. A kabbala mikrokozmosza.¹⁴³¹

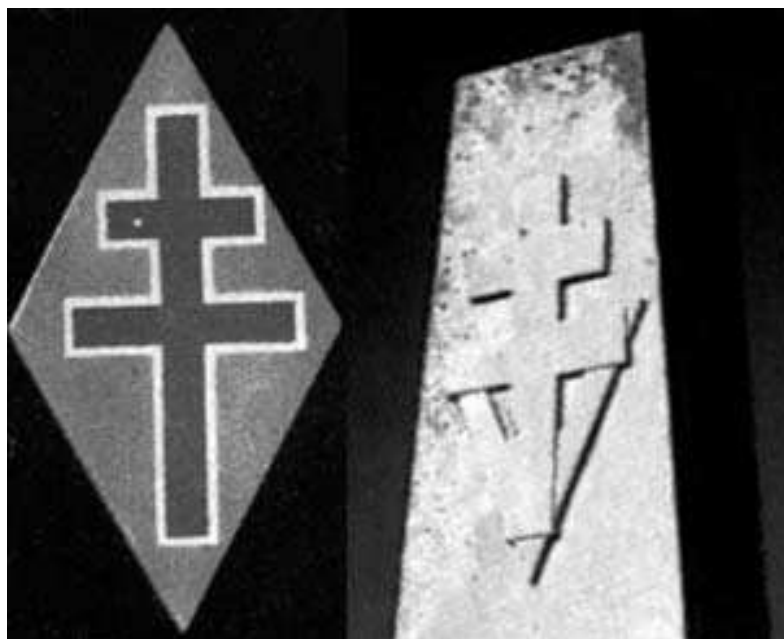
¹⁴³¹ Berta (2002), p.: 51 alapján.

A **43. kép** a *kabbala* másik megjelenítését szemlélteti, amit a *kabbala mikrokozmosza* néven tisztelhetünk. Itt a 10 pontot az emberi testre ültette rá az eszme. A fej képviseli az égi világot, a törzs felel meg a földi világnak és a szaporító szervek tartoznak már az alacsonyabb rendű alvilághoz, a Földhöz. Ebben a jelképben már megjelenik a Dávid pajzsának a középpontja is, mint látszólagos pont, ami az értelem székhelye, ami egyébként láthatatlan. Ez a pont felel meg az egyiptomi hitvilág értelmét képviselő istenségnek, Tothnak, ez a *Dáat*, a *Tudás*.

A *kabbalát* manapság többen az élet fájának feleltetik meg,¹⁴³² ami végül is ezt a jelképet bevezeti az általunk vizsgált jelkép körbe.

Nem feladatunk, hogy a *kabbalát* részleteiben ismertessük, de az egész lényege az, hogy az égi és a földi világ *egységben* van, *egységet* alkot, *egyetlen* és *egyetemes*. Ez a jelkép tehát ismételten azt fejezi ki, amit maga a kettős kereszt is kifejezhetett.

A II. világháborúban létrejött francia felszabadítási mozgalom jelképét mutatja be a **44. kép** két alakban. A bal oldali jelképet egy könyv borítójáról, a jobb oldalit egy katonai emlékműről másoltuk le. Itt is a kettős keresztet láthatjuk, de egy rombuszba behelyezve, illetve egy V alakú talapzattal összeolvastva. A jelképet, amit De Gaul seregei használtak, a Lorraine keresztjének nevezik. Jelenléte pedig a helyzet ismerete alapján egyértelműen a nemzeti *egység* volt.

44. kép. Lorraine keresztje.

Lorraine (Lotaringia) az Ardennek területe, és ez a terület a német és a francia állam állandó vitáját képviselte, hiszen mind a ketten a magukénak vallották. Innen indult el viszont a mai Franciaország történelmének legendás, első keresztény királyságát megteremtő Meroving dinasztia. Maga a kettős kereszt azonban Lotaringia területén nem játszott komoly szerepet sem a művelődés, sem

¹⁴³² Lásd pl. <http://www.harmonet.hu/> honlap *Az életfa a kabbalában* című írását. Az Ezoterika rovat Mágia alrovatában található.

pedig a politika történetében. Ezen a területen a kettős kereszt legelőször René d'Anjou jelképei között jelenik meg. René d'Anjou maga is alapított egy Kettős-kereszt Lovagi Rendet, amit a Pápa nem ismert el. Minthogy ő Magyarország címzetes királya is volt, a kettős kereszt jelkép eredete nála nem igényel különösebb magyarázatot.

A magyarsághoz köthető történeti egységtörekvések

A jelképek bemutatása után vetnünk illik még egy tekintetet arra a területre, a Kárpát-medencére, ahol magát a jelképet és annak *egység* értelmét föllettük, és ahol ma a magyarság él, és ahol a magyarság múltbeli léte is egyértelműen igazolható. Ami legelőször feltűnik, az a Kárpát-medencei magyarság mellérendelő műveltsége. Ezért az Árpád nagyfejedelem vezette magyar katonai bevonulókat, a megnyert hont és addigi lakóit, valamint ezen események közvetlen és közvetett, közeli és távoli előzményeit a szereplő minden résztvevő szempontjából kell néznünk. Ezzel a módszerrel lehet csak jól megragadni őstörténetünket, amely az azóta megszakítatlan és folytonos a magyar nemzeti és állami léthez vezetett. Azaz a magyarság őstörténetének jellegzetessége, hogy nem kifejezetten és egyedül erről az ekkortól fennálló hazáról és erről a hungaricus, később magyar néven ismert népről szól, hanem az őt összetevő előzményekről, azokról az eseményekről és történésekről, azokról a folyamatokról és törekvésekről, eredményekről és kudarcokról, amelyeket az egyes korábbi szereplők elkövettek, elértek vagy elszenvedtek.

Ezzel pedig kizárjuk, hogy az összetevő elemek egyikének előzményeire, történetére szűkíthető legyen a magyar őstörténetet, viszont az összes összetevő szereplőt vissza kell vezetnünk a kezdetekig, mégha az egyetemes őstörténet nem is fordított rájuk eddig ebből a szempontból kellő figyelmet. A visszavezetéssel az egyetemes történelemig jutunk, amikor megszűnik az egyes előzmény népek azonosítási lehetősége, s ekkor a különböző kultúrák, régészeti műveltségek életútja és kölcsönhatása folyamataiban, eredményeiben jelölhetők meg a további magyar őstörténeti előzmények. E történeti kor előtti egyetemes őstörténeti keretben azonosított magyar őstörténet elsősorban a kulturális és népeségbeli folyamatosság alapján, későbből adatolt jellegzetességek korai nyomainak rögzítésével, első előfordulásának megállapításával tárható fel. Ami után az így meghatározható kulturális és nyelvi egység képessé vált felszívni a későbbi beköltöző menekült vagy hódító kultúrát, és középtávon magába olvasztani, azaz előnyös műveltségi elemeit alkalmazni, felhasználni, valamint az új néprészt nyelvileg, majd hosszú távon kulturálisan is magához idomítani.

A legkorábbi gazdag többágú őstörténeti emlékezetünk után elterjedt hamis, ránk erőltetett nézetet, amelyben a magyar őstörténetet egy egyszeri honfoglalás egysíkú, egyetlen összetevőből felépülő elmélete jelentette, az utóbbi időkben legkiválóbb régészünk és őstörténészünk, Dr. László Gyula professzor munkássága ingatta meg.¹⁴³³ Az ő kettős honfoglalás elméletét követően a magyar krónikák tényközléseit elfogadják több honfoglalást, ill. honvisszafoglalást tártak

¹⁴³³ Lásd László (1971), László (1974), László (1978), László (1979).

fel.¹⁴³⁴ Az eredeti eseményeknek megfelelően fontos tényezővé váltak a hunok és az avarok, valamint a Kárpát-medence többi lakói. Feltárult, hogy az Árpád nagyfejedelem vezette katonai vezető réteg bejövetele a Kárpát-medence közepébe vérszerződéses meghívás nyomán történt, szolgáltatta az itt élőknek a nyugati hódítást meggátló védelmet. Ennek megtervezésében, hibátlan megszervezésében és harcokat is vállaló cselekvő megvalósításában tehát mindenki, a honlakói is részt vettek, amint az országgyűlésen történt szentesítő lezárással is. A folyamatban szereplők szervezeti és népi tagoltsága is kitűnt, megkülönböztetve a helyben talált és a beköltöző elemeket, azonosítva egyeseket már korábban betelepültekkel, s főként elemezve a hatalmi szerkezet elrendeződését, a műveltségi, embertani és egyéb külső jegyek, tényezők rendszerét.

Kiderült, hogy az újkőkori előtti Kárpát-medencei őslakosság, mint helyi cromagnon összetevő népi elem folytonossága – meglehetősen nagyarányú jelenléttel – megvan. S meghatározó elemként vannak jelen a sorozatosan a beköltözött kimmerek, szkíták, dákok, jazigok, szarmaták, hunok, avarok, Árpád magyarjai, bolgár törkök és ogurok utódai.¹⁴³⁵ Mégis a magyarság az Y kromoszóma mutációi alapján meghatározó módon az európai aurignaci gén hordozója és ezzel az európai legősibb modern ember egyik egyenes ágú utódeként jellemezhető, ugyanakkor az ún. rokon népekre ez nem jellemző.¹⁴³⁶ A finnugor eredetünkkel a magyar kulturális hagyományok sem férnek össze, mert a finnugor eredetelmélet szerint rokonnak tartott népek hitvilágában például megvannak, nálunk viszont a hitvilágból hiányoznak az eredetmondák és az azokhoz kapcsolódó istenek. Továbbá a magyar kultúrában az élő lélek állati jelképeit nem lehet totemként értelmezni. A magyar vallási szavak között pedig nem kevés a finnugornak tartott, de az is az urálinak tekintett ősi korból való. Ezek a hitéleti fogalmakat írják le maradéktalanul, az egyházi szervezetet jelentő szavak viszont idegen eredetűek. Ám a népességben csupán elenyésző kisebbséget jelentő államalapító vezető elit két ismert származáslegendája sem magyar. A Kézai Krónikában és a Tárih-i Üngürüşben található ismertetése – a magyar népet őszösvetségi szereplőktől származtatva és a hunokkal rokonítva – végső soron a Biblia babiloni mondakörén alapul.¹⁴³⁷

---

¹⁴³⁴ Vesd össze Blaskovics (1982), Grandpierre (1979), Grandpierre (1981), Padányi (1989) és Az őshazától a Kárpátokig. Panoráma Könyvkiadó. Budapest 1985.

¹⁴³⁵ 102 Cser (2000), p.: 86 Lipták Pál, Kiszely István és főleg Henkey Gyula kutatásaira hivatkozik. Vö. Lipták (1977), Kiszely (1996), Henkey (1993), pp.: 94-114, Henkey (1998), pp.: 22-34, és Henkey (1999), pp.: 38-44.

¹⁴³⁶ Semino (2000).

¹⁴³⁷ Cser Ferenc szavaival: "Kézai Krónikája kettő, a Tárih-i Üngürüş három 'honfoglalást' említ. Itt honfoglalás alatt Hunor, ill. Magor embereinek, utódainak a Pannóniába való érkezését kell érteni. Mindkét monda alapja egy-egy szarvas-vadász legenda, ahol a szarvas égi jelként, és annak üldözése mitikus hívójelként fogható fel: Pannónia várja a visszatérést, a segítségnyújtást. Mind a három csodaszarvas legendában a honfoglaló magyarokról kialakított képnek megfelelően egy harcos–lovás kultúra képviselői jelennek meg. Ennek szimbóliái várhatóan állatképekben jelennek meg a népi művészeti ábrázolásban." Cser (2000) 56. Vö. Grandpierre (1990), Kiszely (1996), pp.: 492-517.

A szarvason kívül a magyar népi képzőművészet négylábú állatot, ragadozó madarat nagyon ritkán ábrázol. A szarvas, mint a termékenység, a megújuló természet jelképe – szarva az életfát jelképezi – azonban 15000 éve jelen van Európában, így nem kell azt a Kárpát-medenceiek részére, mondjuk a sumérok-tól eredeztetni.¹⁴³⁸ A szarvast az altáji vidékről sem kell behozni, mert a Kárpát-medencében az utolsó jégkorszak előtt szarvas-vadász nép élt. A nyolcezer éves csépai leleten a szarvas ábrázolását is megtaláljuk.¹⁴³⁹

A tulipán mint jelkép¹⁴⁴⁰ sem idegen a mi tájunkon, hiszen hatezer éves ábrázolása került elő a Cucuteny kultúra területén. Ugyaninnen és ugyanebből a korból a nyolcezer éves tatárlaki táblán életfa ábrázolás található.¹⁴⁴¹ A hegy, a kelyhes virágok, a kettős madár és a hal jelképei ugyanígy vannak jelen a Kárpát-medence és vonzáskörzete kultúráiban. Fontos még, hogy a honfoglalók nagycsaládi címereként értelmezhető tarsolylemezek palmettásak, ragadozó négylábúak vagy madarak csak a honfoglalók nemesi utódainak címereiben fordulnak elő, a sztyeppei lovas kultúrájuknak megfelelően.¹⁴⁴² Ugyancsak jellemzők az obi-ugorokra az úgynevezett tamgák, amelyek az ugor családok származását jelképezték. Mindez ismét azt mutatja, hogy a magyar kultúra nem igazán rokona az eddig rokonának tartottaknak.¹⁴⁴³

Sajátos, elkülönült, ősi a magyar lélekfelfogás. A halott lelke a túlvilágon újjászületik s – újra meg újra – visszatér az élők itteni világába. A két világ ugyanazon a létsíkon, egyenrangú viszonyban áll egymással, azaz itt is érvényesül, hogy a *kettő egy*. Az anyagot a lélek ereje mozgatja és teszi élővé. A lélek és az ember viszonya mellérendelt, a test és a lélek egysége adja magát az embernek. Ez a lélekhez kötődő, a házastársakat is jellemző mellérendelő szemlélet nem igényli az alárendelő teremtetélegendát, a teremtmények függőségét. A lélekszimbólumok a magyar felfogásban nem válnak személlyé, és nem kapnak nevet, s nem is ábrázolják őket emberi formában. A magyar népmesékben a jót a jó példák és a jó emberek segítik. A magyar hitvilágban a szépet, a nemeset és a jót hasznosnak is tartották. Tudták, hogy jó vagy rossz sorsuk okos vagy téves döntéseiktől függ. Helyes tetteik hasznos, vagy a helytelenek káros következményei természetszerűen bekövetkeznek, mert a természet örök törvényéből jövő 'isteni' rendelkezések tökéletesek, igazságosak és megmásíthatatlanok. Emez igen ésszerű gondolkodásmód ugyanakkor gazdag és mély szellemiséggel járt együtt.

¹⁴³⁸ Lásd Cser (2000), pp.: 57-58. Vö. Götz (1994), pp.: 832-837.

¹⁴³⁹ Lásd a **25. képen**.

¹⁴⁴⁰ Valójában nem is tulipánról, hanem kelyhes virágról van szó, de ez is csak jelképi alakban, hiszen maga a virág is a termékenység jelképe csupán. Lásd a 97. sz. lábjegyzetet.

¹⁴⁴¹ Lásd a **20. képen** az 1. számmal jelölt táblán.

¹⁴⁴² Cser (2000) uo. Lükő Gábort idézi: "A honfoglalás korában még a turul madár ejtette teherbe Emesét, Álmos vezér anyját, ha álmában is. Az ázsiai nomád népek mind így származtatták legkiválóbb uralkodóikat közvetlenül a törzs totem állatától – alapító ősenek lelkétől." Lükő (1987), p.: 78.

¹⁴⁴³ Cser (2000) uo. László Gyulára hivatkozik. Vö. László (1967), pp.: 84-85, 127, László (1974), p.: 230.

Népművészeti, népköltészeti kifejezéseinek egyetemes jelentését vallásos jelleg hatja át. Mindezt a legkorábbi európai kultúrák régészeti leletei támasztják alá. E kultikus tárgyak elsősorban a termékenység vallásos tiszteletét mutatják. A termékenység nőket formázó jelképei az őskőkor felső időszakától megjelennek. E kő vagy égetett agyag szobrocskák a Kárpát-medencében is megjelentek a modern emberrel együtt. A nordikus, indoeurópai népeknél viszont a túlvilág alárendelt szerepű, ahol nincs újjászületés, ahonnan nincs visszatérés, a lélekszimbólumokat megszemélyesítették és megnevezték. Az eddig rokonnak tartott népeknél is alárendelt a túlvilág, s a jó és rossz lelkeknek külön helye van az égben, illetve a föld alatt. Az indoeurópai és az ugor teremtsélegendákban az alárendelő szemlélet az uralkodó. A teremtmények a teremtető személyétől függenek, aki a jót és a rosszat meghatározván, aszerint ítél, fenyeget és büntet.¹⁴⁴⁴

A népzenei hagyományok sem támasztják alá a magyar nép és kultúra Kárpát-medencétől távoli eredeztetését. A magyar népzene pentaton, míg az ugor népzene általában nem éri el a tonalitást. A tonalitással rendelkező többi finnugor népnél a zene heptaton, akárcsak Európa teljes népzeneje, a pentaton ősi ír zene kivételével. A közép-ázsiai, illetve török népek zenéje erősen pentaton és a japán zene is pentaton. A magyar népzene jellegzetes ereszkedő dallamíve az ír és ausztrál bennszülött zenében megvan, míg Európa többi népe zenéjéből hiányzik. A sumér zene pentaton és nem ereszkedő dallamívű. A magyar pentaton hangskála teljes és zárt rendszer és igen gazdag kifejezést tesz lehetővé. Kizárólag magyar jelenség népdalainkban a hosszú utolsó hanggal a ritmus és az idő megszűnése. A dunántúli hosszú síp jellegzetes semleges terce a szomszédinktól és a velünk együtt élő nemzetiségektől is idegen. E tízezer éve létező nyelvdugó síp az azonban a finnugor és altáji népek a régi szamojéd alaprétegből, azaz hatezer éve ismerik. Így ha a mai finnugor népeknél Kárpát-medence típusú furulya található, akkor nem uráli egységről kell beszélni, hanem Kárpát-medencei egységről, ami valamikor, valami miatt felbomlott.¹⁴⁴⁵ A zene összecseng a magyar dalok szövegeivel, ezért a zene és a tánc ritmusa keményen ellenpontosított. A magyar nyelvet az első szótag hangsúlya és a másodlagos hangsúlyozás kétüteműen ritmusossá teszi, ami tükröződik a népzeneben és néptáncban is. Az ellenpontosítást az adja, hogy a táncos a hangsúlyos szótagra emeli fel a lábát, és a hangsúlytalanra dobbant. Ebben a magyar tánc rokon a baszkkal és az írrel. A magyarok mellérendelő szemléletének megfelelően a magyar táncban a férfi és a nő egyenrangú, párt alkot.¹⁴⁴⁶

¹⁴⁴⁴ Lásd Cser i.m. pp.: 59-60. Vö. Lükő i.m., Gáboriné (1980), Magyar (1995).

¹⁴⁴⁵ Kozák így ír a felbomlás okáról: "Erre jó alkalmat szolgáltatott az a klímaváltozás, ami éppen tízezer éve a jégkorszak végét jelentette. Ennek hatása közismert, a mamut kihalt, a rénszarvas pedig északra húzódott. Ezt a vándorlást a rénszarvashoz szorosan kötődő életmódú népeknek követniük kellett. Ez az északra vándorolt népesség alkotta – minden bizonnyal – azt az uráli-szibériai etnokulturális közösséget, melynek elterjedési területe az újkőkorban Norvégia északi részéig terjedt" (Kozák, 1999).

¹⁴⁴⁶ Lásd Cser (2000), pp.: 70-74. Vö. Lükő (1987), Vikár (1977), Csajághy (1994), Csajághy (1996), Gáboriné (1980), Kilmer–Darfkorn–Crockers–Rown (1999).

Eddig feltételezett nyelvrokonainknál a Földközi tenger mellékéről elterjedt bornak nincs kultúrája. A magyar kultúrában a bor kedvelt, alapvető kapcsolat-teremtő ital, azaz átvitt értelemben szakrális jellegű. Magyarország talajhőmérséklete, a talaj magas nyomelem tartalma, valamint a vulkáni, löszös és homokos talajok kiválóan alkalmasak az aromás szőlőtermelésre. A magyarok ismerik az árpa melaszából erjesztett sört és az égetett szeszes italokat. A magyaros vendégszeretet és vendégjog a mellérendelő szemlélet kifejeződése. A magyar könnyűlovas ezer kilométeres hatótávolságát szárított ételekkel rakott iszákjának köszönhetette. Ám elődeink a szárításon kívül ismerték a hűtés, sózás, erjesztés és savanyítás ételízésítő és tartósító hatását is. A honfoglalás kori Nyugat-Európában viszont nem ismerték az élelemtartósítási eljárásokat, s téli ételmük alig volt, mert az állatokat a tél miatt le kellett ölniük. A magyar konyha, a letelepedettek konyhája hagyományosan főző. Japánból tizenegyezer éves főzőedényt ismerünk, de főztek a Turáni-alföldön, Dél-Kaukázus mentén, Anatóliában és a Balkánon is. A gabonatermelés elterjedésével a magvakat megőrölték, a lisztet vízzel gyúrták, kelesztették, aztán megsütötték vagy megfőzték, növényekkel ízesítették. A lovas társadalmak fő tápláléka állati eredetű, mint a nomádoké. A mozgó, pásztortársadalmak elsősorban sütnék, mert így a legkönnyebb feldolgozni az állati táplálékot, s a mozgó életformához is ez illik legjobban.¹⁴⁴⁷

A fontos kulturális elem, a lakás és tisztálkodás kérdésében a X. századi Nyugat-Európáról lesújtó beszámolók vannak.¹⁴⁴⁸ A lakások néhány négyzetméteres földbevájt kunyhók. A lovagi, bárói kastélyok kéményes fűtés és ablak nélküli fatornyok. Alsónemű, napi tisztálkodás nincs, a tetveket a főurak parókával fedték el, s külön vakarókat használtak a viszketés ellen. A fürdést az egyház is erkölcstelennek bélyegezte. Nyugat-Európa a mosott ágyneműt, alsóruhát csak a XIII. században ismerte meg. A sztyeppei letelepedett és lovas műveltségek nagy száraz, egészséges, szellőztetett körsátrakkal rendelkeztek. Hentente váltották és mosták az alsóruhát, ágyneműt s rendszeresen mosakodtak. A tejköpülő szitájával zuhanyoztak. Pénteken, a tisztálkodás napján nem illett vendégségbe menni. A magyarok a lovas kultúrák embereihez hasonlóan fésülködtek, borotválkoztak. A magyaroknak voltak fürdőik, szaunáik, ami Nyugat-Európában nem volt hagyományos. A ruhaneműnek folyóban, patakban, kútnál mosásával kapcsolatos díszített népi eszközök és életképek közismertek. Ugyanakkor mivel egyes lovas népekről kiderült, hogy nem mosakodtak, és nem váltották ruhájukat, a tisztaság igénye nem feltétlenül a lovas műveltséggel került a magyarokhoz.¹⁴⁴⁹

Sajátos magyar népi hagyomány az elvakult szabadságszeretet. A nyugat-európai földbirtokos tulajdona volt a jobbágy, mint szabadságától megfosztott rabszolga, akit büntetlenül megverhetett, megölhetett. A földbirtokosok a ke-

¹⁴⁴⁷ Lásd Cser (2000), pp.: 74-77. Aki hozzáteszi, hogy ezek a lovas műveltségek özönlötték el azután Eurázsia letelepedett lakosságát, s mint urak, főnökök telepedtek rájuk.

¹⁴⁴⁸ Vö. Painter (1964).

¹⁴⁴⁹ Lásd Cser (2000), pp.: 77-78.

reszténységben meghirdetett monogámia ellenére gyakorolták az első éjszaka jogát, és ágyasukká tették a jobbágyok asszonyait. Magyarországon azonban a tripartitumot, a katonai-nemesi és papi osztály jobbágyokat rabszolgaként való birtoklását nem tudták bevezetni egészen a török kiűzése utáni időkig. Akkor is azonban igen nagy volt az ellenállás vele szemben és kivándorlással való kitérés előle, különösen a székelyeknél. Mert addig a magyarok faluközösségekben közösen birtokolták a földet, és egymást egyenértékűnek tartották. Az őket ért sérelmet bármi áron megtorolták.¹⁴⁵⁰ A Megszentelt Korona tana és tagsága szintén az egyenrangúság mellérendelő tudatát erősítette és az egység szemléletének önmaga is már egy gyönyörű példáját jelenti.¹⁴⁵¹ A társadalmi egyenértékűséget mutatja a kiemelkedő elsőszülött jog hiánya, és ezt tükrözik a művészi elemek is. Amivel szemben a hindu, a kelta, a nordikus és a finnugor–altáji alárendelő kaszt-szemlélet uralkodik. Így a magyar kultúra elhatárolódik mind a négy égtáj felé a többitől:

Megállapíthatjuk tehát, hogy kulturális elemeket tekintve a magyar nyelvterület kultúrája sajátosan egyéni. Tartalmaz elemeket, amik a kelethez kötik, tartalmaz elemeket, amikkel a nyugathoz kapcsolódik, de egyik sem meghatározó, uralkodó jellegű: a kultúra jellegzetesen Kárpát-medencei. A mellérendelő jellegű szemlélet keményen elválasztja mind a Nyugattól, mind a szeppei népektől, akikre ez ugyancsak nem jellemző. Ezzel összecsengő felfogást távol-keleten találunk. Kulturális vizsgálataink összességében mégis azt mutatják, hogy a keleti eredeztetés modellek sem igazán alkalmazhatóak a magyarság kultúrájára, még akkor sem, ha bizonyos jelképek – mint pl. a kettős kereszt – ott is, és hasonló értelemben megtalálhatók.

Záró gondolatok

Az egyes korszakok műveltsége, mítoszi világa, vallási tanítása és gondolati rendszerének tartalmi és formai elemei, adatai, jellegzetességei és összefüggései eltérő felfogásokat, gyakran egymással ellentétes minőségeket mutatnak és képviselnek, de vizsgálatuknak, összehasonlításuknak nem lehet szándéka a róluk való mai értékítélet alkotás. Hanem a cél mindig csupán a téma, a kérdéskör valóságának az elérhető legközelibb, legpontosabb megismerése, legjobb feltárása lehet. Önmagában véve ugyanis egyetlen ilyen minőség sem alap az értékítéletre, egyik emberi teljesítmény sem értékesebb, jobb, használhatóbb, mint a másik, különösen annak híve, művelője számára. Azaz ma nem állapítható meg egy-egy korábbi nézetről, felfogásról s a neki megfelelő emberi gyakorlatról önmagában, hogy melyik számunkra a követendő, melyik az elvetendő. Hiszen mindegyik meghatározott körülmények között született emberi alkotás, amely a sajátos körülményi kihívásokra a maga idejében adható lehetséges, talán ma

---

¹⁴⁵⁰ Lásd Cser (2000), pp.: 78-79. Lükő Gábort idézhetjük: "A magyarságnak mindig nagyon erős volt a jogi érzéke, a jogiáért, a függetlenségéért mindig feltette egész életét és jövőjét. Ha alul maradt a küzdelemben, inkább elbujdosott idegen országra, de a saját hazában nem szolgált idegen uraknak." (Lükő, 1987, p.: 12.)

¹⁴⁵¹ Vö. Kocsis (1996).

nem tetsző emberi válaszokat tartalmazza. Ezért aztán a mai erkölcsi következtetések alapjául sem szolgálhat egy az egyben valamely régebbi tapasztalat, tanulság, következtetés: nem pótolhatja a mai kihívásokra adandó mai válaszokat.

Sem az evolúciós elképzelést, sem az örök, változatlan eszmék tételét nem alkalmazhatjuk tehát, mert mindkettő felhasználja az eleve elrendelés téziséét. Előbbi mindent a mai legmagasabb rendű állapothoz vezető kifejlődésnek alárendelve, s hajlamosan még a máit is alárendelni valamiféle elképzelt jövőti tökéletességnek, utóbbi pedig, egy meghatározott, szent korszakban alkotott tanra támaszkodva, lassítja az önálló alkalmazkodást a jelen kihívásaihoz. Előbbi konzerválja, dogmatikusan bebiztosítással tovább élteti a mához vezető út hibáinak tévedéseit is, utóbbi vakká tesz az igazán új eszmékre, azok szükségességére, sőt még a régi eszmék sajátos eredetének a feltárását is megakadályozza.

Annak a szándéknak viszont, hogy a korábbi emberi gondolkodással, tevékenységgel kapcsolatos adatokat a történelmi események hitelessége alapján rendszerezzük és adjuk elő, nem lehet mindig maradéktalanul eleget tenni, ha a róluk szóló elérhető történelmi híradások adatait valamely régibb vagy újabb felfogás tételei, érdekei befolyásolták, befolyásolják. Így aztán hiába hirdetjük, hogy nem áll szándékunkban állást foglalni, a bemutatott események, a róluk szóló elképzelések, fogalmak ettől nem lehetnek teljesen mentesek: eme velejáró behatásokat a közeli múltból örököljük és adjuk a régmúlt szereplőinek szájába. Így minden gondolati tény a történelmi ember tudatában megjelent teljesítménynek kell tekinteni, s nem az ő tudata mögötti külön természeti vagy eszmei valóságnak. Nem olyannak tehát, amely mindenáron érvényesül, áttör: beteljesíti a fejlődést, betölti eszmei rendeltetését, hanem olyannak, amit emberek formálnak, alkotnak és fenntartanak. Ugyanakkor a tudomány mai állása nem teszi lehetővé, hogy a korábbi gondolati valóságok egészét kritika alá vegyük, azok valóságértékét megadjuk.

Amennyire lehet, nyomon követendő az emberi tudat különböző megnyilvánulásai, változatos formájú jelenségei, történelmi változásai és az emberi cselekvésre gyakorolt hatásai, s befolyásuk az adott korra és a kor társadalmára. Ebben még az sem zavarhat meg bennünket, hogy a történelmi időben visszafelé haladva egyre jobban elhomályosul előttünk a kép, s az egyéni gondolatokat felváltja a kollektív bölcsesség hitvilága és a mítoszi elemek kifogyhatatlan változatossága, s mégis alapvető változatlansága. Minden történelmi elemzésnek az emberi magatartás és tett mint válasz feltárásával kell foglalkoznia. Jó esetben a kihívások meghatározásával, s nem azzal, hogy találgatásos jelleggel megfeleltesse a magatartást és tettet utólag kitalált, vélt gondolati vagy hitbéli elveknek, azokból fakadó elképzelt szándékoknak. Mert ez utóbbi eljárásból szükségszerűen a jelen állapotok visszavetítése, a mai követelmények múltti érvényesítése származik, ami lefokozza, lealacsonyítja a múltat, s olyan elképzeléseket, elveket tulajdonít a régieknek, amiket ők biztosan nem vallottak, s amik félrevezetnek bennünket, semmi valóban felhasználható tanulságot nem nyújtva.

Az őskori tudományos ismeretek megjelenési formája, a csillagos ég időtálló kozmológikus képe az emberség egységét kifejező mellérendelő gondolkodás és közösség máig utolérhetetlen eredménye, terméke. Ennek elértéktelenedését,

érthetetlené, elavulttá válását az alárendelő szemlélet megjelenése és érvényesülése okozta. Hiszen a földi érdekkörbe lehozván ezt a tudáskészletet, valójában lefokozta azzal, hogy egy kiemelkedő hősi, papi elit, kiválasztottnak titulált parancsnokok, királyok történetét faragta belőle. Ezt az irányt erősítette az is, hogy a csillagok helyére isteneket, isteni világot képzelt, ahová a földi főnökök titkos módon kapcsolódnak, születésük előtt és haláluk után odatartoznak.

Az ősi tudáskincs tehát új szerepben, új összefüggésben találta magát, midőn saját céljaira kezdte azt felhasználni a társadalom egységét megbontó egyik társadalmi csoport. E csoport azokból állt össze, akik a tudás birtoklása révén is erősíteni akarták alárendelő törekvéseiket, az egész nép alávetését saját uralkodásuknak. Nem az eredeti tudás megértése, elsajátítása és gyarapítása lett ennek az elitnek a célja, hanem annak olyan, meghatározott érdekkörben való alkalmazása, ami szükségszerűen ellentétessé vált vele. Így ezen ősi ismeretek megértése, áthagyományozása nem valósult meg maradéktalanul, néha éppen az alávetettek szabotázsa miatt.

Végül az emberiség által addig féltve őrzött tudás erodálni kezdett, teljességgel csorbát szenvedett, általános ismertsége megszűnt. A mindentudás az istenség tulajdonságaként jelent meg, mely az alávetett emberiség számára elérhetetlen, elzárt, ezoterikus. Ám az isten vagy az istenek a kiválasztottakat beavatják, bevezetik ebbe az ismeretbe, miáltal egyedülálló, isteni képességeknek is birtokába kerülnek. Ezek elengedhetetlenek az uralkodáshoz, és olyannyira magasrendűek, hogy csak a kiválasztott kis elit képes elsajátítani őket. Ez alapozza meg a királyi papság intézményét. A papok és apostoli királyok az isteni akarat közvetítői, az istenség hasonmásai, de mindennek valóban megteremtői, létrehozói is, akik a körülmények alakításával teszik szerepüket evilági módon megkérdőjelezhetetlenné, azaz dogmatikusan bebiztosítottá.

S teszik a történelmet alárendelők, alárendeltek és mellérendelők küzdelmévé Európában és a világ többi részén. Ennek a küzdelemnek a korszakai meg egyeznek ugyan az írott történelem szakaszaival, fejleményei azonban jobbra csak az alárendelő szemlélet, sőt érdek szerint értékelték. Pedig a mellérendelő szemlélet és magatartás, a mellérendelő tevékenység, a mellérendelés eredményei is fennmaradtak, érvényesültek, megvalósultak, és fenntartották, gazdagították a világot. (Bizony sokszorta az alárendelés csupán rombolni tudott.) Ugyanakkor az alárendelő és mellérendelő stratégia és törekvések jellemző megnyilvánulásai a politika és a kultúra területein együtt képezik különösen az európai múlt legjellemzőbb vonásait. Kényszerűen bár, de együtt, egymással valamiféle egyensúlyban teremtették meg végülis Európa világbeli vezető szerepét, s okozták mindazt az eredményt és eredménytelenséget is, amit ma a modern, globalizált világ jelent. A két szemlélet és késztetés egymást kiegészítő, harmonikus létmódja ugyan továbbra is elképzelhetetlen, és egymást kizáró, antagonisztikus vonásaik, összetűzéseik a közelmúltig, sőt máig kimutathatók, mégis reménykednünk kell a megoldásban, amire például a valóban keresztényi gondolkodás már eljutott. Ráadásul a jövő kilátása a mellérendelés–alárendelés európai kettőségének meghaladására magában hordozza annak jótékony világviszonylatban is üdvös hatásait.

Nagy kérdés tehát a mai világban, hogy melyik érdektábor fogja meghatározni az emberiség jövőjét. Félő, hogy az alárendelő szemlélettel folytatódnak a háborúk, a legjobb erők lekötése a hadi kutatásfejlesztésre és gyártásra, s az emberiség végül nem lesz képes megoldani saját problémáit, mert a kicsinyes hatalomféltés a kontraszelekciót teszi általánossá, ami visszafogja az egyetemes emberi haladást, s végül pozitív visszacsatolást gerjesztve megsemmisíti bolygónkat és reményvesztett emberi lakóit. Reménykeltő lenne viszont, ha az emberek egyenrangúságát valló mellérendelő szemlélet kerekedne felül és terjedne el a Föld teljes szelvében és hosszában, mert rögtön természetes és szerves sorrendbe tudná sorolni mind az emberiség előtt álló legfontosabb és kevésbé fontos feladatokat, mind az azok megoldására leghivatottabbakat. S ezzel új, lelkesítő távlatok nyílnának meg az emberek előtt, mindenki újra megtalálná saját helyét, feladatát és boldogságát az emberi közösségben, lett légyen az a megvalósult Földön vagy a világmindenség más pontján. S ez az előrenézés, célvonzás, mint általános mellérendelő hatás, hamarosan felválthatná az önző érdekeikhez ragaszkodók elnyomó, másokat háttérbe szorító eljárását.

A magyar rovásírás szó- és mondatjel emlékeiben, továbbá a népművészet jelképeiben, valamint az uralkodói kör és a vallás jelhasználatában még az írás használatot megelőző korszak emlékezetét őrizzük, esetleg már a jelentés elhomályosodása vagy megmásulása mellett. Ám ezek visszaköszönnék a régészeti leleteken, még távoli területek és korok ilyen anyagából is. E jelkészlet nyomait akár több tízezer évre visszamenőleg is feltárták már, ám megfejtve csak egy-két régi írásrendszer van, s a jelképek többi, további használatának pontos megfejtésére eddig még nem nagyon összpontosított a tudományos kutatás. De fordítottnak, a jelek képi tartalmának sem történt meg az átfogó megismerése, távoli kultúrák jelképi rokonságának összehasonlító elemzése.¹⁴⁵² Ezért is vállalkoztunk a homály oszlatására valamennyire e téren. S ha nem is sikerült minden jelünk, jelképünk és jelentése egységbe foglalása, legalább érintettük a fontosabbakat.

Mindenesetre a siker reményében javasolhatjuk a Kárpát-medencei egységes jelképi gondolkodás meghatározását az emberi értelmesség képi és eszmei alapjaiban, a szellemi néprajzi alkotások elvont jelképeiben, a tárgyi népművészeti alkotások jelábrázolásaiban, a néphagyományok, népszokások eszmei üzenetében, valamint e térség Megszentelt Koronájának és a többi koronázási jelvénynek a jelképi üzenetében, a magyar mérsékelt égövi munkafolyamat szervezés és naptári ünneplés összetevő elemeiben.

A képi és gondolati elemek magyar vagy mellérendelő jelelgű összefüggéseit a magyar írás és képi gondolkodás mintaként mutatja számunkra, amiért a magyar írást – akár kiterjesztett értelemben is – a világ írásainak kölcsönzőjeként, mintaadójaként vehetjük számba, azaz nyelvünk az emberi őskultúra egyik

---

¹⁴⁵² Vesd össze Molnár (1986) V. József: *Vázlat a természetes modellezéshez*. Művelődési Központ, Gödöllő. Molnár (2004a) V. József: *Az eredendő világkép I. A kisgyermek rajzos üzenete*. Magtár kiadás, Budapest. Molnár (2004b) V. József: *Az eredendő világkép II. A forma a hang és a szó - az ősszöveg, a mese és a játék összefüggő hármasa*. Magtár kiadás, Budapest.

alapja, ahol az egész élet jelképezett, például a magyar ház a magyar élet jelképezett színtere.

Mit jelenthet tehát számunkra – a szerintünk legfontosabb – a kettős kereszt jelképe? A fentiek alapján kézenfekvőnek látszik, hogy az *egységet*, az egység mellérendelő szellemét és gondolatát, ma például az egységes Európát. Így térhetünk vissza a fölvetett kérdésünkre: mindezek a jelképek az *egyetlenhez*, az *egyhez*, az *egységhez* tapadnak, és ezt fejezi ki a magyar rovásírás $\neq$ jele is. A fentiek alapján már azt is megmondhatjuk, hogy minek az egységét, egységeségét fejezi ki. A dravida műveltség általános lélekhite hasonlít a magyar népmesevilágból kibontható lélekhitre. Ez a lélek viszont örök és állandó, nem teremődött, nem pusztul el, hanem örökéletű, ám az embert azzal alkotja meg, hogy vele átmenetileg egyesül, azt kitölti. Az *Egy* kettős kereszt formája ezért ott, és föltehetően az ősmagyar felfogásban, az emberi test és lélek egységét tükrözhetette és ezzel az életet adó anya és gyermeke egységét is. Ám általában véve is az ember és a világmindenség isteni egységét. Így érthető meg és köthető össze egységes jellé a szülő nő és az *Egy* jelképe, ami aztán a különböző műveltségekben tovább alakult és hozta létre azt a változatosságot, amit Magyarországtól Szingapúrig nyomon követhettünk.

Ez a jel tehát és a vele rokon szellemiségű jelek összekötik Európa és Ázsia számtalan műveltségét a kőkortól kezdve napjainkig. S akik a leginkább megőrizték és megszenvedték ezt az egységtörekvést, bizony a magyarok. Bár az ellentétes hatalmi érdekek a tudományba behatolván lehetetlenné tették a magyarság igen korai időtől kezdve érvényesülő egység elvű életének példaadás szintű történeti feltárását, ennek megvalósítására ma égető igény, kedvező szándék és sok reményteli kezdet létezik. Talán a nemzeteket egyesítő, egységesítő felfogások és szervezetek is, rádöbbenve ama korábbi – más jellegű – közösség méltatlan mulasztásaira velünk és az egységességgel szemben, elősegítik ezen üdvözítő formák gyökereinek és értelmének feltárását, közkinccsé, eleven erővé tételét.

Felhasznált irodalom

„A mindent látó királynő.” *Világszép népmesék*. Digi-book Kiadó, Gyula, 2014.

<https://books.google.hu/books?id=epNVCwAAQBAJ&pg=PT2&lpg=PT2&dq=vil%C3%A1gsz%C3%A9p+n%C3%A9pmes%C3%A9k&source=bl&ots=KKsZLz75IN&sig=GTDghDJKpbpcDOOGZ1X7VZ75qhM&hl=hu&sa=X&ved=0ahUKEwiHk9eK7NbMAhVLjSwKHfUpARgQ6AEIMTAE#v=onepa-ge&q=vil%C3%A1gsz%C3%A9p%20n%C3%A9pmes%C3%A9k&f=false>.

A 150 éves Czuczor–Fogarasi: A magyar nyelv szótára tiszteletére rendezett I. konferencia anyaga: <http://www.czf.hu/index.php/hu/eloadasok/2013-03-12-15-25-29>, a II. konf. anyaga: http://www.mma.hu/documents/10180/125685/mma_kiadvany_czuczor_fogarasi_konf.pdf, a III. konferencia tartalma: <http://www.e-nyelv.hu/2013-08->

- 21/iii-czuczor-fogarasi-konferencia/ és a konferenciákkal összefüggő írás: <http://www.kortaronline.hu/2012/10/tudomanyos-mu-e-a-czuczor%E2%80%93fogarasi-szotar/12604>, beszámoló a III. konferenciáról: <http://e-nyelvmagazin.hu/2014/08/27/czf-reflexiok/> és <http://www.szilajcsiko.hu/#!mm-20140109-czf-konferencia/c843>.
- A Harmadik (Tapolcai) Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai.* A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület kiadványa, Budapest–Zürich. <http://mek.oszk.hu/06300/06365/06365.pdf>. Módosítva: 2009. február 26. 14:16:59.
- Adorjáni (2004) Zoltán: *A terapeuták kontemplatív kegyessége.* Doktori értekezés. Debreceni Református Hittudományi Egyetem. Bibliai teológia és vallástudomány. Kolozsvár. Témavezető Dr. Marjovszky Tibor. <https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/127532/Disszert%C3%A1ci%C3%B3-Adorj%C3%A1ni.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Alford (1998), Alan F.: *When the Gods Came Down.* New English Library, Hodder & Stoughton.
- Anonymus (2004): *A magyarok cselekedetei.* Fordította Veszprémi László. Változatlan utánnymás. Osiris, Budapest.
- Árpád-kori legendák és eszmék* (1983). Szépirodalmi, Budapest.
- Atom (2013): „A Palatinus domb Rómában.” *Róma Direct Connection* honlap. <http://roma-nevezetessei.blogspot.hu/2011/11/palatinus-domb-romaban.html>.
- Az őshazától a Kárpátokig.* (1985) Panoráma Könyvkiadó, Budapest.
- Badiny Jós (1981) Ferenc: *A Sumir-Magyar Nyelvazonosság Bizonyítékai.* A szerző kiadása, Buenos Aires. 1. rész: <http://www.angelfire.com/realms/hmult1/konyvek/summ11.htm>.
- Baigent (1992), M., R. Leigh & H. Lincoln: *The Holly Blood and the Holly Grail.* Corgi, London (Oroginally in 1982).
- Bálint (1977) Sándor: *Ünnepi kalendárium I-II. A Mária-ünnepek és jelesebb napok hazai és közép-európai hagyományvilágából.* Szent István Társulat, Budapest.
- Bálint (2002) Csanád: „A nagyszentmiklósi kincs.” *História* 2002. évfolyam 3. szám. <http://www.historia.hu/archivum/2002/0203balint.htm>.
- Ballagi (1850) Mór: *Magyar példabeszédek, közmondások és szójárások gyűjteménye.* Réthy, Szarvas.
- Baráth (1988) Tibor: *A magyar népek őstörténete (I-III).* Egyesített új kiadás, [New York].
- Bátonyi (2009) Pál: „A magyarok letelepedése a Kárpát-medencében.” *Acta Historica Hungarica Turiciensia* XXIV/2, *Pannon Kultúraközösség Kutató és Képzőközpont Folyóirata* 2009/A (a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 59. sz. kiadványa), http://epa.oszk.hu/01400/01445/00002/pdf/acta_hist_01445_2009_2.pdf.
- Bauval (1997), R., Hancock G.: *Keeper of the Genesis. A quest for the hidden legacy of mankind.* Mandarin.

- Beöthy (1977) Leo: "A társadalom keletkezéséről (1878)," és „A társadalmi fejlődés kezdetei (1882).” *A magyar néprajz klasszikusai. Az ősi társadalom magyar kutatói.* Gondolat, Budapest.
- Berta (2002) Tibor: *Az idő kód.* Biotér–Natura Kft. Budapest.
- Blaskovics (1982) József (ford.): *Tarih-i Üngürüş. A magyarok története.* Magvető, Budapest.
- Bonfini (1995) Antal: A magyar történelem tizedei. Balassi Kiadó, Budapest. Online változat. <http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/magyar-tortenelem/adatok.html>.
- Boyce (1991), Mary: *Zoroastrianism.* In: John Hinnel: *Handbook of Living Religions.* Penguin Books, London 1991 (Első kiadás: 1984).
- Brown (1991), Joseph Epes: *Religions in Primal Societies,* in Hinnells (1991), pp.: 392-454.
- Caesarina (2013): „Néhány gondolat Róma kezdeteiről.” http://roma-szenvedely.eu/index.php?page=content_shower&pageid=12&type=menu_fomenuk Róma-szenvedély honlap.
- Childe (1926), G. V.: *The Aryans. A Study of IndoEuropeans Origins.* Kennikat Press, London.
- Childe (1954) Gordon V.: *What Happened in History?* Penguin Books, Harmondsworth (Reprint 1964).
- Childe (1957), G. V.: *The Dawn of European Civilisation.* Routledge, London. (Magyarul: V. Gordon)
- Childe (1961), G. V.: *Az európai társadalom őstörténete.* Akadémiai, Budapest.
- Clark (1965), G., Piggott, S.: *Prehistoric Societies.* Hutchinson, London.
- Cowan (1997), James: *The Elements of the Aboriginal Tradition.* Element Books, Shaftsbury (első kiadás 1992).
- Crossley-Holand (1980), Kevin: *The Penguin Book of Norse Myths, Gods of the vikings.* Penguin Books, London 1980.
- Cunliffe (1998) Barry: "The Impact of Rome on Barbarian Society, 140. BC–AD 300." *Prehistoric Europe.* Szerk. B. Cunliffe. Oxford Univ. Press, Oxford.
- Czuczor (1862) Gergely, Fogarasi János: *A magyar nyelv szótára I-VI.* A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából kiadta az Athenaeum Nyomda és Kiadóvállalat, Pest, 1862. <http://mek.oszk.hu/05800/05887/pdf/> és <http://osnyelv.hu/czuczor/>.
- Csajághy (1994) György: "A magyar népzene keleti párhuzama, eredete, őstörténeti vonatkozások tükrében."
- Csajághy (1996) György: "A felgyői avar síp zenei és történeti háttere." *Nemzeti Történelmünk III. Tanulmánykötet a honfoglalásunk 1100. évfordulója tiszteletére.* Kaposvár 1996.
- Csámpai Ottó–Cser Ferenc–Darai Lajos (2008): „A magyar műveltségi és társadalmi egyedülállósága.” *Acta Historica Hungarica Turiciensia* 23. évf. 2. sz. 2008. <http://epa.oszk.hu/01400/01445/00001/pdf/039-049.pdf>.

- Cser (2000) Ferenc: *Gyökerek. Töprengések a magyar nyelv és nép Kárpát-medencei származásáról*. Szerzői Kiadás, Melbourne.
- Cser (2000) Ferenc: [Gyökerek. Töprengések a magyar nyelv és nép Kárpát-medencei származásáról](#). Melbourne, 2000. [Roots of the Hungarian Origin. Contemplation on the Carpathian Origin of the Hungarian Language and People](#). By F. Cser. Melbourne, 2006.
- Cser Ferenc, Darai Lajos (2007): *Az újkőkori forradalom népe*. Frig Kiadó.
- Cser Ferenc, Darai Lajos (2007-8): *Európa mi vagyunk. Európa történeti kapcsolatai a sejti tulajdonság örökítőkhöz és a Kárpát-medencei népi, nyelvi, műveltségi folytonosság I- II*. Frig Kiadó.
- Cser Ferenc, Darai Lajos (2008): *Kárpát-medence, vagy Szkítia?* Frig Kiadó.
- Cser Ferenc, Darai Lajos (2011): *Kárpát-medencei magyar ősiség*. Hun-Idea Kiadó, Budapest. Internetes elérése: http://www.mvsz.hu/mtf/mtf_12.html.
- Cser Ferenc, Darai Lajos (2016): „Szlovák délibáb-vadász magyar nyulat ugat ki a bokorból. Házat, hazát, és adjuk írásunkat is?” *Acta Historica Hungarica Turiciensia XXXI/1* [Pannon [Kultúráközösség Kutató és Képzőközpont Folyóirata](#) 2016/A. ZMTE 74. kiadvány].
- Cser Ferenc, Darai Lajos (2005): [Magyar folytonosság a Kárpát-medencében. Kőkori eredetünk és a sejti tulajdonság-örökítő kutatás](#). Frig Kiadó.
- Cser Ferenc, Darai Lajos: További tanulmányok: *Acta Historica Hungarica Turiciensia XXII/2, XXIII/4a, XXIII/4b, XXIII/4c, XXIII/4d, XXIV/2a, XXIV/2b, XXV/3, XXVII/1, XXVIII/2, XXIX/1, XXX/1a, XXX/1b*.
- Csomor (1988) Lajos: „A magyar koronázási jelvények eredete – kutatási vázlat.” *A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Harmadik (London 1988) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai s Iratai*. Budapest-Zürich, 1999. és *Acta Historica Hungarica Turiciensia* III. évfolyam 1. szám. <http://mek.oszk.hu/05900/05930/05930.pdf>
- Csomor (1996) Lajos: *Őfelsége, a Magyar Szent Korona*. Kiadta v. Hunyadi László, Székesfehérvár.
- Darai (2006) Lajos Mihály: *A filozófia kultúrtörténete*. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár.
- Dávid (1974) Katalin: *Az Árpád-kori Csanád Vármegye Művészeti Topográfiája*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Dávid (1989) Katalin: "A magyar ikonográfiai kutatás problémái." *Ipolyi Emlékkönyv*. Budapest.
- Dávid (2003) Katalin: "A kereszt mint jel és erekllye az Árpád-kori Magyarországon." *Vigília Online*. <http://www.communio.hu/vigilia/2003/8/david.htm>
- de Guignes (1756-1758), Joseph: *Histoire générale des huns, des turcs, des mogols, et des autres tartares occidentaux &c. avant et depuis Jesus-Christ jusqu'a present : précédée d'une introduction contenant des tables chronol. & historiques des princes qui ont régné dans l'Asie: ouvrage tiré des livres chinois, & des manuscrits orientaux de la Bibliotheque du roi*. Chez Desaint & Saillant, Paris.
- de Guignes (1768-71), Joseph: *Allgemeine Geschichte der Hunnen und Türken, der Mogols und anderer occidentalischen Tartarn, vor und nach Christi*

- Geburt bis auf jetzige Zeiten aus den chinesischen Büchern und orientalischen Handschriften der Königl. Bibliothek in Paris verfasst 1-4.* Fordította Johann Carl Dähnert. Kiadta Anton Ferdinand Röse. Greifswald.
- Desroches-Noblecourt (1963), C.: *Tutanhamon. Life and Dead of a Pharaoh.* Penguin, London.
- Dienes (1972) István: *A honfoglaló magyarok.* Corvina. Budapest.
- Diószegi (1973) Vilmos: *A pogány magyarok hitvilága.* Akadémia Kiadó, Budapest.
- Diószegi (1978) Vilmos: *Az ősi magyar hitvilág.* Szerkesztői megjegyzések. Gondolat, Budapest.
- Diószegi (2004) Vilmos: *A sámánizmus. Magyar Elektronikus Könyvtár.*
- Döbrentei 1838-46) Gábor (szerk.): *Régi magyar nyelvemlékek.* Magyar Tudós Társaság, Buda.
- Dugonics (1820) András: *Magyar példabeszédek és jeles mondások.* Grün, Szeged.
- Duma-István (2005) András: *Csángó mitológia.* Havas Kiadó. Kézdivásárhely, 2005, 2007.
- Dümmert (1977) Dezső: *Az Árpádok nyomában.* Harmadik, javított kiadás. Panoráma, Budapest
- Erdélyi (1951) János: *Magyar közmondások könyve.* Kozma, Pest.
- Faragó (2004) József: „Júlia szép leány székely népballadájának történelmünk előtti rokonsága.” Délközép Kárpát-medence műveltsége, különös tekintettel a sárközi települések és népi műveltségük fejlődésére. (Sárköz-Decs 2000) Decs-Zürich, 2004. és *Acta Historica Hungarica Turiciensia* XV. évfolyam 2. szám. <http://mek.oszk.hu/05900/05926/05926.pdf>.
- Faragó (2016) Károly: „A magyar nyelv kialakulásának alapelvei.” *Acta Historica Hungarica Turiciensia* XXXI. évfolyam. Pannon Kultúraközösség Kutató és Képzőközpont Folyóirata 2016/A.
- Farkas (2003) Ildikó: "A magyar őstörténet–kutatás új távlatai? Szabó István Mihály: A magyar őstörténelem egy biológus szemével." *História* 2003/5-6.
- Fáy (1910) Elek Dr.: *A magyarok őshona.* Budapest.
- Fehér Mátyás Jenő: *A „Waltharius manu fortis” hősköltemény avar vonatkozásai.* 2012. 1. Interneten is elérhető innen: http://www.szilajcsiko.hu/magyar-ostortenet#!_magyar-ostortenet/fmj-avar-vonatkozas.
- Fejér (1840) Georgius (György): *Aborigines et inconabula Magyarorum, ac gentium...* Reg. Univ., Buda.
- Fessler (1816) Ignác Aurél: *Die Geschichter der Ungarn und ihrer Landsansich.* Gleditsch, Leipzig.
- Finkelstein (2002), Israel és Neil Asher Silberman: *The Bible Unearthed: Archeology's new vision of ancient Israel and the origin of its sacred texts.* Touchstones, N. Y.
- Flood (1994), Josephine: *Archeology of the Dreamtime. The Story of prehistoric Australia and its people.* Angus & Robertson, Sidney.

- Forrai (1983) Sándor: *Küskarácsonról sülvestestig. Egy botra rótt középkori székely kalendárium és egyéb rovásírási emlékeink*. Múzsák Közművelődési Kiadó, Budapest.
- Forrai (1989) Sándor: „A Bolognai székely-magyar rovásbot-naptár.” *A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Negyedik Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai. (Felsőőr/ Oberwart 1989.)* Budapest-Zürich, 2005. 209-218. ISBN 963 9349 10 0 és *Acta Historica Hungarica Turiciensia* IV. évfolyam 1. szám. Az ISSN száma: 2297-7538.
<http://mek.oszk.hu/05900/05927/05927.pdf>.
- Forrai (1994) Sándor: *Az ősi magyar rovásírás az ókortól napjainkig*. Antológia kiadó, Lakitelek.
- Forrai (1972) Sándor: *Az írás bölcsője és a magyar rovásírás*. Petőfi Sándor Művelődési Központ, Gödöllő.
- Fortunes (1987), Dion: *The Mystical Qabalah*. Aquarian/Thorson, London (eredetileg 1935).
- Gáboriné (1980) Csánk Vera: *Az ősz Magyarországon*. Gondolat Könyvkiadó, Budapest.
- Gimbutas (1982), Marija: *The Goddesses and Gods of Old Europe 6500-3500 BC Myths and Cult Im54 ages*. Thames and Hudson, 2nd Ed, (újra nyomtatva: 1996).
- Gimbutas (1989), Marija: *The Language of the Goddesses: Unearthing the Hidden Symbols of Western Civilization*. Thames and Hudson, London.
- Gimbutas (1991), Marija: *The Civilization of the Goddess*. Harper, San Francisco.
- Giorgio de Santillana, Hertha von Dechend (1995): *Hamlet malma. Értekezés a mítoszokról és az idő szerkezetéről*. Pontifex Kiadó, h. n.
- Götz László: *Keleten kél a nap*. Püski Kiadó. Budapest 1994.
- Grandpierre (1979) K. Endre: "A csodaszarvas-monda új változatai egy latinból törökre fordított magyar ösgeztában." *Kortárs* XXIII. évfolyam 12. szám, pp.: 67-89.
- Grandpierre (1981) K. Endre: "Előttörténetünk a Tárih-i Üngürüz ös-csodaszarvas mondái tükrében." *Forrás* XIII. évf. 11. sz.
- Grandpierre (1990) K. Endre: *Aranykincsek hulltak a Hargitára*. Népszava Könyvkiadó. Budapest.
- Grandpierre (2002) Attila: *Az élő világegyetem könyve*. Válasz Könyvkiadó, Budapest.
- Grant (1988), Michael: *Myths of the Greeks and Romans*. Meridian, N.Y.
- Grimal (1965), P. szerk.: *Larousse World Mythology*. Hamly, London.
- Guerber (1992), H. A.: *Myths of Norsmen. From the Eddas and Sagas*. Dover publ. Inc. New York (Első kiadás: Harrap, London 1909).
- Guerber (1992), H.A.: *Myths of the Norsmen - From the Eddas and Sagas*; Dover pub. Inc. NY, (Eredetileg: G. G. Harrap, London, 1909).
- Györffy (1977) György: *István király és műve*. Gondolat, Budapest.
- Halloran (1998), John A.: *Lexicon of Sumerian Logograms Version 2.1*.
- Hamvas (1994) Béla: *Tabula Smaragda*. Életünk könyvek, Budapest.

- Henkey (1993) Gyula: "Az embertan és a magyar őstörténet." *Az Első (Szegedi) Iskola Előadásai és Iratai*. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Kiadványa, Zürich. <http://mek.oszk.hu/06400/06488/06488.pdf>. Módosítva: 2009. február 26. 14:25:32.
- Henkey (1998) Gyula: "A magyar nép embertani képe." *Turán* XXVIII. (Új I.) évf. 2. sz.
- Henkey (1999) Gyula: "A magyarság keleti elemeinek embertani képe I." *Turán* XXIX. (Új II.) évf. 1. sz.
- Hinnells (1991), John: *Handbook of Living Religions*, Penguin Books, London. (Originally 1984)
- Horvát (1825) István: *Rajzolatok a magyar nép legrégibb történeteiből*. Petrózai Trattner Mátyás, Pest.
<http://mek.oszk.hu/01600/01639/13#13>.
- Huszka (1930) József: *A magyar turáni ornamentika története*. („PÁTRIA” Irodalmi Vállalat és Nyomdai Rt. Budapest, 1930.) Nyers Csaba reprint magánkiadásában. Budapest, 1994.
- Illig (2002), Heribert: *Kitalált középkor. A történelem legnagyobb időhamisítása*. Allprint Kiadó, Budapest, 2002.
- Ipolyi (1987) Arnold: *Magyar Mythologia. Heckenast, Pest 1854*. Hasonmás kiadás, Európa, Budapest.
- Jakubovich (1927) Emil: „Az Ambrasi Gyűjteményből való-e Béla király névtelen jegyzőjének kódexe?” *Magyar Könyvszemle* 34. évf. 1927.
- James (1993), P.: *Centuries of Darkness*, Rutgers Univ. Press
- Jankovich (1987) Marcell: „Csillagok között fényességes csillag.” *A Szent László-legenda és a csillagos ég*. Képzőművészeti Kiadó, Budapest, 1987. (Új kiadás: Helikon, Budapest, 2006.)
- Ji Csing: *A változás könyve*. Háttér Lap- és Könyvkiadó, Budapest.
- Jonas (1992), H.: *The Gnostic Religion*. Routledge, London.
- Kalicz (1970) Nándor: *Agyag istenek*, Corvina, Budapest
- Kállay (1843) Ferencz: *Tudománytár* 2. kötet, Pest.
- Kálti (2004) Márk: *Képes Krónika*. Osiris, 2004.
- kavkaz (2003).09.24. 342. „Kik voltak a szkíták?” *Index Fórumok*.
<http://forum.index.hu/Article/showArticle?go=32622604&t=9095128>.
- Kéki (1975) Béla: *Az írás története*, Gondolat, Budapest
- Kerr (1988), Richard A.: „Black Sea Deluge May Have Helped Spread Framing 7500 BP.” *Science* 279.
- Kézai (1999) Simon Mester *Magyar Krónikája*. Fordította: Szabó Károly. Magyar Elektronikus Könyvtár,
http://www.mek.iif.hu/portaszint/tarsad/mo_kozep/kezai/
- Kézai (2004) Simon: *A magyarok cselekedetei*. Ford. Bollók János. Osiris, Budapest.
- Kilmer (1999), Darfkorn, Crockers, Rown: "Hang a csendből." *Turán* XXIX. (Új II.) évf. 5, 6. sz.
- Kiszely (1996), István: *A magyarság őstörténete. (Mit adott a magyarság a világnak.)* Püski, Budapest.

- Knight (1997), C., Lomas R: *The Hiram Key*. Arrow, London.
- Kocsis (1996) István: *A Szent korona tana. Múltja, jelene, jövője*. Püski Kiadó, Budapest.
- Kolozsvári Grandpierre (1988) Endre: *Anonymus titkai nyomában*. Magyar Ház Kiadó Kft., Budapest.
- Kovács (1994) Ágnes: *Incike-pincike. Népmesék óvodásoknak*. Móra, Budapest.
- Kovács Ágnes szerk: „Zöld Péter.” *Incike-pincike. Népmesék óvodásoknak*.
<http://mek.oszk.hu/00200/00236/html/02.htm#cim72>.
- Kozák (1999) József: "Az istállóskői csontsíp és egy magyar furulyatípus." *Turán* XXIX. (Új II.) 2. sz.
- Kucsora (2007) Ibolya: Középkori krónikáink. Föltehetően a magyar ősgesztá János Jelenések könyvének szerkezetére épült. *Turán* [XXXVII.] X. évfolyam 1-2. szám. <http://mek.oszk.hu/07700/07712/07712.htm>.
- Kucsora (2008) Ibolya: „Ős geszták viszonya János Jelenések könyvéhez.” *Acta Historica Turiciensia* XXIII. évfolyam 1. szám. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 54. sz. kiadványa. Budapest – Zürich.
<http://mek.oszk.hu/06800/06849/06849.pdf>
- László (1967) Gyula: *Hunor és Magor nyomában*. Gondolat, Budapest.
- László (1971) Gyula: *Őstörténetünk legkorábbi szakaszai*. Budapest.
- László (1974) Gyula: *Vértesszőlőtől Pusztaszerig*. Budapest.
- László (1978) Gyula: *A kettős honfoglalás*. Budapest.
- László (1979) Gyula: *Emlékezzünk régiekről*. Budapest.
- László (1993) Gyula: *A Szent László-legenda középkori falképei*. Tájak–Korok–Múzeumok Egyesület, Budapest.
- Lipták (1977) Pál: "A magyar Őstörténet kérdései az antropológiai kutatások alapján." *Magyar Őstörténeti Tanulmányok*. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Littleton (2005), Scott L., Linda A. Malcor: *Szkítiától Camelotig. Az Arthur királyról, a Kerekasztal Lovagjairól és a Szent Grálról szóló legendák eredetének radikális újraértelmezése*. Szkíta Szarvas Könyvkiadó, Nyíregyháza.
- Lorius (1985), C., Jouzel J., Ritz C., Merlivat L., Barkov N. I., Korotkevich Y. S., Kotlyakov V. M.: „A 150,000 year climatic record from Antarctic ice.” *Nature* 316, #6029.
- Lovelocke (1990), J. E.: *GAIA. A földi élet egy új nézőpontból*. Bp. 1990.
- Magyar (1963) Adorján: *A Nibelung-ének magyar eredete*. Kiadta „A fáklya”. Warren, Dickey Avenue 151, Ohio. (Interneten elérhető:
http://www.szilajcsiko.hu/magyar-ostortenet#!_magyar-ostortenet/a-nibelung-%C3%A9nek-magyar-eredete.) 4-5.
- Magyar (1975) Adorján: *A lelkiismeret aranytükre*. Duna Könyvkiadó Vállalat, Fahrwangen.
- Magyar (1985) Adorján: *Az ősműveltség*. Magyar Adorján Baráti Kör kiadása, Budapest.
- Makkay (1982) János: *A magyarországi neolitikum kutatásának új eredményei*. Akadémiai Könyvkiadó, Budapest.
- Marrs (200), Jim: *Rule by Secrecy*, HarperCollins, N. Y.

- Marss (2003), Jim: *Titkos uralom. A Trilaterális Bizottságot, a szabadkőműveseket és a nagy piramisokat összekötő rejtett történelmi szálak*. Kapu Könyvek, Budapest.
- Megyesi (2004) Csaba: „Anonymus, a névtelen jegyző.” *múlt-kor* <http://mult-kor.hu/cikk.php?id=7643&pIdx=2>, 2004. október 11.
- Mellaart (1981), James: *The Neolithic of the Near East*. Thames and Hudson, London.
- Mészáros (1914) Gyula: "A magyar kerek tükör." *Néprajzi Értesítő* Budapest.
- Meszlényi (2002) Róbert Imre: *A vallásalapító ősmagyarok kéklilioma. Az úgynevezett palmetta és a keresztény ornamentikák ikonográfiai tanulmánya*. Szerzői kiadás, Budapest.
- Meszlényi (2003) Róbert: *Világhódító őstörténet*.
- Mócsy (1975) András: *Pannonia a korai császárság idején*. Apolló Könyvtár 3. Szerkeszti Harmatta János. Akadémiai Kiadó, Budapest. (Homérosz: *Iliász*. XIII. ének. *Harc a hajóknál*. Devecseri Gábor fordítása. <http://mek.niif.hu/00400/00406/html/02.htm#13>.)
- Molnár (1998) V. József: *Kalendárium. Az esztendő körének szokásrendszere*. Örökség Könyvműhely, Budapest.
- Molnár V. József: *Világ-virág. A természetes műveltség alapjelei, és azok rendszere*. Harmadik kiadás. Öskép Kiadó, Budapest. <https://www.scribd.com/doc/203461918/Molnar-v-Jozsef-Vilag-Virag>.
- Moravcsik (1984) Gyula: *Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Móser (2005) Zoltán: *Álmodik a múlt. Kicsiknek és nagyoknak, a Dunán innen, és a Dunán túl*. h. n., é. n. <http://vmek.oszk.hu/02800/02899/02899.pdf>.
- Munkácsi (1901) Bernát: *Árja és kaukázusi elemek stb*. Budapest.
- Naddeo, Michelangelo eme tárgykörrel foglalkozó főbb állításait tartalmazó honlapja: <http://www.michelangelo.cn/index.php?arguments=dynamic&idPagina=fc975aca8&preferredLang=hu>.
- Németh (2013) Zsolt: *A Kárpát-medence legkülönlegesebb Árpád-kori templomai I*. BLK Kiadó, Szombathely.
- Oppenheimer (1999), Stephen: *Eden is the East. The Drowned Continent of Southeast Asia*. Phoenix, London.
- Osman (1991), A.: *Moses: Pharaoh of Egypt*. Paladin, London.
- Padányi (1989) Viktor: *Dentu-Magyararia*. Turul Kiadó, Veszprém.
- Painter (1964), Sidney: *History of the Middle Age. Knight and Peasants*. New York.
- Pap (1997), Gábor: *Angyali korona, szent csillag; Beszélgetések a magyar szent koronáról*, Jászsági Művésztelep – Tötevény kiadás, Jászberény.
- Pecz (1902) Vilmos: „Róma”. *Ókori Lexikon*. Franklin Társulat, Budapest, 1902-04. Elektronikus kiadásban: <http://mek.oszk.hu/03400/03410/html/7238.html> Arcanum, 2002.

- Rabb (2004) Péter: "A kereszt, mint életfa." *ARCHITECTURA HUNGARIAE NEGYEDÉVENKÉNT MEGJELENŐ ÉPÍTÉSZETI FOLYÓIRAT* 2004. március VI. évf. 1. szám. <http://arch.eptort.bme.hu/10/10rabb.html>.
- Rákos (1974) Sándor (ford.): *Gilgames*. Európa, Budapest.
- Reed (1994), A. W.: *Aboriginal Stories*. Reed Books, New Holland (Második kiadás: Reed Books, Sidney 2000).
- Renfrew (1973), C.: *Before Civilization. The Radiocarbon Revolution and Pre-historic Europe*. Jonathane Cape, Thirty Bedford Sq. London.
- Rieu (1959): *Homer: The Iliad*. Penguin, London 1959 (Első kiadás 1946).
- Roux (1992), G.: *Ancient Iraq*. Pinguin, London 1992 (eredeti kiadás George Allen & Unwin, 1964).
- Rudgley (1999), Richard: *The Lost Civilizations of the Stone Age*. The Free Press, N. Y.
- Ryan (1998), William, Walter Pitman: *Noah's Flood. The New Scientific Discoveries about the Event that Changed History*. Simon & Scuster, New York.
- Saso (1984), Michael: *Chinese Religions*. In: Hinnels (1991), pp.: 344-364.
- Sebestyén (2004) László: *Kézai Simon védelmében. Őstörténeti tanulmányok*. Nap Kiadó, Budapest.
- Semino (2000), O., G. Passarino, P. J. Oefner, A. A. Lin, S. Arbuzova, L. E. Becknam, G. De Benedictis, P. Francalacci, A. Kouvatsi, S. Limborska, M. Marcikiae, A. Mika, B. Mika, D. Primorac, A. S. Santachiara-Benerecetti, L. L. Cavalli-Sforza, P. A. Underhill: *The Genetic legacy of paleolithic Homo sapiens sapiens in Extant Europeans: A Y Chromosome Perspective*. *Science* **290**, pp.: 1155-1159.
- Sitchin (2016), Zecharia: *Anunnaki Krónikák. A sumér teremtetéstörténet összefoglaló alapműve*. Angyali Menedék.
- Stone (1999), Richard: „Black Sea Flood Theory to Be Tested.” *Science* 283.
- Szádeczky-Kardoss Irma: „A jogtörténeti kutatás, mint eszköz a magyar őstörténet felderítésében.” *Magyar út és nehézségei a nemzetállamtól az övezetek Európájába a huszadik század fordulóján. Avarok – onogurok – magyarok. A Hatodik Magyar Történelmi Iskola és a Tizenkettedik Magyar Őstörténeti Találkozó előadásai és iratai Tapolca 1997. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 50. kiadványa. Budapest-Zürich, 2005. ISBN 963 9349 11 9 és Acta Historica Hungarica Turiciensia XII. évfolyam 1. szám. 189-192. ISSN 2297-7538. <http://mek.oszk.hu/06800/06837/06837.pdf>.*
- Szekeres (1999) István: „Őstörténetünk írásjelekben. Egy kutatás módszerének eszköztársa.” A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Nyolcadik (Kaposvár 1993) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai. Budapest-Zürich, 1999. és Acta Historica Hungarica Turiciensia VIII./3. <http://mek.oszk.hu/06500/06527/06527.pdf>.
- Thiering (2001), Barbara: *A könyv, amelyet Jézus írt*. Gold Book, Budapest.
- Thiering (2002), Barbara: *Jézus az ember*. Gold Book Könyvkiadó, Budapest.
- Thuróczy (1986) János: *A magyarok krónikája*. Helikon, Budapest.

- Varga (1993), Géza: "Az írás kialakulásáról." *Írástörténeti Tanulmányok; Bronzkori magyar írásbeliség*. Írástörténeti kutató Intézet, Budapest.
- Varga (2001) Csaba: *JEL JEL JEL, avagy az ABC 30.000 éves története*. Fríg Kiadó, h. n.
- Varga (2003) Csaba: *A kőkor élő nyelve*. Fríg Kiadó, h. n.
- Varga (2003) Csaba: *A z ősi írás könyve*. Fríg Kiadó, h. n.
- Varga (2004) Csaba: *HAR avagy Európa 45.000 éves szellemi és nyelvi öröksége I*. Fríg Kiadó, h. n.
- Varga Csaba: *Az egyiptomi és az eredeti magyar ábécé azonosságáról*. 2014.
<http://www.lilli.hu>.
- Varga Géza: *A magyar hieroglif írás*. Megjelenés alatt.
- Veszprémy László: „Anonymus: Gesta Hungarorum.” *Magyar Nyelvmélekek*.
http://nyelvmelekek.oszk.hu/adatlap/anonymus_gesta_hungarorum.
- Vikár (1977) László: "A magyar népzene volgai török és finnugor kapcsolatai." *Magyar Őstörténeti Tanulmányok*. Akadémiai, Budapest.
- Wallis Budge (1990), E. A.: *The Book of the Deads*. Gramercy (I. kiadás: 1960).
- Wallis Budge (1991), E. A.: *Tutanhamon Amenism, Atenism and Egyptian Monotheism*. Dover Publ., New York (Első kiadás: 1923).
- Winograd (1988), Isaac J., Szabo Barney J., Coplen Tyler B., Riggs Alan C.: „A 250,000 Year Climatic Record from Great Basin Vein Calcite. Implications for Milankovich Theory.” *Science* 242.
- Zachar (2003) József: „Egy ezredévi szenvedés.” *Fejezetek a magyarság hadi történelméből*. Heraldika Kiadó, Budapest. 2003. 46.
- Zachar (2006) József: *Egy az Isten, egy a Nemzet. Írások Jézus-hitű magyar eleinkről*. Heraldika Kiadó, Budapest.
- Zakar (1973) András: *A sumér hitvilág és a Biblia*. Szatmári I. kiadása, Garfield (Első kiadás: 1972).
- Zétényi (1997) Zsolt: *A Szent Korona–eszme mai értelme*. Püski, Budapest.
- Zohar (1990), Danah: *The Qunatum Self. Human Nature and Consciousness Defined by the New Physics*. William Morrow and Co, New York, Bloomsbury & Haper Collins, London.
- Zohar (1992), Danah: *S. Q. – Spiritual Intelligence*. Bloomsbury, London-New York 2000, „John Horgan: Ouantum Philosophy.” *Scientific American* Jul 1992. (Magyarul: *S Q. Spirituális intelligencia*. CsendesTárs Kiadó, Budapest 2000.)
- Zohar (1993), Danah, Marshall I: *The Quantum society. Mind, Phisics, and a New Social Vision*. William Morrow and Co, New York, Bloomsbury & Haper Collins, London.
- Zohar (1997), Danah: *Rewiring the Corporate Brain: Using the New Science to rethink How We Structure and Lead Organisations*. Berrett–Koehler, San Francisco.
- Zohar (1997b), Danah: *Who's Afraid of Schroedinger's Cat? A dictionary of the New Scientific Ideas*. William Morrow and Co, New York, Bloomsbury & Haper Collins, London.
- Zolnay (1982) László: *Az elátkozott Buda – Buda aranykora*. Magvető, Bp.